

شکربء شاعر، حکیم الامت، علامہ محمد اقبال
شہہ زانت وشہش ناب
زند و ازم

غوث بخش صابر

شگر بء شاعر؁ حكيم الامت؁ علامه محمد اقبال

شبه زانت وشهشنا ب
زندوازم

غوث بخش صابر

اقبال اكاامى پاكستان

جملہ حقوق محفوظ ہیں

ناشر

محمد بخش سانگی

ناظم

اقبال اکادمی پاکستان

حکومت پاکستان

قومی تاریخ و ادبی ورثہ ڈویژن

وزارت اطلاعات، نشریات، قومی تاریخ و ادبی ورثہ

چھٹی منزل، ایوان اقبال، لاہور

Tel: 92-42-36314510, 99203573

Fax: [+92-42] 36314496

Email: info@iap.gov.pk

Website: www.allamaiqbal.com

ISBN 978-969-416-495-3

طبع اول : ۲۰۱۸ء

تعداد : ۵۰۰

قیمت : ۳۰۰/- روپے

۱۸ امریکی ڈالر

مطبع : آرٹ اینڈ گرافکس، لاہور

محل فروخت: ۱۱۶-میکلوڈ روڈ، لاہور، فون نمبر ۳۷۳۵۷۷۲۱۳

لڑیک

علامہ ڈاکٹر سر محمد اقبالؒ (21-7)

(9) علم و دربرگ	(9) اقبال و کسانى	(7) پیدائش نام و نسب
(12) انگلستان و مسافرى	(10) نرزی چیرہ و وانگ	(10) اُستاد و شرف
(16) وکالت	(16) وائزى	(14) پکر و اوتاگ و تندوتار
(18) سیسی گول میز کانفرنس	(17) اسلامى مکانى سیل سواد	(17) کہول
	(20) لقب	(19) شاعرى و عہدات

اقبال و زند آ و بیک (28-22)

(24) رموز و بیخودى	(23) اسرار خودى	(22) علم الاقتصاد
(28) لمر فیلد و لمر یولد	(27) اللہ الصمد	(26) قل هو اللہ احد

پیام مشرق (32-29)

(29) افکار	(29) لال طور	(29) پیشکش
(30) خردہ	(30) نقش فرنگ	(30) منے باقی
	(31) مہرئ منى	(30) منان

بانگ درا (37-33)

(33) سیسی بہر	(33) دوی بہر	(33) سرى بہر
		(34) عقل و دل

زبور عجم (47-38)

(38) دوی بہر	(38) سرى بہر	(38) گول و انوکان تران
		(40) دعا

گلشن راز جدید (47-44)

(46) بندگی نامہ	(44) سرگوست

جاوید نامہ (48-53)

(48)	ڈگار بجزہ	(48)	آزمائی بجزہ	(48)	میت غوز بندی
(49)	فلک زہرہ	(49)	فلک عطارد	(49)	فلک قمر
(51)	فلک زحل	(50)	فلک مشتری	(50)	فلک مریخ
(53)	زاری	(52)	گول جاوید و تران	(51)	چہ افلاک آ دست

بال جبریل (54-61)

(55)	چار بند	(54)	16 تا 1	(54)	نام پر کئی شعر
				(55)	بے سر حالیں پر بند

ضرب کلیم (62-68)

(62)	زالبول	(62)	وانگ غزانگ	(62)	اسلام و مصلحت
(63)	محراب گل و فکر	(63)	شکرب و عیاست	(63)	لہز انک و ہمیں ازم

پس چہ باید کرد (69-71)

(69)	حکمت کلیسی	(69)	گول روج و تران	(69)	پہ کتاب و انوک و
(70)	فقر	(69)	لا الہ الا اللہ	(69)	حکمت فرعون
		(70)	در اسرار شریعت	(70)	آزاتیں مردم
		(70)	استیں نوبت و عیاست	(70)	پہ ہندوستان و لہتیں آرز
		(70)	پس چہ باید کرد	(70)	گول عرب مہلوک و تران
				(71)	رسالت و واجہ و درگاہ و

ارمغانِ حجاز (72-80)

(72)	حضور رسالت	(72)	حضور حق	(72)	فاری بہر
(73)	بہ یاران طریق	(72)	حضور عالم انسانی	(72)	حضور ملت
		(73)	چار بند	(73)	ابلیس و صلاح کاری مجلس
(74)	بمرا دیں واہگ	(73)	سرا کبر حیدری	(73)	ملا زادہ و کوشم لولابی کشمیری و پتر
		(76)	چار بیٹی	(74)	علامہ و عیال و براہنگ

(5)

شکرب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

الہیات اسلامیہ نوکیں دروشم (81-90)

(83)	دومی خطبہ	(81)	سری خطبہ علم و مہذبیت	(81)	سربند
(86)	پہلی خطبہ	(84)	چاری خطبہ	(84)	سیسی خطبہ
		(89)	پہلی خطبہ	(87)	ششٹی خطبہ

علامہ اقبال عزم نویسی (91-95)

(91)	قومی زند	(91)	چکائی ردوم عراہ شون
(92)	ملت بیضاء یک عمرانی ہمتشاکے	(91)	خلافت اسلامیہ
(92)	قادیانی و مسلمان استمان	(92)	اسرار خودی و تصوف
(93)	اقبال اسلامی زند و دو برنجد	(92)	جغرافیائی حد و مسلمان
(94)	جمال الدین افغانی	(94)	سنوئی جہز مہدی سوڈانی
		(94)	حضرت شاہ ولی اللہ

الہ آباد خطبہ و تیوگیں گشتا تک (96-118)

(100)	ہندوستانی قوم و یکوئی	(97)	اسلام و قومیت
(105)	بنجانی ریاست	(102)	ہندوستان و اسلامی ہندوستان
(107)	گول میز کانفرنس و وفاق	(106)	سائنس رپورٹ و منجہ و سیم
(112)	مسلمانانی لوٹ	(109)	دیپپانی کشال
		(117)	توامی

اقبال و کہول (119-128)

(120)	کریم بی بی	(120)	مات	(119)	پت
		(122)	مختار بیگم	(121)	سر دار بیگم
(125)	شبلی نعمانی	(123)	سر تھامس آرنلڈ	(122)	مولوی میر حسن
		(128)	داغ دہلوی	(126)	سر سید احمد خان

اقبال و پاکستان (129-138)

(132)	دہلی توجیز	(131)	اقبال و سیاست	(129)	تاریخی پد پشٹ

(6)

شکرب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

(133) نہرورپورٹ (134)

(135) مدراس عتران (136)

(137) لاہور عتران (137)

(138)

سائنس کمیشن

مسلم کانفرنس عتران

نرزی ہندو اسلامی دیوان

گول قاندا اعظم ہمکاری

علامہ اقبال نگیدی شہہ زانت (140-158)

(141) ایران (144) افغانستان (144) مصر

(146) شری (146) انگلستان (146) جرمن

(148) اطالیہ (148) چیکوسلاویکیہ (148) امریکہ

(149) کینیڈا (149) روس (149) اقبال پر بند

(158) اقبال بلوچستان

(160) عطاء شاد (160) غوث بخش صابر (160) غلام قاسم مجاہد (161)

(161) میر محمد حسن عنقا (161) میر مٹھا خاں مری (161) ملک محمد رمضان (161)

(162) نادر قرانی

علامہ ڈاکٹر سر محمد اقبالؒ

گاہرے اول پہ تنکے مدے جوئے رہ نشان
ملاں بہ باں پہ سرم وکواں رضایدے۔

پیدائش نام و نسب:

ایشیاء سرڈگاریہ علم و ازم ء بابت باز نامداریں جُلگہانی پیشونک یُو آن ء آ تنگ علم و ازم ء
درحق ء ہر قرن و ہر صد سال ء یک نہ یک گہکیر و گراں گوہرے درپیش ء ہے گلزمین گروشک
وارت۔ و ہدے چوشیں شہہ زانت چہ ترکستان ء مولانا رومی ء رنگ ء پیدا اور بیت بہرے چہ ایران
ء فردوسی ء دروشم ء زیریت، روچے ء ملا فاضل وڑیں شاعرے بخشائیت بارے بکند کہ اسد اللہ
خان غالب، مولانا ابوالکلام آزاد ء صورت ء زوریت۔ واجہہ شیخ عبدالقادر باریٹ لا ”بانگ درا“
ء سر نوشت ء نوشتہ کنت۔ ”کیا سنا آت کہ غالب ء زند ماں ہندوستان ء دومی زند ء ہمیر نکلیں
مردے پیدا بیت کہ آں اردو شاعری ء بُت ء نوکیں ساہے مان کنت اوچہ آئی دست ء یک
زندے دوار غالب ء بیٹا لیں بہم و پکر ء شہارے رسیت۔“

ایشی تہا چ شک نیست کہ ایش ہندوستان ء مسلمانانی مزین بختوری ءے بوتگ کہ آہان ء
علامہ اقبال وڑیں شاعرے ء گوہرین گال و گپتار دست آتیک آنت کہ آئی توار ء نہ ایوک ء
ہندوستان بلکن ء تیوگیں اسلامی جہان ء راہسر میت۔ اے مزن بختاں بازی ءے کہ علامہ
اقبال ء صورت ء اردو شاعری ء پرچولیں آردیم دہلی ء لکھنؤ ء بدل ء پنجاب ء تریگ بوت کہ
علامہ اقبال ء پیش اردو شاعری ء ہیراں ماں پنجاب ء پھک ء ہو رک گند گا کاتیک۔ فارسی ایشی
سراسر بارات۔

پروفیسر سخی ء گوشتن انت کہ چہلگ بُرگ، لُوڑوسیہ گوات، برپ ء بوسگی نیں جلیشک، تہا
آپیں دریا جسکیں کور و کور جو، سر پچیں کہن ء کارین، پنجیلی کنوکیں چمگ ء وایتلیں کوہستگ، دم پہ
ساہت پڈر ہوکیں بیٹا ہیریں سرم..... ایش انت مئے بلوچستان۔

ہے چا گرد ہے چار گل ء زند گوازیگ ء روچانی تیر کنگ ء و ہدیکہ علامہ اقبال گیر کیت تہ

شکر ب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

ملک الشعراء بہار ہے ہے پچھ آر کنائینگ ء ہم پکے ء یک پہناتے جہ جنت کہ گوشتیت۔

”من اقبال ء را مسلمائیں غازیانی شہ زانت ء شہہ نویسانی نہہ صد سالیگین جہد و جو کمانی غزہ ء جہسر گانی نشک اوبازیں ہے نہہ صد سالیگین باگ ء پشگلین نیو گے لیکھیں۔ شہہ زانت ء کسب گرانی یا کہ اند کہ ڈلگین قہاریں اسلامی سرو کانی پچار کنان ء وتی سہڑاگی دوست ء بابت ء چوش گوشگ۔“

عصر حاضر خاصہ ء اقبال گشت واحدی کز صد ہزاراں برگزشت
شاعراں گشتند حمیش تاروعار وین مبارز کرد کارے صد سوار
ھیکلے گشت از خنلوئی پپا گفت ”کل الصید فی جوف الغرا“

معنا چوش انت کہ ”اتیں باریگ خاصیں پیے ء اقبال ء باریگ انت اقبال نہ تہنا ء چہ لکھاں باج برتگ۔ شاعر چو یک لگتمائیں اُردے ء انت بلے ہے جنگول ء صدانی لیکھ ء سوارانی کارکت انت شاعری چو یک ھیکلے (تے) صورت گپت گوشتے شاعری ء درتیں رنگ ء تہرنی تل ء انت۔“

دیدگیں گلزمین پاکستان ء یک نامی نیں شرگدار ء شہہ زانتے پروفیسر ڈاکٹر سید عبداللہ ء گوشگ انت ”اقبال چو پچی چنال ء یز یک نہیں در پچے بوتگ کہ آئی ساہگ ء جہلگہیں سر ڈگار ء ساسارت۔“

شکر ب ء ہے شاعر، شہہ زانت، فیلسوف، کاملین دانائے اسلامیان ہند ء آجونی ء مئی پیش چار علامہ ڈاکٹر محمد اقبال ۹ نومبر ۱۸۷۷ء کہ گوں ۳ ذی قعد ۱۲۹۳ ہجری ء ہمدپ انت ماں سیالکوٹ ء شہر ء جہلگہ ء شیخ نور محمد ء لوگ ء ودی بوت شیخ نور محمد یک صوفی تہیں سادگیں دیندار ء بے آزاریں مردے ات کہ ماں سیالکوٹ ء برقعہ ء لوپانی دو چگ ء سازگ ء کارے کت۔ علامہ اقبال ء مکہتیں مات ء نام ات امام بی بی چہ اقبال ء یک دگہ مسترین براتے ہم بوت کہ دپترانی تہا آئی نام شیخ عطا محمد ات علامہ اقبال ء جد ء بن پیرک کشمیر ء بانہڑے بوتگ کہ سپرد ء نام ء مہشور انت زانکہ ہے سبب ء علامہ اقبال ء پھر بستگ ء گوشگ۔

مراہنگر کہ در ہندوستان دیگر نمی بینی

برہمن زاد ہے رمز آشنائے روم و تہریز است

بزاں دگر ء چے کنے منی جند ء بچار کہ ماں ہندوستان ء بانہڑے اوبادرومی ء تہریزی ء راز ء

شکرب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

(9)

اسرارانی ہندابندانت۔

اقبال ۽ کسانى :-

اقبال ۽ کسانى ۽ گپ ۽ احوال گیشتر ۽ ہما کماش ۽ پیریں سراں یات بوتگ انت کہ گوں
اقبال ۽ ہجیک ۽ آہاں وتگ انت، لیب کرتگ انت آئی ہمن بوتگ انت بلے نوں چہ آواں کسے
ہم حیات نہ انت مولانا عبدالجید سالک نوشتہ کنت:

”من تاں پست و شس سالاں روپے شم دوئی ۽ اقبال ۽ مجلس ۽ ہمنیاد بوتگ اوں چوش
وہندا وہدے ۽ من چہ آئی چند ۽ زبان ۽ آئی کسانى ۽ قصہ اٹلگ انت یا کہ آئی مستریں برات شیخ
عطا محمد ۽ گوشن من ۽ گبر کا نینت۔ اقبال یک تیز مندیں کشمیری کہولے ۽ پیدا بوتگ انت اقبال ۽
آرہنیں پت شیخ نور محمد دیندار ۽ پہک پیروزگیں مردے انت کہ ٹوپانی بہا ۽ نیا ۽ وتی امنہ درکت۔
اقبال ۽ مکہتیں مات امام بی بی یک دین دو تیں شیر زالے انت۔ ایشانی لوگ ۽ ہے دینی چارٹل ۽
اثر انت کہ اقبال ۽ دل ۽ ارواح ۽ دین ۽ شر جا گہ گت۔

گوشنت کہ یک شپے شیخ نور محمد ۽ وابے دیست کہ چار دہی ماہ آہانی لوگ ۽ ایر آتک آئی ہے واپ
یک سر پدیں مردے ۽ دیمایات گت شُر زانتیں مرد ۽ درآ نینت ”تئی لوگ ۽ نچے بیت کہ آئی علم
۽ روشنائی مہکان ۽ پیا ہولوگ ۽ شگ بیت اقبال ۽ پیدا بوتگ ۽ رند ہے واپ ۽ چوش ہم پدرائی
کت کہ شیخ نور محمد ۽ زند بود ۽ جاور گہتر بو آن بوت۔ پت ۽ اقبال دینی ۽ دنیا ئی وانگ ۽ زانگ ۽
در بر ۽ میارکت۔ گوشنت اقبال روج روزگانے اسکول ۽ کمیں دیر ۽ سر بوتگ انت اُستاد ۽ پُرسٹ
اقبال اہلہ دیر ۽ آتنگے؟ اقبال ۽ پتہ ادب پتہ دات“۔ واجہ اقبال مدام دیر ۽ کیت“۔ ایداں اقبال
بخت ۽ معن ۽ کار مرز بوتگ۔ بخت کہ گوشنت دیر ۽ چہ جنت۔
علم ۽ در بر گ:

علامہ اقبال ۽ پت ۽ مات دینداریں مردم بوتگ انت گوں دین ۽ حُب ۽ ہدوکی اقبال ۽ رچہ
کہول ۽ رتگ ہے سبب انت کہ علامہ اقبال ۽ ہنداتی وانگ زانگ چہ مسیت ۽ بنا بوتگ انت میر
حسام الدین ۽ مسیت کہ کشمیری میگ ۽ انت آئی بنگلہ دئی ۽ عربی ۽ فارسی ۽ درس گپت۔ سے
چار سالاں رند آڑا سا کچ مشن اسکول سیالکوٹ ۽ پتہ وانگ ۽ نیا بوت کہ چہ اوداں ۱۸۹۱ء ۽
اقبال ۽ ہشتمی درجہ پاس کت۔

استاد ع شرف:

علامہ اقبال ع چند ع گوشتن انت کہ ”من ہر چون کہ است اون ایش منی مکہ میں
 مات ع منی استاد مولانا میر حسن ع برکت ع ہماہانی منت انت مات ع ہر وہد آزا
 گول دپ جاڑی پادکت گول وت نماز وانیت آزا شپاں بزرگانی، اولیاء ع ولی
 آنی قصہ اشکلنا ینت انت چوش اقبال ع دل ع بزرگانی مزین قدرے
 پیدا بوتن:

یارب ماں سینگ ع پچشیں سسن ع سپاہے
 گنداں ماں کیف ع کدہ ع چوشیں نگاہ یدے

اقبال ع درکسانی ع چ وڑیں بیش کاری نہ کرتگ انت آئی مشکولی ع لیب بے ضرر بوتگ انت
 البت کپوت دارگ ع یا کہ سہدار لاموکنگ ع آزا مزین جسے بوتگ بلے کپوت یا کہ بانز ع سہدارانی
 دارگ ع آچہ علم ع اچ کتاباں بے پروانہ بوتگ ہے سبب انت کہ اقبال ع ہر چکاس ع چوسروکاں
 سوب کرتگ۔

علامہ اقبال ع سری اُستادانی ریسگ ع مولانا میر حسن ع نام کیت کہ آئی اقبال ع راعربی
 وفارسی وانیت ایداں اے ہیریات کنگ کرزیت کہ مولانا میر حسن ع وتی بچے ہم علامہ اقبال ع
 ہمدرس بوتگ۔ وتی استاد ع عزت ع شرف علامہ اقبال ع دل ع ایتکس بوتگ کہ وہدے سرکار ع آزا
 سر، ع لقب دات آئی ہے لقب تاں ہما وہد ع قبول نہ کت تاکنکہ آئی استاد مولانا میر حسن ع رائس
 العلماء ع لقب نہ رستگ ات۔

بُرزی چیزہ ع وانگ:

ہما دور ع نوبتاں ہشتمی درجہ ع ارزشت یونیورسٹی چکاس ع سری پدیا تک ات علامہ اقبال ہے
 چکاس ع سوب زورگ ع رند ۱۸۹۳ء چہ سکاچ مشن ہائی اسکول سیالکوٹ ع ڈہمی ع پد ۱۸۹۵ء انتر
 میڈنٹ ع (دوازہمی درجہ) چکاس ع سوب کت ہمیشی تھا کمال ع واہند بویگ ع آزا وظیفہ
 رست۔ اے درجہانی تھا گیشتر ع عربی علامہ اقبال ع اختیاری مضمون بوتہ ہے درجہانی تھا سوب
 زورگ ع مولانا سید میر حسن ع دلگوش ع مہرے مزینں بہرے ات چوش کہ استاد ع تب ع حُب علمی
 بوتگ ہمیشا علامہ اقبال ع ہے روچاں شاعری ع بنگیوی ہم کرتگ ات۔ سیالکوٹ ع شعری مجلس ع
 دیواناں وتی پر بند وت انت۔ دہلی ع یک لہراکی تاکبندے ”گلدستہ زبان“ ع اقبال ع ہنداتی

گیتار شنگ موت آنت آئی پڈ ڈاک ءِ ٹپال ءِ چنو اب مرزا داغ دہلوی ءِ وتی گیتارانی ٹہینگ ءِ سر ءِ سوچ ہم گپت ات۔

چہ سیا لکوٹ ءِ دواز دہمی درجہ ءِ سوب ءِ رند علامہ اقبال ءِ دیم پہ لاہور ءِ دات کہ ماں سیا لکوٹ ءِ ہماروچاں انٹرمیڈیٹ ءِ گیش وانگ ءِ بست ءِ بند نیست ات۔ لاہور ءِ اقبال ءِ گورنمنٹ کالج ءِ وت ہے روچاں آئی شیخ گلاب دینی ءِ ہند ءِ بھائی دوازہ ءِ داشت رند ءِ گورنمنٹ کالج ءِ دوار جاہ ءِ جاگہ گپت ہے دوار جاہ ءِ نام مروچاں اقبال ہاسٹل انت۔ بی اے آئی ماں عربی ءِ انگریزی ءِ فیلسوفی ءِ ۱۸۹۸ء ءِ سیکینڈ ڈویژن ءِ پاس کت عربی ءِ چہ کلاں دیما در کپت۔ رند ءِ اقبال ءِ ایم۔ اے ءِ داخلہ گپت کہ آئی مضمون فیلسوفی بوتہ ہے روچاں بزاں ۱۸۹۸ء ءِ فیلسوفی ءِ چکاس ءِ سوب کت۔ بھائی دروازہ ءِ شعری مچی ءِ مجلساں اقبال ءِ رامرزا ارشد گورگانی ءِ اے گال ءِ سر ءِ مزن سہڑا ات۔

موتی سمجھ کے شان کریمی نے چن لیے

قطرے مرے جو تھے عرقی انفعال کے

ایم۔ اے کنگ ءِ رند علامہ اقبال ءِ چیزے و ہد پنجاب یونیورسٹی ءِ عربی استاد ءِ منصب ءِ کار کت ہے ادار کی منصب پہ دوسال ءِ بوتگ۔ چہ ۱۸۹۹ء ءِ تاں مئی ۱۹۰۳ء ءِ آئی پگا ر ۷۳ کلدار بوتگ۔ علامہ اقبال ءِ دل ءِ ہے روچاں اومانے ءِ جہہ جنگ ات کہ آں کر بلا ءِ اندوہ ءِ پوشیں پیراے ءِ شعر پر بہ بندیت کہ آں انگریز شاعر ملٹن ءِ REGAINDPARADIE'S..... ءِ جواب بہ بیت آئی واہگ ایش ہم بوتہ کہ اردو شاعری ءِ تھا آ قبلی شاعری ءِ رنگ ءِ ہم پیداور بکنٹ۔ ۱۱ مارچ ۱۹۰۳ء ءِ اقبال ءِ نئی سراج الدین (میر ریڈیسی کشمیر) ءِ وتی کاگدے ءِ نوشتہ کنت۔

”ملٹن ءِ پدگیری ءِ چیزے نوشتہ کنگا دل مانگ اوں۔ چوزانگ ءِ کیت کہ نوں ہما و ہد بزیک انت چیکہ یک کتر ہے ہم من چہ ہے واہگ ءِ شمش کار نہ باں۔ بیچ ءِ شش سال انت کہ ہے ارمان دل ءِ پر نچان انت مروچاں ہلے بگوشیکہ گیش انت چہ روزگار ءِ غم ءِ ہنجو کہ آ جو باں ہے کار ءِ دست گراں۔ اقبال ءِ پگیشیں وانگ ءِ دلمانگی ءِ دیما و سبود ءِ گت پہ آئی کلاں مسترین گڑتی بوتہ ۱۸۹۹ء ءِ ایم اے کنگارند چہ میکلوڈ عربک ریڈر ءِ تاں اورینٹل کالج ءِ چہ او داں پہ گورنمنٹ کالج لاہور ءِ اسٹنٹ پروفیسر ءِ منصب ءِ آئی باز دست ءِ پادجت کہ یک نہ یک پیے ءِ آرا چیزے زر ءِ مڈی دست بکیت کہ آں دل ملک ءِ پہ وانگ ءِ بروت ءِ وتی ہے ارمان ءِ پورا بکنٹ پروفیسر طامس آرنلڈ کہ ایم اے ءِ درگت ءِ آئی استاد ات گوں آئی شور ءِ شیرداری قائم ات کہ انگلستان ءِ

شکرب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال
روگ ۽ راہ شون ۽ بدنت۔ فروری ۱۹۰۴ء ۽ وہدیکہ پروفیسر طامس آرئلڈ ۽ گورنمنٹ کالج ۽
پروفیسری منصب اِشت دیم پہ انگلستان ۽ سرگت اقبال ۽ راوتی استاد ۽ جتائی ۽ باز تورتحت ”نالہ ۽
فراق“ نامی پر بندۂ اقبال ۽ وتی جورجیز ہی ۽ درشاں کنان ۽ وتی انگلستان تر دتاب ۽ ہدوکی ہم
درشاں کرتگ اُت:

”توڑ کر پہنچوں گا میں پنجاب کی زنجیر کو“

۱۹۰۴ء ۽ مخزن ۽ شون کار شیخ عبدالقادر وہدیکہ پہ زیاستیں وانگ زانگ ۽ دیم پہ انگلستان ۽ راہ
گت اقبال ۽ شوق ۽ حُب ۽ راہ تہمیز رست علامہ اقبال پمہ آئی یک عذی ۽ تہا آئی مسافری ۽ حالانی
جست گپتگ اُت شیخ عبدالقادر ۽ مخزن ۽ تہا شنگ بوگلیں یک نوشتا نکلے ۽ پودیان ۽ گوشگ اُت۔
”دوستیں اقبال! تو پدی یک کا گدے ۽ اچ من زر ۽ مسافری ۽ احوال پُرستگ اُت
حیراناں کہ چے نوشتہ بکناں؟“

چہ ہے دوستیں ہیراں امش شری ۽ پد ر ۽ پیدا اور بیت کہ علامہ اقبال پہ گچین وانگ تیوگیں
وہد ۽ ہمبیدیں چن ۽ لاج ۽ بوتگ کہ چہ رنگ ۽ انگلستان ۽ روگ ۽ تو شگ جریدگ بہ بنت اقبال ۽
مستریں برات شیخ عطا محمد ہمارو چاں امبٹ آباد ۽ ایس۔ ڈی۔ او ۽ منصب ۽ اُت آئی اقبال ۽
را دجی دات کہ آ انگلستان ۽ روگ ۽ خرچ درج ۽ دنت چریشی علامہ اقبال ۽ وانگ بازارزان
بوت ۽ مخزنیں گڑتی ۽ درچارہ بوت۔

ایداں گوشتن کرزیت کہ وہدیکہ اقبال ۽ دہمی جماعت ۽ چکاس دات مات ۽ پت ۽ آئی
آروس ۽ چن لاج کرتگ اُت علامہ اقبال ۽ اولی آروس گوں خان بہادر عطا محمد سول سرجن گجرات ۽
جنگ ۽ بوت ہے نیازی ۽ نام کریم بی بی بوتگ چہ ہے لوگ بانک ۽ اقبال ۽ دو چکت آفتاب اقبال ۽
مہراج بیگم بوت انت۔ سری آروس ۱۸۹۳ء ۽ بوتگ اُت چو کہ ہے سیر مات ۽ پت ۽ واگ ۽
پدا بوتگ ات خیال کنگ بیت کہ جن ۽ جو د ۽ نیام ۽ مہر ۽ ہدلی ۽ کمی ۽ ایشراپہ سوب ۽ نیشٹ۔ اقبال ۽
رند ۽ دگدو آروس بوتگ انت۔ اقبال ۽ سیر ۽ کہول چکت ۽ زادگان پچا روتی ہند ۽ کیت۔

دیم پہ انگلستان ۽ سرگرینگ ۽ پیش اقبال ۽ چہ کالج ۽ سے سال ۽ موکل گپت چہ لاہور ۽ تاں
دہلی ۽ بمبئی ۽ ریل ۽ سرائے دیم تر ۽ آپی گراب ۽ دیم بہ انگلستان ۽ رائی پیگ۔

انگلستان ۽ مسافری:

علامہ اقبال یک ستمبر ۱۹۰۵ء ۽ چہ لاہور ۽ دیم پہ دہلی ۽ سرگت اقبال ۽ وتی ہے مسافری ۽

تو کیس حال ”وطن“ ءِ عشوں کا رمولوی انشاء اللہ خان ءِ نام ءِ وتی دو نوشتہ کرتگیں کا گدانی تہادت بیان کرتیگ ات۔ اقبال نوشتہ کرتیگ ات:

حالیہی ہمیش انت کہ یورپ ءِ آپ ءِ ساج ءِ من ءِ مسلمان گت اے یک دراجیں چہرے و ہدریت
تہ وتی دل ءِ مارنشتاں دوشتناک ءِ گون کنین من سد کال کہ چریشی بازیر مردمان ءِ نپ ریت۔
علامہ اقبال یک ستمبر ءِ چہ لاہور ءِ سرگیت ۲ ستمبر ءِ دہلی ءِ سر بوت کہ اے شہر اسلامی منگھ ءِ
شان ءِ دسمیں ہدیرہ انت آئی دوست ءِ دز برادراں حضرت خواجہ حسن نظامی میر غلام بیک نیرنگ
اقبال ءِ پیشوکی ءِ آتنگ انت آئی چہ کلاں پیشتر حضرت نظام الدین اولیاء ءِ ہدیرہ ءِ زیارت گت ءِ
ہے دیریکیں ہدیرہ ءِ مرزا غالب ءِ قبر ءِ سرون ءِ نشتگیں ہماوش گیش چور ءِ دپ ءِ غالب ءِ گتار
اشکتت چم ارسیک بوت انت ورنانگوشگ ءِ انت

وہ بادہ ءِ شبانہ کی سرمستیاں کہاں

اٹھنے بس اب کہ لذت خواب سحر گئی

”دو شکیں کیف ءِ خمار ءِ مستی نوں کج انت۔ پادیا کہ سحر ءِ واب ءِ وش سزینا تلگ۔“

چہ دہلی ءِ اقبال ریل ءِ سراج ءِ شنگ چہ بمبئی ءِ آپی گراب ءِ ۲۳ ستمبر ۱۹۰۵ء ءِ بیگاہ ءِ
انگلستان ءِ سر بوتگ ات۔ شیخ عبدالقادر گوں اندگہ دوستاں اقبال ءِ دیم ءِ آتک انت اقبال ءِ
یکیں روج چہ مہمانی ءِ گوازینت ءِ دووی روج ءِ وتی وانگ ءِ چون ءِ لانج ءِ مان آتک چہ کلاں پیش
ٹرینی کالج کمبرج ءِ داخل بوتگ۔ لکنز ان لندن ءِ پہ بار ایٹ لا ءِ وتی نام نوشتہ کنائینت چہ کمبرج ءِ
بی۔ اے کرتیگ پروفیسر میگ ٹیگرٹ ءِ دلگوش ءِ ”ایران ءِ الہیات“ ءِ سر حال ءِ پی ایچ ڈی کنگ ءِ
وانگ بناگت۔

انگلستان ءِ جرمنی ءِ وانگ ءِ درگت ءِ علامہ اقبال چہ سیکرٹ کہ آن فیلسونی ءِ تک ءِ ہیگل ءِ
وندرگرے ات کمک گپتہ ہمیدان فارسی ءِ مزن زانند ہیں اُستاد اے جی براؤن، ڈاکٹر کنسن پروفیسر
ڈسارے ءِ راہ شون ءِ اقبال ءِ علی توش پُرشنگ نیٹ ۱۹۰۷ء ءِ نومبر ءِ ماہ ءِ اقبال ءِ وتی پٹ پولی
سیاگ توام کت ہے سیاگ انگریزی ءِ نوشتہ کت ءِ پی ایچ ڈی ءِ واسطہ میونخ یونیورسٹی ءِ پیش
کت ہانڈل برگ ءِ میونخ ءِ تہیں ماہ داشنگ۔ جرمنی زبان ءِ فیلسونی کہ زبانی چکاس جرمن زبان ءِ
بوتگی ات جولائی ۱۹۰۷ء ءِ علامہ اقبال ءِ جرمنی ءِ وتارا پوہ ءِ سر پدگت۔ جرمن زبان ءِ جہانگیریں
تاریخ ءِ سر بند ءِ وتی سیاگ توام کرتیگ ءِ پی ایچ ڈی ءِ سند گپت ءِ پداندن ءِ برگشت جولائی ۱۹۰۸ء

شکرب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

۽ چه لکنز ان ۽ بارایت لاء سند گریگ ۽ زند علامہ اقبال ۽ یونیورسٹی کالج لندن ۽ پروفیسر آرنلڈ ۽
ہند ۽ کڑدے و ہد عربی زبان ۽ درس ہم داتگ بید چریشی اسلامی دودر بیدگ ۽ سر ۽ ماں لندن ۽
چیزے گشتا تک ہم داتگ انت ۲۷ جولائی ۱۹۰۸ء ۽ اقبال چہ ولایت ۽ لاہور ۽ بر گشت۔

پکر ۽ اوتاگ ۽ تندوتار

اقبال ۽ زند ۽ شاعری ۽ ہیرت بیچار، آئی پکری مار کشتانی چکاسگ ۽ کڑدے مردم لازم
چیزے ناہم دردی یا کہ بودی ۽ پچار ۽ کشت۔ چوشیں شہزانت چہ اقبال ۽ زند ۽ بنداتی چست ۽ ایر ۽
یا کہ چہ پکری رُوم ۽ نابلد آنتی پسند ۽ رُوم ۽ چہ اقبال ۽ پکر ۽ بہرے گرت بلے اگہ چوشیں
مردم چہ اقبال ۽ زند ۽ درتیں پہناتاں سریال بہ بنت اوکلیں سر ۽ سر ۽ وگاں گوں یکدگر ۽ کڑی کڑی
۽ ہور بکشت تہاچ ہے حالینی ۽ سر پد ۽ بلد بنت کہ اقبال ۽ پکر ۽ خیلانی تہا گوں و ہد ۽ گوژگ ۽ درجہ
پہ درجہ بدلی دیما کائینت۔ پکری رُوم ۽ ہے قدرتی آسرا نت کہ چ یک مردمے بکیو ۽ بندات ۽
پکری چشتگی ۽ منزل ۽ سر بوت نکنت و ہد ۽ بنی آدمی چاگرد گوں پکری رُوم ۽ گون انت۔ لازم نہ
انت کہ و ہد ۽ چاگرد گوں شہہ زانت ۽ پکر ۽ مرکب ۽ یکیں راہ ۽ رُوم ۽ آتیر ۽ و ہد ۽ چاگرداوتی قرار
۽ آرگ ۽ مزینیں چکاس ۽ مزینیں عمرے درکار بیت۔ علامہ اقبال ۽ پکر ۽ و ہد یکہ وتی منزل در گہت
آرا ہے سوب ۽ رسگ باریں چکس سال لہار یک کپنگ۔ اقبال ۽ زند لیکھ صداں سالانی اسلامی
پکر ۽ رُوم انت ہے ماہ ۽ سالانی چہر ۽ آچہ بازین رُوم راہ جہلگ رُوم گرو گٹاں گوئنگ۔ اقبال
وت گشیت کہ

زند ۽ ارواہ ۽ تلال پکر ۽ منی اوژنا گتنگ

نیں گڈاں شوہازنگ دڑے چہ اومان ۽ شے

اقبال ۽ زند ۽ شروعاتی بہر یک چوشیں راجی چاگردے ۽ گوئنگ کہ پد ریں قوم ۽ زور واجہی
۽ حقیقت ۽ حالینی ۽ دیما تلانگے چست کرنگ ات گٹیں چاگردے تہا آئی ہر چیزے کہ دیست ہائی ۽
بیان کت۔ پیشک ہمار وچاں بر صغیر ۽ آجوتی جنز ۽ شہارے رستگ ات اقبال ۽ ہم شروعات ۽ وتارا
ہے پُر چولیں دریاء دور دات بلے رُوم ۽ آئی و ہد ۽ رامہیز دات آئی چم دیست ۽ تجربت ۽ شہادی
۽ آئی ہمار پند دینت کہ آہانی تہا اقبال پہ ہندوستان ۽ آجوتی ۽ زیت بلے رند ۽ حقیقت آرا ہے
باوری ۽ دینت کہ ہندو مسلمان دو جتائیں دین ۽ جتائیں راہ بند ۽ بیدگ انت کہ پھر گوں یکدگر ۽
نہ سہدنت نوں آرا اسلامی زندمان ۽ ساکت اسلامی زندمان ۽ تہمیت ۽ یورپ ۽ علم ۽ وانگی

مسافر شریں را ہشونے بیت کہ اقبال ء را جتا جتا میں تہذیب ء ربیدگانی تورگ ء تہمیت گیری ء
چکاس ء سوب رسیت نول آ جوانیہ زانت کسے

من از فریب عمارت شدم گداورنہ
ہزار گنج بہ ویرانہ دل افتادست

اقبال ء رزن ء شاہگانی سیسی دور ہمایت کہ آ اسلامی جہان ء ربیدگی ء تاریخی میں صوبانی
گلزمین ء تر وتاب ء کنت فلسطین ء ہسپانیہ افغانستان ء دوگہ اسلامی شون جاہاں روت آں اسلامی
تاریخ ء ربیدگی ء گوں میاں قومی میں جاوہر ء ہمقرار ماریت اے ڈول ء آئی پکر ء عہد ء گٹ
گیریں جستانی جواب رسیت نول آ تواریہ جنت کہ مئے سوب مئے شان ء مئے جاندی میں منزل
اسلام انت اوایشی دیستگ کنگ ء سنج مئے ملت ء پدی نوبت ایشی سوج قرآن پاک ء رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم ء مارشت انت اقبال ء درتیں گپتارانی وانگ ء تپاسگ ہے رد ء کلیمیں درجہ یک
پہ یک ء وانوک ء دیما کائنت ء آئی پکری پندر شری ء پیدا اور بیت۔

اقبال وتی زند ء سری روچاں یک قوم دوستیں شاعرے ء گوناپ کشنگ ات قوم پرستی ء جوش
ء آں کفر ء اسلام ء بند ء آرات ات کفر ء ایمان ء پچار ء کناں آں وتی یک گالے ء گشیت

سنتا ہوں کہ کافر نہیں ہندو کہ سمجھتا
ہے ایسا عقیدہ اثر فلسفہ دانی

بلے وختیکہ اقبال یورپ ء عشتہ اوداں سے سال داشتگ آئی تجربت ء آئی پکر ء رانوکیں
صلاحے دانتوں آں اسلامی قومیت ء بالابند بوتگ ایشی سبب فلسفہ الہیات ء جوان وانگ ء
سر پد بوتگ انت تصوف ء در حق ء اقبال یک گرو بندے ء الہی بوتے آں وتی یک نمندی عقل ء نشی
سراج الدین پال نوشتہ کنت کہ:

”ایش عجب حیرانی ء بہرے کہ تصوف ء تیوگیس شاعری مسلمانانی زوال ء باریگ ء بوتگ باند
انت چوش بوتین کہ ہما قوم کہ آئی توان ء تہمرد چہل کبیت تہ ہما قوم ء سیم ء خیال بدل بنت چوشیں
قوم ء زوری زبیا میں رنگے کاریت گڈاں دنیا ء ترک دیگ پر آئی دل ایمنی نے بیت آں قوم ء
زوری ء کم گٹشادی ء جہاں بیزاری ء پڑو ء چیراچیر دینت ہندوستان ء مسلمانانی پلو ء یکندوں کہ
ایشانی لوزانک ء کمال لکھنؤ ء، موٹکانی سرانت“۔

اقبال ء دینی سنج ہم یکیں نوبت ء درورے نہ بوتگ آں ہنکھیں وینداریں مسلمان ء

شکریہ شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال
منصب و نزم گامی و سر بوتگ فلسوفی و سری درونت و کڑدے دینی معاملاتاں آزرانگی و شک و
آماج کرتگ ات:

حکمت و فلسفہ کراست جنوں خیز مرا
حضر من از سرم این بارگراں پاک انداز
بلے ہے شک و نابادری و عجم گوں علمی پٹ پول و گوں وانگ زانگ و تہمات کنگ و نمیت
شکرتگ صدق و باوری و عزت و انانیتگ

عقل آذر پیشہ ام زنا ربست نقش او درکشور جانم نشست
سالمہ بودم گرفتارے شکے از دماغ شک من لایقکے!
حرفے از علم و یقین ناخواندہ درگماں آباد حکمت ماندہ (رموز بیخودی)
مولانا عبدالسلام و مولانا مودودی و اے راسی شون انت کہ مردم یورپ و رونت تہ آہانی
سخت چہ اسلام و دور کنزیت بلے عجب انت کہ اقبال و یورپ و تر و گشت کرتگ، ونگ و علم
در برتگ بلے آچہ یورپ و پاکائیں مسلمانے بوتگ و برگشتگ۔ اقبال و پکر و فیلسوفی و پوہ بوتگ و
بیحد الہی انت کہ آئی زند و جتا جائیں نوبتاں دیما دارگ بہ بیت ۱۹۳۱ء و دوم گول میز کانفرنس و
درگت و اقبال و جد و تی پکری بدلی و در حق و گوشنگ ات۔

”من چہ مروچی و عیست سال پیش و یورپ و ہے ربیدگ و ہے خرابی دیتگ و چیزے
پیشگوئی کرتگ ات انت ہر چنت و کہ ہما بارگ و من و ت ہم ایٹی معنا و مطلب و سر پد نہ بوتگ
اول بلے ۱۹۰۷ء و ہے پیشگوئی و آسر ۱۹۱۳ء و یک پہ یک و راست در اتنگ ات۔“

واتری

۲۷/ جولائی ۱۹۰۸ء و ہدیکہ حکیم الامت علامہ اقبال و وطن و واترگت سے ڈلگس آزرانی

و دیما بوتگ انت۔

۱- زندمانی و چون لاج، چست و ایر

۲- کہول داری و معاملات

۳- زند و یک قرار و دیری

وکالت

چہ ولانت و واتری و وچاں اقبال و ہے ہبرگیشنگ ات کہ آں گورنمنٹ کالج و نوکری و

یلدنت قانون دانی و کیلی و قتی زندگی راں ۽ پیا کار بندیت آئی لاہور ۽ چیف کورٹ ۽ درخواست پیش کت کہ میر ستر ۽ وڈ ۱۲۲ اکتوبر ۱۹۰۸ء ۽ منظور بوت۔ پیسرا موہن لال روڈ ۽ دوارے گپت رند ترے ۽ انا رکلی بازار ۽ لذت ۽ آتک کہ تاں ۱۹۲۲ء گورنمنٹ کالج لاہور ۽ فیلسوفی ۽ وانیک ۽ پروفیسر ۽ منصب ۽ ہم بوت۔ جوانیں سیت ۽ اومیت ۽ علامہ اقبال حیدر آباد دکن ۽ ہم شنگ مہاراجہ سرکشن پر شاد ۽ آزا وطنیفہ دیک ۽ پیشکش کرتک بلے اقبال ۽ گراں مہذبیں تب ۽ قبول نہ کرتک ماں لاہور ۽ وکالت ۽ روزگار ۽ آرنفت ہشت صد کلدار ہر ماہ ۽ دست کپت بلے چو کہ آئی ستریں برات شیخ عطا محمد ۽ کہ آئی اقبال ۽ وانگ ۽ خرچ قتی بڈ ۽ بتگ ات ہے روچاں نوکری سرنیا تلگ ات پمیشاپہ دو کھولاں اقبال ۽ کٹ و آمدن گذران ۽ وڈ ۽ نہ بوتگ۔

کہول

علامہ اقبال ۽ یک دگہ غمبادی نے آئی کہولی زند بوتگ کہ علامہ چہ قتی کہول ۽ دلجم نہ بوتگ۔ دہی جماعت ۽ چکاس ۽ در برگ آئی مات ۽ پت ۽ یک سیرے دات۔ گجرات ۽ خان بہادر عطا محمد ۽ جنک کریم بی بی آئی لوگ ۽ دو چکانی مات بوت بلے جن ۽ جو ۽ نیام ۽ ناہ بوت نہ کرت ہے نہ سہڑک ۽ پچار علامہ اقبال ۽ گوں قتی یک لہز انکی دوست ۽ ہتہ ۽ گوں بانک عطیہ فیضی ۽ نام ۽ یک نمدی نے تھا کرتک ات کہ چیزے نادوداں الیثرا دگہ رنگے دیان ۽ دوستی ۽ نام دپ کت۔

۱۹۱۱ء موچی دروازہ لاہور ۽ یک شرف مندیں لوگے ۽ جنک بی بی مختار بیگم ۽ علامہ اقبال ۽ نکاح بوت بلے چیزے سبباں سالونک بانوری مہتل بوت ۱۹۱۲ء ۽ علامہ اقبال ۽ سسی نکاح کت لدھیانہ ۽ عزت داریں لوگے ۽ جنک سردار بیگم ۽ رند ترے ۱۹۱۳ء ۽ دومی زال ہم لوگ ۽ آورت کہ چہ آں بی بی ۽ جاویدا اقبال ۽ یک دکتے منیرہ بیگم پیدا بوت انت علامہ اقبال ۽ سری لوگ بانک کریم بی بی چہ علامہ اقبال ۽ مرک ۽ رند ہم چیزے سال حیات بوتگ۔

اسلامی ملکانی سیل سواد

۱۹۳۱ء ۽ علامہ اقبال دومی گول میز کانفرنس ۸ اکتوبر ۱۹۳۱ء ۽ دیم پل لندن ۽ سرگپت ۲۸ ستمبر ۱۹۳۱ء لندن ۽ سربوت مجلس ۽ نیاد ۽ بہر زورگ ۽ ہوری ۽ علامہ اقبال قتی دیریکیں بجاہ کیمبرج ۽ ہم شت گوں دلگیس مرد ماں گند ۽ مند ۽ افغانستان، عراق، البانیہ ۽ سفیراں گوں ہم نیادے کت کہ ایسانی ریسگ ۽ سید ضیاء الدین طباطبائی، جلسی پاشا، رؤف بے ۽ دگہ نامی نیں مردم بوتگ انت

شکر ب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

گول میز کانفرنس کے لکھیے ہیں نکاتی معاملات ہندو و سکھانی ضد کے کت کے سبب ماگنیٹیگ انت علامہ اقبال ۱۹ نومبر ۱۹۳۲ء میں مسلمانوں کے ساتھ مولانا غلام رسول مہر کے دیم پور کے سرگیت روضہ الکبرا کے نشانی کے ساتھ ۲۵ نومبر ۱۹۳۱ء علامہ اقبال کے گول افغانستان کے پیشی بادشاہ خان امان اللہ خان کے ساتھ سے روچاں کے گند نکت۔ ۲۷ نومبر کے آں دیم پور کے سرگیت کے دسمبر کے سکندر کے مصر کے آں تک ایساں نامی نہیں سروک جمعیت شہان المسلمین کے باسک، عالم کے شہہ زانت دیت انت قاہرہ کے سواد کے رند ۲ دسمبر کے آں فلسطین کے سر بوت مومتر عالم اسلامی کے بہر گریگ کے مفتی اعظم السید امین الحسنی کے دگہ فلسطین کے سروک دچار کے انت ۱۴ دسمبر کے مومتر کے مجلس کے تران کے وقتی تران کے حکیم الامت علامہ اقبال کے اسلام کے دیم آں تکلیس دو بیہارانی بشارت دات انت چہ ایاں کے بے دینی کے دومی وطنی قومیت کے را لیکھت ۲۰ دسمبر کے وطن کے سر بوت کے علامہ اقبال کے سول اینڈ ملٹری گزٹ کے باسک کے گول وقتی مسافری کے احوال دات انت آئی کو کت:

”فلسطین کے تر تواب منی زند کے سیت مندیں بہرے بوتگ من فلسطین کے دارگ کے روچاں گول بازیں اسلامی ملکانی سروکاں کے مر کش انت، مصر انت، یمن، عراق، فرانس کے جاوا کے باسکاں ہنیداد بوتگ اوں گول شامی عرب کے در ناگل کے گند کے مند بازو ش کرتگ۔“

یسی گول میز کانفرنس:

۱۷/ اکتوبر ۱۹۳۲ء علامہ اقبال نے یسی گول میز کانفرنس کے بہر زورگ کے انگلستان کے شینگ تاں ۳۰ دسمبر کے لندن کے واشینگ ہے درگت کے آئی لندن کے ارٹوٹولین سوسائٹی کے دیم تران کے سر حال انت ”مذہب کے دوست کے اومیت کے انت؟“ ہے تران آئی گشتاں کی ہفتمی تران بوتہ کے ایداں علامہ ڈاکٹر محمد اقبال فرانس کے شینگ گول فرانسسی فیلسوف ہنری برگساں کے گند نکت کے چہ فرانس کے سے پہن گانی تر و گرد کے ہسپانیہ کے آں تک، قرطبہ، غرناطہ، اشبیلیہ میڈرڈیل کے علامہ اقبال ہسپانیہ کے تر تواب کے مسیت کے چارگ کے سکتی کے دگلیر بوتگ انت وقتی یک کا گدے کے ایس ایم اکرم کے نوشتہ کت۔

”من اندلس کے تر تواب کے سکتی کے شات بوتگ اوں۔ بید کے دگہ پر بنداں یک پر بندے قرطبہ کے مسیت کے بابت کے نویتگ کے وہدے کے چھاپ بیت۔ الحمراء من کے اینکس نہ تور تک چوش کے مسیت کے زیارت کے دل کے ہلڑ درشاں کرتگ انت ایداں من کے ہماہر ز بالادی رستگ کے پیش کے چہر کے نصیب نہ بوتگ انت۔“

قرطبہ ء مسیت ء ابید ہسپانیہ ء تروتاب ء ہماوگہ پر بنداں دروشم رستگ آہانی ردء دُعا
ہسپانیہ، طارق ء دعا عبدالرحمن اول شکلیں سچ نامدار انت مسعود ہے مسافر ہی ء ہمراہ ات۔ ایدال
محمود غزنوی، حکیم سانی ء ہدیہ عریارت کت مثنوی مسافر ہے تروتاب ء احوال ء دنت۔
شاعری ء بندات:

حکیم الامت علامہ اقبال ء شاعری ء کار پدانی سرء چہ تران ء پچار ء پیش گوئگ کرزیت کہ
اقبال چہ ہما جہا گئیں سراں کیے بوئگ کہ تو مانی پکر ء جُهدانی دیم ء چہر دینت ء وتی جائیدی نیں
نشک ء نشان ء جہان ء ڈور ء شوئدارنت۔

ہر پخت ء کہ پہ شاعرے ء از م ء پکر ء تپاسگ ء لازم انت کہ آئی زند ء زند ء اندگہ پہنات
ء سرء جوانیں نیشا تک وئیگ بہ بیت کہ شاعر ء چاگرد آئی زند ء رنگ ء گوناب ء باز اثر مند بیت
بلے علامہ اقبال تہنا یک شاعرے نہ بوئگ آں یک شہہ زانتے شہہ کردے ء شہشنا بے ہم بوئگ
آئی دیما زند ء دستیں راز ء اسرار تل سچ بوئگ انت پوانکہ آئی وتی شاعری ء بازیں ہنداں ڈستگ
کہ آرزو چڑوئیں شاعرے لیکھگ مہ بیت چو کہ گشیت:

مری نوائے پریشان کو شاعری نہ سمجھ

کہ میں ہوں محرم رازِ درونِ منے خانہ

”منی غبادیں گواک ء نیلائیں شاعری مہ زانت پریش ء کہ من کیف جاہ ء اسرارانی محرم ء سریال
اول“۔

حکیم الامت ء شاعری ء پٹ پول ء اے ودی بیت کہ آئی گور نمٹ کالج ء طالبی ء نوبت ء
شعرو گیتار ء مشغل وتی کر تک ات۔ بھائی در ء شعری مجلس ء نیاداں آئی ہر درگت ء بہر گت۔
اقبال ء شاعری ء نام ء غوار ہما و ہد ء جسکت کہ آئی ۱۸۹۲ ء ء کشمیری مسلمانانی انجمن ء چئی ء ”فلاح
قوم“ ء سر حال ء وتی پر بند و نت۔

گور نمٹ کالج ء نائب پروفیسری ء روچاں کہ ۱۹۰۳ ء تاں ۱۹۰۵ ء انت اقبال ء
شاعری ء شوق ء حُب گوں زند ء دگہ سرو ہیزاں ہمراہ بوئگ۔ امیرسن لانگ فیلو، ٹینیسن، ولیم کوپر ء
کڑدے پر بندانی چہر ء جاک ء ہواری ء وت شکلیں گیتار اقبال ء دپترانی بہر انت قدرتی زید ء
ندارہ، حسن ء عشق، مرگ ء زند ء ڈس پارانی ہواری ء وطن دوستی ء شہدی قومیت ء سنج ایشانی تل ء
جوان پیداور انت ہے دور ء زمانگ ء ہندوستان ء آجوتی ء جُہد، ورناء ء وانندگانی پکر ء رژن ء

شکرب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال
 پر جوشیں کارانی یات گیر ء دنت۔ علامہ اقبال ء پیشتر ہندوستان ء آجوتی جہدانی بارزیریں گل
 کانگریس ء آزات تہیں پکر ء ہمار بوتگ کہ ایسی سرکردگ ہماروچاں گوکھلے ات کہ آئی ورتاگل ء
 رابازوتی شیدا کرتگ ات۔ وطن دوستی اصل ء ہما بار یگ ء ہندی قومیت ء سنج ء نام بوتگ۔ اقبال
 ہماروچاں ہندی قوم پرستی ء ڈگلیں سرکردگے بوتگ قدرت انت کہ ہما بار یگ ء قائد اعظم محمد علی
 جناح ہم کانگریس ء ہما بول ء بالابند ء ہمارا ات کہ آئی سرکئی ء گوکھلے کنگا بوت۔ اقبال ہے دور ء
 زمانگ ء شاعری ء آ زمان ء برمشنا کیں استارے ات آئی ہے پکری مارشت ء قومی چیز ہان ء باز
 قدر ء ارزشتے بوتگ ہے روچاں ۱۹۰۴ء ء علامہ اقبال ء انجمن حمایت الاسلام ء سالیسی نچی ء مرگا
 ءوتی پر بند ”تصوریرد“ پیش کرتگ ات ہے گیتار ء گالانی تہا علامہ اقبال ء کسانیں سرڈگار براں
 برصغیر زیدوتی ء نا بختاوری ء جوشیں نکتے رستگ ات کہ چہ آئی ہما دور ء آزاتی ججز شری ء پیداوران
 ہے سال ء ”ہمارادیش“ آئی جبریدگ کت کہ ہے گال مخزن ء اکتوبر ۱۹۰۴ء ء اٹھار ء چھاپ بوتگ
 اتنت۔ ایسی تل ء ہندوستان ء گلزمین ء راگچین لیکھگ بوتگ ات ء ہے ہر ء درس ء دورنت دیگ
 کہ سچ دین ء مہذبے کت ء لیکگ ء پنت ء نہ دنت۔ اقبال ء گیتاراں وطنیت ء قومیت ء درس ء
 دورنت ء ہجیگ ء دینی نیں مارشت ءوتی اسلامی ملت ء ہدوکی ہم تہہ دیلے پیے ء ماں رینچ کرتگ کہ
 برے برے ”بلال“ تہیں گالانی گوناپ زرتگ آئی غزلانی دم ء پگہ گدارے جوشیں گروشک ہم
 چمانی دیما پر گوزنت:

ہوا ہو ایسی کہ ہندوستان سے اے اقبال

اڑا کے مجھ کو غبارِ رو حجاز کرے

”اے اقبال جوشیں اوڑے سر بکنت کہ چہ ہندوستان ء من ء بال بدنت حجاز ء راہانی دھنز ء
 ہوار بکنت“ ہے دینی سنج ء مارشت کسانیں سرڈگار (برصغیر) ء لس ء ہک مسلمان ء سسا اقبال ء
 پکر ء یورپ ء داگی تروتاب ء تب ء اکسر پیدا کرتگ کہ اقبال ءوت ہم متنگ کہ
 ”حالیٰ الش انت کہ یورپ ء تروتاب ء من ء مسلمان کرتگ“

ہم سنج ء ساء اقبال ء انوکھیں حالینے ء ہجہ آروک کنا نینت۔ اے رنگ ء گوہیکہ ہے داگی
 مسافری نہ ایوک ء پہ اقبال ء زند بجازی پہ اسلامی ملت ء دوار زند ء مزن ارزہیک بوتگ۔

لقب:

جنوری ۱۹۲۳ء ء حکیم الامت علامہ اقبال ء مثنوی ”اسرار خودی“ ء انگریزی رجانک ء

چھاپا ۽ رند چہ حکومت برطانیہ ۽ پلوہ (Lnight hood) سر ۽ لقب رستگ۔ لوزانک ۽ یک نامداریں شرگدارے اے ایم فاسٹر ۽ انگلستان ۽ نامی میں لوزانکی تاکہ بند ”پلہستم“ ۽ اسرار خودی ۽ سر امتشاک دیان ۽ اے گالان ۽ سہدا تک۔ کیمبرج یونیورسٹی ۽ پروفیسر ڈکسن ۽ پتگی تاکہ بند (Nation) ۽ علامہ اقبال ۽ گول جو ان میں لوزاں بچہ آرکنا تنگ ات۔

چو کہ ترک موالات ۽ روچاں ہندوستان ۽ بازیں مردمان انگریزانی داتگیں لقب پدی دات انت خیال ات کہ اقبال ہم ہچوش کنت بلے ڈاکٹر سر محمد اقبال ۽ سر ۽ لقب ۽ بارو امہاراجہ سر کشن پرشاد ۽ رانوشہ کنت۔

”منی لقب ۽ بابت ۽ شامہ امور لے کہ اشنگ ہماراست انت ”اسرار خودی“ ۽ سر اماں یورپ ۽ امریکہ ہر نگد کاری ۽ کہ بوتگ ایش ہمانی آسرات“ چندے مردم کہ آہانی ریسگ ۽ مولانا غلام بھیک نیرنگ وڑیں علامہ ۽ دوست ہم گون بوتگ انت گمان کرتگ ات کہ سر ۽ لقب ۽ رند علامہ اقبال انگریزی حکومت ۽ سر ۽ ایرادگیری نکت بلے علامہ ۽ وٹھیک نوشہے ۽ تہا کیشینگ گوشنگ ات کہ:

”من ۽ بزرگ ۽ مستزین رب ۽ سوگندانت کہ من ہمانی سر ۽ ایمان آوریگ بچ زور ۽ بچ قوتے من ۽ چحق ۽ گوشنگ ۽ داشت نکنت“۔

(۱) ۱۳ دسمبر ۱۹۳۳ء ۶ پنجاب یونیورسٹی ۽ حکیم الامت علامہ اقبال ۽ راڈی لٹ ۽ ڈگری

بخشات

بہ بخش رومی ۽ شوق ۽ خسرو ۽ سوز
بہ بخش صدق و صفائے چوستانی
دلوں گوں بندگی ۽ چوش گپتہ:
نہ زیرانے بہ بخشے گر خدائی
(۲) تو سلطان ۽ حجاز ۽ من پکیراں
بلے پہ گپتر ۽ گنجاں امیراں
جہاں کہ رست قوم ۽ لالہ ۽
بیاگندے منی زرد ۽ کہیراں

اقبال ء زند آ دینک

علم الاقتصاد - زند بود علم (پولٹیکل اکانومی)

اقبال ء سری چھاپ بوگیں کتاب انت کہ سادگ ء ارزائیں اردو زبان ء نوشتہ کنگ ہے کتاب ہما نوبت ء مالیاتی دودانی سیم ء خیال ء دپترے ات۔ پوانکہ شہولیس ء زند ء بلہ دیگ بوت مردچاں آئی ارزشت جہنا تاریخی انت چیا کہ چہ اقبال ء باز زند ترے ء سیم ء خیال وتی اصلیں دردم ء ہے کتاب ء تھا گند گا کائنت۔

کتاب ء سربند ء نیز مندی ء راچوشیں زوری ء لیکھگ بوت کہ آئی گارکنگ الی انت۔ ہرچنت ء کہ ایشی تہے سرحال ماراچوشیں راہ سوجی نہ دنت کہ ہے زوری یا کہ بدی ء گارکنگ چہ پیسے ء بوت کنت (چیا کہ چوشیں بدی ء زوری ء گارکنگ ء ہیل بنی آدمی فطرت ء اخلاقی توان ء سر ء سر باز انت کپدا ہوں کٹ ء نپ، خرچ ء خراجا تہ ء تہمیا ت ماراچہ ہے چست ایر ء ہانی آسر ء سئی کنت کہ آئی شریداری گوں جہا نکیریں آسودگی ء ہمگر نچھ انت۔

کتاب ء سری ہبر ء پولٹیکل اکانومی ء سرپدی ء ہے سرحال ء چاگردکار بیان کنگ بوت اقبال ہے نوشتہ ء سنگ ء ٹل نما ریت انگت ہم گوں دلایلاں ردکنت کہ ہمیشی تہمیا ت زردوستی ء ہوں انت۔

دومی ہبر ء دولت ء داد گیت، دود ء راہ بندانی ٹہینگ، میاں قومی میں باپار، زرد ء قدر زرد اتن ء حق، کاگدی زرد ء وام ء جز ء وام دیگ ء رپک ء بابت ء راہ شون دیگ بوت کجام چیزے ء قدر ء ارزشت ء راگوں آئی پائیدگاں نہ کہ ڈکال ء آئی پیدا بوگیں جہد و نہمت ء پشت ء چارگ ء مارگ بیت۔

سیمی ہبر ء دولت ء پیدا ء جم کنگ ء دگ کجام انت شونداریت چو کہ ڈگار، کشار، خواری ء نہمت قومی توان ء لائق انت پدا ہم آسر پڑی شریداری یا کہ صنعتی استمان واجہی ء پلہ مرزانت پریش ء کہ کاروبار ء بست بند خالصیں شہہ زانتی لوٹیت کہ آزا پوریا گرانی دست ء دات نہ بیت۔

چارمی ہبر دولت ء دست آرگ ء دگہ کار پد چوش کہ سنگ انت، بیان انت، سیت ء نپ یا کہ پگار انت۔ ہے ڈولیس دیروی ء محصولانی سر ء بحث کنگ بوٹگ۔ یک کسے ء مالکی حق ء سر ء اشتراکیت

ع ایرادانی سرء چمتشا تک نہ دانگ۔ وہد یکہ یک کسی مالگی ء و اہندی اتیں آ شائنگی ء املی میں جڑے ء وڈ
ء بیان کنگ بوٹگ۔ نہمت پوریات ء، دولت ء بہر و بانگ ہے بپدانی سرء کرتگ۔

کتاب ء پنچی بہر ء مبارک ء لیکھ، آہانی گزر ء لوٹ ء کار مرزی ء سرء بحث کرتگ اقبال
مردمی بازی ء رادارگ ء پلہ مرزی ء کنت گزر ء لوٹ ء بار و اگڈی درونت ء نوشتہ کنت۔ ہے راہ
بند ء زو ء تو ء لیکھت کئے کہ ہندوستان ء اتیں جا وراں چونیں لوٹ کنت مئے ملک ء زند بود ء
از باب کم آنت۔ مردمی لیکھ روج پہ روج وڈان انت قدرت ہمیشی در چارہ ء گوں ڈکال ء تالان
بیوکیں نادر اہی ء کنت بلے مارا ہم کر تریت کہ کسانى ء سیر یا کہ لوگ بانکانی گیشی ء دوداں بند
لیگان ء آ جو بہ باں، وتی کمیں و سبوداں گوں گیشیں ویر گندی ء خرچ بکناں صنعت ء کسب ء نیمگ ء
دلکش کتنان ملک ء داد ء یاد ء گیش بکناں۔ آکت ء چارگ ء مارگ ء راہ ء وتی قوم ء آکت ء
دیما پداراں۔ تاکہ مئے ملک چہ نیز گاری ء ہولنا کیں آ سرء حوندی بہ بیت۔ آ شائنگی ء گہیں زند ء
بزر بالا دیں درجہ ء سر بوت بکنت کہ گوں آ ہاں مئے حالینی گہو و ہمگر نچھ انت۔

اسرا خودی (۱۹۰۵ء)

بندت۔ کتاب ء بندت گوں مولانا روم ء پر بنداں بیت۔ بندت بنگیوی تطیری
نیشا پوری ء شعر ء انت۔ بندت ء علامہ اقبال ء ہے ہبر ء زور پرداتگ کہ ”وت پہچہ آ ر ء راز“
یک کلوے ء تل ء انت آ ر ء پنچائیں شاعری ء ڈول ء وانگ مہ بیت۔
رند ترے ء درونت ء دراج کشیں سر حال تن یک مزنیں حدے ء گیش گیواری انت کہ
چہل ء شوندارگ بوٹگ ء انت۔

ہے بیان ء کہ کاساس ء بست بند ء ریدگ ء اصل وت پہچہ آ ر انت ء جون ء تہ ء دیر
پاندی ء باروت پہچہ آ ر ء تہر دغی ء سراسر انت۔

ہے بیان کہ وت پہچہ آ ر ء زند ء مول ء مراد جو شست ء شہار دیک ء تہا انت

ہے بیان ء زو ء وت پہچہ آ ر ء نکلگی چہ عشق ء مہر ء دست کپیت

ہے بیان ء کہ وت پہچہ آ ر ء دست ء نچک کنگ لونگ ء نزور بیت

ہے بیان کہ وہدے وت پہچہ آ ر ء چہ عشق ء مہر ء نکلگی برسیت تہ آ کاساس ء پیدا و ر ء تہہ تو کی

تواناں سو ب گت کنت۔

ہے معنا ء گیشینگ ء کسہ کہ وت پہچہ آ ر ء نہ منگ ء فکر ء سیم و خیال لگتیا لیں تو مانى

شکر ب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

نشووندار انت کہ ہے ڈول آء زور مندیں قومانی اخلاق آء زور کت بکشت۔

ہے بکت آء گیشینگ آء کتہ کہ وت ہچہ آء منگ آء مارشت زوری آء گار کنت۔

ہے بکت آء گیشینگ کہ اسلامی تصوف آء لبر انک آء افلاطون یونانی آء فکر آء اثر قبول کرتیک
افلاطون آء گرانڈی راہ گپت پوانکہ چہ آئی فکر آء خیالاں وتارا گستا دارگ المی انت۔

شعر آء حالی آء زشت آء اسلامی لبر انک آء گہود آء بیان

ہے بیان کہ وت ہچہ آء ہیل کاری آء سئے تک انت۔ سری تک سر جہل کنگ، دومی تک آء

نفس آء سر آء قابو آء رگ آء سئی تک آء اللہ آء ناب آء نام آء پد کنگ۔

حضرت علی کرم اللہ وجہ، آء نامانی راز آء گیش گیوار

چہ مر آء حضرت مخدوم علی مجویری آء دیما سر بویگ آء وتی دژ منانی ظلم آء ناشری آء بارو اپریات

کنوکیں ورنہ آء کتہ

یک بانی مر گے آء کتہ کہ چہ تین آء مرگی ات

ڈر آء کونلہ آء کتہ

شخ آء ہمالہ آء کتہ

گنگا آء ہمالہ آء کتہ آء پچار

ہے معنہ آء بیان کہ مسلمانانی زند آء مول آء مراد اللہ آء کلیمہ وانگ آء غزاہ، بلے غزاہ آء بڑ ہی

سُر آء پد اگاں ملکانی سرا سوب انت تالیش اسلام آء نزع حرام انت۔

ہے بیان آء کہ قومی زند آء کئی گریگ ملت آء خاصیں روایات آء چنگی آء کار بندگ انت۔

میر نجات نقشبند کہ پہ بابائے صحرائی (بزاں پت آء میدان آء بابا) آء پنت کہ آئی پہ ہندوستان
آء مسلماناں نوشته کرتیک ات۔

الوقت سیف

دعا

رموز بیخودی (۱۹۰۸ء)

بے ساری آء دوو۔

اے کتاب آء بکلیشری گوں مولانا روم آء عرتی آء پر بنداں بیت۔ ”بے ساری آء دوو“ ایسی نام

ملت اسلامی آء نام آء کنگ بوتہ۔ درونت آء سر حال چوش انت۔

شکرب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

بندت - نذر غم ملت و ہمتی بیان

ہے معنا بیان کہ ملت مردمانی یکجاہ بونیک و دروشم زوریت غائی ہیل کاری گوں نبوت و

سرجم بیت

اسلامی ملت و ہمتی نہیں باسک - سری باسک انت تو حید

ہے معنا بیان کہ دل اکیسکی غم نوحست و مات غزند و گڈوک انت غ تو حید ہے ناہودیں

نادرا ہیانی در چارہ کنوک انت

تیر غرگار و تران پچار

شیخ شہنشاہ عالمگیر و کتہ

دومی باسک - رسالت

ہے معنا بیان کہ محمدی ﷺ رسالت بزاں نبوت و ہمتی نہیں مول غ مراد آدم و الوداع نیام و

آزاتی برابری و براسداری و بر جانی انت

اسلامی براسداری و معنا گیشینگ و ابوعلید و جابان و کتہ

اسلامی برابری و معنا گیشینگ و سلطان مراد و لوگ بندوک و کتہ

اسلامی آزاتی و کربلاء و میل و مارکتانی گیش گیوار

ہے بکت و نشان کہ آئی گیش گیوار چوش کہ محمدی ﷺ ملت و بن حشت تو حید انت

رسالت انت پمیشا پر آئی و کجام ملک دوار نہ انت

ہے معنا بیان کہ ملت محمدی ﷺ و ہمیں نوتے و حد نیست کہ ہے ملت و دائی بونیک و

قول اللہ جل شانہ و کرتک

ہے معنا بیان کہ وطن ملت و ہند بوت کلت

ہے معنا بیان کہ ملت و ہند و بوج و واسطہ دستور الہی انت غ ملت محمدی ﷺ و دستور

قرآن انت

ہے معنا بیان کہ زوری و نوبت و پدگیری چہ جہدال گین تر انت

ہے معنا بیان کہ ملت و سیرت و پختگی خدائی دستور و پدگیری انت

ہے معنا بیان کہ قومی کردار و زیبائی و زین رسول صلی اللہ علیہ وسلم و پدگیری انت

ہے معنا بیان کہ ملت و زندمانی و واسطہ مارکتی نجبا ہے کرزیت کہ ہما نجباہ بیت الحرام انت

شکر ب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

ہے معنای بیان کہ ملت و حائلی میں الہی میں چنگلی کار مرز کنگ کہ اُمت محمدی ﷺ و نبی
میں منشت تو حید و رکھینگ و شہار و یانینگ انت

ہے معنای بیان کہ ملت و زندگانی و کمال ایش انت کہ ملت چو یک پڑے و وئی تب و بچہ
آر و ما نشت پیدا بکت کہ ہے مار نشت و پیدا بوینگ و سر جم کنگ قومی روایا تانی رنگہ ری و بوت کنت
ہے معنای بیان کہ بنی آدم و دائم مانگ اُمت و ہمراہ انت و مات و قدر و شرف اسلام انت
ہے معنای بیان کہ پہ مسلمانیں ز البولان سیدۃ النساء فاطمۃ الزہراء و نمونہ کامل انت

اسلام و ز البولان پہ تران

سورۃ اخلاص و گیشینگ و مکہ و شاعری و پہناتانی شون دات رحمتہ اللعالمین ﷺ و
خدمت و شہہ نویس و ارزداشت:

رموز بیخودی - قل هو اللہ احد

من شپے و دیست صدیق و مس و اب
آامن الناس مولاء پہ مئے
آئی جہداں کشت مئے اُمت چہ نود
گوشتہ من اے خاص اے عشق و کچین
بتنگ بُنہپد کہ اچ دست و شے
پتہ داتے جوفہ و بندی و کد
ڈورے تئی چیرسربان صدق
رنگ زیر اچ آنہی و بے مثل آ
نام تئی بستہ مسلمان آئی و
تو تارا تُرک و اوگانے گوشتے
تو تو تادرکن چہ نام و جامگان
چو بزاں دوزواہ چہ ناماں چنگے
یکے ئے بی ، دُوئی و پوراں پنا
یکے و منوک گر توبے توئی
تو وئی رہ بتگ انت دست و وئی
در کنگ صد اُمت اچ یک اُمتے

پل جتہ من آئی پاد و حاک مس و اب
آں کلیم بوتگ سری سینا و مئے
دوہمی ات اسلام و غار و بدر و دود
عشق اول سرتی دیوان و نچین
بیا بکن در ماں دل و ہو پان و مئے!
سورۃ اخلاص و برمش و بے صد
راز تو حید و ہے یکین انت بس!
ماں جہان و تنی گور و بیتیں ہما
چہ دُوئی و آتکے یکے و نیگ و
وائے تو کہ ہستی و ڈن و شتے
کوزگ و سازان و بیل دے یکدماں
اچ وئی در پچ و چہ حاگ کچنگے
یکے و راتو مکن صد نگز و
تاں کد و درونت تو وائے دُوئی
تو یکن زرد و بھی لٹفانی چھی!!
تو جگ شخوں کلات و اُمت و

آ کہ گارانت تو کن ء جہداں گوں در
مرنگ آ ایمان کہ ست گوں کارپد

یک بمان توحید ء کن نندارہ گر
نام ایمان ء رسیت گوں کارپد

اللہ الصمد

تو ذرا بیٹے چہ ازبانی نہیں حد
گردش ء زند ء نہ بیت بیچ وازمند
پہ جہان ء سرتاں سرخیر ء کشار
تو مہمہ گش دست ء چہ آستونک ء ذرا
مرحب ء پروشے ء تو خیر رگرے
ہست ء نیست ء پرچے تو پیاں ورے
یوسف ء تو چو ء و تا کمتر مگر!!
پہ سلیمان ء ممبر حاجت ء پیڑ
ماں جہاں آزات مان، آزات میر
اج تعیش حد ا بے دولت ء بار
بیچ مہ شاردست ء و تیگ ء بی سخی
رگر گلینے بیچہ پیالہ ء بوعلی
سریدے شرمندہ ناموس ء کن
آ کہ ہو رگیں کدہ ء واہنداں ساہ
پہ سگار ء دانگے تقفور ء دید
اج تئی رُزن ء رسیت حاک ء شہار
بیا بکن رازے حدیث ء پمّا ہوت
حیمہ ء بیاروم ء بنجاہ ء بنجن
جی پمّا حسن ء کہ بیت بینا عراق
پہ مسیح ء دورگاں درماں ذوا
نیست بیچ ختے ابید آئی من ء
من گننداں چادر ء پدوت قرار
چہ عراق ء روج وش داراں شب ء

تو کہ دل بستہ گوں اللہ الصمد
حق ء بندہ بیہ نہ بیت ازباب ء بند
تو مسلمان بی چہ غیر ء بے قمار
آ کہ سیرانت تو مہر پآئی گلہ
چوعلی عادت بکن نان ء جو ء
تو سخی ء منت ء پرچے رگرے
تو قوی روز ء چہ کمذات ء مگر
تو آگہ مورے بہ بے خوار ء زبیر
راہ سکت انت کمترین بارے بزیر
آقلک من الدنیا ء تسبیہ ء شمار
تا کہ وس انت کیمیائی گل مہ بی
تو کہ مکاروک ء درجہ ء بوعلی
پشت پادے تخت ء کیکاوس جن
وت سراہنت پانچ درگہ کیف جاہ
مسلم ء سرکردہ ہارون الرشید
مالک ء گوشتے کہ راج ء واز دار
تو حدیث ء ملگزارانی کپوت
لعل تانکہ چیرے نندے من یمن
جی پماروچاں کہ رُزنابیت عراق
جدر ء زند آپ آئی ہر تاک ء تل ء
مصطفیٰ ء چاکراں گوشت مالک ء
من کہ آئی بیٹگاں تیر ء شکار
زندگاں من یثرب ء حاک ء تب ء

شکر ب شاعر حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

عشق پر مائیت پرمان ء پگر
 واہگ ات ایشیں منی واجہ بہ بے
 تو منی آزاتی ء شان ء برے
 پرتی رہشون ء بیائیں تی در ء
 اُمت ء پگر ء شمشین پہ ترا
 بیامنی دیوان ء درسیگ ء بہ نند
 بے نیازی راز داریت بازی ء
 نازہم انداز داریت بازی ء

لَمْرِ بِلْدٍ وَلَمْرِ بُولَدٍ

نیست اہج روم ء عرب پینگ مئی

نیست زریات ء تب ء پینگ مء

دل گول دوستدار ء حجاز ء بتگلیں

اے جہت ء ماگوں وت گل ہم تہیں

سیادی ء مے یک توئی ءے گزر

کیف مے چہاں چہ کیناے گز

تانکہ مستی آئی مے ہوناں تحیت

کہنگ ء سوچیت نوکین ء گوپیت

عشق آئی دو تہیں گل چھی ءے

چو کہ ہون ء سرسریت جان اُمت ء

عشق ماں جان ء نسب بی مس بُت ء

عشق محکمتر چہ زریات ء نپ ء

عشق دارے چہ نسب ء در برو

ہم چہ ایران ء عرب ء در برو

اُمت آئی اُمت انت لوڑ حُدا

مے بُت ء رالچ ہائی در گتہ

ٹو حجت کس نہ پولیت تند ء تار

خلہ ء رب ء چہ حاجت تند ء تار

ہر کسے کہ بستہ ملک ء گول جد ء

بے سما اہج لم یلد لم یولد ء

پیام مشرق (۱۹۲۳ء)

شکرب ۽ گلو۔ حکیم الامت علامہ اقبال ۽ وٲی شاعری ۽ سبھی ڊپٲر ۽ سر بند ۽ نوشتہ کریگ کہ ”پیام مشرق“ ۽ ڊپٲر ۽ سکین آرا جرمن حکیم زندگوسے ۽ قبلی دیوان ۽ چہ رسنگ۔ اچ ایشی ۽ رند نوشتہ کنت۔

ایشی تل ۽ صد سال پیش ۽ جرمنی ۽ رو آسان ۽ نوخیز جا ورا ل ۽ کم نہ کم بگرگی الم ۽ آست بلے حالینی الیش انت کہ جہا نگیریں تو مانی تہہ دلی سوز مان کہ آئی ارزشت ۽ کدر ۽ راستیں لیکھ ۽ ماتہنا پریشی جت نہ کنیں کہوت چہ ہے سوز مان ۽ اثر مندیں۔ یک باز مزنیں ارواہی ۽ ربیدگی آشوبے ۽ شو ندر انت بلکن علامہ اقبال ۽ راہے او میت بوتگ کہ گوں چوشیں آشوب ۽ دیمپانی ۽ لہتیں کار ڊو کیس جوازت ۽ تو جیز بوت بکعت۔
پیشکش:

ہے کتاب ۽ پیش کش افغانستان ۽ بادشاہ امان اللہ خان ۽ نام ۽ انت۔

لالہ ۽ طور:

سری بہر ۱۶۳ چار بند آ یو کیس چندی سالان علامہ اقبال ۽ شاعری ۽ تب ۽ حد ۽ سندانی بازیں پہناتاں گیشین انت۔ مابعد طبیعات، گوں خدائے تران، طبیعی جہان ۽ آدم ۽ دیم بری عرفانی بحث، نوبت ۽ سیاست چہ ہے سر حالان لہتین انت کہ پراہ ۽ شاہگانیں ندرہ ۽ ایداں روان ۽ اثر مندیں زبان ۽ بیان کنگ بوتگ انت۔

افکار:

۵۱ پر بند ہے پکر ۽ مارختیاں، سیم ۽ سندھواں سرجمی ۽ بیان کعت کہ آہانی پچار چار بندانی تہا درشاں کنگ بوتہ ایداں کار مرز کرگیں نشونداری ۽ دود علامہ اقبال ۽ چریشی پیشتریں شاعری (چو کہ بانگ درا) ۽ رندتری شہکردیں شاعری ۽ در نیام ۽ انت چوش کہ آئی نامداریں چہر ۽ بدل شجر کہ ایداں ڊو بر پیداور بیت و ہدیکہ آئی نامی نیں نشونداری شاہین سری رند ۽ ہے گفتارانی تہا گندگ ۽ کیت۔

مئے باقی:

پر بنداں رند ۴۵ دستونک انت کہ چہ آہاں گیشتر ء سر پچیں پیسے ء حافظ شیرازی ء پدگیری کرتیک کہ آہانی سر اعلامہ اقبال ء وتی پکر ء ساچا نہیں وت بچہ آ رے سبب ء نگد کاری کرتیک ات۔ بچہ شکے نیست کہ ہے دستونک یک سہرائیں تے ء رو آسانی شاعری ء کچین روایت ء شول داروک انت۔

نقشِ فرنگ:

ہے بہر ۲۴ پر بندانی لیکھ ء انت کہ ایشانی تل ء چندی قبلئی پکر گر نچھ کرتیک۔ ہنچوش کہ قبلئی دیوان گوئے ء سرافاری شاعری ء اثر اتاں پیداریت ہے ڈول ء شکرب ء کلوع ہے بہر علامہ اقبال ء سرافاری پکر ء شاعری ء ساہگ ء آسرانت ہے بہر ء بازن ء براؤن جت ء گول رومی ء غالب ء گپ ء تران ء انت، لاک، کانٹ، نطشے شوپن ہاور، ہیگل، ٹالسٹائی، کارل مارکس ء برگشان ء فیلسوفی ء سرف بحث کنگ بوتہ وہدیکہ رومی ء فاؤسٹ ء راگلا تگ ء گوئے ء ستا کرتیک۔

خردہ:

کتاب ء گڈ سراں ۷ اپر بچلیں قول بیان کنگ بوتگ انت چوش کہ: اے بہر چون شربوت ات اگہ شریں مردم وتارا گو تسکینانی بندشاں آ جو کھت چیا کہ اگہ گو تسکیں نوبت ء پدگیری کنگ نیکی نے بہتین ات تہ پیغمبر ﷺ ء ہم وتی بن پیر کی راہ ء گام جت۔

مناں:

اے بُرزیں بادگیر ء شاں، کئے این، مناں
ہزار قرن ء داستاں، کئے این، مناں
مناں کہ بستگاں کلات میری گنگر ء
مناں کہ جوآں درکنان، بیستون ء سیڈگا
ہما کہ پروشی سنگ ء آہناں کئے این، مناں
ہزار قرن ء داستاں، کئے این، مناں
مناں کہ آبدان کناں شے ہزاری کیڈگاں
مناں کہ ہردوار ء بنداں شہر وگت ء میڈگاں

پہ پہ جُہدِ آسماں، کئے ایں، مناں
ہزار قرنِ ءِ داستاں کئے ایں، مناں
پہ گلزمینِ ءِ خاطرِ ءِ مناں خدائی رحمتاں
تمردیں آراءِ بندگانِ ءِ پہ ہرکدیں کہ جہہ جناں
اے گلزمینِ ءِ پاسباں، کئے ایں مناں
ہزار قرنِ ءِ داستاں کئے ایں، مناں

مہری منی:

چہرگر مہری منی
تاتاری آسکے گُشیں
زَرِ اِنْتِ ءِ دو لَتِ منی
بازیں اگہ کم، منی
زندگیں عشتے منی
خُرد کن گاماں وتی
دیر نہیں منزل تئی
دُکُش ءِ زیبا ترے
جُزگاں سگلیں پرے
دوروی حُورِ ءِ کئے
لُجِ ءِ توے لیلے ءِ
دُنگِ ءِ گُہہ کو چگے!
خُرد کن گاماں وتی
دیر نہیں منزل تئی
برانز چوروجِ ءِ تئی
چو کہ گولِ ءِ پری
شپِ اگاں مہکاں بہ بی
کلکشِ ءِ استالِ سیدی

واب نہ روت چم تئی
 ترند کن گاماں وتی
 دیر نہیں منزل تئی
 چو کہ رگام ء شلان
 بوجگی سیراں روان
 حذر ء وڑیں رازداں
 پ تو سبک ہرگراں
 بودیئے پہ سارباں
 ترند کن گاماں وتی
 دیر نہیں منزل تئی
 پلپیں مہار سوزمان
 سازئی لڈگان
 نیست پتوآب تام
 پند جنے سہب ء شام
 منگلے تو ہردمان
 ترند کن گاماں وتی
 دیر نہیں منزل تئی
 بیگہہ ء دارے یمن
 سہب تئی ماں قرن
 ریک ء مس دشت وطن
 پاد تئی یاہسن
 تو کہ چو آسک ختن
 ترند کن گاماں وتی
 دیر نہیں منزل تئی

بانگِ دَرا (۱۹۲۴ء)

سر بنداج شیخ عبدالقادر بیرسٹرایٹ لا۔ شوں کار ”مخزن“
 ایسی تھا ۱۹۲۴ء ہمارا سال ء کہ ہمے کتاب چھاپ بوت اقبال ء تن ہے و ہد ء وئی لیز انکی عمر ء احوال
 گوئڈ گیتنگ بیان کرتگ آنت۔

سری بہر۔ (تن ۱۹۰۵ء)

ہے بہر ء علامہ اقبال ء ہنداتی نوبت ء ۳۹ صوت ء ۱۴ دستونک مان آنت ہمیشانی ریسگ ء
 بگوشے کہ درتیش پر بند ء دستونک علامہ اقبال ء و ت رو بند اتگ آنت ء دو ار چارے ہم کرتگ۔
 پر بند گیشتر ء صوفیانہ تب ء عالم ء شہہ زانتانی نیمگ ء ور ڈ زور تھہ ہمیں رپکے شون دارنت ہے بہر ء
 یہ چکال چیزے پر بند، لہتیں قومی صوت ء پر بند گوں گہنگ آنت۔ ہے قومی پر بندانی ریسگ ء
 بلکن نامدار ترین ”ہندی صوت“ (چہ درتیش جہان ء شہر تہ ہندوستان آئے) آنت۔

دومی بہر (چہ ۱۹۰۵ء ء تن ۱۹۰۸ء)

ہے بہر ء علامہ اقبال ء یورپ ء دارگ ء نوبت ء دستونک ء ۲۴ پر بند مان آنت رند ترے
 سے پر بند ”..... ء گٹ ء پشی ء گندگ، غم ء گوانگ ء بر جانی عاشق“
 ہے بہر علامہ ء زیملاں باپوریں ء چند ء شاعری ء ہجیگ ء رند ترے ء آپوکیں سیاسی ء راجی
 نوک بودناکی ء فیلسوفی ء ہنداتی خاصیتاں شونداریت۔

سیسی بہر (چہ ۱۹۰۸ء ء .....)

ہے بہر ء پیتا پر بند ء ۸ دستونک ء ابید ۲۹ بہتام بندی پر بندانی یک سر باریں درونت ء
 سرا آنت۔ علامہ اقبال ء گیشتر دراج کشیں پر بند چوکے شکوہ۔ جواب شکوہ خضر راہ ء طلوع اسلام
 ء ڈگر ہے بہر ء گوں آنت۔ ہے بہر ہمارگت ء نوشتہ کنگ بوت و ہدیکہ علامہ اقبال وت ہجہ
 آر ء فیلسوفی ء مسلمانانی دو برزند ء وئی پکری بندش ء فارسی شاعری ء تہا بیان کنگا ات پوانگہ
 ہے بہر علامہ اقبال ء چو یک شاعرے ء یک رو آسانی پکرنوکے آئی ازم ء کمال ء درشان
 آنت۔

عقل و دل

عقل و گوشتہ چوش روچے گوں دل و
 گاریں راہانی من اوں رہ یومیا
 گلزمین و چند، پنداوں آزمان
 تو بکنداتے منی وہ دوزوں و
 یومیائی انت جہان و جہد منے
 چوبزانے واجہ جدڑ رہبر و
 زند و ہریک دپترانت دست و منی
 کہ من و برازیت شان کبریا
 تو کہ یک ناچی کیں ہوں و ترپے و
 او من اوں غیرت و ڈر بے بہا
 پش دل و گوشتہ کہ اے راستاں تی
 تو مناراہم بچار یک پتے و
 زند و سراں ہو کہ تو زانند ہے
 من ایشاں گنداں گوں رزن و دیدگ و
 ظاہری رنگاں تو گندے البتہ
 چوزانے باطن اوں نا آشنا!!
 گوں تو علم و آج من و انت پیچہ آر
 تو خدا شوہاز و من شوندار خدا
 علم و آسرتو بزاں بے تاہیری
 من ہے نادراہی و جوانیں دوا
 راستی و روشنیں قندیل و تو
 حسن و دیوان انت اچ من روشنا
 چون انت برز شاہگاں بندرمنی
 من جلیل کیں رب و عرش و ماں دل و

(۲)

خُدا ءِ قدر تانی دست بازے زبان ءِ تو
 بکن سخت ءِ دل ءِ محکم کہ ویکی اچ گمان ءِ تو
 ہماکتشتر چہ نیلیں آزماں منزل تئی مؤمن
 من دهنز ءِ گاراستال أنت میریں کاروان ءِ تو
 اے کوڑی ساتے گوئیں ازل پر تو ابد پر تو
 خُدا ءِ قدرت ءِ رازانی وت دُزین بیان ءِ تو
 تئی ہون ءِ دلیگ ءِ رنگ زرتہ گوارخ ءِ پلاں
 بزاں ذات ءِ براہیمی ءِ پلگارے جہان ءِ تو
 پگر درونت ءِ حق ءِ راستی ءِ سرچاری ءِ
 کہ نوکیں نوبت ءِ آیوکیں عہدانی امام ءِ تو

(۳)

توراز ءِ بوتن ءِ جہہ جن وتی چماں شان ءِ بیا
 وتی پچہ آرگہ ءِ سخ خالق ءِ رازاں گشان ءِ بیا
 گتہ چنڈ چنڈ حرص ءِ علت ءِ بنی آدمی مرچی
 زر ءِ را ایربدے سو بے گوں مہرانی زبان ءِ بیا
 گتہ رنگ ءِ نسب زریات ءِ چولیکارتی بانزل
 چومرگ ءِ ملگزاری بالاں شدگاں بانزلان ءِ بیا
 وتا پچہ بیار بے زانت توے چہ زند ءِ اسرار
 چوسبہ ءِ بیگہہ ءِ چہر ءِ نمیراں درکپان ءِ بیا
 ماں زند ءِ جہد ءِ میدان ءِ چوپولات ءِ تے کرزی
 پہ مہر ءِ شاتیں دیوان ءِ چو آبریشم زران ءِ بیا

(۴)

من تئی عشق ۽ آسرا ۽ لوٹاں
 سادگی ۽ بکند چیا لوٹاں
 ناشری یا کہ دیم درائی بیت!
 صبر ۽ سنگ ۽ وقی ۽ لوٹاں
 زاہدان ۽ مبارک اے جت
 من تئی دید ۽ ظاہر ۽ لوٹاں
 ہر دکیں دل منی کہ چچیل بیت
 من ہالن ترانی ۽ لوٹاں!
 پڑیں دیوان ۽ راز کرتگ پاشک
 بے ادب بوتگن سزا لوٹاں

(۵)

تئی پرکھ ۽ جتائی ، تراچ کدی نہ برائی!
 ہے تو ۽ من ، من ۽ تو تراونت گار ۽ سیاہی
 اگاں دنت دین ۽ مہذب ترا علم زانت ۽ زانگ
 ہے علم ، زانت ۽ زانگ ترا مہرگاں کمانی
 من پہ یکی ۽ تپاکی دل ۽ ہیچ کدی نہ رنجت
 من ۽ گار کنت چول ۽ زر ۽ کندہ ۽ جتائی
 تو وئی ۽ من در آمد چوکہ در ہیچ ۽ بیسریں ۽
 ہا ہر کہ آدم ۽ راچہ بہشت ۽ در کنائی
 بہ بیت جتی ۽ کہ ہونے نہ رجیت شیشگ ۽ را
 گڈاں رنگ در وشم ۽ چے اگہ بیت دل ۽ صفائی

(۶)

کدی اووداری میں حالینی توبہ شہم بجازی میں صورت ء
 کہ ہزار سجدگاں پل پٹینت منی مہر ء گانجیں اینیگ ء
 من کہ پچمرے ء امان نہ دیست
 ء من پچمرے ہوں نواں ندیست
 منی شوم روچی میں کار پداں تی پہل ء لکھی میں پیشگ ء
 توچہ شادیان پہ سوز چوش تی باتاں محرم عقل ء گوش
 چشیں بیٹواری ء چے گوشاں کہ بہ بنت سازانی ریشگ ء
 چیارکھتگ وتی آہری ، تی آہری ہما آہری
 اگہ تل بکپیت بزاں ارز شکلیں من آدینکانی پیریسگ ء

زبور عجم:

زبور عجم کہ آئی بنداتی نام ”نوکیں نوبت ء داؤد ء زبیل“ بوت۔ علامہ اقبال ء گیتارانی تغزل ء گہتری آرگ ء پہناتانی پیداو ء سہرا کنوک انت۔ کتاب ء تل ء ہے دو تہر ء پر بند جتا جتا ایر کنگ بو تک انت۔ کتاب ء رد بند ء پکر ء بیچار کر زبیت۔ والوک کتاب ء وانگ ء صوفیانہ سم ء سندواں راہدبری گران دیما دیاروان وتی چپ ء چاگرد ء استیل جہان ء نوکیں معنا ء نیمگ ء گام جنان بیت۔

گوں وانوک ء تران:

بنداتی پر بنداں عشق ء بے پاندیں، نشونداریں راہانی بیان انت ء ہمیشی جیگک ہے ناسائی ء بیچار انت کہ پوروحانی سرپدی ء اچی انت۔

سری بہر:

بندات ء یک پر بندے شعرے ء دُعا انت اچ ایسی رندگوں اللہ تعالیٰ ء تران کنان ۵۶ پر بند نوشتہ کرتگ انت۔ پر بندان ء سرحال دینگ ء بدل ء تہنائیں اُشمار دانگ انت ہے بہر ء اواج ہمیشی دیمترے بہر ء ہر چخت ء کہ پر بند دستونک ء روانتی دروشم ء انت بلے اچ ہمیشاں لہتیں پر بند سہرائیں جیے ء دستونک نہ انت۔ روانتی دستونک ء چپ ایداں ہریک پر بند تہہ ء توکی معنا ء گوں ہمگر نچھ انت ء درستیں پنجاہ ء شش (۵۶) پر بند پراہ پہناتیں چم گند ء معنا ء ایکیں دروشے شوندانت۔

دومی بہر:

بندات ء یک شعرے ء گوں وانوک ء تران ء رند ۷۵ پر بندگون انت کہ ایشانی تب ہم سری بہر ء وڈ ء انت البت آہانی تران بھیرگوں بنی آدم ء انت۔

علامہ اقبال ء فارسی گیتارانی چارمی دپترگوں دو جتا جتاںیں دو بیتیاں کہ آہانی بیچار جتا کنگ بیت ۱۹۲۷ء ء سری گشتان ء چھاپ بو تک ات۔ زبور ہما آسانی کتاب ء نام انت کہ حضرت داؤد علیہ السلام ء سرانازل بو تک ات کتاب ء نام ء تل ء ہے پکر سُرشگ بوتہ کہ عجم براں یک عجمی کنگلیں زبانی ء گالوار ء گیتار۔

زبور عجم ء بنگلیوی دپتر ء چار کڑی انت پدا پتا د پنچ ء کساس دستونک (غزل) انت ایشی
سری بہر ء دیم گوں حق تبارک و تعالیٰ ء انت، دومی ء گوں بنی آدم ء۔ کتاب گوں یک دُعائے ء
پر بند ء پنا بیت کہ ہمیشی تل ء حضرت داؤد علیہ السلام ء نام گوں انت:

حا کاؤں نور ء زیملاں داؤد ء دے شہار

ہر ذرگ ء رابانزل ء تریٹک ء لقا بدے

یک دگہ جاگہ گوکشیٹ:

بخاک ہند نوائے حیات بے اثر است

کہ مردہ زندہ نگر دوزخ ء داؤد

بزاں ہند و سنہال، ء گلز میں، ء زند ء گوانک جنگ ہنچائیں بے پستیں بہرے پر ایش ء کہ چہ
حضرت داؤد ء زیملاں مردگ زندگ نہ بنت۔ ایداں داؤد ء زیمیل علامہ اقبال ء و تی گال ء
گپتاران ء لیکھتگ۔ یک ہنچوشیں گالے زبور عجم ء پچہ آراء علامہ اقبال ء بال جبرئیل ء تہا ہوں
پرستگ کہ گوکشیٹ:

اگر ہو ذوق تو خلوت میں پڑھ زبور عجم

فغان نیم شبی بے نوائے را ز نہیں

ہے بہر ء پنچ شک نیست کہ زبور عجم ء گال پیام مشرق ء چہ گالاں زوراک تر انت ء تب ء
ہم چودگہ شاعری ء چست ء بالانت پدا ہم پیام مشرق ء رچہ علامہ اقبال ء کتاب بال جبرئیل ء
گچین ترکیبگ بوتگ۔

بلوچی زبان ء شہ نویس ء شہہ زانت میر مٹھا خان مری ء علامہ اقبال ء بار و اوتی مارکشاں
رد بند د انگیں کتاب ”درگال“ ء نوشتہ کرتگ۔

”بال جبرئیل ء لاف ء ڈاکٹر صاحب ء ہر چھی کہ اردو غزل است انت ہواں گیشتر ء غزل
ء رنگ ء تب ء نیست انت ہندے ہندے اغر غزل ء رنگ است انت تہ ہے غزل تمام کم انت
بلے پیام مشرق ء زبور عجم ء غزلانی لاف ء غزل ء سر جمیں گوناف ء و شہیں زیمیل موجود انت چوکہ
خیال ء نازکی، زبان ء شیر کنی، سوز ء اثر، رندی ء مستی، وصال ء ہوا ء ہجر ء زہیر و غیرہ زبور عجم ء
غزلانی لاف ء حافظا ء سردری شیرازی ء و شہیں گپتار ء شیر کنیں زبان موجود انت چوکہ گوکشیٹ:

بہندہ۔۔۔ در مندے بہ نوائے دلپزیرے

شکر شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

غمِ زندگی کشادم بچمانِ تشنہ میرے
 زنگاہ سرمہ سائے بدل ء جگر رسیدی
 چہ نگاہے سرمہ سائے کہ دونشانہ زد بہ تیرے
 بنگاہِ نارسایم چہ بہارِ جلوہ دادی
 کہ بباغِ وراغِ نالم چہ تدرؤنو صغیرے

ادرگال تا کدیم ۱۷۵-۱۷۶ مولفہ میر مٹھا خان مری

ڈاکٹر سید عبداللہ علامہ اقبال ء فارسی شاعری ء سراوتی نوشتانے ء نوشتہ کنت کہ ”اقبال ء
 زبان حکیمانہ لوز ء جوزہاں پُر انت آئی گیتارانی سرء ہمک ڈولے ء حافظ، فغانی، جلال۔ علی قلی
 سلیم، سالک یزدی، رضی، دانش، ابوطالب کلیم، طالب آملی ء مزین اثرے البت حکمت ء
 سرحالاں علامہ اقبال ء روئی، خاقانی، بیدل ء طالب ء زبان کار بستگ“۔

دُعا:

یارب مس سینگ ء دل ء سس ء صایدے
 گندام مس کیف ء کدہ ء ہنجیں نگاہ پدے
 اے بندگ ء کہ زندہ نہ انت ساہ ء تی کس ء
 گینسارتے اچ دوار ء چوسہب ء صایدے
 گاہرے اول پہ تنکیں مدے جوئے رہ نشان
 ملاں بہ باں پہ سرشم ء کوہاں رضایدے
 حا کاؤں ثور ء زیرماں داؤد ء دے شہار
 ہر ذرہ ء رابانزل ء تریشک ء لقا پدے
 رپتوں کہ بالیان ء مسیتے کنناں شکار
 تیرے کہ پُرشتہ کنشیں ہمائی ء ساہ پدے
 آریں زر ء کہ جوڑہ ء درورمن ء کتے
 چولانی لہڑ ء گوہر ء تاہیروں بیا پدے
 دات ء منی وقاب پلنگانی ہجگ ء
 جز میں تمر دچنیں چنگل من ء پدے

(۲)

گواڑخِ عِروکیں چراگاں زندء راہاں من شے
 جہ بنے ورنہ مڑاہ جانیں منی جان ء شے
 زندء ارواہ ء تل ء فکرء منی اُڑ ناکتگ
 نہیں گڈاں شوہازتگ دُرے چہ عمان ء شے
 روج ماہِ اشتنت رژن اچ پورء تیر بنداں دریں
 سازتگ دووے مسیتی کافرستان ء شے
 شکرب ء بیالاں شررکیں خیالوں میکی نے
 دانگے لعل ء من ء گول اچ بدخشاں ء شے
 گندگاؤں پُر مڑاہے اچ حصارء من شے
 پُر دوشی زمزیلاں گلای تھنیل ء بندان ء شے
 بیائے چاگردے بہ رندت اے گل ء حاک ء بتاں
 سینگ ء آسے بلوکیں رپتگیں شان ء شے

(۳)

یا مسلمان ء مگو، ساہ ء بکن دست ء دل ء
 یا ہے بے سنجیں ڈیل ء سَجَلِیں ساہ مان کن
 چش بکن یاچوش کن
 بانبر ء پرماکہ پروت نوکیں یک جتے بساز
 یاوت ء زانوگرانی سینگ توماں بکن!
 چش بکن یاچوش کن
 یادگہ بنی آدمے کترچہ ابلیس ء بہ بیت
 یادگہ ابلیسے ڈیل ء زانت ء چکاس ء بکن
 چش بکن یاچوش کن
 یا بدے نوکیں جہان نے آزمیدگ کن نشانے

شگر ب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

تاندے گوں ماکنے ہنچوش کہ کرتگ پیش کن
پُچس بکن یاچوش کن

(۴)

وہد بہار ء ہنچوش بلبل ء جار ہنچوشیں
دیما دراگوں زیراں کیفاں بیار ہنچوشیں
ارسانی شلہ بیانچارگوں دیدگ ء دل ء ہمار
شہم منی پہ بانڈم ء بیر آسگوار ہنچوشیں
کوش ء بہار گہی بگو پتہنی واہگاں برو
رہشم ء کچگاں رسیت نشک ء نگار ہنچوشیں
باگ ء گلان ء ملپداں اج من رسیت تازگی
کنگ ء ملکزاراں تنی زند ء ودار ہنچوشیں
دل پہ کسے ندا تک ء نسیم دو جہان ء تلوسین
من تنی درگہہ ء رسین روج شمار ہنچوشیں
شاتل ء کہنیں ناگے اشکت ء چوش تونے جت
کسے نہ جنت زیراں پارکیں یار ہنچوشیں

(۵)

اے ہم جہانے آہم جہانے
اے شاہگان ء آشاہگانے
ہردوخیال ء ہردوگمان انت
اج لمبہاؤں چولے توڑانے
اے یک دمان ء آیک دانے
من کہ نمیراں من نامزانے
ایداں دوارے اوداں دوارے

ایداں دمانے اوداں دمانے
 ایداں چہ کارنت اوداں چہ کارنت
 آہسردے ایداں چہالے جانے
 اے پٹن رہن آ پٹن رہن
 ایداں زیانے اوداں زیانے
 دوئیناں رژنا دوئین سوچاں
 اے گل بہ بیت کہ اودے نوانے

گلشن رازِ جدید

محمود شبستری و دپتر ”گلشن راز“ و تہرہ روحانی سیم و سند و گو ایشانی کارمرز کنگلی معنائ (۹) نہہ جست و آہانی پتو و دروشم و بیان کرتگ آنت کہ جہل و شوندا ت آنت۔

۱- ہما کجام ز رانت کہ آئی تیاب علم انت و چہ آئی جہلا کئی و کجام و د دست کہت؟
۲- پکر پن جن حیرانی و ہما چہ چیزے کہ آرا گئیں پکر گونشت۔ کجام پکر پمارا ہے چین کہ برے عبادت
انت برے پر چیا گناہ بیت؟

۳- یوت کنت و واجب چون گوں یکدگر و انہا ز بنت۔ نزیکی و گستاکی، باز و کم و معنا چے انت۔
۴- عہدی و ہمگیری چہ یکدگر و چون جتاوت آنت کہ یکے جہان و دومی خد اوت۔ اگہ عارف و
معروف اللہ و چند انت گداں حاک و مٹت چے و شوہا ز و انت؟

۵- من کئے اوں، وتی تہہ و بند جنگ و معنا چے انت؟
۶- ہما کجام نکر انت کہ چہ تیوگ و ہم گیش انت ہے نکر و دست آ رگ و رپک چے انت؟
۷- مسافر کئے انت و را بکدار کئے؟ کالیس مرد کئے و گوشگ بیت؟
۸- ”انا الحق“، گوشتن و کجام نکتہ چیر انت؟

۹- چہ کیوتی و راز و سر پد یونیک و مول و مراد چے انت کہ ہمیشی پیچہ آ رعارف جو ز کنت؟
سر گونشت:

ہفتمی ہشتمی قرن ہجرہ و یک صوفی شاعرے شیخ محمود شبستری تبریزی و پگتارانی دپتر ”گلشن راز“ باز نادر انت کہ ہے دپتر و کم و گیش ہزار گال مان انت ایشی سر حال ستر و اسرار انت کہ آئی ہیدہ (۱۷) جستانی پتو داتگ ہے جست امیر سید حسن پراتی (زوال ۷۱۸ھ) شیخ سعد الدین (۷۱۰ھ) و با زیں عالم و شہہ زانتان، صوفی و کو آساں نوشته کت روان دات آنت واجہ محمود شبستری و ہے جستانی پتو نوشته کرت آنت کہ باز بہل و دو و سریں راز انت۔ شیخ و چیزے صوفیانی دودرزوار و سریں گیش گیوار کرتگ آنت۔ علامہ اقبال و وقتی کمال شونداران و ہمت صد سالان رند ہمیشی بیت دپتر و جواب نوشته کرتگ۔ البت آئی چہ ہے جستاں (۱۱) یا زدہ جست

در چنگ آبان ء ہم نہد (۹) ء جستانی تہا ہور تور ء آورده کنان ہنودا تگ۔ شیخ محمود شبستری ء سر بند ء
گال ۱۳۴ انت اقبال ء سر بند ۶۰ گالانی تہا انت شیخ محمود شبستری وحدت الوجود ء فیلسوفی ء صوفیانہ
خیال ء بالابندی کنگ ہے پکر ء چہ کلاں مسترین شہناب شیخ اکبر محی الدین ابن عربی ( )
زوال ۶۳۸ ھ) بوتگ ہے پکر ء ہنرہ ایش انت کہ وجود کیے انت ء ہما خدا انت ایسی شون کا ساس
انت گوں وتی ہما درتیں مڈی ء کہ آں گوں باطن ء بیچ مارگ مارگشاں مارگ بہ بنت یا مہہ بنت
ایسرا ”ہماوست“ ء سیم ء نام ہم داتگ یا کہ دینگ بیت۔

شیخ محمود شبستری ء علامہ اقبال ء گالانی بحر ء سنگ یک انت۔ شیخ خودی ء گارنگ ء سوج ء
دنت ء اقبال خودی ء رکھینگ ء کجکی ء سر ازور پر دنت۔ شیخ محمود ء گال چہ زبیل ء ہورک انت
اقبال ء جواب ء گپتار چہ زبیلماں سررتج انت البت ہے دپتر علامہ اقبال ء چہ گراں ترین دپتر اں
پہ معنا ء لیکھ ء زانگ بیت چہ علامہ اقبال ء دپتر ء ہما کس جوان فیض زرت کنت کہ آئی گلشن راز
جدید دینگ ء چہ علامہ اقبال ء خودی ء سیم ء یک یک ہبرے ء شرسر پد انت ہے دپتر ء جستانی لیکھ
اے رنگ ء انت۔

- ۱- پکر چے ء گونشت کجام پکر راست انت کجام ناراست؟
نخست از کز خویشم ورتیر چہ چیز است آنکہ گویندش تفکر؟
اکدامی فکر مارا شرط راہ است چرا گہہ طاعت وگا ہے گناہ است
- ۲- علم چے ء آئی پانیدگ چے چے انت؟
چہ بحر است اینکہ علمش ساحل آمد ز قصر او چہ گوہر حاصل آمد
- ۳- مملکن (بنی آدم) ء واجب (خدا) ء انباز ء راہ چے انت؟
وصال ممکن و واجب ہم چیست۔ حدیث قرب بعد و بیش و کم چیست؟
- ۴- خد اکا ساس ء بنی آدم ء سیادی چے ء چون انت؟
قدیم و محدث از ہم چون خدا شد۔ کہ ایں عالم خد و آں دیگر خدا شد
اگر معروف و عارف ذات پاک است۔ چہ سودا در سر ایں مُشت خاک است
- ۵- بنی آدم ء خودی چے ء گونشت؟ وتی جبین ء سیل کنگ چے ء؟
کہ من باشم مرا از من خبر کن۔ چہ معنی دارد اندر خود سفر کن؟
- ۶- کجام بہر چہ وتی تیوگ ء مستر انت؟ آرزو در گجگ ء راہ بند چے انت

شکرب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

چہ نچو واست آں کہ او از کل فزون است طریق نخستن آں بچو چون است؟

۷- کجام را بگداری مسافرت او کا ملیں مرد چو نیناں گوشت؟

مسافر چون بودر ہر و کلام است کہرا گویم کہ او مرد تمام است؟

۸- حسین ابن منصور علاج انا الحق اے مطلب ہے انت؟

کدامی تکتہ رانطق است انا الحق۔ چہ گوئی ہرزہ بود آں رمز مطلق؟

۹- وحدت (یکوئی) اے راز اے سر پدیں سریال کئے انت؟

کہ خد بر سر وحدت واقف آخرا شناسائے چہ آمد عارف آخر؟

بندگی نامہ:

کتاب اے گڈی بہر اے ہمے ہیر گیش گیوار کر تک کہ حالینی اروا ہی آگہی اے راجہ سیاسی آزاتی اے
جتا کت نہ بیت ہے بہر اے گلامی ازم کاری (زیمل غنٹک کشک) اے آہانی مہذب اے گوں آزاتیں
مردمانی مہذب اے جوڑشت اے ازم اے دیم پدیم کنگ بہ بیت۔

دلبری بید چہ قہاری اے جاودگری انت بلکن قہاری گوں دلبری اے پیغبری انت عشق دلبری اے
قہاری اے گوں بیکدگر اے جوڑم کنت۔ چوش آدو جہاناں کیے اے دروشم اے دنت۔

بندگی بزاں گلامی۔ ایردستی یک شملیں ہے پر بند اے بیچ بہر انت۔ ماہ غر وچ اے گوں خالق اے
تران اے گلامی اے زبان شوندارگ بوتگ۔ رند ترے شاعر زند اے جتا جتا میں ازاں ہمیشا تک دنت اے
ایردستی اے شومی اے ذیت۔ گلام اے ڈیل چہ ارواہ اے ز بہر انت، گلامی ورنائی اے پیری کاریت۔ سیاسی
گلامی اے استمان اے شنگ اے یک یک کنت بے تاہیر اے کانسر کنت۔

از غلامی دل بمیرد در بدن

از غلامی روح گردد بارتن

از غلامی صنعت پیری در شباب

از غلامی شیر غاب اگلندہ ناب

علامہ اقبال اے بیان زور، نورانی چین، پکر اے شوہاز، دید اے شول بندگی نامہ اے بتالس اے ہمک
ہیمے اے ودی بیت بلے ایٹی سر بند خاصیں ہیمے اے یات کنگ کرزیت کہ شعر اے فیلسونی اے پوشاک وش
پوشنگ گلامی اے زند چو نہیں پٹے اے چہ رنگیں عذاب کاریت۔ پریشی علامہ اقبال یک چوشیں بڑے
گیابانے اے مثال اے دنت کہ آئی ہینا کیں ڈگار اے شوربتگ چہ زومانی ڈنگ جنگ اے نشاناں
پُر انت۔ آئی تبد اے لوار سوچیں گوات چہ دوزہ اے آس اے سرے دستے گیش انت۔ البت پہا ملیں اے

بو جیک ء مراد وندیں ساچے۔ ہے گیابان تیوگ ء آس ء لمب نیلیں دُوت، بوباف ء تہاروکی ء
چاگرد انت بزاں باز ترسناک انت۔ زند بیزار، تہار ء تاموریں جاو راے۔ تھیں پُر اندوہیں
گیابانے ء سال ء جمار گوازیگ ارزان انت نہ کہ گلامی ء زند ء یک کتر ہے۔

شورہ بوم از نیش کژدم خار خار موراواژ در گرد عقرب شکار
صرصر او آتش دوزخ نژاد زورق ابلیس راباد مراد
آتشے اندر ہوا غلطیدہ ء شعلہ در شعلہ پیچیدہ ء
آتش از دود بیچال تلخ پوش آتش اندر فوہ دریا خروش
در کہناش مارہا اندر سیتز مارہا با کچہ ہائے زہر ریز
شعلہ اش گیرند چوں کلب عفور ہولناک ء زندہ سوز و مردہ نور
در چینیں دشت بلا صد روزگار خوشتر از محکومی یک دم شمار!

بندگی نامہ ء علامہ اقبال غلامی ایرجنگ غلامی ء ربیدگی ہر یک تلکشے ء یک نہ یک نزدی
شون داشتنگ۔ آں گوئشیت گلام قوم ء زمیل جنوزامی موتک انت آئی زیر چہ زند ء چاڑ ء ہورکی
انت۔ گلام ء دل چو آئی ارواہ ء سیاہ انت۔ ہے پیم آئی دین ء مہذب ہم چہ بے سنجی ء پیمک نہ
مانیت آئی تب ء چو کہ زوراکی ء دیماسر شگون کتگ۔ واز دار ء دوش دارگ ء دروگ ء ٹھکی گول بنت
پریش ء آ عبادت ء تہا ہم آ ذات نہ مانیت۔

بندگی نامہ ء یک دگہ پر بندے ء رجانک چوش انت

”جہہ جن ایک ء سُوری ء کاراں بکند جہاں شری ء پاج کن ترا گہ مردی مان انت کہ آہاں
سنگ گول سنگاں چتر ہور کتگ وتی ازم شون داشتنگ چوشیں نلش ء نشان ء چارگ تراختنگ کنت
ء دگہ جہانے ء بارت رسینیت۔ بیا یک چمشتا نکے پہ ہما لچو کیس گوہر بدے۔ تاج محل ء ماہکافی تہا
بکند کہ مردانی عشق ء وتی راز شانتگ ہر سنگ کوس وتی متاج ء سُوہیتگ ء کار مرز کتگ پریش ء کہ
چہ مہر محبت ء جہزہ بالا شانتگ کہ نا بختا وراں ہم چہ ہے جہزہ ء بختا وری رسیت بے چہ مہر ء محبت ء
ہورگیں زند آزار پہ چوشیں زند ء کہ درستیں سروہیزے نامحکم بنت۔ بال جبرئیل ء پر بند مسجد قرطبہ
ء ہے خیال اقبال ء یہ دگہ رنگے شون داشتنگ۔

مرد خدا کا عمل عشق سے صاحب فروغ

عشق ہے اصل حیات موت ہے اس پر حرام

جاوید نامہ (۱۹۳۲ء)

علامہ اقبال ء شاہگانیں شعری دپتر جاوید نامہ (کتاب ابدیت) ابد ء شہاز ء عہدی بنی آدمی پٹ پول ء عرفان ء بنی آدمی دروشم ء ساہ ء بالائی توان ء سیم ء خیال ء جوڑشت دیان جون دیستگ آئی ء ارزشگیس سر حالانی گروشک چوش انت:

مقت ء دز بندی:

کتاب ء بندت ء علامہ اقبال ء اللہ ء درگاہ ء مقت ء دز بندی کرتگ۔ آ دلپدر دانت کہ بنی آدم ء بنی آدمی میں شرف شمشنگ۔ آ اللہ ء درگاہ ء دُعاکنت کہ اے کتاب پہ ورنہاں ارزاں بہ بیت۔

آ زمانی بڑہ:-

کتاب ء بندت ء علامہ اقبال جوڑشت ء سری روج ء کہ دائم ء قائمیں خالق ء چہ نادیتگ ء کاساس ء را پیداوری بخشات استلالاں گروشک دات ء آ زمان ء بُرزی پیدا اور بوت گڈاں ڈگار چہ آ زمان ء شگان ء پردر بوت ء اللہ ء درگاہ ء دز بندی کت ہمیشی پتو ء چہ بُرزیں بادگیر ء ہے پیشگوشی کنگ بوت کہ ہے ڈگار ء حاک ء بنی آدم ودی بیت کہ آئی شان چہ آ زمان ء بالاتر بیت ہے درگت ء ملائیکال صوت پر بست۔

ڈگار ء بڑہ:-

روا یرشت ء سہت ء علامہ اقبال دریا ء کندی ء رومی ء یک دستو کئے زمیل کنگ ء آت ہے درگت ء مزن شانیں صوفی ء ارواہ ودی بیت ء جون۔ خُدا ء بنی آدم ء باروا علامہ اقبال ء جستانی پتو ء دنت چہ رومی ء پتو ء زمان ء ملائیک بزاں زروان ودی کنت ء آوتی بابت ء رازاں در شان کنت کہ آ دُرستانی ولجہ انت بلے ہما کہ پیغمبری ء وصفانی برکت سنبہتگ انت آ چہ زمان ء بندی گیری ء آ جو بوت کنت ہے درگت ء ملائیک یک صوتے پر بندت۔

فلکِ قمر:

رومی علامہ اقبالؒ راہ در بر بیتؒ و آدوئیں آزمانی چندؒ راہدگ بنت آہانی چندؒ سری منزل
ماہ انت کہ چندؒ ہو کیس گردو کیس استالے۔ بلے وہدیکہ رومیؒ آرا تہہ جبینؒ و چہماں گندگؒ و
راہشونؒ و انت گڈاں علامہ اقبالؒ ہمیشی مہلوکؒ و گندیت ایداں آیک گہنؒ و عہدی نیں
خدادوستیں بکالیں ملنگے و شواترؒ و چار کپنت کہ آہے گردو کیس استالؒ و عارےؒ و جہگیر انت۔
رومیؒ وتی مرید اقبالؒ و پچہ آراءؒ گوں خدادوستیں بکالیں ملنگؒ و کنت ایثی نام زندہ رود (زندگیس
کور) و کنگ بیت آں آسروشؒ و زمیلؒ و اشکنت کہ (عالم الغیبؒ و عہدی ملائیکے) زند ترےؒ و
یرغمد سرشمؒ و چار ڈگیں پیغمبرانی طواسینؒ و نیمگؒ و رونت ہے ڈگیں پیغمبر انت مہا تہا بدہ،
زرتشتؒ، عیسیٰؑ و محمد ﷺ گو تم بدہ و طواسینؒ یک خدادوستؒ و زالبولے و گپؒ و ترانؒ و انت۔
زرتشتؒ و طواسینؒ اہرہمنؒ و تہاروکیؒ و ارواہ گپؒ و ترانؒ بنت حضرت عیسیٰؑ و طواسینؒ و یونا لسانیؒ
و پچار انت کہ کلیساؒ و دیں کارانی کلگ شونیؒ و کنتؒ و حضرت محمد ﷺ و طواسینؒ و ابو جہلؒ و ارواہ
انت کہ کعبہ اللہؒ گہنیں پتانی دیمازار جنگا انت۔

فلکِ عطارد:

علامہ اقبالؒ ہے ہبرؒ حیران انت کہ باریں ہے درتیں آزمانی اجرام آئی تہہ جبینؒ و
جریدگ انت انگت ہم آوتی راہد بر بر و پدگیریؒ و یک دگہ جہانے و نیمگؒ و راہدگ بیت کہ اوداں
بنی آدمی زندہ و بچیں نشکؒ و نشان نیست انت بلے ہمیشی چار گلؒ و بانگؒ و توار اشکنگ بیت رومیؒ
حال دنت کہ ایشؒ ہم اولیا ہانی دوار جا ہے ایداں آگوں جمال الدین افغانیؒ و ڈچار کپنت کہ سعید
حکیم پاشا ہمود انت۔ افغانی مہذبؒ، وطن دوستیؒ، اشتراکیتؒ، ملکیتؒ، آدمؒ و ڈگارؒ و سر اعلیٰ
اللہ بونیک حکومت الہیؒ، ڈگارؒ و حقینؒ و اہند اللہؒ و بونیکؒ و حکمتؒ و گنج خیرؒ و بارواہرؒ و تران کنگ
بوٹگ انت ہے پندؒ و آسراؒ افغانی روسؒ و قومؒ و نامؒ و کلودنتؒ و رومیؒ و گوشتنؒ و علامہ اقبالؒ
دستونکے وانیت۔

فلکِ زہرہ:

ہے گردو کیس استالؒ و قلؒ و ماہؒ و روجؒ و روشنائیؒ و نیامؒ و زیبائیں پوش گندگؒ و کائنت
رومیؒ علامہ اقبالؒ و سر پد کنت کہ ایشؒ کسانیں خد اہانی دوار جاہ انت گڈاں راستیؒ و نیمگؒ و گام

شکر ب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال
 جنانِ اچ ایشاں دیماتر گوزگ کرزیت یک گہنیں دیوتائے مردوخ وتی دیوتائیں سنتاں حال
 دنت کہ بنی آدم چہ کیلسا کعبہ دیم گردیتگ ہے ہبرے اٹھلنگ ء اجل ایتکس گل بیت شات بیت
 کہ بت پرستی ء دور زندگی بویگ ء وشی ء صوت گونشان کنت بلے اگت ہم ہے کہنیں دیوتابانی
 تیوگیں مجلس ہما و ہدء سجدہ ء کپیت و ہدیکہ رومی وتی یک دستونکے وانان ء الوہی راستی ء جارے شنگ
 کنت نوں اقبال ء رومی یک دریائے ء ایرکینت اوداں فرعون ء لارڈ کچر ء سکی ء بدیں جاوارے ء
 گندت کہ ہے قہر آماجیں ارواہانی پر یات ء زاری ہے و ہدء بے توار بنت و ہدیکہ مہدی سوڈانی
 پیداور بیت کہ لارڈ کچر ء آئی ہدیہ کم شرف کرتگ ات مہدی عرب جہاں ء بیداری ء کلو ء دنت۔
 فلکِ مرنخ:

علامہ اقبال نوں دگہ جہانے ء نیمگ ء گام جنت رومی آرا حال دنت کہ ہے جہان ء دل ء
 حاکی انت براں ہے جہان چہ ڈگار ء گلزمین ء چپ انت کہ اوداں دل ء سراجون حکومت کنت
 بلے اے جہان ء مہلوک جون ء ارواہ ء پرکھ ء نہ کنت بلکن ایداں موت ء مومل ء ارواہ جون ء وتی
 تل ء ہوشینیت۔ ایشِ عجمانی جہان ات کہ ایداں ظلم، نیز مندی ء غم ء عچیں مارنشے گلو اہیت
 ایداں علامہ اقبال ء رومی ء رامنخ ء یک استالے زانند ہے ء بیا بخیر کت ء مرنخ ء تاریخ ء گونڈیں
 حال بیان گت۔ اقبال ء ہے ایرادے پتو کہ ظلم، نیز مندی ء غم ء اگر کنگ تقدیر ء دیما یاغی گیری
 انت۔ آئی در آنت تقدیر بے حساب انت اگہ چہ کجام یک تقدیرے ء وشی مہر بیت متشاودی
 تقدیر ء لوٹ ء کت کن ات شاتوقی چند ء رابدل گت کن ات چوشیں مہذب کہ آغم ء ناالاجی ء
 قبول کنگ ء ارواہ شون ء دنت آزر ء کچلے بوت کنت یا فیم۔ مرنخ ء یک زالبول بنی ء ہم دیست
 کہ آئی زالبولی آراتی ء ارواہ شون مرد ء زالبول ء انونیں مہر ء دوستی ء نہ منگ ء جریدگ ات۔ مرنخ
 ء استال زانندہ ء چوش ہم گوشت کہ ہے زالبول یک شیطانے فرز مرز ء شاگرد انت کہ آئی ایشرا
 چہ یورپ ء آرتگ کہ آمرنخ ء مہلوک ء گمراہ بکنت۔

فلکِ مشتری:

نوں علامہ اقبال فلکِ مشتری ء نیمگ ء سرگیتگ ہے شاہگانیں چروکیں استال ء رابازیں
 ماہاں چپ ء چاگرد ء گیتگ بلے آئی ندارہ ہنچا کین انت۔ اے ہما جہان انت کہ آرا سے ارواہ ء
 پر وتی دوار ء گچین کرتگ کہ آہاں وتی تہہ جین ء آراتی ء رکھینگ ء جت ء نیاد نہ متگ ات ہے
 ارواہ حلاج، غالب ء قرۃ العین طاہرہ نیمگ انت۔ ابلیس ہم ایداں دارگ ء دوست کنت چیا کہ

گوں اقبالؒ رومیؒ کے ہمے مزن شرفیں ارواہاں گپؒ ترانہؒ زوت رنداؒ دیما کیت ابلیس ایداں ہے گلگ شونیؒ کنت کہ بنی آدم پہ آئیؒ کجام سکیؒ سوریا چکا سےؒ سبب بوت نکنت پوانکہ آچہ خداؒ ہے دز بندیؒ کنت کہ چوشیں بنی آدم سے پیدا بکنت کہ آئی گراہ کنگؒ تو انؒ دیم دارگؒ مزن شانہ بہ بیت۔

فلک زحل:

ہے فلکؒ ہجراؒ کنا نینانؒ رومی گوشت کہ ہے فلکؒ وتی سرینؒ ایک استالےؒ اور لک گرہن کرنگ ہے ترنا کیں پلہتیں جا گہہؒ ہمارا واہ کپوک انت کہ آہانؒ جہنمؒ قبول نہ کرنگ ہے ارواہ میر جعفرؒ میر صادق نیگ انت کہ ہژدہمی کرنؒ دودنواب بوگ انت چہ ہمیشانی خداریؒ ہرنگیاں ہندوستان چیرجتؒ عنوں آہونؒ ایک ترنا کیں زرےؒ عذابؒ کپنگ انت ایداں ہندوستان یک زبانیں ہیرےؒ دروشمؒ دیما کیت کہ گوں زمزیراں لکتاب انتؒ وتی مہلوکؒ میرتؒ کردارؒ گلگ شونیؒ کنت ہے ساہتؒ چہ وطنؒ خدراں کیلےؒ وتی بڑگیں حالتؒ سراسرؒ پریات کنت کہ ہے توارؒ یک پڑہولیں تو پانے گار کنت۔

چہ افلاکؒ آ دست:

چہ افلاکؒ گستا علامہ اقبالؒ گوں نطشےؒ دچار کھیت و ہدیکہ شرف النساءؒ با دگیر بختؒ راہسرؒ گندگ بیت ہے راہ گداری درگتؒ علامہ اقبالؒ رومیؒ (کشمیرؒ نامی میں صوفی) سید علی ہمدانیؒ نامداریں شاعرؒ غنی کشمیریؒ دچار کپنتؒ آ گوں ایشاں کشمیرؒ جا وراںؒ گپؒ تران کنت۔ بختؒ تھا آ یک بکالیں شاعرے بھر تری ہریؒ ہیرانی نیامؒ گندنتؒ ہموداں آہانؒ سے بادشاہانی با دگیر گندگؒ کائنت ہے بادشاہ نادرؒ ابدالیؒ ٹیپو سلطان انت چہ ٹیپو سلطانؒ مرگؒ شہادتؒ حالینیؒ گپؒ تران اشلنگؒ رنداؒ دیما رواں بنت ایداں ہیر چہ علامہ اقبالؒ بختؒ دارگؒ یاکمؒ کتر چہ بختؒ سر گرنگؒ پیش یک دستو کے اشلکنا نیگؒ دز بندیؒ کنت۔ اقبالؒ دستو تکؒ بارو اوز بندیؒ قبول کنت ایداں علامہ اقبالؒ پند آ سرہیت چہ پندؒ تو امیؒ پیشتر علامہ اقبالؒ گوں خداؒ تران کنت کہ ایشی ردؒ چہ لٹاں پیشتر ندائے جمالؒ ہیرؒ تران بنت پدا اقبالؒ جلالؒ ازلیؒ دیدارؒ کہ اقبالؒ وصفؒ کاساسؒ پڑ چنڈے دنت کہ ہمیشی دیم ندرگؒ علامہ اقبالؒ بے سارہیتؒ کپیت۔

گوں جاوید ء تران:

ہے پر بند ء اقبال ء وقتی پنگ جاوید ء مسلمانیں قوم ء ورنہاں وقتی پکر درشان کر تک جاوید
نامہ ء بابت ء علامہ اقبال ء چہ مدراس ء واتری ء محمد جمیل بنگلوری ء ر ایک مندی نوشتہ کنال ء حال
داتک ات کہ:

”سلطان ٹیپو شہید ء بابت ء منی پر بند ہے کتاب ء بہر انت مس البشرا وقتی زند ء حاصل ٹاپنگ ء
واہگ دارین البت منی نز ء پریشی شمارا گھروے و دار کنگی بیت“

۱۹۳۱ء جاوید نامہ سرجم بوت ۱۹۳۲ء چھاپ ء شنگ بوت۔ ۲ نومبر ۱۹۳۱ء علامہ اقبال
وہدیکہ دومی گول میز کانفرنس ء بہر گریگ ء لندن ء شتہ انڈیا سوسائٹی ء یک مچی ء جاوید نامہ ء
پہچہ آرچوش کناننگ۔

”پہ حق ء حالینی ایش ایشیاء ء ”ڈیوانن کامیڈی“ انت ہنچو کہ اٹلی ء شاعر دانتے ء یورپ ء
ڈیوانن کامیڈی“ ایشی گالوار چوش انت کہ شاعر کا ساس ء تہا تالانیں استارانی میل ء گردش ء
بازیں نامداریں مردمانی ارواہ ء گوں گند ء مند کنت۔ بخت ء روت خد اء دیما سربیت چوش ماں
جاوید نامہ ء اتیں نوبت ء ہر یک مالی زندمانی مذہبی اخلاقی ء سیاسی میں اڑ گرو ء تات پچار پینگ
ہمیشانی رد ء کچر ء نطشے یورپ ء نامی میں شہ زانت انت دگہ درتیں مزن نام ایشیاء ء شریکار
انت۔ دانتے ء وقتی راہ شون ء راہ بومی اور جل کر تک ات من وقتی راہ شون راہدر بر حضرت مولانا
رؤم کنگ۔“

جاوید نامہ روم ء پروفیسر ایل سوئڈر و بسا ء اطالوی زبان ء رجا تک کت ۱۹۵۲ء شنگ بوت۔

زاری:

مردم انت مانی مس گیدی ہمت رنگ	ہر دم ء پریات زاری چو کہ چنگ
ہم تہی ء واہگے سوچان کنت	نالگ ء چیمال دل تالان کنت
البہ اے دنیا کہ اچ آپ ء گل انت	کنے بزانتیں کہ متاع ایشی دل انت
دشت ء زرگوں کوہ و کہہ بیوانک ء کز	آزمان ء روچ ماہ بیوانک ء گر
نیلگیں آزماں کہ اچ استال ء پز	ہر یکے اچ دومی ء تہنا ء بر
ہر یکے اتے وڑ ء چو بؤگ انت	چہروارت مس آزماں بے سیبگ انت

شکرب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

(53)

آزماں مُرزا نیت شب دراج انت باز
چو کہ بندگیے شمشکاری ء گار
ہمدلے پہ آدم ء چک ء کئے ایت
نور شنزیت بام اچ روچ ء گورا
نیست البہ چو گوئشے واز مندگیس
نے صبانے چاشت نے شامے گورانت
چم توار ء صورت ء رنگ ء کپیت
اچ فنا ء نوبت آئی دُور بیت
چست کن دُوت ء منی ء مس جہاں
گوں ڈلگ چاری تب ء مہمیز کن
مادریں توساڑی ئے ماکور دید

تاک ء پن ء کارواں کچنگ چه ساز
ماشکاری اے جہاں آتے شکار
زار پتہن کہ چو کائے نہ ایت
دیتگیس روچے جہاں اچ ہرگورا
اچ ستورانی تگ ء دل زندگیس
جی پماروچاں کہ شہ روچ ء درانت
روشنا ارواہ اگہ چائی بہ بیت
غیب گوں زشنا ء آئی نوبت بیت
سُو چکی پر دار دل مس انگراں
کدہ ء آس ء منی شرتیز کن
ماریں شوہاز تو دُورے چه دید

بالِ جبرئیل (۱۹۳۵ء)

بالِ جبرئیل ء را نگد کاراں، گہمیں وانوکاں چہ کھاں زیاست دوست کرتگ۔ فیلسوفی نیں
سرحال، اثر مندیں درشان ء وصف ء شاعری ء تل ء چیریں زیمیل ء زو ء اردو لہز انک ء بالِ
جبرئیل ء منٹ دردریں کتاب گواہیت۔

نام پر کنگلی شعر:

ایش تہنا یک شعرے انت کہ وانوک ء راروچ ء رسگ ء پند ء مسافری ء ازباب جریدگ
کنگی ء شپ ء روج ء دم بُرتگ ء متکلیں نفسونک ء رائل ء تازگ کنگ ء دعوت دینگ بوتگ نام
بندی ء تاکدیم بکالیں شاعر بھرتی ہری ء گوں یک شعرے ء وانوک ء راہے ہبر ء سرید کنگ
بوتگ کہ پان ء نرم ء ہمیں تاک ء کدی دُر ء جگر بُرگ بوتہ؟ ناسرید ء کم عقلیں مردم ء سرانرم ء ہمیں
گیتار چیں اثر نہ کنت۔

۱۶ تا ۱

ایش ۱۶ پر بنداں رد کرتگ۔ دلگوش کرزیں ہبر ایش انت کہ ایشانی سر ء سرحال ء بدل ء
اشار ء نمبر داتگ انت (پوانکہ گیشتر گیش گیوار کنوکاں پہ ردی ایشان ء دستونک ء نام داتگ) ہے
شانزدہیں پر بند جمیں پیے ء گوں خُد تعالیٰ ء گپ ء تران ء شوندارنت۔

۱۶ تا ۱

بے سرحالیں پر بندانی اشار نمبر ۱۶ ء رند دو بر بناہنت۔ ہنچوش زانگ ء کیت کہ بلکن سرحال ء
بدلی ء نیمگ ء اشارت ء واہگ انت۔ نوں ہبر ء دم گوں بنی آدم ء انت ہے بہر فیلسوفی نیں
سرحالانی گنجیں پراہ پہناتیں بیان ء پیش داریت کہ اردو شاعری ء تل ء سری گشتان ء چوش یکجاہ
گندگ ء کاینٹ ہے سرحال ء مابعد الطبیعات، تصوف، اخلاقیات، عہد ء نوبت ء تاریخ وڈیں
سرحال دیمآ آرگ بوتگ انت ہے بہر ء علامہ اقبال ء عوت پیجہ آر ء فیلسوفی فارسی زبان ء بیان
کنگ بوتہ کہ کساس پیست سالاں رند سری رند ء اردو ء نیمگ ء دلگوش کرتگ۔

چار بند:

علامہ اقبال ء سری گشتان ء ایداں اردو چار بند گوں کرتگ آنت ہمیشانی تل ء سری بہر بیان کرتگیں سر حال ء دو بر بیان کرتگ آنت۔

بے سر حالیں پر بند:-

کتاب ء گڈی نیم راہ بند ء زو ء پر بنداں جاہ کیت کہ آئی بندات گوں دُعائے ء بیت ہے بہر ء قرقطہ ء مسیت ء لینن وڑیں شہمکر دیں پر بند گوں آنت ہمیداں دُڑیں رسول اکرم ﷺ ء نعت ء شوندارو کیوں پر بند ”ذوق ء شوق“ ہم گوں آنت۔ اچ ایشی ء رند ہے بہر ء کم ء گیش ہر ہما سر حال ء پر بند جریگ آنت کہ آہانی تل ء گو سکیں بہر ء بے سر حالیں پر بند گوں آنت۔ شعریت زمیل، اثر مندی ء پُر پچیس فیلسوفی نیں پکریک نوکیں باہندے ء ہو رتورا آنت ہے پر بنداں لہز انگی ء ازم کاری نیں زیبائی ء جیگ ء فیلسوفی نیں فکر ہم ڈراکت۔

”بانگ درا“ ء ”بال جبرئیل“ ء شنگ بوئیگ ء نیام ء دوازدہ سال ء مند گوستہ ہے دوازدہیں سالان علامہ اقبال ء بیچ اردو کتابے شنگ نہ بوت البت فارسی ء دو دپتر شنگ بوئیگ آنت۔

”بال جبرئیل“ جنوری ۱۹۳۵ء ء چھاپ ء شنگ بوت چوکہ ہے مد ء اردو ء دگ دپتر شنگ نہ بوتگ آنت چہ بانگ درا ء تن بال جبرئیل ء علامہ اقبال ہر گیتارے کہ اردو ء رد بندادہ ہمیشی تل ء مان آنت پہاے بابت ء بال جبرئیل بازار شینگ آنت کہ حکیم الامت ء ماں فارسی ء ہما بہر کہ جوان گیشینگ گوشینگ آنت بال جبرئیل ء ماں اردو ء آہانی نیمگ ء اشارت گندگا کائینت۔

بال جبرئیل ء سری بہر ء دستونک ء دومی پر بندانت دوتیں بہراں علامہ اقبال ء شاعری باز ارز شینگ آنت اے کتاب ء پکریچہ فارسی گیتاراں جتانہ آنت البت کہ شعری تہمیت ء تجربت گندگا کائینت آں شاعری ء ازم ء چہ مجزت ء کم نہ آنت۔

غزل بزاں دستونک ء بہر ء شانزدہ دستونک چہ اندگراں گستاغ جتانوشنگ آنت سبب ایش آنت کہ ہے گیتارانی گیشتر ء شریداری گوں مابعد الطبیعات ء آنت۔ بزاں خدا کاساس ء بنی آدم ء شریداری ء درشان کعت ایشانی چیزے گال جہل بن آنت چریشی رند حکیم سنائی (کہ آں فارسی ء دُر گیتارے ء حضرت مولانا روم ء آئی پد گیری کرتگ، عورہ ء یک قصیدہ (نازینک) گوئیں دستونکے رند ء اندگہ دستونکانی پد ریسگ آنت کہ آہانی تہا ہما دستونکانی کہ سر حال گوں آنت آیش آنت۔

خودی، عشق، کشمش حیات، فقر، وجدان ء عقل ء دیم پدی اصل ء اسلام ء پلہ مرزی آنت۔

شکرب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

یا کہ چوش بگوشے کہ ہما کدغ کیلہہ کہ مرد ماں پو در چہ اسلام ء در کرتک انت یا کہ در مسلماناں اسلام
ء تہامان داتک انت۔ صوفی ء ملاء بے سخی، قبلی ریدگ ء روا سان ء سراپہ شوکیں زیان
رسائینگ۔ لوزانی گنج، شین ء چہر، عکس کاری شری ء پیدا اور انت۔ اے ہر پہ جزم گوشت بیت کہ
علامہ اقبال ء غزل (دستو تک) ء باطن بدل کرتک غزل ء تب ء اے شاہ گانیں تجربے کہ زندگی
غزل گشیں شاعران ء آئی سکی ء زہیتگ۔

علامہ اقبال ء غزل ء رنگ ء دا نگ اردو شاعری ء تاریخ ء اکیلا انت و ہدیکہ وانوک چہ آئی

بھیر ء سر پد بہ بیت ء رپک ء زبت بکنت پر آئی نوکیں جہانے ء درے پانچ بیت۔

چونانی ء تیوگیں بال جبرئیل گچین انت بلے ایشی سے پر بند چوشیں انت کہ زبان زانت ء

نگد کار ہیکے ء بابت ء ہے گوشت کہ چہ کلاں باج برنگے۔ ذوق و شوق، مسجد قرطبہ، ساقی نامہ

چوشیں پر بند انت کہ گوشتن کرزیت کہ علامہ اقبال چریشاں شرتریں پر بند نوشتہ نہ کرتک۔ ذوق

و شوق ء تب لغت ء نیمگ ء ات مسجد قرطبہ ء ساقی نامہ ء تل ء اقبال ء فکر ء درتیں پہنات مارنشت ء

تیوگیں جو ہر، دل پہکی ء گول ایشانی تہاماں چتہ سر حال یک شل ہما ہی، بیان ء تہا تب ء تیوگیں

زور پر بندانی ارواہ انت۔

بال جبرئیل ء گونڈیں پر بندانی ردء طارق کی دُعا، الارض للہ، لالہ ء صحرا، زمانہ ء شاپین ہم

سہڑا ہگ کرزنت۔

(1)

تراگیر نیست زانے منی زرد ء آزمانہ

پہ محبت ء ادب جہہ ء نگاہ ء شت جنان ء

اے بجازی نوبت ء بت کہ ماں در سجاہ ء جوڑ انت

نہ بت انت کافرئیں نیں نہ تراش آذر انہ

ماں اے پاشکلیں چار حد ء نہیں آسرات جاہے

اے جہاں عجب جہان انت کہ نہ کیز نہیں ٹھکانہ

پہ تئی مہر ء دوزواہی ء کنان تیر وچاں

نہ گلگ چہ بیل ء براتاں نہ گلگ چرے زمانہ

(۲)

چہ استالان دیمہ جہاں باز استاں
 پہ تئی عشق ء چکاس زان باز استاں
 اگاں یک دوارے بہ بیت گارچے غم
 پہ زاری ء زار ء نواں باز استاں
 وقاب ء توچوشیں ترابال کرزیت
 پہ تئی بال ء مُرز آزماں باز استاں
 چہ زندء نہ انت ہوگ اے چپ ء چاگرد
 صدانی صداں کارواں باز استاں

(۳)

اگن استالان بدرہ آزماں تئی انت یامئی انت
 کپاں من و زبت ء پرچے جہاں تئی انت یامئی انت
 اگاں اچ شوق ء واہو ء تئی آلامکاں ہوگیں!!
 ردی کئی انت واژہ لامکاں تئی انت یامئی انت
 محمدتینگ نیں جبرائیل ہم قرآں تئی جند ء
 بلے اے وشیں ٹوک ء وش لساں تئی انت یامئی انت
 ہے استال ء ہر درپش ء تئی استیں جہاں رُژنا
 کمال حاک ء بت ء زانے زیاں تئی انت یامئی انت

(۴)

ماں ڈورء منی ء سوزہاؤ ہوچہ کجا
 کدومینگ بلے کیف مس کدوچہ کجا
 بکنے کہ حاک جہان انت حاک ء ماپیدا
 ماں ذرہ ذرگ مے پوگک ء اے خوچہ کجا

ماں جیگ ۽ کلکش مئے چم ۽ رژن روت کپیت
گنوکى مئے چه کجاچاک ۽ ہاؤنچہ کجا

(۵)

ہر شئے مس پند ۽ ہر چیز راہی
چے ماہ ۽ استال چے مرگ ۽ ماہی
توداہ پٹ ۽ تولشکر ۽ میر
نوری حضوری تئی ہر سپاہی
قدر ۽ وتی ۽ سرپد نہ بوت ۽
شٹ ۽ چه درگت ترا تئی وڈاہی
کمزاتیں دنیا ۽ تنگد گلام ۽
جہ جن پکیری ۽ یا بادشاہی
دیگت مسیت ۽ نامی نہیں محرم
گپتاراں زرابے نہ کردار ۽ آئی

(۶)

کن انت رژن ۽ ہدا بند میتگاں آباد
نداریں دیدگاں چہر پہ کوفہ ۽ بغداد
اے در سجاہ ہے ورناء حسن گوں زبیل
ہمیشی پشت ۽ پرنگانی کیف جاہ آباد
من ۽ گوں فلسفی ۽ کارنیں گوں مولا ۽
یکے پہ رژن ۽ تیر کہہ دگر پہ زرد ۽ پساد
من ۽ ادب پگراں شرع ۽ وجہ ۽ ایراد
من جہداں پر ہے واہگ ۽ بکنداں زرد ۽ شاد
بہائی مال گوشاں شادہان ۽ پرویز ۽
حدائی درد غم ۽ گنج رستہ پرفرہاد

قلندری ء مس یک یک ء دستت راہ بند
 کہ درس جاہ ء اودرگاہ ء پکر بی آزاد
 نپرشت جہ گئی ء شد کشگ ء چہ بانہڑ ء سحر
 آسامہ بیت کلیسی ء جہد بے بنیاد

(۷)

انگت رہ گدارے ء بندرے دام ء دربرو
 مصرے حجاز ء دربرو، پارس ء شام ء دربرو
 آکارے انت کہ بے زلل آئی جزا زیادہ انت
 تمبوئے ہیرے ردمہ ور کیفانی تام ء دربرو
 زانیں کہ بود دنت دل ء حُسن پرگئی ء بہار
 تو برزبالیں ساسی ء دانہ ء دام ء دربرو
 کوہ پروش ٹپ تئی شکر ب ء مگر ب بوتلگی
 نوکیں سگارے جوڑہ ء جنگ ء تلام ء دربرو
 نیست امام ء تئی حضور نہیں تئی نواش ء شوق سُر
 چو شیں نواش ء دربرو چو شیں امام ء دربرو

(۸)

مہبران تاب ء کُنڈلیں انگت تابدار کن
 ہوش ء سرے دل ء منی، رزن ء منی شکار کن
 عشق پہ چیراندری حُسن ماں ستر ء پردگ ء
 یا تو وتادرا بکن یا من ء پیدوار کن
 نیست زرعے تیاب تئی من ہر دلیں شپے آں
 یا تو من ء زرے بکن یا گوں وتا ہوار کن
 تئی دمت ء صدف منی دُر ء شرف ترا گوریں
 من ہو رگیں گچی دانگاں تو من ء گنج بار کن

شکرت شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

بختِ عِملگزارِ عِوت موکلے دات پرچیا؟
دُنیاے آسرے مزن نیں چَن ودارکن

(۹)

اچ توں سہرا گونشاں مومنین مردِ کمال
آئی شپانی جُلشک آئی عِ روج عِ حوال
مومن عِ پد یا نک بُرز پکرے مہ وکلکشان
آئی ملار آئی شوق آئی نظر آئی بال
مومن عِ دستیں بزاں قدرت عِ دست عِ بدل
زور سرِ کار ساز بے بدل عِ پُرکمال
نور عِ گل عِ بستگین رُب عِ در عِ رستگین
ہردو جہان عِ دل عِ چچ نہ کنت آخیال
گران ماں دیواں وتی گرم ماں جُہد عِ پوء
کوش بہ بیت ایمنی پھک دل عِ بے ملال
مومنی عِ سدکی گلیں جہان عِ متاع
گلیں جہان عِ بزان وِیلیں گُماں عِ خیال

(۱۰)

نہیں تو مجھولی نہیں من مجھولی
بُرت باج رومی بادات رازی
جشیدِ آدیک رُژنائیں اگلت !
شاہی نہ کرزیت بے شیشہ بازی!!
نیتیں مسلمان نہیں تی منی دل
تو ہم نمازی من ہم نمازی
زانیں کہ جُہد عِ چے آسرے بیت!
پت عِ غزاہ عِ مُلائیں نمازی!

ترکی ہوں شیرکن تازی ہوں شیرکن
 دایک انت مہرے ترکی نہ تازی
 تو زندہ مانے دائم تو مانے
 ہرچی کہ سرکیت آحاک ۽ گوازی

(۱۱)

ہے پہ سائے بے سائی
 ہر ذرہ شہید کبریائی
 بے شوق ۽ زند ڈسگائیں مرگ
 وقت پہچہ آراء انت خدائی
 ڈزنگ پہچہ آراء کوہسار انت
 گہسار نزوری ۽ چوکہ ٹاہی
 استال شپانی بے سواداں
 تقدیر ۽ گوناپ انت جتائی
 پتو قندیل انت منی دل
 تووت وتیگ ۽ روشنائی
 یکے توے حق اے جہان ۽
 دو میگ نشوندار سیسائی
 اگہ قبول کت دشت ۽ کنگ
 کم کن توزنگ ۽ شپاد پائی

(۱۲)

جہہ جن منی دگنیاء غریبان ۽ بچنہیں
 جوشین گلامانی رگاں بیہہ ۽ ہون ۽
 کیت انت الس واجہی ۽ چچی ۽ شاہی
 دہکان کشار ۽ چہرہ گندیت کہ دپارے
 من ناوش ۽ پہری اوں پتے ماہریں سنگان
 اے عہد ۽ ر بیدگ کہ تے شیشہ گری انت
 بادگیراں گوں دیوالاں امیرانی بچنڈین
 گجھک ۽ زورین ۽ گوں شاہین ۽ بھیرین
 ہر گہنگیں نٹکے ۽ کپیت چم ۽ بہ مینین
 جو پاک ۽ چہرہ ہوشگاں گندیم ۽ بسو جلیں
 پین تو رگل ۽ حاک ۽ مسیتے دگہ جوڑین
 چتائی ۽ درونت ۽ بدنت شاعر ۽ موجین

ضربِ کلیم (۱۹۳۶ء)

ضربِ کلیم ہم پہ درشانِ عراہ بنداں پہ سرحالِ پنتِ عسکینِ علامہ اقبالِ عجمین شہکرو دے
گوشگ بیتِ البت ہمیشی تھا ہم درشانِ عسکنِ عزیبائیِ پربندِ تمامِ وقی برزیں بالادعانت ہے
کتابِ عقلِ شاعریِ سنجِ عشانِ درجہِ دیدارِ گہما گہما تہر تہریں فکر کہ درشانِ کنگ بو تہ ہے
کتابِ سرحالِ عجمین "استیں نوبتِ جنگِ عجمین" پڑھو درانوشہ کنگ بو تہ ہے سیمِ عجمینِ خیالِ عجمین
گیش گیوار دوشعرانی تھا شری عجمین کہ کتاب بھوپالِ عجمین نواب حمید اللہ خانِ عجمین نامِ عجمین
نامیگ کہ ہمیشی بچیکِ عجمین گونڈیں پر بندانت۔

نہیں مقام کی خوگر طبیعت آزاد
ہوائے سیر مثالِ نسیم پیدا کر
ہزار چشمہ ترے سنگِ راہ سے پھوٹے
خودی میں ڈوب کے ضربِ کلیم پیدا کر

اسلامِ مسلمان:-

ہے بہرہ ۶۷ پر بند سنبھینگ بو تگ انت ہمیشی تلِ عجمین نوبتِ عجمین سیاستِ عجمین راجی زندہ در حق
عجمین روحانی دیدِ چشمائے عجمین خیالِ درشانِ کرتگ انتِ علامہ اقبالِ عجمین اسلامِ عجمین زندہ شہاریں رومِ عجمین
بابتِ عجمین پکر بیانِ کرتگ علامہ اقبالِ عجمین نامداریں پر بند "لا الہ الا اللہ" ہے بہرہ تھا جرید گ
انت۔

وانگِ عجمین زانگ:

ہے بہرہ ۲۸ پر بند مانِ انت کہ ایشانی تھا وانگِ زانگ، ہیل کاریِ عجمین مولِ عجمین مرادانِ عجمین
روشنائی کنگ بو تگ علامہ اقبالِ عجمین سیمِ عجمین خیالِ عجمین گیوار گندگِ عجمین کیت کہ بنی آدمِ عجمین راجون
بو تگ کرزیت۔

زالبول:

ایشی یک کسانیں بہرے کہ تہنا ۹ پر بنداں گوشگ بو تہ کہ گیشترِ عجمین مردی برزی گوشگِ عجمین آزا

نگدکاری و نشا نگ کنگ بوتہ ہے بہرہ علامہ اقبال و یا تکمیریں شعرگون انت
 ”وجود زن سے ہے تصویر کائنات میں رنگ“

لیرانک و ہمیں ازم:

ناومیستی، غمبادی و ٹرس و مارفتاں رد بند و تگمیں لیرانک و ایر جنگ و علامہ اقبال و جنگ
 ایماں و قی آ زمان گوازیں برزی و رنگ ہے بہرہ ۴۳۳ پر بندانت۔ پست سال پیش و ”وت
 پیکر آ راز“ و درونت و۔ ”شعر و حالینی و لیرانک و اسلامی گہود و بیماں“ و شون دانشگمیں پکر و
 میراث ہمیدان گندگ و کیت اگت ہم علامہ اقبال و گوشتن و تران تہنا پہ مسلماناں نہ انت پہ
 تیوگیس جہان و بنی آدی و انت۔

شکرب و مگر ب و سیاست:

ہے بہرہ ۳۵ پر بند جریگ انت ہے بہرہ علامہ اقبال و جہان و رادیم آ تلگمیں پخت و
 ایر و تہر تہریں جا و رال و قی خیال در شان کرتگ انت کہ اچ ہمیشانی سبب و دو سالان رند جہان
 گیدی جنگ و ڈیں زبانی و میرانی و آماج بوت۔ علامہ اقبال و پہ دو و دستور و روع و زوراکانی
 سرا بکندے قبلنی زوراکنی و زورانسری و منوک نہ ات علامہ اقبال و گیشتر شعر نوں خاص و عام و
 دپ و انت پہ در و رے اُلس و اجہی و بار و آئی اے شعر:

جمہوریت اک طرز حکومت ہے کہ جسمیں

بندوں کو گنا کرتے ہیں تو لائیں کرتے

بزاں اُلس واجہی یک چوشیں حکومتی راہ بندے کہ مردمان و لیکھگ بیت تورنگ نہ بیت۔

محراب گل و فکر:

ہے بہرہ ۲۰ پر بند جریگ انت کہ ہمیشی تل و یک و سا چیں کردارے محراب گل و زبان و
 تہر تہریں پکر و بیان کنگ بوتگ انت ہے مارفتانی تل و فطری تب و نوک آ شائستگمیں زوراکان
 گوں شریداری کار پد بیان کنگ بوتگ انت۔

ضرب کلیم ۱۹۳۶ و و شنگ بوت۔ بال جبرئیل و ضرب کلیم پد و رند شنگ بوتگ انت ایشانی

نیام و فارسی و وچ و پترے نیست انت۔ ضرب کلیم و گفتار تیوگی و یک خاصمیں گال بھیرے و انت

چہ کتاب و نام و پیدا و ر بیت کہ حضرت موسیٰ و فرعون و زلیں گشاد و کاری نیں پٹے پر کرتگ ات

شکرگ شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

ہے پیغمبر علامہ اقبال ہم گوں اے کتاب و گفتارانی گروشنک و آتیں باریک اجائیں گمشادان و
نپے پرنگ لوٹ آئی و ت ضرب کلیم و باروا گوشنگ کہ ”ایش آتیں نوبت و دیما در کپک و جنگ و
ہکل انت“ حاضرین باریک علامہ اقبال و یک خاصیں نشک و نروارے انت قبلئی ریدگ و
گوں و تی گراہیں فکر و خیالوں کہ جہان و تہا در وگ و بے نہیں تیر کہے چست کرتگ کہ مہلوک
ایشانی باروا باور کعت کہ راست انت چہ ہے رویں خیال و دست و عالم روچ پہ روچ گراہیانی تہا
روکی و کپان انت چوشیں مردمانی بابت و علامہ اقبال بال جبرئیل و کشیت۔

مجھے تہذیب حاضر نے عطا کی ہے وہ آزادی

کہ ظاہر میں تو آزادی ہے باطن میں گرفتاری

اتیں دور بیدگ و ہے بنی آدم دشمنی و را علامہ اقبال و ضرب کلیم و تہا چکائی و و تی سرحال
جوڑ کرتگ کتاب و سری بہر و اسلام و مسلمان و سرحال و بازیں پر بندانت۔ وانگ
زانگ، زالبول، لوزانگ و (ازم و کسب) شکرگ و مگر ب و سیاست و سرو و بن کنان و ہریک
پہناتے و سرا پر بند جریگ انت گذر و یک و سا چیں نامے محراب گل افغان و فکر و سرا چیزے
گفتار نوشتہ انت۔

ضرب کلیم و گیشتر پر بند گوٹ گوٹین انت۔ دو سے یا با یگرے چار شعر و دیمانہ رونت
درتیں پر بند چہ ہر نکلیں کی و گیشی و پاک انت ضرب کلیم و تہا علامہ اقبال و یہ زانت شعریت و تی
گالانی خاصیت نکر تگ سبب ایش انت کہ ایشانی بن سنگ چوشیں آسکیں جہزے کہ آئی سرا چار و
گزر نہ انت۔ علامہ اقبال و زند و آئی تجربت و ہو رہے کتاب و تہا جریگ انت۔

خاصیں جیے و از م و در حق و ہر شونے کہ ہے کتاب و مان انت و کہ کتابانی تہا گندگ و نہ
ایت چو کہ سرحال انت ”تن بہ تقدیر“ یا کہ ”کشیر“۔

چو بزانت کہ علامہ اقبال و اردو گفتارانی سے و پتر انت۔ بانگ درا۔ بال جبرئیل و ضرب
کلیم ابید اچ ایشاں ار مغان حجاز و تہا ہم چیزے اردو گفتار ہوار انت۔

چہ علامہ اقبال و کتاباں ابید چیزے لوزانت و شہ زانتاں ہم علامہ اقبال و گفتار جرم کرتگ
انت چو کہ ”باقیات اقبال“ و نام و واجہ عبد الواحد معینی و واجہ عبد اللہ قریشی و شنگ کرتگ۔

”سرور رفتہ“ و تہا مولانا غلام رسول مہر، واجہ صادق علی دلاوری و پر بند زآ ورتگ انت بلے
ہے دوئیں و پترانی گفتار گیشتر و ہم رنگ انت۔ خیال کنگ بیت کہ علامہ اقبال و و تی بنداتی دور و ہما

گفتار کہ رد کرتی گوتی کتابانی تہا ہور نہ کرتنت اے ہما گال اُنت بلے ایشانی نزا آرے یک پائید گے
ایش اُنت کہ اچ ایشاں علامہ اقبال ءِ فکری ردوم ءِ تپاسگ ءِ مزن کمک رسیت چوش اے کتابانی
خاصیں ارزشتے اُنت۔

(۱)

بُخت گپنگ چہ من ءِ تو کہ امامت چے ایت
حق ترا چو کہ من ءِ ہر ءِ بلد کار بکنت
تئی باریگ ءِ ہما اُنت امام برحق!!
کہ ترا ہست ءِ چہ پہری بکن بیزار بکنت
مَرگ ءِ آدینک ءِ ترا شون بدنت دوست ءِ رُخ ءِ
زند ءِ تئی خاطر ءِ بے گئیگی ءِ بازار بکنت
زیاتی ءِ سنج تئی ہون ءِ بدنت اُنت لہڑے
فقر ءِ سوہان ءِ سگار ءِ تئی آبدار بکنت
فنتہ اُنت اُمت ءِ دشنامیں امامت آئی
کہ مسلمان ءِ راشاہانی طبع دار بکنت

(۲)

مُرنگیں دل، دل نہ بیت زانگ کئے زندگ دُوار
اُیتانی گہنگیں ناجوڑی ءِ دور ءِ ہمار
واب تئی زر، چول گارانت اے چہ ہرے تو بزان
گورم ءِ شریگ گندگا کائینت نے دیما کتار
تو زانے آزمان ءِ سازنگ پر توچہ کار
پتو بچ تاہیر نیاربت گروشک وارت استال ہزار
تئی بھرائی اندر ءِ شہمت گونٹے تریشکے منی
چہ ہے پر چنڈگ ءِ باگ ءِ تئی کرتیگ بہار

رژن آکس ۽ ریت اے کوڑو ۽ روج ۽ شپ ۽
ہرکے ۽ چومینگ ۽ داتہ چمٹانکے پہ سار

(۳)

عشق بیگواہ، ساڈنگ چوسہ ماری جنت
عقل ۽ واہگ چووتی رژن ۽ رماں گیرکت
ماہ ۽ استالانی راہانی شہار ۽ درکت
شاہگانی ۽ وتی پکرانی پد گیر نہ کت
زانگ ۽ زانت ۽ تل ۽ ماتل ۽ زانندہ آتے
انچو تاوان کہ وتی رازانے دزگیر نہ کت
روج ۽ شینکان ۽ ہماکس ۽ کہ بندیک گتہ
سیہ شپے زند ۽ وتی روشن ۽ تاہیر نہ کت

(۴)

خودی ۽ بر ۽ بزاں لا الہ الا اللہ
خودی سگار ۽ سوہان لا الہ الا اللہ
چیا تو گرت وڈائی مڈی ۽ سودا
کہ رپے سیت ۽ زیاں لا الہ الا اللہ
اے مال دولت ۽ دگنیا ۽ تلوسگ لوگ
پروٹی وہم ۽ بیاں لا الہ الا اللہ
دوئیں جہان مس یک عقل ۽ بندے ۽ بندوک
گہیں چہ ہردو جہاں لا الہ الا اللہ
نزانت موسم ۽ نہیں کہ بہار گہہ ۽ چاری
ہتم و تیں گوں گلاں لا الہ الا اللہ
بت آنت ہاں کہ جماعت ۽ آستونک ۽ چیر
بلے من ۽ اے رماں لا الہ الا اللہ

(۵)

من بندہ اول نادانیں بے شکر ء گراں تئی
 استت شریداری گوں لاہوت ء جبین ء
 یک شریں ہدونا کیئے من داتہ دلان ء
 لاہور ء بخارا ء سمرقند ء زمین ء
 آسرنی حُیگ کہ ماں چلگی روچاں
 گورمان ء کپوت ہمل ء وشنیاد پہ گبین ء
 البت من ء پیدا گئے شن آپیں ء چوشیں
 وش انت اُلس ڈیہہ پہ ایردیشیں زمین ء

(۶)

چے آزمان انت چے روج چے ماہ
 کل راہگداری منت انت پے رہ
 اسکندر ء طبل نیت گروکی
 توچے بزانی ناگتیں مرگ ء
 نادر کہ وئی آوارے گون انت
 یک زجی شہے جنگ ء پڑ ء براہ
 حاجت ء گت ء آزاتیں مردم
 حاجت کہ کنتیں شیران ء روباہ
 ہمل خودی ء ہردیں گداہی
 توہم شہنشاہ من ہم شہنشاہ
 قومانی طالع آزاتیں سرحال
 آکہ نہ پولت شاہانی درگہ

(۷)

اے عشق ء راہگدار پہ منزل مہ بی رضا
 ہمزان ہمبلوبی پہ مہیل مہ بی رضا

راستیں تنگیں جوہ ۽ بلے ملن چو دریا
 ویشیں تیاہ ۽ گواتانی انگل مہ بی رضا
 حیران ۽ گارے لات منات ۽ پہ گیدی ۽
 دیوان ۽ وشنیادی ۽ توہین مہ بی رضا
 اے سنیں پھوٹو ۽ کہ من ۽ جی ۽ جاں کتہ
 شوہازاں گنداں محرے پکن مہ بی رضا
 باطل دوتل دوپوست بلے حق ۽ جوڑہ نیست
 حق ۽ رد ۽ شریکی ۽ عاقل مہ بی رضا

(۸)

ہر کترہ ۽ ہر ساہت ۽ مومن پہ مزن شان
 پیداویں ہر ساہت ۽ گوں چٹنگلیں ایمان
 قہار، خدا ترس، ابد پیک مزن مَر
 اے چار سپت بنت ٹہی بندہ مسلمان
 ہمسگ گوں جبرئیل ۽ شرندار ہے خاک
 ہند آئی نہ دلی نہ بخارانہ بدخشان
 ہر کس نہیں سر حال چہ اے حال ۽ کہ مومن
 چم گندے ۽ وانوک بزانی بلے قرآن
 قدرت ۽ مرادانی جلتک آئی تب ۽ توک
 شاہم پہ جہان ۽ پہ قیامتیں کیں میزان
 گواڑخ بی جگرسارت ہما و ہشیں پڑی ایں
 دریا ۽ دل ۽ ہوم بدنت ہنچشیں ٹوپان
 شپ روج گرنٹ جوگ ۽ ایمان اچ آئی
 پرزیر ۽ الحان بگوشے سورہ رحمن
 جوڑنی منی فکر ۽ توہیں ماں وت ۽ استال
 استال ۽ وتی بخت ۽ تو پہچہ آر مسلمان

پس چه باند کرد (۱۹۳۶ء)

علامہ اقبال ء ہے کتاب و ابے گندگ ء زند نوشتہ گت۔ ہے و اب ء آزر اسر سید احمد خان ء اقبال ء نادرا ہی ء جانسلامتی ء بدل گنگ ء رسول اکرم ﷺ ء درگاہ ء دز بندی گنگ ء زماشت دات ء گوشت۔ ہے کتاب علامہ اقبال ء زند ء چھاپ یوکیں گڈی کتاب انت چه کتاب ء دو سال پیش ء چھاپ یوگیں شعری پر بند افغانستان ء مسافری ء را ہے کتاب ء گون گنگ بوت۔ یہ کتاب وانوک ء:

چه کتاب ء دودانی روع سر بند ء نوشتہ ء پیشتر کتاب ء وانوک ء را تو اہر پر جنگ گوشگ بوتہ کہ لہتیں شور سر بند ء روع نوشتہ کرتگ انت کہ ہمیشانی عقل ء سر عشق ء باج برگ ء ارزشت ء حال داتگ۔

گول روج ء تران:

ہے پر بند یہ یک تہرے ء ہے سر حال ء ”بانگ درا“ ء گونیں پر بند ء گش انت علامہ اقبال ء نزوریں ڈگار ء دو بر نوکیں زند ء ء روج ء داد بخشی ء لوٹوک انت۔ حکمت کلیسی:

فرعونی حکمت ء چپ کہ آئی پچار دیگی پر بند ء مان انت کلیم ء حکمت چه اللہ ء نور ء روشنا انت قومانی زند ء کلیسی حکمت آہان ء آرائی بخشگ ء سبب بیت۔ حکمت فرعونی:

ظلم ء ناشری کنوکیں مردم ہوں حکمت ء واہند بوت کفت ء برے برے ہے حکمت ہم چه آ گاہی بہرہ مند بیت یہ در درے ء قبلی ناشرانی نوک نوبتیں فیلسوفی بلے ہمیشی ء روع جون ء را رواہ ء سر ابالادتی دیگ بیت کہ اچ ہمیشی ء الس ظالم ء ناشریں حاکمانی غلام جوڑ بیت۔

لا الہ الا اللہ:

پاکیں کلیمہ ء سری بہر بنی آدمی ء را چه در وگیں خد ء دیما ڈ ڈاوشنگ ء چوبیت آ دنیائی ء

شکر ب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال
 انت کہ چہ دُنیا ئی ءِ ز بہری ءِ درس ءِ دنت و ہدیکہ پاکیں کلیمہ ءِ دومی بہرہ سے سَد کی ءِ دیا نینگ ءِ کہ
 ازلی جمال ءِ ہمگر نچھ بونیک ءِ درونت ءِ دنت۔
 فقر:

ہے پر بند ءِ اقبال وتی دل پسندیں سر حال ءِ سر جمیں پیسے ءِ بیان کنت کہ
 اچ ہمیشی ءِ یک خُدا تر سین ءِ ناروائی ءِ دنیا ءِ ہمگر نچھ بونیک ءِ بدل ءِ اللہ ءِ
 ہمگر نچھی ءِ دل ءِ بہ بندیت۔

آزاتیں مردم:

وتی شاعری ءِ اندک جا گہانی پیسے ءِ ایداں ہم علامہ اقبال مارا ہے درونت ءِ دنت کہ بنی آدمی
 شخصیت ابید چہ سیاسی آزاتی ءِ پچھر کمال ءِ رست کلنت۔

در اسرار شریعت:

ہے پر بند ءِ علامہ اقبال بیان کنت کہ اللہ ءِ قانون ءِ شریعت ءِ مول الیش انت کہ مومنین
 مردم جہان ءِ تھا ابید چہ اللہ ءِ دگرے ءِ سر اول مہ بندیت۔

یہ ہندوستان ءِ لہتیں ارس:

ہے پر بند ءِ ہندوستان ءِ سر ابرطانیہ ءِ ناشری سوب ءِ چیر جنگ یک پُرسی شعرے علامہ
 اقبال ءِ نزع ءِ الیش ہندوستان ءِ مہلوک ءِ نیام ءِ چہ کی کوئی نہ بونیک ءِ سب ءِ دیا آ تلگ۔

استیں نوبت ءِ سیاست:

ہے پر بند ءِ علامہ اقبال ءِ عرب ءِ مہلوک ءِ راچہ قوم دوستی ءِ بدیاں سئی ءِ سر پد کرتگ ءِ آہان ءِ
 آہانی شاہگانیں گوسکلیں نوبت ءِ ترانگ ءِ پڑیتنگ کہ ہے عرب بونگ انت اے کہ جہاں ءِ راچہ
 گھنن ءِ عہدی کیں نوبت ءِ ناشراں آ جو کنا نتنگ ات ءِ آہانی تب ءِ علم ءِ حکمت ءِ پکر چہ کیر کنا نتنگ۔
 پس چہ باند کرد:

ہے پر بند ءِ علامہ اقبال ءِ روا سانی قومان ءِ قبلی ناشرانی دیمپانی جہد کنگ ءِ رمانت دانتہ
 اقبال آہان ءِ تو ار پر کنت ءِ گو شیت۔

(ا) آسلا تیں ذرا ہیں روایات ءِ فسوگی عزت ءِ شہار پدے انت۔

(ب) آزندمانی ءِ آجوتی ءِ دست بگر انت۔

علامہ اقبال گونشیت کہ ملوکیٹ ناشریں رپکاں کار بندیت ء ناشریں رپک زندمانی تب
 بیگ أنت اقبال ء مارکتانی زوع با پار بادشاہی تخت ء پراه کنگ انت نون ناشریں قوم گون با پار ء
 سیت غنپ ء حاکمی توان ء شنگ نزارنت ۔

رسالت ء ولجہ ء درگاہ ء :-

ہما ہیریا مارکت کہ ہے کتاب ء نوشتہ ء سبب ات کتاب ء آخر ء دتیں رسول اکرم ء درگاہ ء
 گون عرض ء دز بندی ء دروشم ء بیان کنگ بوتہ ۔

ارمغانِ حجاز (۱۹۳۸ء)

ارمغانِ حجاز بزاں حجاز ء نیکی۔ اے کتاب علامہ اقبال ء بیران بونیگ ء ہمت ماہاں رند
چھاپ بوت۔ بلے اے کتاب ء را آئی وتی زند ء روبند داتگ ات۔ کتاب ء سرحال مدینتہ
النبی ﷺ ء درگاہ نبوت ء علامہ اقبال ء حاضر بونیگ ء ماوکی ء شونداریت۔ ہے کتاب ء اردو ء
فارسی ء پر بندگون کرتگ انت۔

فارسی بہر:

فارسی ء بہر ء جتا جتا نیں تب ء زو ء چار بندگون انت۔

حضورِ حق:

ہے بہر یازدہ جُزائی تہا انت کہ یک لیکھے ء گوں اللہ تبارک وتعالیٰ ء گوں بہر وتران۔ ہے
بہر ء چار بند ”دیگر دانائے راز آید کہ ناید“ چہ علامہ اقبال ء بیران بونیگ ء لہتیں روج پیش ء نوشتہ
بوتگ ات۔

حضورِ رسالت ﷺ:

ہے بہر سیزدہ جُزائی تل ء انت کہ مدینہ ء نیگ ء علامہ اقبال ء مسافر ی ء بیان کنت ہمیشی
تو امی ء اقبال چہ دُرّیں رسول ﷺ ء درگاہ ء وتی عرض ء دز بندی ء پیش کنت ایشی گڈی جُز سعودی
عرب ء بادشاہ ابن مسعود ء گوں تران کرتگ۔

حضورِ ملت:

ہے بہر ۱۸ جُزائی تل ء انت۔ سری جُز علامہ اقبال ء قوم ء نام ء ہے کلوء ء بیان کنت کہ گوں
اللہ ء مہر کن ات ء دُرّیں رسول ﷺ ء راہند انی پد گیری ء بکن ات۔

حضورِ عالمِ انسانی:

ہے بہر سیزدہ جُزائی تل ء انت ء ہر یک جُزے ء یک نہ یک نوکیں سیم ء خیالے ء باروا

نوشتہ کرتی گڈی نہیں جزو شیطان ء تو اوپر کنگ ء گوشتنگ کہ آ اے جہان ء یک دلہو دیں جا گئے
 ء درویش دمیگ ء گوں بنی آدم ء شریاری بکنت۔

بہ یاران طریق:

شش جونی ہے بہر ء مہذب پکر ء راچہ پل ء ٹ کنوکیں زورا کاں آزات کنگ ء
 ارزشت ء زور پر داتنگ۔ پریشی علامہ اقبال ء وئی شاعری ء گیشتر ء مٹا ء لوز کار بستگ۔

ابلیس ء صلاح کاری مجلس:-

ہے پر بند ابلیس ء آئی بیخ صلاح کارانی گپ ء تران ء سہرا انت ہے پر بند ء ابلیس اے
 جہان ء وئی حاکی ء اثر مند کنائینگ ء گوں وئی صلاح کاراں تران کنت ہے پر بند ء علامہ اقبال ء
 پکر ء جوزشت ء پے حوالہ ء پیداور ء سہرا انت کہ درتیں نوبت ء چست ایر چو کہ راجی، راجمانی،
 سیاسی ء زندمانی ایثی مل ء گوں انت ہے درتیں سر حالاں علامہ اقبال وئی پکر ء مارشت ء نگد کاری
 ء ابلیس ء آئی صلاح کارانی زبان ء بیان کنت ابلیس نیخی گوں سہرائیں جارے ء ہے بہر ء مینت
 کہ آئی تہر تہرین دروہ ء دزبازی چالا کیاں بنی آدم ء سرا وئی ہجگ مہر کرتگ انت بلے ہمیش
 ہجگ ء آئی حاکی ء دیما پیدا بوٹگیں بیہار گار نہ بوتگ بلکن پہ آئی یک مزنیں بیہارے دیما انت کہ
 آہلر انت اسلامنہ

جانتا ہے جس پہ روشن باطن یام ہے

مزدکیت فتنہ فردا نہیں، اسلام ہے

زانے روحانی تہہ ء تل ء ہما کہ روشنا گندگ ء کیت آ مزدکیت ء جھیرہ نہ انت اسلام انت۔

چار بند:-

ہے بہر ء تہنا دوجوز انت کیے ء تہا اللہ تعالیٰ ء دگرے ء بنی آدم ء تو اوپر جنگ بوتہ۔

مٹا زادہ ضیغم لولابی کشمیری ء د پتر:

ایش چو مخراب گل ء یک ہنچا نیں وسا چیں کردارے کہ آئی تہا چو بال جبرئیل ء بیان کرتگیں

۱۹ پر بند مان انت۔

سرا کبر حیدری ء نام ء:

کتاب ء گڈ سراں سے پر بند انت کہ آہانی رد ء دو (۲) وہدی نوبت ء ندرہ ء نوشتہ کنگ

شکر شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال
 بوتگ انت و ہدیہ سبھی گڈی پر بند علامہ اقبال ء شاعری گنجانی گچین تو امی انت کہ آئی سر حال
 انت حضرت بنی آدم۔ ہے پر بند ء بنی آدمی ندرار ء کاساس ء سیم ء خیال پیش دارگ ء گڈ سراں
 ہے جُست کرتگ۔

اگر مقصود کل میں ہوں تو مجھ سے ماورا کیا ہے؟

میرے ہنگامہائے نوبہ نوکی انتہا کیا ہے؟

بز ان اگہ کل لوٹ ء گذر من اوں گڈاں چہ من ابیدو گہ چہ ء منی نوک ء نوکتریں کشالانی

آسرچے انت؟

۱۹۳۷ء حضرت علامہ اقبال ء زند ء گڈی باپوریں سال انت کہ کچھ ٹکلیں نادرا ہی ء عمریگ ء
 ہم آئی گیتارانی شہارگر ء بند ء نیا تک۔ ڈاکٹر ء طیبیاں چے نوشت خواند ء داشتگ ات بلے قومی
 عاقبت ء گڑتی ء علامہ اقبال بے تاہیر کرتگ ات چہ گڈی عمر ء تمامی ء پیش علامہ اقبال ء زرد پے مکہ
 معظمہ ء مدینہ منورہ ء زیارت ء سکی ء زہیریگ ات۔ زیارت حرین شریفین ء واہگ تہ پورانہ
 بوت البت فارسی ء گڈی شعری دپتر ”ارمغانِ حجاز“ جہ بوت کہ ۱۹۳۸ء ء شنگ بوت۔

بیراویں واہگ:

چرے کتاباں ابید حضرت علامہ اقبال ء واہگ ات کہ آرامان ء کہ جہاں کیر ء بوت ء ملامت
 پانی پتی ء فارسی ء نوشتہ کرتگ ات آرا اردو پر بنداں بدل بکنت بلے ملامت ء فارسی رامان چہ بیج
 جاگے دست نہ کیت۔ وم نویسی ء ”فراموش شدہ پیغمبری کتاب“ ء نوشتہ ہم واہگ مرگ ء
 بیرا دکت۔ ڈاکٹر اقبال ء مزین جسے ات کہ قرآن مجید ء پہمگ ء کتابے نوشتہ بکنت۔ ہے بابت
 ء ۲۰ مئی ۱۹۳۵ء آئی سراس مسعود ء راہے واہگ ء حال دات حکیم الامت ء اسلامی فقہ ء
 سرا کتابے نوشتہ کنگ ء ہدوکی بوتہ چہ مصر ء یورپ ء دگہ جاگہاں آئی پے کار ء کتاب تر آورت
 انت بلے اے کار ہم مرگ ء وتی ہرجان گت۔

محمد اقبال سلمانی ء گوشتن انت کہ علامہ اقبال ء کتاب جاہ ء قاہرہ یونیورسٹی ء بازیں کتاب
 جم بوتگ انت ء ہمیشانی کمک ء (Islamic of Reconstruction Juresprudoma)
 نوشتہ ات بلے مرگ ء ایشی ہم موہ نہ دات۔

علامہ ء میل ء براہندگ:

۱۹۰۲ء ء یک مشاعرہ ءے ء حال ء دیان ”دفن اقبال“ ء سید عبدالواحد نوشتہ کت کہ انجمن

حمایت الاسلام ہے۔ مشاعرہ علامہ اقبال ء و قی پر بند ”تصویر در د“ ء سر حال ء پیش کت مشاعرہ ء تہا مولانا الطاف حسین حالی، ڈاکٹر نذیر احمد، مرزا ارشد گورگانی، میاں محمد شفیع، سید فقیر افتخار الدین شیخ عبدالقادر، میاں فضل حسین، مولانا ابوالکلام آزاد، خواجہ حسن نظامی، ہمدیاد انت۔ ہے ڈگیں مشاعرہ لوزانت شاعر، زبان زانت ء تاریخ ء در پشوکیں استمال انت کہ علامہ اقبال ء را آہانی ہمدیادی ء شرف رستگ۔ علامہ اقبال ء وہدیکہ شاعری بناکت میرزا ارشد گورگانی دہلوی ء میرناظم لکھنوی، داغ دہلوی ء دگہ سرکردگیں شاعر حیات انتت علامہ اقبال ء پیش سر ء و قی گپتار میرزا ارشد گورگانی ء را پہ اصلاح ء دات انت۔ رند ترے ء چہ داغ دہلوی ء اصلاح گپت آوتی یک گالے ء ہمیشی سراپہر بندیت۔

نسیم و تشنہ ہی اقبال کچھ اس پر نہیں نازاں

مجھے بھی فخر ہے شاگردی داغ خنداں کا

شیخ عبدالقادر بانگ دراء سر لوز ء نوشتہ کنان ء گشیت۔ داغ دہلوی ء کڑدے روچاں رند اقبال ء را نوشتہ کت کہ آئی گپتار پنجوش و ش ء راہ بند ء روء انت کہ سرزیاتیں دوار چار نہ لوئنت چوش علامہ اقبال ء داغ دہلوی استادی شاگردی باز دیراں نہ متنگ۔

علامہ اقبال ء زند ء شاعری ء چہ نوشتہ کارانی لیکھ ء صداں ہزاراں گیش انت۔

بلوچ ء بچہ آر ء سہرا

تئی دشت گیابان مبارک باں ترارا

تئی ہلک ء چہ شریستاں دلی ء بخارا

ہر راہے تراوش بی مہری ء پتا چین

ہر جاہ کہ روئے بخت نکلت کسے ترارا

غیرت مزنیں چیزے مس دنیاء دوروچی

جکسیت مس دنیاء تئی نام ء تواری

در گنج ہما دہر ء خدایاں کہ گوشت انت

آکرت کنت شیشگ ء ہم مثل تلارا

مردانی سرا قوم ء ٹمنداری مدار انت

ایشانی عمل چست کنت راج ء سرارا

شکرب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال
یا کوٹ ءِ زُمر دس نہنگانی دپ ءِ انت
لجانی تہا دور بکن پول زرءِ را !!

وہدیکہ پہ آزاتی ءِ ایمان بُروت انت
چٹ انت پہ پُشیں ملک پُشیں جاہ ءِ دوارا
حق مرچی گول ناحق ءِ پدا دیم پہ دیم انت
تہذیب ءِ جنگ گوانک وتی فوج کتارا

اللہ ءِ نظر مومن ءِ ایمان ءِ سرانت
شیطان ءِ نظر کافر ءِ توپک ءِ کتارا
قومانی بدءِ نیک ءِ کسے گوشت نہ نکلت انت
ایمان ماں دل ءِ بیت تہ بس انت اشارہ

اُج کھنیں کماشاں بگر دل پہکی ءِ درونت
”شاہاں چہ عجب گربنوازند گدارا“

(چار بیتی) ارمغان حجاز

دل ءِ تاب ءِ توانے بُرت ءِ سرگپت
مثال ءِ لمبے نیگ ءِ تُست ءِ سرگپت
دمانے بیابمک لس ءِ بکن نیاد
گچیناں کیف اچ تورست سرگپت

چہ جا کے انت کہ آپ ءِ حاک ءِ کپتگ
اے یک زردے کہ عشق ءِ واک ءِ کپتگ
دمانے ءِ حرام انت پین تاہیر !!!
منی سرگوں ولے زوراک ءِ کپتگ

جہاں ءِ اچ و تا پیدا کیا کُت
چہ پوش ءِ درکُت ءِ زیبا کیا کُتا

دئے رہشون کہ اچ شیطان ء پھریز
گوباریں کہ آپیدا کیاگت

رواں را ہے کہ آئی منزله نیست
ہما تمہم ء رکشاں کہ حاصلے نیست
چہ بی ناوش کہ اچ بے مہرء تئی ء
پدا داسپاں بنا کت دیری این ء

فلوٹین اے جہان ء آجہان ء
من ء بس انت کہ زانیں راز جان ء
پدے یک سجدگے پُرئور چائی
تجنیناں زمین ء آزمان ء

بہ بخش رومی ء شوق ء خسرو ء سوز
بہ بخش صدق ء صفائے چوسنائی
دلوں گوں بندگی ء چوش گپتہ
نہ زیرانے بہ بخشے گر خدائی

جہان تئی چنتے نابودانی دست ء
تئی مہلوک بے بودانی دست ء
ہنر گرماں جہان ء کارگاہاں
وتا کشنگ پہ چنتے عشق مست ء

ہما ودہی کہ گشتے اے جہاں پیر
ہموداں پاشک بیت ہر چیز ء تقدیر

شکرب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

مکن رُزوا حبیب ۽ دیمَا مارا
بدیں عملان ۽ پتَمَاں چے بکن ڍیر

بہا ورنائیں مردانی گنگ کم
نزانت کاران ۽ داتگ جلوہ ۽ رم
چہ وش بختے چہ آسوگ زمانے
چہ درویش ۽ کنگ شاہی ۽ برجم

مسلمان آپکیر انت کج گلاہے
کہ بکت اچ ڍلائے سوزء آہے
ڍلے نالیت، پچے نالیت نزامین!
نگاہے یارسول اللہ نگاہے

شپے گرتیوں ماں درگاہ ۽ حُدا ۽
مسلمان پرچیاڏکھیاڏ خوارنت
رس ات گوانکے منی گوشاں کہ اے قوم
ڍلے دارنت دلدارے ندارنت

من ۽ بے سوزماں عہدے ودی کت
منی حاک ۽ تل ۽ جوشے جھی کت
منی کت لوپ گت ۽ زندمانی
گوشیگاں درباہو ۽ درہت گلی کت

دلوں دست ۽ دل ۽ انت دلبرے نیست
من گنج ۽ داہماں زیانی گرے نیست

بیامے ڈور ء توکن دوارے
مسلمان اچ من ء تہنا ترے نیست

بکندے چہ پنگی کج کلاہاں
گوشے کہ روشنیں روج آنت ماہاں
منی ورنہ ء پہر یز ہونے گرم انت
بہ پہریش اچ اے کافر نگاہاں

تو سلطان ء حجاز ء من پکیراں
بلے پہ گپترے گنجاں امیراں
جہاں کہ رست قوم ء لالہ ء
بیانگندے منی زرد ء کہیراں

توے نادانیں آگاہی دلاں پول
پہ وت راہے چوپیشگیں یلاں پول
پہ راہندے کہ مومن راز کنت پاشک
چہ لا موجود ء اللہ تلال پول

من بند ء صوفی ء مُلا ء بندے
وگر حکمت چہ قرآں ء نہ گندے
تراگوں آنتاں کارانت ہمیتکس
کہ اچ بیسین ء ارزاں مرگ گندے

بدے موہ ایثرا کار ء جہان ء
بہ بیت آجو چہ گیدی امتحان ء

شکرت شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

چہ پیری گشتہ شیطان ۽ توں پیر
چکو بیاریت گناہ تازگ زمان ۽

تئی دریا ۽ توپانے نہ گنداں!!
خودی ۽ تئی مسلمانی نہ گنداں!
خدا ۽ داگلیں بخت ۽ گلگ پچ
چیا تقدیر ۽ جوڑینے نہ گنداں

تئی ماں ڈوبر ۽ دم است دل نیست
دم ۽ تئی سوزمانی ۽ اسل نیست
شמוש عقل ۽ کہ دیما انت تئی نور
چراگے رہسے منزل اسل نیست

بکندیت دل اگہ روشن نگاہ ۽
جہاں روزنائیں نور ۽ لالہ ۽
دگر نہ چہرہ ۽ شام ۽ صباہ ۽
پہارت نور ۽ شینکاں روج ماہ ۽
رؤکین چاڑ گردیت بہ بیت یا ممیت
سمینے چہ حجاز ۽ بہ ایت یا مہ ایت
وتی اگدہ کتگ سرجم پکیر ۽
دگر رازانی دانا بہ ایت یا مہ ایت

الہیات اسلامیہ عنونوکیں دروشم (۳۰-۱۹۳۲ء)

الہیات اسلامیہ عنونوکیں دروشم بہت خطبہانی سراہنت کہ علامہ اقبال ءچہ ۱۹۲۹ء بگرتن ۱۹۳۲ء ینامی نوبت ءدامگ انت۔ علامہ اقبال وتی ہے کالو ءسراپہر بندیت ہر پخت ء کہ آئی ایشانی و ہدی ارزشت منتگ آئی گوشگ انت کہ ”فیلسوفی میں پکھر ء مارنشت ء بچ چیزے ہم آسری نہ انت ہنجوش ہنجوش کہ علم دیما گام جنت پکھر ء مارنشت ء نوکیں پہنات دیما کائنت ء اچ ہے خطبہاں کہ بیان کنگ بوتگ انت اچ منی دید ء مارنشت ء گیش ء گیش خیالاتانی دیما آتکن ء جوازت است۔“ ہے خطبہاں اقبال ء زء اے ہیر بوتگ کہ ”کلاسیکی طبیعیات ء وتی ہنپدانی سر ء نگدکاری کنگ ہیل کرتگ اے ڈول ء طبیعیات ء دنیا داری مارگ نزر و آں انت پوانکہ ہمار وچ ڈور نہ انت کہ وہدے مہذب ء سائنس اومیت ء بالاترگوں وتی شیر داری ء قدرے در بگچیت۔“

سر بند:

نوک نوبتیں مارگ ء یک گچین وصف الیش انت کہ پکھر کنگ ء مارگ ء عادتے داریت پوانکہ علامہ اقبال ء ہے ہیر ء جہد کرتگ کہ ”مسلمانانی مہذب پکھر ء فیلسوفی ء کہ تن حدے ء کہ آہان ء گوں اسلام ء فیلسوفی روایاتاں ہمگر خچی انت یک برے پدا دروشم بریت ء مسلمانانی مہذب پکھر ء فیلسوفی عنونوکیں علمی دیروی ء بنی آدی علمانی تہر تہر ء چاگرداں بیوکیں شوہاز ء رانوکیں دروشم رست بکنت۔“

سری خطبہ علم ء مہذب تجربت:

مہذب بنی آدی عقل ء وء اے کاساس ء زند ء منی میں جستانی پتو دیگ ء حوالہ ء گربنیں راہ شون ء نہ نیت۔ چیا کہ مہذب ء منی میں مول بنی آدم ء راہدر بری کنگ انت ء آرا ہے بدلی ء تیار کنگی انت کہ آدم ء بر زبالا روگ ء سبب بیت۔ مہذب زند ء منی میں ربیدگ ء عقلی بن حشت جربیدگ کنگ ء گزراں پورا کنت ء ہے حالینی اسلام ء مہذب پکھر ء تاریخ ء حوالہ ء شری ء سہرا انت۔

انگت ہم ہے ہیر دلپدردی انت کہ بنی آدی پکھر ء مارنشتانی سرجمی ء پہناتان ء بازردیں

شکرب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

ڈولے ء پھمگ بوتگ۔ ایش یک چوشیں بنی آدمی میں ردی نے کہ ہے ردی غزالی ء بگرتن کانٹ
ء ہر جاگہ گندگ ء کیت کہ آ خیال ء سیم ء حد ء تھا اوشتوک گندنت ہر بہ ایش وتی جھکیں دیدانی
چست ایرانی دید ء چہ حد ء سنداں درانت نہ کہ دگہ عیے ء حد ء گیش پکے ء مارنشت پچہر ء نہ بوت
آت۔

دوی نیمگ ء دل یا کہ تہہ تو کی مارنشت یا تہہ دلی ء دید ہم باز گیش ارزشیک انت بلکن
سرچمگ انت ہے علم صوفیانی تجربت ء مارگ ء پیدابیت۔ و ہدیکہ مارنشت ء دلوارگی حالینی میں
بالاد ء دری جہان ہمسری میں نزکی نے پیداکنت صوفیانہ تجربت گوں ہے حالینی ء تچک ء ہے
ڈول ء شریرداری پیداکنت ہنجوش کہ تہہ جین ء ایش سہرابیت۔ علامہ اقبال ء روء ماں قرآن حکیم ء
بیان کنگ بوت کہ اگہ بنی آدم گوں اللہ تعالیٰ ء وتی طالع ء نو کسر دروشم ڈینگ ء شریدار بوئیگ لوئیت
وتی چاگرد ء سرابالادتی ء شاہگانیں دست آرگ لوئیت تہ آ راعقل ء پکے ء ہانکس گزرانت ہنجوش
کہ دل ء تہہ جین ء مارنشت ء۔

نفوسکی مارنشت ء مکک ء ماوتی دری توانائی علم ء دست ء کاریں کہ ماآ ہانی سراسوب کنیں
بلے و ہدیکہ ہما توان مارارد کشت گداں مارا ہے ہر درکار بیت کہ مارا ہمالاقتی بریت کہ ماوتی تہہ
جین ء جہان ء دل ء جھلا نکیاں یک پراہ پہنات تریں جہانے بجوڑیناں کہ ماراچہ ہروڑیں دل
ایکیمی ء کھہینیت ء ہے جہان ء ماراوتی توان ء ردیں مول ء خرچ کنگ ء کار بندگ ء بداربت۔
روحانی تجربت ء تچیں وصف آنت۔

۱- بلا واسطہ ظہور

۲- تہمات ء نہ کرزگی کیوتی

۳- بے مٹ ء بے درواریں وت پچہ آ رے گونا تچک ء و ہدے سرازکی

۴- بالگ نہ بوئیگ

۵- ایشی لس تجربت ء گوں کم ء نام نزکی ء جریدگی

روحانی تجربت نجی شیطانی تجربت نہ بیت ہنجوش کہ فرائیڈ ء پدگیری کنو کاں ایشراراست
شوندارگ ء جہد کرنگ آت اگہ علامہ اقبال چہرژن ء دریں مارنشتے ء راقبول کنگ حتمی نہ لیکھیت ء
نیش کہ آ مہذبئی تجربت ء شہوت ء زور مندی ء گوں آ راز ہانگر نچہ کت۔

دومی خطبہ:

مہذبی و نیل و فیلسوفی پر کھ کنگ

چہ علم و واہندانی بیگم و پہ خدا تعالیٰ و وجود و پیش کرتگیں سے منطقی دلیل سہرائیں پیچے و گزر و روع نہ آنت۔ کاساس و دلیل ایش انت کہ ہر چیز یک علت و علت یک آخری یا گڈی علت اللہ تعالیٰ و چند انت۔ پھر اے علت و قانو دپہ اللہ تعالیٰ و وجود و یک سر جمیں دلیلے نہ سازیت۔ براں ایش کہ ہے کاساس و یک جوڑ کنو کے بیت اگہ ایشی و رامنگ بہ بیت تہ ایش ہا قیاس و بیگم و گام جنت کہ آئی الم و بچیں قدرے سر نہایت۔ چیا کہ بنی نیں وجود یاتی دلیل کہ مایک سر جمیں جون و مارشت و کت نیں۔ اگہ ہمیشی پتو ہاں انت تہ ایشی معنا ہمیش بیت کہ یک سر جمیں وجودے، و وجود باری تعالیٰ است انت اگہ ایشی و پتو نہ انت تہ ایش کہ آسر جمیں وجودے نہ انت۔ گڈاں ہے دلیل ایوک و ایشی و مینن ایت کہ وجود یک سیم و خیالے است انت پدا ہم اے دلیل یک مازگے و جہگیریں سر جمیں وجود و است بوئیگ و یک ساشستیں حالینی و سر پچی و پرتکت نہ کنت۔

انگت ہم گڈی دوئیں دلیل وقتی حالینی ارزشت و ہا و ہد و سہراکت کفت اگہ ما ہے ہبر و راست کنگ و لائق بہ ہاں کہ انونیں بنی آدمی جا وراں پھر و حتی نہ انت و ایش کہ پکر و وجود نیٹ یک حالینی و دو دیم انت یا دو دیم بنت۔

علامہ اقبال چریشی و رند طبعیات و فیلسوفی و چندی ہم نوبتیں خیالانی تہمیات و کنت خاصیں پیچے و آئن اسٹائن، وائٹ ہیڈ، برگسان، میک نے گزیٹ برٹریڈرسل و زینو و گرانی فکر ہمیشی تہا گوں انت ایچ ایشی و رند آہے آسر و سر بیت کہ مز نیں حالینی شاہگانیں منطقی یک خلاق و مز ن مو لیں توانے انت پوانکہ حالینی و گڈی ماہیت روحانی انت و ایشرا چووت و پچہ آرے مارگ کرزیت۔

پوانکہ کجام یک مہذبی تجربے و یا مہذبی و نیلے و فیلسوفی چکاس ہا و ہد و بوت کنت کہ و ہدے آرا گوں ہے شرت و چارگ بہ بیت کہ ”تہہ باطنی مارشت و ت پچہ آرے و رستگ و وقتی بندر و بخاہ کنان زند و گوازیبت، البت ہے علم ناسر جم انت و ایش ہے حالینی و المی نیں گرو شک و یک نکلے و پچک و شوندار بوت کنت۔“

یسعی خطبہ:

باری تعالیٰ وجودِ عسیم و سند و عبادت و عہدہنگ
اللہ عز و جل و تہائیگی و وصف جریڈگ انت۔ قرآن حکیم و چہر ثور و ہم اللہ و حالینی کیوںی و
صفت و اسہراکنگ و کارمرزکنگ کرنیت و اچ ہمیشی و یکیں وجودی و ہما کہ تیوگیس معتنا و چہ آئی
کنگ مہ بیت اللہ ہے معناہاں پراہ پہنات نہ انت ہما معناہاں دنیائی پراہ و شاہگانی پکر و آرگ
بیت بلکن آئی پراہ و شاہگانی و مؤل تہہ باطنی و حد و انت بزاں اللہ و پراہ پہناتی و شاہگانی تہہ
باطنی زور کی و واجہی کہ دری نیں پراہ پہناتی۔

قرآن پاک و تھا خدا عسیم و سند و دگہ بازیں وصفان و جیک و جوڑشت، علم، قدرت و
دائمیت انت۔ بنی آدمی وجود و اسہرا باریں عیسیٰ و یک سر جیس و ت و پچہ آرے رستگ و چوشیں
وصف و اللہ تبارک و تعالیٰ و کارانی شریدار ہم است۔ قرآن مجید و بنی آدم و پیدا بویگ و بیان و
مار و پچار و بنی آدم و پہلو تک و پیدا بویگ و ہیرمان نیست و آئی تل و کیے و بدل و دور پچانی
بیان انت و آہے گلزمین و بنی آدم و سیت و نپ و مڈی و نام پر کنت و گو کئی ایش ہے تک و
اشارات انت کہ بنی آدم و تہ و بد کردیں بندانی حالت و چہر زو آن یک آراتیں و ت و پچہ
آرے و نژتائیں حالت و واہند بیت کہ آئی تہاشک و عبادت و پدکنزگ و چہور ہم مان انت۔

عبادت یک چوشیں سیت مندی و کہ آدم و راگین حالینی و انبا و بہرہ مند کنت، پدا ہم
عبادت و جہد ژن و تہر تہریں حالتاں گول جتا میں دروشم و اثر مند کنت۔ پوانکہ علم و دست
آرگ ہم یک وڑیں عبادتے۔ و ہدیکہ بنی آدم و بنی تہ و سانس دید و کار بند و کیں مردم و چوش
انت چو کہ عبادت کنو کیں تب و پھک و پیر و زگیں صوفی۔

ہے عسیم و دید و کردار و ہم گول یکدگر و یکدل بویگ لوٹیت ہمیشا کہ دید ابید کار پداں و
اختیار و موزیں بالادے و تہ پیدا کنت بلے اچ ایشی کجام یک زند و دنی رواستے سرم جرم بوت
کنکت پوانکہ ہر یک عبادت و راست و پھکیں ارواہ را جی و را جمانی انت و اسلام و عبادت و تہائی
آدم و حالینی و را تیں کیوںی و برابر ی و درشان کرتگ۔

چارمی خطبہ:

بنی آدمی و تہ پچہ آر و آراتی چہ فناء و دور دارگ :-

چہ قرآن حکیم و اسہرا بویکیں بنی آدمی وجود سے بنی نندارگ ایش انت۔

۱- بنی آدمؑ را اللہ تعالیٰؑ چہ در ستیں مہلوکؑ شرفدار تر کر تک در چنگ۔

۲- با زیں نزوریؑ حامکار یانی بجگیگؑ ہم گلزمینؑ سر ابنی آدم اللہؑ نائب انت۔

۳- بنی آدمؑ را آزاتیں قدر انا مت بخشایمگ بوت۔ البت ہے ہر سکیں دلپردی نے اسرارے کہ بنی آدم رزنؑ ہم ایکیؑ کہ آراقرآن حکیمؑ بنی آدمی علمؑ سے بنی میں سرچمگؑ کیے لیکھنگ کہ اچ ہمیشاں دگہ تاریخؑ فطرت انت پھر مسلمانانی فکرؑ بنجاہ نہ بوت بلکن یک دراجؑ دیر پاندیں علمی جہدےؑ پدہ دگہ پہناتے ہے ہر راست کنائیت کہ پدہ بنی آدمؑ عوت ہجہ آراءؑ حالینیؑ نہ منگ ء عوازت نیست ہر بختؑ کہ ہمیشی حالینیؑ مارکشتاںؑ خیالانی تلؑ آ آرگ گران سنگین انت بلکن بوت نکنتؑ ہمیشیؑ یعنی میں خاصیتاں۔

۱- فکریؑ مازگی جا ورا ل ء یکی

۲- المی پیچے ء وئی جنہؑ بوئیگ کرزیت کہ خدا پوت دیمؑ منی بار ومارت یا گیش گیوارے کت نہ کنت۔

قرآن حکیمؑ عروءؑ تہنائیں وت ہجہ آرا رواہؑ یک حکمے انت کہ وئی فطرتؑ رزنؑ لیکھؑ شریؑ پیدا ورا انت۔ بزاں شخصیت یک چیزے نہ انت بلکن یک کار پدے۔ ایداں علامہ اقبالؑ غزالیؑ وت ہجہ آرچو کہ روحانی مذیؑ سمؑ خیالےؑ ولیم جیمزؑ سمؑ سندوؑ کہ ہمیشی یےؑ آ مارکشتانؑ پکھرؑ یک لہڑےؑ رندو گہ لہڑےؑ پیدا بوئیگؑ کارےؑ گوشتیت دوینانؑ نہ نیت۔

چہ مادہؑ در کپان یا چوش گونشگ کہ چہ کسانیں وت ہجہ آراں برزؑ بالابیوکیں ارواہ تن سرجمیں آزاتیؑ پندے برت کنت۔

رزنؑ ء میکانیاتی معناؑ نہ منگؑ علامہ اقبالؑ ہے ہرؑ راست کنتؑ شونداریت کہ بنی آدمؑ ء وت ہجہ آریک آزاتیں علیت نے کہ آئی آزاتیؑ رافطرتؑ قانونوانی زورؑ کم سندیا کہ بندیک کت نہ بیت چیا کہ آبا زیں دگہ دودانی در گچوک انتؑ آ حالینیؑ تخی ہم گڈی در شان نہ انت۔

قسمت یا کہ بختؑ سمؑ سندو کہ چہ دراجیں بار کیےؑ جیکر انت آ اصلؑ ہے فیلسوفی پکھرؑ سیاسی میں تپاکؑ مسلمانیں امتؑ ء یک شیکیںؑ درجہ بدرجہ زوال گریگؑ آ سرانت پوانکہ بختؑ طالعؑ ہے مارنشتؑ آ راد رنگ کرزیت۔ ابن رشدؑ ابدیتؑ حیاتؑ چہ مرکؑ رندؑ حوالہؑ وئی مابعد الطبیعیاتؑ پکھرؑ چہ چیزے دستؑ نیا ورتنگ ہے ڈولؑ کانٹؑ اخلاقیؑ دیدؑ زانت ہم

شکر ب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال
بازیں الہی میں چیزاں ءِ رود کنت کہ آہانی شوندا ت نطشے ءِ ابدی پُشت پدی ءِ پکر ءِ بیت انت۔
وہدیکہ آئی وتی منگی سیم ءِ سندو کہ نطشے ءِ ابدی پُشت پدی ءِ دیما کیت آ یک چوشیں زور آوری ءِ
کہ اسلامی جہان ءِ بر جائیں بخت ءِ رواقتی مارنشت ءِ ہم بتر انت۔

دنیاداری ءِ منشت ءِ مرک ءِ زند ءِ سیم سندو ءِ نہ گاری ءِ یک دیسے ءِ اگہ تیلانک دیگ بہ
بیت ءِ ایشر اچہ قرآن حکیم ءِ در گجگ زورگ بہ بیت گڈاں آئی بنی میں وصف الیش بنت۔

۱- بنی آدمی وت پہچہ آر ءِ یک بٹکیو کئے انت۔

۲- چہ اے جہان ءِ لڈگ ءِ رند گلز میں ءِ سرا دو بر آ تلکن ءِ پھیں او میتے نیست
انت۔

۳- بنی آدمی وت پہچہ آر ءِ چہ حد ءِ در بو نیگ چہر ءِ ہم آئی بے بختی گوشت نہ بیت۔

ہے ہبر گوشت بیت کہ کجام وت پہچہ آرے کہ بہ بیت وتی کمال ءِ بختی میں حد اں دست
آرگ ءِ رند مرک ءِ قیامت ءِ سہمت ءِ وتی یک ءِ بکی ءِ بر جاہ داروک بیت چو بیت آرا ہر جاہ
جریدگیں ایکیں وت پہچہ آر ءِ تچک ءِ شریداری ءِ سیادی چیا نصیب مہ بیت پوانکہ ہے ہبر مارگ نہ
بیت کہ ہے دو ار جاہ ءِ درجہ ءِ واسطہ بنی آدم کی تنہا او میت واران ت ہے ہبر ءِ گوشتن سکتی ءِ گران
انت کہ بنی آدمی وت پہچہ آر ءِ زند ءِ گندگ ءِ آرا کجام دروشم یا صورت دست کپیت پدا ہوں
چوشیں حوالہ کہ اچ آئی ءِ آئی گو سگیں نوبت ءِ شریداری بیت آ ہے وت پہچہ آر ءِ الہی میں حاجت
مارگ بیت۔ البت کہ برزخ، جنت ءِ دوزہ درست مرتبہ انت جاگہ نہ انت کہ آہانی ملک ءِ بنی
آدمی وت پہچہ آر بے پاندر شاہگانیں وت پہچہ آر ءِ دست آرگ ءِ نو کین ءِ نو کتریں منزلانی
نیگ ءِ گام جتاں کنت۔

پنجمی خطبہ، اسلامی ربیدگ:

کجام آشا ننگلیں زندمانی ءِ ندارہ آئی پیغمبر ءِ مہندی تجربت ءِ ندارہ ءِ گندگ ءِ وڑ ءِ انت
چیا کہ ربیدگ چہ پیغمبر ءِ ارواہ ءِ پیدا بیت۔ حضرت محمد مصطفیٰ ﷺ ءِ گڈی نبوت ءِ اقرار کنان ءِ
اسلام ءِ پہ بنی آدمی ءِ عقلی ءِ پکری آراتی ءِ یک نوک نوبتیں نوبتے ءِ بندت انت۔ چوش کہ اسلام
ءِ خالص میں عقل ءِ بچین تصوف (صوفی تہی) پہ دو دنیاں بے پاندریں انبارگ ءِ اچ ہمیشی ءِ وشی ءِ
شادہ دست آرگ یک نشان ءِ ممول مرادے بوتگ پوانکہ اسلامی عقل ءِ عزانت ءِ علم ءِ دست آرگ
ءِ رانرشت ءِ مدام بنجا ہے ءِ دگلو شرداری کر تگ۔ پکری جہت ءِ ہمیشی سرا اختیار ءِ منصب گپنگ

چیا کہ مارنشت ئی پہ بنی آدمی عقل ۽ ہمیشی جوازت ۽ دنت کہ ایش آزرالائقی بہ بخشیت کہ آچہ مارنشت ۽ ذرا بجر د۽ سر بہ بیت۔

پوانکہ اسلامی پکر ۽ درستیں لہر کا ساس ۽ بارو ایک سر پڑی سیے ۽ کائنیت ۽ یک جاہ بنت حد ایش انت کہ لہتیں مسلمانیں فیلسوفاں ۽ سانس زانناں ترقی ۽ پکر ہم شونداشنگ آہانی نزاع ہے بالاروگ ۽ بنی آدمی ترقی بنی آدم ۽ لافانی ۽ مارنشتاں نہرگاری نہ انت ہے نوک نوبتیں لیکا بالاروگ ۽ پھک ۽ چپ انت کہ یہ مردم ۽ بازگیش دلپروشی ۽ دل انکھی آورتگ۔

اسلامی ریبیدگ ۽ یک دگ سیم ۽ سندوے ایشی تاریخی میں نگدکاری انت کہ آئی بن پدقر آن حکیم ۽ پیدا شنگیں جہلی دونیں دوداں ہمگر نچہ انت۔

۱۔ بنی آدم دنی اصل ۽ زو ۽ کیونی ۽ واہندا انت۔

۲۔ زند زمانہ ۽ تل ۽ یک شیکیں سر پڑے انت۔

پوانکہ مئے نوبت ۽ راجبات ۽ شہہ زانت شپنگلر ہے حوالہ ۽ روی ۽ بند۽ کچنگ کہ آئی اسلام ۽ راجوسی گل ۽ ریبیدگ ۽ ہمگر نچہ کرتگ۔ ہر چخت ۽ کہ اسلام نوک نوبتیں غیر کلاسیکی ارواہ ۽ چپ انت ۽ ہے بنی میں ارواہ چہ بند۽ اسلام ۽ یونانی پکر ۽ خلاف یا بنی گیری ۽ پیدا بوتگ کہ شپنگلر ۽ را آئی پھمگ ۽ سوب نہ رستگ پچیکہ آہے ہبر ۽ سدک نہ انت کہ بنی آدمی بزہ ۽ چہ یک ریبیدگ ۽ دگر ریبیدگ ۽ مان کپت کنت۔

شششی خطبہ اسلام ۽ سر پڑے دودو:

اجتہاد کہ آئی لغت ۽ رو ۽ معنا انت جہد کنگ ماں اسلام ۽ سر پڑے دودو انت چیا کہ مہذب کا ساس ۽ تھا یک حرکت ۽ سر پڑے ۽ مارنشت داریت ۽ بنی آدمی کی ۽ فیت کہ آئی بند رنگ ۽ اوباد ۽ سر ۽ نہ انت۔

اسلام ۽ تاریخ ۽ اجتہاد ۽ راہ شون یا اجتہاد ۽ زوال ۽ سے بنی سبب انت۔

۱۔ جہد ۽ دل انکھی :-

۲۔ جہان ۽ رایلدہ انگیں تصوف، کہ آئی اسلامی جہان ۽ ارز شیکیں ماگان ۽ وتی نیمگ ۽ دلگوش دانت ۽ چوشیں قانونی بحث ۽ تران پچوشیں مردمانی دست ۽ کپت انت کہ آچہ کی ۽ مازگی لیکہ ۽ ناچی میں لائق ۽ واہندا انت۔

۳۔ بغداد ۽ جہل کچنگ کہ آئی آسر ۽ مسلمانیں علم ۽ واہنداں راجی زند ۽ راشنگ ۽ تالانی ۽ رکھینگ

عہدہ مذہبی گلان عہدہ سُر پُر عہدہ چنڈاں ہوار نہ کت۔

نوک نوبتیں اسلامی تاریخ عہدہ اجتہاد عہدہ حوالہ عہدہ وختن ان عہدہ پہ بیچارہ

دیما ایرکت بیت۔ ابن تمیمیہ عہدہ بنداتی وانگ جاہ عہدہ فقہ عہدہ جہل جنگ عہدہ یافنی گیری کہ آئی
 آسہ عہدہ عرب عہدہ وہابی خنز عہدہ بلیو بوت عہدہ ماں ٹرکی عہدہ پنا بیوکیں مہذبہ گہتری عہدہ جنز کہ سعید حلیم پاشا عہدہ
 آئی سرو کی کت۔ ایشانی لیکا خلافت عہدہ بَنکار س گل عہدہ پنا بیوکیں مہذبہ گہتری عہدہ چہ یک کسے عہدہ
 دست عہدہ چنگر بیگ اسمبلی عہدہ آرگ بوت۔ سر آتنگیں اسلامی جہان عہدہ راترکی عہدہ بیوکیں گہبود عہدہ سخی
 گوں آزاتیں مازگاں چار عہدہ تپاس کنگ کرزت۔ چوش کہ شاعر ضیاء گوگلک عہدہ سیم عہدہ سندو کہ گہبودی
 آئی عہدہ گوں دگی وت واجہی عہدہ ہندی زبانانی عربی عہدہ جاگہہ عہدہ رواج دیگ عہدہ صفشی بن پداں برابری
 عہدہ حوالہ عہدہ بیان کنگ ات آہانی سر پد بیوگی عہدہ پھمگ لگی انت آجونی عہدہ خنز ان عہدہ ہم بیاد رشات عہدہ
 بیاضخیر کنان عہدہ ماراچہ اباد عہدہ رند گیری عہدہ چدو گیش شنگی پرکھ چاری عہدہ بیہاراں سنی عہدہ سر پد کت عہدہ راہ
 یومیانی کنان بہ باں کہ گیشتر عہدہ آزاتیں زندگوازیگ کہ ہمیشی عہدہ سیم عہدہ خیال خنز عہدہ سُر پداں
 ہمداری کنان درکاہ بنت۔ نوک نوبتیں ہندوستان عہدہ پشت پکیوں مازگاں فقہ عہدہ نگدکاری چارہ
 تپاس عہدہ پھر تیار نہ بنت انگت ہم مارا ہے ہبر شمو شنگی نہ انت کہ:

۱- ہندوستانی مسلمانیں دپی تراں کنو کاں عہدہ عہدہ دیم آتنگیں جُستانی پتو عہدہ استخرا جی عہدہ استقراری
 راہ بند دوست کت۔

۲- عباسیانی تن نوبت اسلامی جہان عہدہ چچیں اسلامی نوٹنگیں قانون نے نہ بوتگ۔

۳- اسلامی قانون عہدہ سرزیاتیں دیروی عہدہ دودو دستور ہماود عہدہ گیش سہرا عہدہ پیدا اور بیت کہ ماوتی
 چار سخی سرچنگیں قانونانی ہمگ عہدہ چم شاک دسیں، ہما قانون الیش انت

۱- قرآن مجید کہ تہنا یک قانون عہدہ کتا ہے نہ انت بلکن آئی مول عہدہ مراد بنی آدمی تب عہدہ ہما گہیں
 ژژن عہدہ آگاہ کنت کہ آرزباری تعالیٰ عہدہ جندہ کا ساس عہدہ حوالہ عہدہ بخشا تک۔

۲- مبارکیں حدیث کہ لس عہدہ عہدہ ہما دوراں بیان کنت کہ اج آہاں پیدا اور بیت کہ پیغبر ﷺ عہدہ
 اسلام عہدہ شاہگانیں دودو راہ بندانی گہیں راجی عہدہ راجمانی جاوراں چون کار بست ات۔

۳- سخی کہ آئی اختیار نوک نوبتیں اسلامی ریاست عہدہ آستان واجہی عہدہ زو عہدہ گچین بوگیں اسمبلی عہدہ
 رادات بنت۔

۴- قیاس کہ آجتہاد عہدہ واسطہ کار مرزیوکیں یک دگہ لوزے۔

پوانکہ جوش گوشتن کہ اجتہادِ درگہ بند بوتگ بگوشیکہ یک آزمانکے کہ چیزے وا اسلام ء قانونی پکر ء نوبت ء پر چند گریگ ء، چیزے مئے جند ء مازگی ء پکری نوری ء آسرا نت کہ ہمک پیے ء روحانی زوال ء نوبت ء پکر کنوکیس مردمان ء ہم بیانی رد ء بدل کنت انت اگہ رند ترے آتکلیس فقہ ء زندگان اجتہادِ درونت ء بند بوتگ ء ہے سیم ء سند و میا آورت تیر نوک نوبتیں اسلامی جہان آہانی و ساچیں مازگی ء پکری پدکنزگ ء بندیک نہ انت ہر بہ کہ اسلامی در سجاہ ماں فقہ ء کجام ہم امام ء وقتی فقہ ء درس ء پتی ء الہی نہ لیکھتگ۔ مروچی کیں نوک نوبتیں جہان ء را ہے سے چیزانی گذر انت۔

۱- کاساس ء روحانی معنا

۲- یک گس ء روحانی دل پہنکی

۳- چوشیں روحانی دود کہ بنی آدمی راجی زند ء روحانی بندپاں دیروی ء مدنگاریں توان ء کمک کار بوت بکعت، پکر تہنا ابدان ء تن دیر ء مانوکیس اثر اتاں رو بندگیت نہ کنت ء نونں ہے اگدہ مسلمانانی کو پگ ء کچنگ کہ آہان ء وقتی انونیں قدر ء ارزشت مارگ لوٹیت ء وقتی راجی زند ء نوکسر ء جوژنگ ء گام زورگی بیت ء اسلام ء ہما شاہگانیں مول ء مرادانی کہ آہانی سرجمی ء درشان نہ بوتگ آہان ء سرجم کنگ ء نیمگ ء گام زورگی بیت چیا کہ اسلام ء گڈی کیں مول ء مارکت پہ یک روحانی اُستمان واجہی ء انت۔

پتھی خطبہ

باریں مہذب ء جوازت است؟

ہے درونت علامہ اقبال ء لندن ء ۱۹۳۲ء ء داگلین یک ترانے کہ ارسطو سوسائٹی ء دوز بندی ء پداکنگ بوتگ ات۔

مہذبئی زند ء سے عہد ء بارگ انت۔

۱- عقیدہ بزاں سخت

۲- پکر (کہ آئی بڑہ مالمعد الطبیعیات انت)

۳- شوہاز (کہ آئی یکت نشان نفوٹک انت)

بزاں ایداں شوہاز ء مول نفوٹکی انت کہ آ مہذبئی زند ء بنی آدم ء تب ء شاہگانیں حالینی ء بجگ ء تچک ء نرکی ء انباز ء جہزگاں پیدا کنت ء ہے رنگ ء بنی آدم وت پہچہ آ ر ء وقتی تہہ جمین ء

چیریں ندرت و بے دروری و پیداکنت۔

ہے جنت سائنسی دلبودیں ہم تہی و کارمرزی ارزشت و ہم چمت کنگ لوئیت کہ چوش کہ
فطرت پرستی و بنی آدم و رانوک نوبتیں بنی آدمی سخت گارکنائنگ و زند و گوں ارواہ و سروسیادی
گوشے کہ سند سیل بوتگ و ہدیکہ نیام و رگی کرن و صوفی میں تب نوکیں عہد و باریک و وتی پو
گوانکیں کہنیں باریک و تب بوئیک و روع و آسر و درگیجک بند کرتگ۔

مہذب و سائنس دوئین جتا جتا چا گردے و تل و بنی آدمی تجربت و گبر کنگ و یک ریپے
انت ماں سائنس و مارا حالینی و ”کارگزاری“ و چار کگی بیت و ہدیکہ مہذب و حالینی و بن تیخ و
زانگ و موہ رسیت۔ بنی آدم و ت پہچہ آر و شوہاز و مول یک سہرائیں یک کسی دست و آرگ
انت ہچوش یک کسی کہ تہنائیں یک پھری کار پدے و بدل و یک زندمانی حالینی و انت۔

علامہ اقبال ءِ رم نویسی

ایداں کرزیت کہ علامہ اقبال ءِ لہتیں ارز شیکیں نبشتا نک ءِ تران ڈلگی ءِ یات کنگ بہ بنت کہ
آئی و ہد ءِ نا و ہد ءِ نبشتہ کرتک اتنت۔

چکانی ردوم ءِ راہ شون:

۱۹۰۲ء ءِ علامہ اقبال ءِ ہے نبشتا نک ”مخزن“ ءِ چھاپ ءِ شنگ کنگ ات ایٹی تھا آں
کہنیں وانگی درسی دوداں یلہ دیگ ءِ نوکیں زما نگ ءِ درسی راہ بنداں زیرگ ءِ صلاح دنت کہ ہے
ہیم ءِ چکانی رزن ءِ شہار گیش بیت تکہ آیوکیں اوبادگ ءِ یو دنی جنجال سہر بیت بہ بنت آئی ہے
درحق ءِ استادانی اگدہ ہم گیر آرتک انت علامہ اقبال ءِ ہے نبشتا نک تچک ءِ سادگ ءِ لس مردم ءِ
سر پد کنگ ءِ شتریں جہدے ات۔

قومی زند:

علامہ اقبال ءِ دراجیں سیاہگے کہ ۱۹۰۲ء ءِ ”مخزن“ ءِ چھاپ بوتگ ات علامہ اقبال ءِ ہمیشہ
تھا قومی زند ءِ میروی بودنا کی ءِ ہما سوج کہ داتگ انت آں بے مت انت۔ صنعتی بودنا کی، داتگ
زانگ ءِ گیش کنگ، بے سنج ءِ بے پیتیں رسم ءِ دودانی گار کنگ ءِ اسلامی قانون ءِ نوک سراں
رد بند دیگ ہمیشہ ءِ بہر انت۔ ایٹی تھا قومی ہمدلی ءِ گردشکے ءِ ہواری ءِ علامہ اقبال ءِ حق زانمی ءِ سنج
سُر شنگ ایٹس ہم تچک ءِ ارزائیں زبانی ءِ انت۔

خلافت اسلامیہ:

اے ہما تران انت کہ علامہ اقبال ءِ لندن ءِ دارگ ءِ روچاں ہمودے اسلامک سوسائٹی ءِ
یک دیوان ءِ چچی نے ءِ کنگ ات کہ ۱۹۰۸ء ءِ لندن ءِ یک ماہتا کے ءِ چھاپ بوتگ ات اقبال ءِ
ہمیشہ تھا اسلام ءِ حاکی دودراہ بندانی گیش گیوار کنگ آئی ہے بہر شون داشتگ کہ اتیں نوبت ءِ
باریگ ءِ چریشی شترتیں دودراہ بند نیست انت۔

شکرب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

ملت بیضاء یک عمرانی چمشناکے:

ایش ہم ۱۹۱۰ء یک گشتا نکلے ایشی تہا علامہ اقبال ء اسلام ء قومیت ء سیم ء خیال شون دانشنگ
انت ء گوشتہ کہ یورپ ء قومیتی سیم ء خیال پے قومیت، وطن داری ء بنی آدم گیری ء یکساں زلزل رسان
انت ایشی جواب ء اسلام جہا لگیں بنی آدمی یکوئی ء براسداری ء سوج ء دنت دگی حد ء سند،
اوبادگ، رنگ، زبان ء چست ء ایراں پہک انت ہے تران علامہ اقبال ء اسلامی ربیدگ ء
اسلامی زندگوناپ ء بے درویریں درسی گلانی حق ء پکر جگلو میونکیں بحث ء تران کتگ ہے سیاہگ
علامہ اقبال ء خیالانی قبلیسی سیاست ربیدگ، درس ء مالی میں زند بود ء شرگرداری ء بے مٹیں گنج
انت۔

اسرار خودی ء تصوف:

علامہ اقبال ء وہدیکہ وتی فارسی ء پر بند ”اسرار خودی“ نوشتہ کت تہ ہمیشی تہا آئی غیر اسلامی
نیں تصوف ء راستی ء مال بست ء ایرجت۔ آئی مول ء مراد تصوف ء دودانی پگا رات بلے لہتیں
مرداں اقبال ء نام ء دپ کنگ ء ٹوہیں چون لائچے بنا کت خواجہ حسن نظامی ہمیشانی ربیدگ ء
سروکان ات۔ خواجہ حسن نظامی ء آئی ہم تہیں مردمان ”اسرار خودی“ ء سراناوشیں شرگرداری کت
انت۔ علامہ اقبال ء وتی پکر ء شریکیشینگ ء سر پد کنا نینگ ء کڑدے نوشتا نک چھاپ کت انت۔
اچ ایشاں لہتیں ء سر حال چوش انت۔ ”اسرار خودی ء تصوف“ ”تصوف وجودی“ ہے نیشا نکانی
وانگ ء زانت بیت کہ تصوف ء سر حال ء اقبال ء پکر چکس جہل بن انت۔

قادیانی ء مسلمان اُستمان:

علامہ اقبال ء ۱۹۳۴ء ہے نوشتا نک پنڈت جواہر لال نہرو ء نوشتا نکانی جواب ء چھاپ
کنا نینت۔ ایشی تہا یک الہی میں دینی جھیڑ ہے ء سراسی تات ء پچار ء بدل ء گراں مہذبیں شون
ء دلیل درشان کرتگ انت۔ علامہ اقبال چہ ختم نبوت ء نہ منگ ء پیدا یوکیں مہذبہ، سیاسی ء راجی
جھیڑ ہانی آسرا وتی پکر ء بور تا شتگ۔

جغرافیائی حد ء سند مسلمان:

ہے علامہ اقبال ء رم نویسی ء گڈی سیاہگ ات کہ مارچ ۱۹۳۸ء ء روتا ک احسان لاہور ء
شنگ بوتگ ات ہے سیاہگ ء علامہ اقبال ء مولانا حسین احمد مدنی ء ہا خیالانی سر شرگرداری کتگ

اُت کہ آں (گورۂ مسلمانانی) یکیں قومیت ء حق ء بوتگ ہے سیاہگ ء علامہ اقبال ء اسلامی قومیت ء اثر مندیں پیچے ء گوناپ گیری کنگ کہ چوشیں نوشتہ ء مت ہم گندگ ء نہایت۔

ہندوستان ء وطنیت ء یک پکری بیہارے چست بوتگ اُت کہ کانگریس ء کلھی ء آرا ہندو مسلمان ء یکیں قومیت ء رنگ دیان ء سیاست ء پوہ ء آورتگ اُت۔ کانگریس ء گوشگ اُت کہ ماں ہندوستان ء یک ایکیں قومے یو دنی انت کہ کانگریس ہائی واپگانی دروشم انت۔ اقبال ء مولانا مدنی ء ہے جیمیں یک بیانے ء شرگداری دوقومی سیم ء خیال ء بالابندی کرتگ اُت۔ علامہ اقبال ء ونی جبلی پکرسے شعرانی تھاہم درشان کرتگ اُت۔

عجم ہنوز نداند رموزِ دیں ورنہ
زدیو بند حسین احمد ایں چه بواجبی است
سرود بر سر منبر کہ ملت از وطن است
چه بے خبر ز مقام محمدؐ عربی است
بمصطفیٰؐ برساں خویش رادیں ہمہ اوست
اگر باوزرسیدی تمام بولہی است

بزاں (چہ عرب ء ذریں) عجمی تنے و ہدی دین اسلام ء ستر ء سر پدنتہ انت نہ کہ ایش عجمیں ہیرے کہ دارالعلوم دیوبند ء حسین احمد (مدنی) منبر ء سراو از کنان ء گوشگ کہ قوم گوں وطن ء شریدار انت۔ مولانا چہ محمدؐ عربی ء درجہ ء چکس ناسر پدانت۔ وتارا پہ حضرت محمدؐ مصطفیٰؐ ء سر بکن ات کہ دین تیوگ ء ہما انت ہر کس کہ تاں اوداں سر نہ بوت بزاں آبولہی ء رد ء کیت۔

اقبال، اسلامی زندگی دو بر جہد:

رسالت مآب ﷺ ء چاریاراں رند اسلام ء جغرافیائی سیم سر و دان ء شگ اُت بلے چہ تھا پہ فکری ء نظریاتی سندے ء اسلام زور یو آن ء شگ، خلافت ء مدان مدان ء بادشاہی ء دروشم زرتگ ء بادشاہی ماں شہنشاہی ء ملوکیت ء بدل یو آن بوتگ۔ اسلام ء رارسالت ﷺ ء دور بارگ ء سند ء آرگ ء چن لانج باز کہنیں ء دریگیں انت۔ نوز وہی عیسوی کرن ء ہے گرز ء سنوی مجنوع پادگت۔ شیخ محمد بن علی سنوی کہ ہے ڈولیں جہدانی کماش ء سروک اُت آں عثمانی ترکانی چہ دین ء بے کماری ء بیگ اُت آں قبلی دودانی ہم مزنیں دژمن ء بدو ہے اُت۔

سنوسی مجنہ مہدی سوڈانی:

سنوسی ء واہگ بوتگ کہ رسول پاک ﷺ ء دور غر زمانگ ء دود پدا ابر جہاہ بہ بنت۔ سنوسی ء
ہے پکر ء کارگران مہدی سوڈانی ء پرنگلیانی پرورش دیگ ء غزہ بنا کنگ ات چہ مصر ء ترکی ء حکومتان
یاغی بوتگ ات مہدی سوڈانی ء گوں چوشیں جوش ء جہزہ ء ہے چن لانیج دست ء گپت انت کہ
بازیں ہنداں آئی انگریزان ء پرورش دات و ہدیکہ انگریزان مہدی سوڈانی ء زور پر وشت۔

جمال الدین افغانی:

تہ جمال الدین افغانی ء ”پان اسلام ازم“ ء چن لانیج بنا بوت انت ہے جہزہ ء بنی نہیں مول
مراد مسلمانان ء تپاک ء گوری ء کمائینگ ء درتیں اسلامی ملکان ء نزیک آرگ ات ہنچو کہ یک
جہدے زور گشت دومی جہد ء سرچست کت بلے ہے جہد ہر کیے ء و ہدی ء ادار کی بوتگ انت۔

حضرت شاہ ولی اللہ:

ماں برصغیرزاں کسانیں سرڈگار ء اسلام ء دوارگ زنددیگ ء کار حضرت شاہ ولی اللہ ء
گوں وتی سنگت ء بیلاں بناکت برصغیر ء جاور چہ دومی اسلامی ملکان جتا ات ایش پرنگلیاں پرورش
داتگ ء گپتگ ات ایشی تہا ہندو چہ مسلمانان سکی ء گیش انتت ایداں مسلمانان تاں مز نہیں نو ہے ء
بادشاہی کنگ بلے زرید تیں راج پھر چہ حاکمیں قوم ء وش نہ ات۔ اصل ء دوئیں قومانی نیام ء
ناشریں اقدار.....

Values ء گٹ مز نہیں گئے ات نہ ایشانی مہذب گوں وت ء ہور بوت کت نہیں راجی زند
دودر بیدگ، نہیں کہ زند بود ء تب ہوار بوت کت انت۔ ہے ڈول ء پدریں قوم پرنگی ء ہم گوں
مسلمانان نیت نیک نہ بوتگ۔ پرنگلیاں ملک چہ مسلمانان پچ گپتگ ات آہان ء پیسہ نہ بوت کہ
مسلمان گوں پرنگلیاں دل پہک بوت کت۔ چو کہ ہے دوئیں توان مسلمانانی بدواہ انتت آہانی
ہواری، ہمدلی ء ہرکاری ء سبب ہم اسلام دژنمی ات چریشی ہندو ء بازنپ زرتگ ء صنعت ء
حرفت، باپار، زمینداری کشارکاری ء نوکری کسب ء کار ء پو ء مسلمان در کر تگ انت ۱۸۵۷ ء
آجوتی جنگ ء مسلمانیں اُرد ء اس ء پرنگلیانی خلاف گوں جم ء جوش ء بہر گپت ہے جہداں بے
سولی ء ڈوہ پرنگلیاں مسلمانانی سر ء پرت ء بازناترسی ء ظلم کت انت چوشیں بے زواری ء مثال ء
ڈر ڈر جہان ء تاریخ ء کتر گندگ ء کیت۔

علامہ اقبال ءِ پے اسلام ءِ دوبرزندگ کنگ ءِ خاصیں پیسے ءِ برصغیر (کسانیں جلگہہ) ءِ پے
مسلمانانی آجونی، اسلامی ریاست ءِ جوڑ کنگ ءِ اسلامی پیچہ آریء گوناپ دینگ ءِ مزنیں دگوش
گوڑکت۔ علامہ اقبال ءِ راہے ہیر ءِ سراپورائیں باور ءِ پیسہ آت کہ مسلمان قوم ءِ تہا ہمت توکل
جوش ءِ جہزہ ءِ کمی نہ انت۔ نذیر نیازی وئی کتاب ”اقبال کے حضور میں“ ءِ نوشتہ کنت کہ ڈاکٹر
اقبال ءِ راہ شون دانگ آت کہ:

”عرب ءِ عجم دوین مئے گوسکیں نوبت ءِ بہر انت۔ مانیں کہ عرب ءِ شمشوت کنان نہیں عجم
ء۔ مارا باند انت کہ ماگوسکیں نوبت ءِ تہیات ءِ آویکیں زند ءِ ڈلگ چارمہ کنیں چونائی ءِ تہ مسلمان
ء حالت باز خراب انت نہ آہان ءِ گوسکیں نوبت ءِ سما انت نہیں آہان ءِ آویکیں زند ءِ بابت
ہو اردیت کنیں کہ آہان ءِ چے کنگ کرزیت بلے بختاوری ہیرے کہ میان قومی میں چارگلن ء
گیدی اسلام ءِ حالت بدل لو آن انت۔ مسلمانانی روحانی مہر ءِ سیادی برجہ انت اصلیں گزر
مسلمانان ءِ شریں راہد ربری ءِ گنت کہ آہاں چہ استیں نوبت ءِ آئی گزراں سر پد بکت مسلمانان کہ
جوانیں راہد ربرے دست بکپیت ہما کجام کار انت کہ مسلمان آراکت تلغت۔“

الہ آباد خطبہ ۽ تیوگیس گشتنا تک (۱۹۳۰ء)

علامہ اقبال ۽ ہے تران سیاسی میں رُژن ۽ دید ۽ شہکر دے انت۔ علامہ اقبال ۽ ہے گشتنا تک ۲۹ دسمبر ۱۹۳۰ء ۽ کل ہند مسلم لیگ ۽ سالینی دیوان ۽ ماں الہ آباد ۽ کماشی کنان ۽ دا تک ات آئی برصغیر (کسانیں جُلگہ) ۽ سیاسی میں چست ۽ ایراں سرجمی ۽ چشمنا تک دا تک انت۔ قطبی روکت ۽ ہندوستان ۽ مسلمانیں ڈیہہ ۽ گم کہ اوداں لیکھ ۽ باز بوتگ انت جم کنگ یک اسلامی ملکہ ناہینگ ۽ خیال درشاں کرتگ ات۔ ہے گشتنا تک تہنا پاکستان ۽ آجوتی جُز ۽ نبوت بلکن جہانگیریں سند ۽ اقبال ۽ راست ۽ تچکا میں پکر ۽ گچین گونا پے زرت۔

”وا جہاں! شے بیکساس منت واراوں کہ شامن ۽ کل ہند مسلم لیگ ۽ دیوان ۽ مچی ۽ صدارت ۽ شرف یک ہنچوشیں وہدے ۽ بخشات کہ ماں ہندوستان ۽ تاریخ ۽ مسلمانانی پکر ۽ کارپدانی نازرک تریں ساہت انت۔ من سدکی اوں کہ ہے شاہگانیں جی ۽ چوشیں واکار ہمنیاد انت کہ آہانی سیاسی میں تجربت اچ من ۽ چندری کساس گیش انت کہ آہانی معاملات زانندگی ۽ من بیکساس شرف دئیں پیشماز میں نازانتی ۽ بیت کہ پھاسیسی میں گیش گیواراں کہ ایداں جم بوتگ انت ہے درحق ۽ آہانی راہد ربری ۽ راہ مومیائی ۽ بناک ۽ بجنین۔ من کجام یک گلے ۽ راہد ربرنہ اوں۔ نیش کجام یک راہد ربرے ۽ پدگیری کنوک اوں۔ من وتی زند ۽ گیشتر بہر پہ اسلام ۽ آئی سیاست ۽ قانون ۽، پہ آئی دودر بیدگ ۽ آئی تاریخ ۽ یا کہ آئی لہزاتک ۽ زانگ ۽ دربرگ ۽ کاربتگ۔ منی خیال انت کہ اسلام ۽ ارواہ ۽ گوں یک کتیں سروسیادی ۽ کہ آئی برکت ۽ درشان وہد ۽ سرا بونیک انت۔

منی تب ۽ جین ۽ اسلام ۽ یک جہانگیریں حالینی ۽ گندگ ۽ دید پیدا بوتگ۔ پوانکہ اے وسآچیں مارگ ۽ کہ ہندوستان ۽ مسلمان گوں اسلام ۽ ارواہ ۽ وتی ہمکر نچھی ۽ برجاہ دارنت من وتی ہے دید ۽ رُژن ۽ کہ آئی قدر ۽ ارزشت چوبیت ہر چنکیاس بیت گوں شے گیش گیوارے، شے راہد ربری ۽ بناک ۽ وانہ جنیں انگت ہم شے دلاں ہے بنی میں دود ۽ مارنشت پیدا کنگ ۽ یک عاجزیں جُہدے کنین کہ آئی سر منی زع ۽ ہے درستیں گیش گیواراں پہ لس پیس ۽ شے سرا کنین۔

اسلام و قومیت:

اے حالینے و نہنگاری و پچیس جواز تے نیست کہ اسلام چو یک اخلاقی پیداوری و مسلمانانی ہندوستان و سیاسی نیں ریدگ و تاریخ و ارزشگ تریں رو بندو آن آء اتلگ۔ چہ سے چین و منی مول یک پوشیں راہمانی جونے کہ آئی بست و بندیک خاصیں اخلاقی چم پیداوری و قانون و ریدگے چیرا کار کنت و کار بندگ بیت۔ ہے اسلام انت کہ آئی ہما ئی نیں جوش و جہزہ و وفاء را پدگیری بخشاکت کہ شنک و تالانیں بنی آدمی ٹولیان و درجہ درجہ یک جاہ کنت و آہانی تب و رزن و وقی اخلاقی تب و تمیز و جریدگیس تو سے و بدلی آورتگ۔ حالینی جوش گوشگ و پچیس بے راہ بندی نے نہ بیت کہ تیوگیں جہان و بلکن ہندوستان و کہ تہنا پوشیں ملکہ انت کہ اسلام ایڈان چو یک گہیں مردم سازے و توان و گروشک و ارت۔ اندگہ ملکانی و ڈ و ہندوستان اسلامی راجی زندگم و گیش سر جہیں پیے و یک خاصیں چم پیداوری ریدگے و دروشم زرتگ۔ منی گوشتن و مول و معنا ایش انت کہ اسلامی راہمانی و قی پیداوری ہم تہی و تہہ تو کی یکوئی و ہر دروشے و کہ دیروی دیتگ آہے قانون و گلانی سبب و انت کہ گوں اسلامی ریدگ و ہمگر چھ انت۔ قبلی جہان و سیاسی نیں پکر و ہما خیالان و کہ پیش کرتگ اچ ہمیشاں نوں ہندوستان و چہ ہندوستان و ڈن و مسلمانانی ایشیں اوباد و پکری نکت گوں تیزی و بدل بوان انت۔ مے ورتا چہ ہے پکراں اثر مند بوان و نوں لوشت کہ آہانی ملکان ہم پوشیں پکر و مارنشت زندگیس تو آنے بہ بنت البت آہے حالینی و پچہل منی نہ چارنت کہ ماں یورپ و ہے پکر و دوم آورتگ۔ ماں یورپ و عیسائیت یک ہنچا میں راہبانی ریدگے ات کہ میزان میزان و یک پراہ و شاہگانیں کلیسیائی جمیں دروشے ورت لو تھر و گلگ شونی ہے کلیسیائی گلن و ایر جنگ و بوتہ آکجام لادینی ریدگ و سیاست و بدواہ نہ بوتہ چیا کہ کجام یک تھرے سیاست و ریدگ و ماں عیسائیت و جریدگی نے نہ بوتہ ہے گلن و ایر جنگ و لو تھر و یاغی گیری حقیں را سے و بوتہ ہر پخت و کہ منی خیال و لو تھر و راوت ہمیشی مارنشت نہ بوتگ کہ ماں یورپ و ہما خاصیں جا وراں و کہ سر پخت کرتگ ات چہ ایشاں آئی جند و یاغی گیری و آسر جوش بیت کہ حضرت عیسیٰ و جہانگیریں اخلاقی ریدگ و جاگہ بے لیکھیں قومی ریدگ پیدا ک بنت کہ آہانی چاگردگٹ گیر بیت پوانکہ روس و لو تھر وڑیں مردمانی روشنا خیالیں جنزانی آسرائیش بوتہ کہ بنی آدم و یکوئی و پرورش رست و ناہمتیں یا کہ شنک و تالانیں گیشی و بدل بوت کہ چہ آئی بنی آدم و یکی قومانی تہا بہر بوت پہ ہے نوکیں سیم و سند و آہان و یک سہرا میں بن حشے جوش کہ وطنیت انت

شکر ب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

آئی گزر بوت کہ ہمیشی در شان ء تہر تہر ء سیاست ء ر بیدگ ء دروشم گپت۔ بز ان وطن ء ریاسی
 یکوئی ء تپاک ء بپند منگ بوت اگہ مہذب ء بارواشے خیال امیش انت کہ امیشی شریرداری ایوک ء
 گول آخرت ء انت تہ عیسائیت ء ہما حشر کہ یورپ ء بوتہ آپہک ء قدرتی ہبرے ات۔ حضرت
 عیسیٰ ء جہانگیریں اخلاقی ر بیدگ ء جاگہ ء سیاسیات ء قومی دوداں گپت اچ ہمیشی ء یورپ پے
 آسر ء رسگ ء ناعلان بوت کہ مہذب مردم ء وئی جنڈ ء کشلے آرا گول دیناداری میں زند ء ہمیں
 سرویادی نئے نیست۔ اسلام بنی آدم ء یکوئی ء را گول مڈی ء ارواہ ء و وئی ء بہر نہ کنت۔ ماں
 اسلام ء خدا ء کا ساس، ارواہ ء مڈی، کلیسا ء ریاست یک کلپے ء بہر انت بنی آدم یک نام پاکیں
 جہانے ء جہہ مند نہ انت کہ آرا پے چوشیں جہانے ء پیش پادبخت کہ دگہ جاہے ء انت۔ اسلام ء
 نز مادہ ہما ارواہ ء شکل انت کہ زمان ء مکان ء سہرا ء بید اور بیت یورپ ء بگوشے کہ مانویت ء
 اثرا تاں ارواہ ء مادہ ء و وئی ء را بے پکر ء پیچار ء قبول کر تگ آئی کچین شہ زانت ہسے بند اتی ردی ء
 مردچی مارگ ء انت بلے آئی سیاست زانت جہان ء یہ یکدگر ء حوالہ ء ناعلان کنگ ء انت کہ
 امیشرا چنہ نگاری ء ہمکسین سختے ء پیابہ منقت۔ اصل ء روحانی ء جہانی زند ء بالاتر چارگ ء ہسے رویں
 راہندے انت کہ اچ امیشی ء یورپ ء مہذبہ ء سیاسی پکر گیش اثرا مند بوتگ ہمیشی آسر چوش دیم
 آتگ کہ چہ یورپ ء ریاستاں عیسائیت پہک ء درشتگ چریشی ء تہر تہر ہسے پاندیں ریاستاں
 دروشم درا ورتگ کہ اوداں بنی آدم ء جہزہ ء بدل ء لو تھر ء اثرا تاںی ر و ء زیاں داشتگ اوداں بنی آدم
 ء جہزہ ء بدل ء قومی غرضاں بُز بالادی رتگ ہسے بے پاندیں ریاست عیسائیت ء اخلاقی ء
 مہذبہ تخت ء لگتہمال کنان نول یورپ ء یک بنجا ہی گزرے بز ان کلیسیائی گل ء آہان ء چہ
 بندات ء بخشتگ جوان مارگ ء انت بلے آہاں حضرت عیسیٰ ء بنی آدمی براسرداری ء سیم ء
 سندوہان ء جوڑ شت دینگ ء بدل ء لو تھر ء اثرا تاں زیاں داشتگ۔ خیر ہر چوں کہ بہ بیت اسلامی
 جہان ء یکام لو تھرے ء پیدا بوتگ ء ذیل نیست چیا کہ ایداں کلیسیائی ر بیدگ نیست کہ چہ نیامی
 عہد ء بارگ ء عیسائی ر بیدگ ء ہم در و ر بہ بیت کہ آئی پروشگ ء گزر دیمابہ ایت۔ اسلامی جہان
 ء یک ریاستی جہانگیریں ر بیدگے جریدگ انت کہ آئی بنی میں راہ شون وحی ء نازل بوتگ ء
 آسر ء برورد انت بلے مئے فقہ زانت چہ نوک نوبتیں جہان ء بے سنج بوتگ انت پوانکہ اے نوکسین
 نوبت ء آہان ء نوکسر ء ر بند دینگ محکم کنگ کرزیت۔ من چوش گوشت نہ کنیں کہ قومیت ء
 مارنشتانی آسر اسلامی جہان ء چے بیت باریں اسلام آرا واتی تل ء جاگہ دنت آرا ہنجوش بدل

کنت چونکہ چریشی پیشی نوبتاں آئی جتا تہیں مارنختان ء بدل کر تک ات یا ہے مارنخت قومیت زور
 ء وت ماں اسلام ء توک ء کجام زور را کہیں بدی ءے جبہ جنت ہے بارو اپیشگوشی کنگ بازو کھا انت
 لہتہیں روج پیش ء لیڈن (ہالینڈ) ء پروفیسر وینسک (Wensinck) ء من ء نوشہ کر تک ات
 ”من ء ہنجوش گندگ ء کیت کہ اسلام یک چوشیں آشوبے ء مان دینگ ء انت کہ ہنجوشیں
 ناز کہیں نوبتے ء عیسائیت ء رمان دینگ ء یک کرنے ء گیشیں مدے گوستے۔ چدرستاں مز نہیں
 گٹ الیش انت کہ عہدی سیم ء خیالان ء پیش پادجنگ ء مہذب ء خشتان ء چون رکھیت بیت
 پن ایشی گوشگ اوکھا انت کہ ہمیشی آسر عیسائیت ء حق ء چے بیت ء اسلام ء بارو اکجام پیشگوشی
 کنگ بترگران انت۔ اے وہدیکہ قومیت ء پکر ء مارنختان مسلمانانی نیخی میں پکری نکت ء گوں
 اوباد پرستی ء شنتگ ء چوشیں ہے پکری شون نظریہ اسلام ء بنی میں روم ء مول ء مراداں زلل
 رسانینگ ء انت بوت کنت اوباد پرستی ء مارنختانی ترقی ء چوشیں سندانی سرینوک بہ بیت کہ چہ
 اسلام ء لیکا ء یکسر جتا ء چپ انت۔ من ء اومیت انت کہ شام ء جم گند ء پے علمی تران ء پچار ء
 پہل کن ات۔ شاکل ہند مسلم لیگ ء کماشی ء چوشیں مردے درچنگ کہ آچہ ہے ہبر ء دل کھت
 انت دلپروش نہ انت کہ اسلام اے درگت ء ہم زندگیں توانے انت کہ بنی آدم ء مارنختاں چہ
 جغرافیائی حد ء سنداں آزات کنائنت کنت؟ کہ آئی ہے بخت انت کہ مہذب ء رایک کسی ء
 ریاستی زند ء بیکساس ارزشت انت ء آکے ء کہ ایمان انت کہ اسلام و سرة تقدیر انت آرا کجام
 دگ تقدیرے ء ہجگ ء دات نہ بیت۔ چوشیں مردم ناعلاج انت کہ معاملاتاں وت وتی جم گند ء
 بگندیت۔ چوشیں گمان کہ انت کہ ہما کشال ء نیمگ ء کہ من اشارت کر تک اوں آتہنا جم گندی
 ہبرے۔ الیش یک زندگ ء کار بندگی کشالے انت کہ چریشی اسلام ء زندمانی دستور ء جہد کنگ ء
 روتگ اثر مند بوت کنت۔ ماں ہندوستان ء یک گچین کیوئی رہیدگے ء توان ء ہے کشال ء ہجک
 ء راستیں گیش گیوار ء بد ء شے آکت ہوار انت۔ مئے تاریخ ء اسلام ء سرا چوشیں اوکھا میں
 و ہد ہجر نیاتلگ چوشیں ء کہ مروچی دیم پدیم انت۔ یک قومے ء را ہے حق و است کہ آوتی راجی
 جون ء ہئی میں دو داں مت بکت یا ہمیشانی تہا نوکیں معنا شو ہاز بکت یا گداں پہک ء رد بکت
 بلے نوکیں تجربت کنگ ء چہ پیشتر سہرائیں پیے ء اے چارگ الہی انت کہ الیشی آسر پے بیت۔ من
 نہ لوٹیں کہ ہما پیے ء کہ من ہے ارزشگیں معاملہ ء گندگ ء اوں اوج الیشی ہے خیال پیدا بیت کہ ہما
 واجکارانی پکر ء مارنخت کہ چہ منی پکر ء گستا انت من گوں آہاں جھیروگ لوٹین کہ شے اے مچی

شکرب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

مسلمانانی مٹی انت منی خیال انت کہ شما اسلام ع مول ع مراد ع روع گوں آئی ارواہ ع وفاداری کنگ
ع واہگ دار ات منی ایوک ع تہنا میں واہگ ایش انت کہ استیں جا ورال ع کہ منی دیانت داری راہ
شون انت ہمیشی ع من پہک ع سرجہی ع درشان ع کنین۔ منی خیال انت کہ تہنا ہے یکیں راہ
بند انت کہ من شے سیاسی کرد ع راہ ع وتی تخت ع روع روشنا کنین۔

ہندوستانی قوم ع یکوئی:

نون جست ایش انت کہ تھیں کشال ع آئی تجکیں راستیں جاوڑے انت۔ باریں مہذب
تہنا مردم ع جند ع معاملہ انت؟ چے شالوٹ کہ یک اخلاقی ع سیاسی میں پیداوری ع حالت ع اسلام ع
حشر ہم ہنجوش بہ بیت چو کہ قبلی تک ع عیسائیت ع بوتگ؟ باریں ہنجوش بوت کنت کہ ما اسلام ع
را یک اخلاقی پیداوری ع وازندگ پداریں بلے ایشی قومیت ع ربیدگ ع سیاسی کبہد قومیت پرستی ع
راہ بنداں دیما باریں کہ آہانی روع مہذب تب ع میلانی کجام کردارے کنگ ع اجازہ دیگ نہ بیت؟
ماں ہندوستان ع ہے حُت ع خاصیں ارزشتے است کہ مسلمان ایداں کم لیکھیں تکتے انت چوشیں
بٹاک کہ مہذب تہنا یک مردی ع وتی جند ع منیل انت قبلی جہان ع حیران کنگی گندگ ع نہ ایت
یورپ ع عیسائیت ع سیم ع سندووت کیفانی نوش کنگ ع رہبانیت انت کہ آئی تہا دنیا داری ع دیم
گرد بیگ وتی درتیں وگوشی ع روحانی جہان ع چم سکت کنگ بنت اچ ایشی ہا منطقی آسر دیما کیت
کہ بُرزا اشارت کنگ بوت۔ بلے دُزیرں رسول ﷺ ع مہذب منیل ہنجوش کہ قرآن پاک ع بیان
کنگ بوت پہک ع جتا انت ہے تہنا میں زندگانی تب ع منیلے نہ انت کہ آئی سروسیادی تہنا تجربت
کنوک ع تہہ جین ع بہ بیت ع آئی راجمانی چا گرد ع سراہیں اثرے مہ کبیت ہے یک کسی منیل یک
راجمانی ربیدگے ع دروشم دیگ ع سبب ع بوت ایشی روتیں آسر یک چوشیں ربیدگے ع سیاست ع نبی
میں دودانی شکل ع پیداور بہ بیت ع بوتگ ہم کہ آئی تل ع قانونی سیم ع سندو ہم مان بوتگ انت ع آئی
راجمانی ارزشت ع پوانکہ ڈلگ چار کنگ نہ بیت کہ آئی بن حشت وحی ع الہام ع سرا انت پیشا
اسلام ع مہذب پیداوری گوں آئی راجمانی ربیدگ ع ہمگر نچھ انت کہ وت آئی جند ع پیدا کر تلکین
انت اگے کیے ع رارد کنگ بوتگ تہ دومی و تسرائ روت بیت کہ چہ آئی اسلام ع یکوئی ع مسلمان ہے ہہر
ع خیال ع ہم دل ع نیاریت کہ سیاست ربیدگ ع را ہنجوشیں کشکال رد بند دیگ بہ بیت کہ چہ آئی
اسلام ع یکوئی دود بیگوہ مہ بنت ہے کشال اے و ہد ع ہندوستان ع مسلمانانی دیما انت۔ رینان ع
قول انت کہ ”بنی آدم نہ او باد ع کیز ع دوست کنت نہ مہذب ع، نہ دریائی روانی ع نہ کوہانی روع

ریسگ ء۔ مہلوک ء مزنیں ٹولی ءے کہ سر پدے پھمند گیس ء ولانی تہا زراب ء پڑیں جہزہ داریت
 وتی تب ء کہ اخلاقی رُژن نے پیدا کنت کہ آرا قوم ء نام دیگ بوتگ پنجوشیں رپک بیرگ ء بوت
 کنت ہر پُخت ء کہ ایش یک دی پاندیں ہبر ء چکا سوکیں کر دے۔ پیشا کہ ایشی معنا ہمیش انت
 کہ مہلوک ء پھک ء نو کسریں دروشے یہ بیت ء پہ آہاں نوکیں جہزہ ء مارنشت جریدگ بہ بنت۔
 اگہ اکبر ء دین الہی یا کبیر ء اے ملک ء مہلوک ء نیام ء دوست کنگ بوتین انت گڈاں بوت کنت
 کہ ہندوستان ء ایشی یک حالینی ءے بوت انت بلے چہ تجربت ء دراکنت کہ ہندوستان ء لیکھ ء
 بازیں ذات ء مہنڈیاں چوشیں تہے نیست ات کہ آتی یک کسی ارزشت ء یلہ بدے انت ء یک
 پراہ ء شاہگانیں پراہ پہناتیں گلے ء دروشم ء بگر انت۔ ہریک ٹولی وتی جتائیں جمیں ارزشت ء
 برجاہ دارگ ء تکانسرا انت ہے ہمیں اخلاقی رُژن کہ رینان ء پکر ء مارنشت ء روع ء یہ قوم ء
 جو رشت ء الہی انت چوشیں قربانی لوٹیت کہ ہندوستان ء مہلوک پہ آئی ء تیار نہ انت ہمیشا
 ہندوستانی قوم ء کیونئی جماعتانی نہ منگ ء نہ انت بلکن ایشانی وتی ہم تہی ء وت ماں وتی شریداری
 ء دست کپت کنت، راستیں دانش ء لوٹ ہمیش انت کہ حالینی ڈلگ چار کنگ مہ بیت چوبیت کہ
 آچکیاس ناوش انت کہ چوشیں جاورال ء وش کنگ بہ بیت کہ آوہد ء سرادست مہ کپیت
 بلکن (رپک غراہ ہند چوش بوئیگ کرزیت کہ) حالینی منگ بہ بیت ء چہ ہمیش ء تن وتی وس نپ
 پحت کنگ ء جہد بہ بیت۔ ہندوستان ء ایشیاء ء جت ء طالع ہے ہبر ء پشت ء انت ہندوستانی قوم
 ء کیونئی ہے ریسگ ء بہ بیت۔ ہندوستان کسانیں ایشیاء انت ایشی یک بہرے روآ سان ء جہ
 مندیں قوماں گون ء دوئی بہرمیانچی ء روکیتی ایشیاء قوماں گون دوور بیدگ ء شریدار انت اگہ
 ہندوستان ء شریداری ء ہمکاری ء اثر مندیں دستور ء راہ گپت تہ ہے کھن ء دریگیں گلزمین ء کہ چہ
 وتی جہکیریں مہلوک ء عزوری ء نہ بلکن وتی تاریخی کر دے سبب ء چہ دراجیں نوبتے ء دورگانی آماج
 انت اسن ء ایمنی پیدا بیت ء ہماوہدے دستور ایشیاء ء درتیں اڑ ء گٹاں ہم گیشیت۔

ہمیشا جہیک ء ہے ہبر دل گہت کنت کہ وت ماں وتی کمک ء ہمکاری ء دست آرگ ء
 دُرتیں جہد بے مراد بوتگ انت۔ ایشانی بے سوبی ء سبب چے انت؟ بوت کنت کہ مایکدگر ء نیتانی
 سراسنک ء ڈک کنیں وتی دل ء یکدومی ء سراسوب مندی ء واہگ داریں یاچوش ہم بوت کنت کہ
 وت ماں وتی ہمکاری ء بُرزبالادیں مول ء مُرادانی دست آرگ ء ماہما ایثار ء ہم شون داشت کنکین
 کہ ہما اجارہ داری (اختیارات) جاورال ء مئے دست ء دانگ انت چہ آہاں دست کش بہ باں۔

شکرب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

ماوتی و تسری ء قوم پرستی ء چادر ء تل ء چیر دیاں۔ چم گند ء ماپراہ ولی ء وطن دوستی ء بٹاک ء جناں بلے تہہ باطن ء مازات پات، زُریات ء تمنداری ء چم تہاری ء کپنگلیں۔ بلکن ماہے ہبر ء منگ ء تیار نہیں کہ ہر ٹولی ء راہے حق است کہ آتی دودر بیدگانی زُود ء دیمبر کی بکنت۔ مئے بے سوبی ء ازباب ہر چونیں کہ بہ بنت من انگت ہم اومیت واروں۔ کار پدانی دیم گوں تہہ ء تو کی ہم تبی ء نیمگ ء گام جناں انت۔ تن حدے ء کہ من مسلمانانی پکر ء مارنخاں سر پد بوتگ اوں من ء ہے چار جنگ ء بھیں گئے دیمانہ انت کہ اگر فرقہ واری معاملاتاں آکھتی گیشینگیں ء ہے دستور ء بھنیں کہ ہندوستانی مسلمان ء راوتی روایات ء ربیدگ ء زُود ء وتی ہندوستانی وطن ء سرجمی ء آزاتی ء دیمروی ء حق انت تہ آہ ہندوستان ء آزاتی ء آجوتی ء وتی ہر چیز ء ندر ء قربان کنگ ء تیار بیت انت۔ ہے دود ء دستور کہ ہر ٹولی وتی سخت ء سسا ء زُود ء پیہ آزاتی ء دیمروی ء حقدار انت چم تہاری یا کہ فرقہ پرستی ء جہز ہے نہ انت۔ فرقہ پرستی ء ہم بازیں شکل انت ہما فرقہ کہ دگر فرقیہانی نیمگ ء بدواہی ء واہگ داریت آبد ذات ء سیہ زُوانت من ء دگر قومانی رسم ء دود، قانون ء راجی ء مہذبہی گلانی شرف دل ء انت تہنا ہے نہ بلکن قرآن پاک ء راہ شون ء زُود ء گاہ و ہدے گزر بیت آہانی عبادت جاہانی رکھینگ ہم منی فرض انت ہمیشی ہجیک ء من ء گوں ہما گل ء جماعت ء ولی مہرانت کہ منی شین منی کار پدانی سرجمگ انت کہ آئی من ء وتی مہذب، وتی لبر ایک وتی پکر ء مارنشتے ربیدگ داتگ، منی دروشم پنجوش گچین کر تگ چو کہ من ہستوں ء ہمیشی ء منی گوسگیں باریگ نو کسر ء زندگ کر تگ ء منی رژن ء یک زندگ ء ترندیں تے ء بہر جوڑ کر تگ یا کہ جوڑ بوتگ ” نہرور پورٹ“ ء ربند دیوکاں ہم فرقہ پرستی ء ہے بُرز بالا دیں پہنات متگ۔ سندھ ء جتائی ء سرا آجٹ کنان ء گونشت ”چوش گوشگ کہ قومیت ء پراہ پہناتیں کجام فرقہ ء صوبہ ء دروشم دینگ شر نہ انت۔ بیرگ ء پنجوش انت کہ چوش کہ اے بٹاک کہ پراہ پہناتیں میاں قومی میں دید ء مارگ ء جتائیں قومانی وجود شر نہ انت“ ہے دوئیں بیاناں تن یک حدے راستی مان انت بلے میاں قومیت ء مزین پلہ مرزی کنوکیں مردم ہم ہے بہر ء معنت کہ قومانی وت واجہی ء ابید میاں قومی میں ریاست ء دروشم دینگ بوت نہ کنت ہے ڈول ء سرجمیں زندمانی، آزاتی ء ابید ء فرقہ پرستی وتی بُرز بالا دیں سند ء زندمانی انت ایسی ء ابید یک ہم تہیں قومے ء دروشم دینگ گران انت۔

ہندوستان ء اسلامی ہندوستان:

بز اں پوانکہ ہندوستان وڑیں ملکہ ء پیہ یک ہم تہیں باندا تے بُرز بالا دیں سند ء فرقہ پرستی ء

شکل و جون الٹی انت چو یورپ و ملکانی وڑ و ہندوستان راجی زند و یکی دنگے نہ انت۔ ہندوستان
 یک سر ڈگارے کہ آئی تہا تہر تہر و اوباد، زبان و مہذب و پدگیری کنوک جہکیر انت آہانی کار و کار
 پداں ہمار کشت مان نہ انت کہ یکیں اوباد و مردمانی تہا بیت۔ تن اے حد و کہ یکال ہم کجام یک
 ہم جنسیں گلے نہ انت۔ ماں ہندوستان و یورپی استمان واجہی و دستور و دیما داران و مہذب
 فرقیہانی جون منگ و ابید بوت نہ کنت پوانکہ مسلمانانی ہے لوٹ کہ ہندوستان و تہا یک اسلامی
 ریاستے ہندوستان برجہ آرگ بہ بیت بیرگ و حق و روع انت کہ منی خیال و کل جماعتی اسلامی
 کانفرنس کہ دہلی و بوتگ ات آئی و قرار داد و پیداوری نشک و نشان یک ہم تیں بانداتے واسطہ
 الٹی انت کہ ہمیشی بہرانی یکی تہنانی و گٹ و گٹو گٹ و بدل و آہاں موہ دیگ بہ بیت کہ آہے
 دست آروکیں تواناں کار بست بکنت کہ آہانی تل و چیر انت و من و سدکی باور انت کہ ہے
 بادگیر اسلامی لوانانی کہ ہے قرار داد و تہا استنت گوں تیوگیں ہل و واہگاں پلہ مرزی کنت منی چند
 چہ ہے لوٹاں ہم یک گامے دیما تر و گ لوٹیت کہ ہے قرار داد و تہا پیش کنگ بوتگ انت منی واہگ
 انت کہ پنجاب، قطبی رو برکتی سیمسری صو بہ سرحد، سندھ و بلوچستان و ہور ہوار کنگ یک ریاستے و
 دروشم دیگ بہ بیت۔ من و تہ پنجوش رنگدگ و کیت کہ کم و کتر ہندوستان و قطبی رو برکت و یک ہم
 ریسکیں اسلامی ریاستے، چو بیت ہے ریاست برطانیہ و تہاوت واجہی اختیارانی واہند بہ بیت یا اچ
 آئی و ڈن ہندوستان و قطبی رو برکت و مسلمانانی نیٹ ہے طالع انت۔ ہے توجیز نہر و کمیٹی و دیما
 پیش کنگ بوتگ ات آہاں ایثرا پے خیال و ردکت کہ اگہ ایثرا کار بندگ بہ بیت تہ ایث یک
 مزینں پراہ پہناتیں ریاستے بیت کہ آئی بست و بندگران کپیت۔ تاں حد و کہ ڈگار و کچ و کیلہ
 انت ہے ہبر راست انت بلے پہ مردی لیکہ و توجیز کرگیں ہے ریاست چہ لہتیں ہندوستانی
 صو بہاں رگتہا بیت۔ انبالہ ڈویژن و بلکنہ پنجوشیں ضلعاں کہ اوداں یکال گیش انت جتا کنگ ایثی
 شاہگانی بتر کم بیت و مردی لیکہ و مسلمان گیش بنت ہے پیم (ہے ضلعانی) جتا کنگ و وتی حد و
 سند و تہا ہے ہور ہواریں ریاست نامسلمانانی حقانی رکھینگ و شرین پیے و کت کنت چہ ہے توجیز
 و نہ یکال دل گہت بہ بنت نہیں کہ پرگی۔ ہندوستان جہان و چہ درستاں مستریں اسلامی ملکہ انت
 اسلام و راجیک ریبیدگی توانے و زندگ دارگ الٹی انت کہ آیک خاصیں دنگے و وتی بڑہ و راجہ
 بکنت۔ ہندوستانی مسلماناں چہ درستاں جان داریں بہرے کہ آئی برطانیہ و ناروائیں کار پدان و
 فوج و پولیس و شیریداری کنان پرگی حکومت و راہے ملک و محکم گت۔ یکیں جاگے و جہہ دیگ و

شکر شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

نہ تہنا ہندوستان ء کشال ء گیش گیوار بیت بلکن ایشیاء ء سکی ء سوری ہم نہ مانت اچ ایشی ء آہانی
 اگدہ ء مارنت قومی ء وطن دوستی ء جہز ہاں بھل بن بیت۔ ہندوستان ء سیاسی نہیں جون ء بدن ء
 تل ء مانگ ء اگال آہان ء دروم ء جوانیں موہ رسیت تہ قطبی روبرکت ء ہندوستان ء مسلمان چہ
 ذری اُرش ء چو بیت آگول سلاہاں کنگ بنت یا پکری عیبی ء ہندوستان ء گہیں رکھینوک بنت۔
 ماں پنجاب ء مسلمانانی لیکھ 56 درصد انت بلے ہندوستان ء تیوگیں فوج ء ریسگ ء آہانی لیکھ 54
 درصد انت اگہ نوزدہ ہزار گورکھا کہ چہ نیپال ء آراتیں ریاست ء بھرتی کنگ بنت چہ فوج ء
 درکنگ بہ بیت تہ پنجاب ء لیکھ 62 درصد بیت ہے قیاسی لیکھ ء ہماش ہزار جنگول گون نہ انت
 کہ چہ قطبی روبرکت ء سمسری صوبہ ء چہ بلوچستان ء بھرتی کنگ بنت اچ ہمیشی شاہاہمیل ء بست
 کن ات کہ درملکی نہیں اُرش ء دیپانی ء ہندوستان ء رکھینگ قطبی روبرکت ء مسلمانانی تہا گندگ ء
 کیت۔ شرفداریں سری نواس شاستری ء خیال انت کہ قطبی روبرکت ء سیم ء کش ء وت واہمیں
 اسلامی ریاست ء برجاہی ء مسلمانانی لوٹ ہے واہگ ء پیدا بوت کہ وہدے گزر ء پکارے بیت تہ
 ہندوستان ء حکومت ء سرازور پردات بہ بیت من سہرا میں عیبی ء سرپدکنگ لوٹین کہ مسلمانانی دل ء
 بچ چوشیں جہز ہے نیست کہ ہمیشی ڈوبہ مئے سراپد مُشگ بوئیک ء انت آہانی واہگ تہنا ایش انت
 کہ آپ ء آزانی دیمروی ء بودنا کی کت بکنت کہ ہے تہر ء وحدانی حکومت ء بچوش بوت نہ کنت کہ
 آئی سیم ء خیال ہندوستان ء قوم دوستیں ہندو سیاست زانتانی ماژگاں چہ وارت ء ہمیشی تیوگیں مول
 ء مراد تیوگیں ہندوستان آہانی جانیدی نہیں فرقہ ء دست ء چہر بہ بیت۔

ہندو آن ء تُرسگ نہ لوئیت کہ وت واہمیں مسلمانیں ریاست ء برجاہی ء یک وڈیں
 مہذبہ حکومت دروشم زوریت کہ ہے ہنچائیں مارنتے من چریشی پیشتر سرپد کرتگ کہ اسلام ء
 مہذب ء مول چہ انت مالینی ماں اسلام ء کلیسیائی ریدگ نیست ایش یک چوشیں ریاستے بیت
 کہ چہ رسو ء ہم پیشتر عمرانی عہد ء قرار ء شکل گپنگ ات۔ ہمیشی پُشت ء یک اخلاقی نصب العین
 نئے بیت کہ بنی آدم ء را کجام خاصیں ڈیہہ ء گلزمین ء ہمگر نچھ نہ کنت بلکن آیک روحانی ہستی نئے
 کہ یک جمیں را جمانی دودے ء رازندگ ء سُسر پُر ء رُو ء چہ حق ء فرضانی سرجم کنگ ء زندگ بیت
 مسلمان ریاست ء کردار ء لیکانائمنز آف انڈیا ء یک شول گالے ء زانگ بیت کہ لہتیں روج پیش ء
 ہندوستانی بینکانی پٹ پول کنوکیں کمیٹی ء باروا نوشتہ کنت کہ ”عہدی ہندوستان ء بیاج ء نیاد ء
 بابت ء حکومت ء قانون اڈگت انت وہدیکہ اسلام ء بیاج گرنگ پبک ء حکم ء در انت بلے

اسلامی نوبتوں ہندوستان ء مسلمانیں حکومتوں بیاج ء سرانجھیں بندش نہ جنگ ات۔۔ پیشامن ہندوستان ء پہ اسلام ء گھتری ء گھودی ء حق ء یک جمیں اسلامی ریاستے ء برجاہ آرگ ء لوٹ ء کنگ ء اول۔۔ چہ ہمیشی ء ہندوستان ء تہا ہمنگیں توان ء برکت ء امن ء ایمنی برجاہ بیت ء پہ اسلام ء شریں موہ دست کپیت کہ آچہ ہے اثر اتاں آجو بہ بیت کہ عربی شہنشاہیت ء آئی بد ء داگ انت ء وتی قانون، وتی واگ زانگ ء وتی دودر بیدگ ء سرنییت آہانی ہتھیں ارواہ ء گوں نوکیں نوبت ء ارواہ ء پچہ آروک بکت۔

نُجّاہی ریاست:

چوش ہے ہیر شری ء پیداور بوگت کہ چوش کہ ہندوستان ء آپ، گوات، اوبادگ، زبان، سخت ء راجمانی ریدگانی نیام ء بازیں تاتپا کی است انت پیشا چوشیں وت واجہیں ریاستانی برجاہی کہ آہانی بُپد زبان، اوبادگ، تاریخ، مہذب ء یکرنگی ء زندمانی مالیاتی سیتانی سرء بہ بیت۔ ماں ہندوستان ء یک ڈڈ ء محکمیں دستوری راہ بندے دیما آرگ ء آیوکیں رپک انت۔ سائنمن رپورٹ ء وفاق بزاں بنجاہی حکومت ء ہاسیم ء سندو کہ پیش کنگ بوتہ ہمانی زرء المی انت کہ نُجّاہی قانون سازیں اسمبلی ء الس ء در چمگیں اسمبلی ء قدر کوٹینگ بہ بیت ء نُجّاہی حکومتانی باسکان ء جم کنگ اسمبلی ء در دشم دینگ بہ بیت ”سائنمن رپورٹ“ ء اے لوٹ ہم کنگ بوتہ کہ ہے دودراہ بندانی کہ پچار کنگ بوتہ من ہے سوج ء راہ شون ء دل ء بن تلاں پلہ مرزی ء کینن بلکن ہے توجیزان دیما کارین کہ ”سائنمن رپورٹ“ ء سپارت ء روء ء صوبہان ء نوکسر بہرو بانگ کنگ ء درگت ء دوشرطانی پورا کنگ المی انت (یکے) ہے بہرو بانگ نوکیں دستور ء جاری بوینگ ء پیش تر بوینگ لوٹیت ء (دومی) ایش چوش بوینگ لوٹیت کہ فرقہ داری کشال پہ دائی گیش گیوار بہ بیت صوبہانی جوانیں بہرو بانگ ء ہورتوریں ء جتانیں گچین اماری ء کشال ہندوستان ء دستور ء بارواکش ء چیل وتاں وت کٹیت۔ ہے کش ء چیل ء گیشتریں سبب صوبہانی اے وہدی نیں بہرو بانگ انت۔ ہندو ء خیال انت کہ جتانیں گچین کاری قومیت ء حق ء نہ انت چیا کہ ہے خیال ء قوم ء لوز ء مطلب ایش انت کہ ہندوستان ء درستیں مہلوک وت مال وت چپ ء درنت کہ آہانی نزء کجام یک خاصیں بلتے ء ایوکیں وجود سر نہایت بلے ہے جاوراں ہنجوش نہ انت نیں کہ مالوٹیں کہ ہنجوش بہ بیت۔ ہندوستان ء جتا جتا نیں مہذب ء اوباداست انت۔ ہمیشی ء ہجیگ ء مسلمانانی لس زند ء بود ء پشت کپگ آہانی بیکساس وام ء شام خاصیں پیے ء پنجاب ء، صوبہانی بہرو بانگ ء پیش ہمیشی

شکرب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

رُوئے لہتیں صُو بہاں آہانی گزرے کس گیشی نہ بونیک اگہ دیدار اگ بہ بیت تہ شے دیدار و شنایت کہ مسلمان پہ جتا سیں کچین کاری ء پرچے دلو اگ ائت چوشیں ملک ء چوشیں گک ء اے درگت ء حالات کچین ء دستیں سیتانی سرجمیں نمائندگی بوت نہ کنت ہمیشی آسرتہنا ایش انت یا کہ ہنچوش بیت کہ یک ٹولی ء ہجگ مہر بنت۔ اگہ صوبہانی بہر ء باگ چوش بہ بیت کہ ہر صوبہ ء کم ء گیش چوشیں ٹک ء تمں جہکیر بنت کہ آہانی زبان اوباد، نندونیا، ریدگ ء مہذب ی یک جہی بہ بیت تہ مسلمانان ء دگی کچین کاری ء سرتہنیں ایرادے نہ بیت۔

سامن رپورٹ ء بجاہ ء سیم:

بلے تن حدے ء ء کبجہای ریاست ء اختیارانی بہر انت انگلستان ء ہندوستان ء پنڈتانی توجیز کرگیں دستوراں ہمارگیں ناتیانی کہ است اچ ہمیشاں دوینینانی نیتانی درشان بیت ہندوستان ء پنڈت بجاہی حکومت ء انویں اختیارانی کجام بدلی نہ لوئنت آہانی واگ تہنا ہمیش انت کہ ہے حکومت سرجمیں عیے ء قانون سازانی دیما جوابدار بہ بیت کہ چہ ہمیشی ء آہانی گیشی ہماوہد ء زور مند بیت وہدیکہ نامیتگیں باسکانی رپک گار بیت ہمیشی چپ ء انگلستان ء پنڈتان ہے مارتگ کہ اگہ استمان واجہی بجاہ ء کارمرز بوت تہ ایش پہ آہاں سیت ء پنے بیت ء اگدہ داریں حکومتی تب ء نیگ ء پیش گامی ء صورت ء دستیں اختیار چہ آہانی دست ء درکنت پے سبب ء آہاں بجاہ ء بدل ء صوبہانی تہا استمان واجہی ء تجربت کرتگ۔ ایشی تہا بچیں شکے نیست کہ آہاں بجاہی حکومت ء دودو میداشتگ انت ء ہے بابت ء لہتیں توجیز پیش کنان سرظاہر ء بندات کرتگ بلے آہانی پکر ء رُوئے ہے دودہ ہر قدر ء ارزشتے آچہ ہمیشی ء پہک ء جتا تب انت کہ اسلامی ہندوستان ء چم دیدا انت مسلمان بجاہی حکومت ء دروشم ء پریشی لوٹ ء کفت کہ ایش ہندوستان ء چہ درستاں مزین گٹ انت بزاں فرقہ واری کشال ء گیش ء گیوار انت۔ بجاہ ء بابت ء شاہی کمیشن ء مارنشت ہر چخت ء کہ دودانی رُوئے راست انت بلے اچ ہمیشی بجاہ ء رستاں اگدہ داریں حکومت ء ہر جاہی بوت نہ کنت ایشی واگ ابید ہمیشی ء دگہ سچے نہ انت کہ ماں ہندوستان ء استمان واجہی ء کارمرزی ء پرتگیوں پہ ہر چونیں جاورے کہ پیدا بوتگ اچ آئی دررؤگ ء راہے چک کہ بیت اوفرقتہ واری کشال ء نیمگ ء بچیں خیالے گوڑ نہ کرتگ آڑاہانی حال ء سربیلہ داتگ۔

چریشی ء پہک ء چوش درا کنت کہ تن حدے ء بجاہ ء حالیہی سرسیادی انت ”سامن رپورٹ“ ء بجاہ ء دودھتیں عیے ء نہ منگ۔ ”نہرورپورٹ“ ہمیشی گندگ ء را بجاہی اسمبلی ء ہندو

لیکھ ۽ گیش ۽ انت وحدانی حکومت ۽ سپارٹ گٹ۔ چیا کہ اچ ہمیشی ۽ تیوگیس ہندوستان ۽ ہندو آں تو ان رسیت۔ ”سائنس رپورٹ“ یک نا حالینی بنجا ہے ۽ تنگیس پردگ ۽ پشت ۽ برطانیہ ۽ انونیس منصباں بر جاہ کنگ لوئیت ایٹی سب چیز کے والیش انت کہ قدرتی پیے ۽ برطانیہ وتی حاکی ۽ یلہ دیگ نہ لوئیت کہ تن اے و ہد ۽ آئی دست ۽ انت ۽ چیز کے پیے ہبر ۽ کہ فرقہ واری کشال اگہ نہ گیشیت گڈاں حاکی ۽ وتی بنجگ ۽ دارگ ۽ برطانیہ ۽ راشریں نیونے دست کپیت۔ من و ت واجہیں ہندوستان ۽ وحدانی حکومت ۽ خیال ۽ ہم نیارین ہماہان ۽ کہ ”سر آ تنگیس اختیار“ ۽ نام پر کنگ بیت ہما اختیاروت واجہیں ریاستان ۽ بانڈ کہ برسیت بنجاہی وفاقی حکومت یاریاست ۽ گور ۽ ہما اختیار بہ نت کہ وفاق ۽ رادرشوم دیوکیں ریاستاں گوں وتی رضا درشان بکنت کہ آ حالینی وفاق ۽ دود ۽ ڈ لگ چار بکنت یا آ ہانی جتا ئیں سیاسی وجود ۽ مہنیت۔

گول میز کانفرنس ۽ وفاق:

بنجاہی حکومت ۽ بدلی رواج دیگ ۽ بیشتر پرنکیاں باز پیش ۽ ہمیشی باروا پکر کنگ ات ہے سبب انت کہ نیٹ جارنگ بوت کہ گول میز کانفرنس ۽ ریاست ۽ حاکمانی بہر زورگ الٹی انت ہندوستان ۽ مہلوک خاصیں پیے ۽ گول میز کانفرنس ۽ ایک وڑیں جیرانی ۽ گیت کہ ریاستی حاکماں گول میز کانفرنس ۽ راڈ رامانی پیے ۽ دروشم دیان ہے جارحت کہ آ کل ہندوستان وفاق ۽ ہور بوئیگ ۽ تیار انت آ ہانی ہے جار ۽ رند ہندوئیں باسکاں کہ اتن ہے و ہد ۽ وحدانی حکومت ۽ رابندانی پلہ مرزی کنگ ۽ بوتگ انت آ ہاں پہ بیواری ہے وفاق ۽ اسکیم منظور کت ہے درگت ۽ باز رواج نہ گوستگ ات کہ وجہ شاستری ۽ سر جان سائنس ۽ را پ ہندوستان وفاق ۽ سپارٹ کنگ ۽ نگد کاری ۽ نشانگ کت بلے پدانانگت ۽ آ ہم رضا بوت ۽ کانفرنس ۽ بنجاہی ہنداتی دیوان ۽ وتی رضا مندی شون داشت کہ اچ ہمیشی ۽ انگلستان ۽ وزیر اعظم ۽ راموہ رست کہ آ وتی گڈی ئیں تران ۽ جوانیں پیے ۽ اشارت گت بکنت ہے درتیں ہبر پرگی ۽ ہم یک خاصیں مطلب ۽ معنائے دارنت کہ آ وفاق ۽ ریاستی حاکمانی شریداری ۽ واگہ دار بوتگ انت ۽ پہ ہندوستان ۽ آ ہاں بے ہنتی ۽ کل ہندو وفاق ۽ بر جاہی منظور کت۔ حالینی الیش انت کہ وفاق ۽ منصوبہ ۽ ریاستی حاکمانی شریداری ۽ کہ آ ہانی ریاستاں مسلمانانی لیکھ باز کم انت آ ہاں ۽ ہما مول ۽ غر اودست کپنت آ دو انت۔ یک پہناتے ۽ ہے مزن ارز شیکلیں مول انت کہ ماں ہندوستان ۽ برطانیہ ۽ حاکمیت کم ۽ گیش ہنچوش بر جاہ ہمانیت کہ چو کہ نوں بر جاہ انت ۽ دو می پہنات ۽ ہندو وفاق اسمبلی ۽ اچ ہمیشی

شکر شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال
ہندو آں باز مز نہیں لیکھے ء مکملک ریست۔ من ایشی ء ہنچوش مارئین کہ بنجاہی حکومت ء گڈی دروشم ء
بارواہندو ء مسلمانانی ہمانا تپا کی کہ است انت برطانیہ ء حاکم ریاستی حاکمانی سیاست ء باز پہ چالاک
نپ زورگ ء انت وت ریاستی حاکمان ء چہ ہے منصوبہ ء ناشریں حکومت ء دکھ ء چیٹ گندگ ء
کیت اگہ مسلماناں پہ بیتواری ہے ڈولیں منصوبہ منظورکت تہ ماں ہندوستان ء آہانی سیاسی جون
باز روت بیگواہ بیت۔ اے ڈول ء ہندوستان ء بنجاہی ء رپک ہندو ریاستی حاکمانی دست ء کپیت
کہ بنجاہی وفاقی اسمبلی ء آہانی گیشی ء توان ریست۔ برطانیہ ء حکومتی سیت مندی معاملاتاں آدم
پرتگیانی ہمراہ داری ء آہانی مکملک ء کشت پہ دگہ لوزاں ہے منصوبہ برطانیہ ء زوراکی ء
ہندو ہندوستان ء نیام ء یک وڑیں سہلے انت۔ بزاں اگہ شامنی اختیاراں ہندوستان ء برجاہ کن
انت تہ من ہمیشی بدل ء ہنچوشیں ہندو حکومتے برجاہ کنگ ء رضا باں کہ آاندگہ ہندوستانی فرقہبانی
سرادائی ہنچگاں مہر کنت۔ ہمیشا اگہ برطانوی ہندوستان ء صوبہاں ء حقیں وت واجہیں ریاستاں
بدل کنگ نہ بوت تہ وفاق ریاستی حاکمانی ہور ء شریدار بونیک ء مطلب ایوک ء ایش بیت کہ
برطانیہ ء سیاست زانتاں چوتی اختیاراں دست کشتگ ء ابیدگوں چالاک ڈرتیں گلان ء وشتاں
کنگ ء مجہدے کرتگ۔ مسلماناں ء وفاق ء ریاستی حاکمانی ہور بونیک ء لوزء، ہندو آن ء بنجاہ ء
گیشی دینگ ء برطانیہ ء زوراکان ء چوبیت (آٹوری گل ء انت کہ پورا گرانہ گل ء) حقیں
اختیاراتی توان ء۔ ہندوستان ء ہندو ریاستانی لیکھ گیش انت مسلمانانی کم۔ نوں ایش چکاسگی
انت کہ مسلمانانی ہے لوٹ کہ آہان ء بنجاہی وفاقی اسمبلی ء ۳۳ درصد باسک ء جاگہہ برست
چوشیں بادگیراں چتور پورا بیت کہ آبرطانیہ ء ہندوستان ء ریاستی باسکانی دست ء کپیت۔ من
اومیت واراوں کہ مسلمان باسک وفاق ء منصوبہ ء بڑہی واہگ ء کہ آئی سراگول میزکانفرنس ء
بحث ء تران بوتگ انت بازشریں تیمے ء سرپد بوتگ انت۔ توجیز ء رُو ء کل ہندو وفاق ء قانون
سازی ء انگت مسلمانانی بہرے ہر دیمانیا تگ۔ رائز ء گوٹڈیں حالے ء گوشگ بوتہ کہ ”بنداتی
رپورٹ ء رُو ء وفاقی قانون سازی ء دوبادگیرانی توجیز انت کہ آہانی تہا برطانوی ہندوستان ء
ریاستانی باسک گون بنت بلے آہانی لیکھ ء جہل بڑے رندرے ء بیچار کنگ بیت۔ وہدیکہ کمیٹی
سرحالانی سراجمشاک دنت کہ آہان ء تنے وہدے جہلی یا کہ کسترین کمیٹی ء دست ء دینگ نہ
پیتگ۔“ منی مارشت ء رُو ء تناسب ء بہر سکی ء ائی انت ء اسمبلی ء شکل دروشم ء ابید ہے سرحال ء
ہم بحث ء تران کنگ لوٹیت۔

منی خیال ء چہ درستان شرتیں رپک ایش ات کہ بندت ایوک ء چہ ہندوستان ء وفاق ء کنگ بوتین ہما وفاق منسوبہ کہ چہ استمان واجہی ء ناشری ء ناپاکیں کیوئی ء پیدا بیت آئی آسر بید چہ ایشی ء سچے نہ بیت کہ برطانوی ہندوستان چو ہر و ہد ء وحدانی بنجاہی حکومت ء تل ہاں تلیں بیہار ء آزات نہ بیت چوشیں وحدانی حکومت پرنگلیانی، ریاستی حاکمانی ء ہندوستان ء باز لیکھ ہمیں نکت ء واسطہ باز پائیدگی بوت کنت بلے پہ مسلماناں بے پائیدگ انت تا نکتہ آہان ء چہ ہندوستان ء یازدہ صوبہاں پنج صوبہاں گیشی ء حق گوں سر آتگلیں اختیاراں نہ ریت ء بنجاہی اسمبلی ء تیوگیں لیکھ ء ۳۳ در صد جاگہ نہ رستگ انت۔ تاں حدے ء کہ برطانیہ ء ہندوستان ء صوبہاںی حاکمی اختیاراتی بہر انت ہز ہانس نواب بھوپال، سراج کبر حیدری ء جناح صاحب ء رپک انت سرجمی ء حق ء سرا انت چوش کہ نوں ریاستی حاکم ہم وفاق ء شریدار بوئیگ ء انت گڈاں نوں سوال برطانیہ ء ہندوستان ء اسمبلی ء مسلمانانی لیکھ ء بہر سر نیاتگ بلکن ہے کشال کل ہندوستانی نیں اسمبلی ء مسلمانانی نمائندگی ء انت مئے لوٹ ایش بوئیگ کرزیت کہ اسلامی ریاستاں ابید کہ آ وفاق ء گون انت مارا کل ہند اسمبلی ء ۳۳ در صد جاگہ بریت۔

دیمپانی کشال:

ہندوستان ء وفاقی راہنڈیں حکومت ء سوب مندیں کارگزاری ء رو ء دومی آڈگٹ ہندوستان ء دیمپانی انت۔ شاہی کمیشن ء باسکاں ہے کشال ء سراج بحث ء تران کنان ہندوستان ء درستیں زور یانی پچار کرتگ تا نکتہ فوج ء بست ء ہند برطانیہ ء حکومت ء دست ء انت کمیشن ء باسکاں نوشتہ کرتگ کہ ”ہندوستان ء برطانیہ ء سیادی بگوشیکہ چوش انت کہ ہندوستان ء دیمپانی ء کشال نہ اے و ہد ء نہ نزیکیں آکت ء ہندوستانی ہنچا نیں کشالے خیال کنگ بیت فوج ء بست ء ہند برطانیہ ء حکومت ء باسکانی دست ء بوئیگ لوٹیت“ گڈاں زانکہ ایشی مطلب ہمیش انت کہ تاں و ہدے برطانیہ ء فوج ء برطانیہ ء کار مستر ء منصب دارانی ملک ء ابید دیمپانی ء کاران ء گچین پیجے ء سرجم کنگ ء لائق پیدا مہ بیت۔ برطانوی ہندوستان ء آگدہ داریں حکومت ء برجاہ آرگ ء سرزاستیں پیش گامی نہ بنت۔ اے و ہدی نیں جا وراں دستور دیمروی ء راہ ء گٹ انت۔” نہرور پورٹ“ ء ہما تب ء کہ درشان کنگ بوتہ کہ آکت ء ہر بدلی مئے کہ بیت آئی تل ء فوج ء کار بندگی راہ بندا گچین کرتگیں اسمبلی ء دست ء چیرا بنت تہ ہے ہرے درستیں اومیت پہ نیشگیں مڈے ء ہطر ء آماج بنت کہ بنجاہی حکومت ہے گڈسری منزل ء نیمگ ء بودناک بہ بیت ہما کہ 20

شکرب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

اگست 1917ءء جا رہا تو جیزے دا تگ ات وقی دلیل ء گیش ڈڈڈ محکم کنگ ء آ ہے ہیر ء سہرابت زور پردینت کہ جتا جتا میں مہذب ء جنگولیں او بادگ کہ آہانی لائق ء کمال چہ یکدر ء پھک ء جتا انت پہ دیم دارگی جہد ء انت ء چوش گوشگ ء ہے کشال ء رانہ گیشینگ ء جہدے کہ ” ہندوستان ہے رنگیں یک قوسے نہ انت ہنچوش کہ پہ قدرتی تدرتی عیسے ء قوم بنت ء رواج گپنگیں جوڑشت ء مراد زورگ بنت ہے ہیر بتر پیداور ء سہرابت کہ وہدے کہ ماہندوستان ء جنگولیں او باداں ء اندگہ مہلوک ء نیام ء پیداوریں پرکھے گندیں۔ ” معاملہ ء ہے پہنات زورگ ء زور پردینگ ء مول ء مراد ایش انت کہ برطانیہ نہ تہنادری حطراں ہندوستان ء رکھینگ ء واہدار نہ انت بلکن امن ء ایمنی ء ہم غیر جانبداریں رکھینو کے۔ بلے ہنچوش کہ وفاق ء ہم سیم ء سندو مٹی مازگان انت (ہمائی ردء) ہندو وفاق ء اے پہنات کہ دری دیپانی نہ مانیت صوبائی فوجاں ابید کہ پہتہ توکی ایمنی ء برجاہ دارگ ء الٹی انت ہندوستان ء وفاق ء کانگریس ء قومی روبرکتی سیم سر ء یک زوراک ء تووان داریں سیمسری فوجے نیاست کنت کہ آئی تہا ہر صوبہ ء سپاہی گون بہ بنت کہ آئی سروکی ہر فرقہ ء لائق ء تجربت ء واہندیں کارمستر ء منصب دار ء دست ء انت من زانین کہ ہندوستان ء لائقیں منصب دار نیست۔ ہمیشی نیون ء کنان شاہی کمیشن ء باسک گونشتت کہ فوج ء بست ء بند برطانیہ ء حکومت ء دست ء بہ بیت بلے من ہے ” رپورٹ ” ء یک دگر برسگے شوندارگ ء ابیدتا ہیر بکنڈین کہ مٹی خیال ء کمیشن ء باسکانی بناک ء دیما کچین دلیل ء انت۔ رپورٹ ء گوشگ بوتہ۔ اے وہد ء چچ یک ہندوستانی ءے کہ آراچہ بادشاہ ء ہیگ ء کمیشن رستگ چہ کپتان ء مزینیں منصب ء سہرانہ انت مئے خیال ء کپتانانی لیکھ سرجم ء ۳۹ (یک کم چلت انت) کہ اچ آہاں پست ء پتچ کتریں رجمنٹاں گون انت اچ ایشاں لہینے ء عمر ہمینکس زیاست انت اگہ آچہ پنشن بودینگ پیشتر الٹی چکاسے ء سوب بکنٹ۔ ہم انگت ہم برزی منصباں گپت نہ کنت اچ ایشاں گیشتر سینڈ ہرسٹ ء نہ شگ انت بلکن آہاں گیدی جنگ ء کمیشن رستگ۔ ” نوں ہے واہگ ہرچوں راست بہ بیت ء جاورال ء بدلی ء جہد چکس کہ دل پھک بہ بنت اسکین کمیٹی ء (کہ آئی صدر ء فوجی کارداراں ابیدگہ دستیں باسک ہندوستانی انت) بازار مندیں عیسے ء اے لوزاں درشان کت“ دیمروی ء بار ہمیشی سہرانت کہ ہر پاد کلمے ء سوب زورگ بہ بیت ء جنگی لائق ء رابر جاہ دارگ بہ بیت ہر پخت ء کہ ہے جاورال ہر حال ء زوری ء درجہ ء بیت۔ انونیں ہندوستانی منصب داران ء کہ ہنداتی منصباتی سہرانت ء یک حدے ء تجربت دارنت کمیں وہد ء گہیں

کمانداری ء لائق کنگ گران انت تاں وہدیکہ منصب داری ء ہندوستانی اومیت وارانی کمترین لیکھ ء بازگیشی نیاتنگ ء ماہے گیشی ء واہگ داریں۔ تاکہ ہندوستانیانی مزینیں لیکھے ہے کس اس تجربت ء اوسب ء کمال ء واہندہ بنت کہ آلتھیں ہندوستانی رجھٹانی منصب ء دست ء بیارنت۔ تاکہ چوشیں رجھٹ پروتی کرد ء ہے چکاس ء سوب مہ کعت کہ آج آئی آہانی لانتھی شون داشت بہ بیت تن ہماوہد ء چوش بوت نہ کنت کہ فوج ء چست ء ایریاں ہندوستانیانی دست ء دینگ ء پالیسی تن ہے حد ء سوئین بہ بیت کہ پورا کیں فوج ہندوستانی بوت بکنت چوش ہم ہے کار ء سرجمی ء سالانی سال مان کانت۔“

نوں ہے جت ء ہمت ء کنین کہ ہے جاو رال ء اگدہ کئی بڈ ء انت؟ زانکہ ہمیشی سبب مئے جنگولیں قومانی کجام فطرنی نزدوری ء انت یا فوجی ہیل کاری ء مزینیں رواج انت؟ مئے جنگولیں قومانی فوجی وصف ء کس نہگار بوت نکت فوجی ہیل کاری ء رواز اندگ ہیل کاریانی دیما زور بوت کنت من یہ چوشیں گیش گیوار ء فوجی شہہ زانتے نہ اوں بلے یک لس مردے ء پیما گوشت کنین ہے دلیل ہر تکتے ء کہ پیش کنگ بوت اچ ایشی ہنجوش مارگ بیت کہ ہے کشک دیر پاند انت ایشی مطلب ہندوستان ء جائیدی غلامی انت پوانکہ ایش بیگ ء المی انت کہ ”نہرور پورٹ“ ء توجیز ء زو ء سیمسری فوج ء بست ء بندیک دیمپانی کمپنی ء دست ء بہ بیت کہ آئی باسک وت ماں وت ء گیش گیوار بکنت۔

یک ارزگیلیں ہبرے ایش انت کہ ”سائنس رپورٹ“ ء زمینی سیمسران ء مزن ارزشت دینگ بوت بلے ایشی زری جاو رال ء تہنا سر بر سر بری اشارت کرنگ انت ایشی تہاشک نیست کہ ہندوستان ء رامدام زمینی اوشانی دیم دارگ کپتہ بلے ایش ہم سہر انت کہ ایشی حاکم ملک ء نہ رکھتگیں تیاب ء سبب ء واژدار بوتگ انت یک وت واچہیں ہندوستان ء راز زمینی سیمسرانی ہجیگ ء وتی تیاب گور ء رکھ چیت گیشتر کنگ کرزیت۔

من ء اے ہبر ء بیچ شک نہ انت کہ اگہ وفاق برجاہ بیت تہ اسلامی وفاقی ریاست ہندوستان ء دیمپانی ء خاطر ء غیر جانبداریں ہندوستان ء زمینی ء زری فوج ء برجاہی ء پوہ شدلی رضا بنت۔ مغلانی حکومت ء نوبت ء یہ ہندوستان ء دیمپانی ء ہے ہمیں غیر جانبداریں فوج حالینے بوتہ بلکن اکبر ء نوبت ء سیمسری فوج تیوگ ء ہندو جرنیل کمانداریانی دست ء چیرا بوتہ۔ من ء ہجگیں سدکی انت کہ ہندوستان ء وفاق ء دیمپانی ء یک غیر جانبداریں فوج ء منصوبہ مسلمانانی

شکرب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال
 وطن دوستی و جہز ہان و گیش ڈڈ و محکم کنت و اگہ چوشیں بدگمانی نئے کہ ہندوستانی مسلمان سب سے
 آدست و آ یو کس مسلمان ارش گران ہور بنت تہ چوشیں شک پہ دانجی گار بیت۔
 مسلمانانی لوٹ:

من گونڈ گینگ ہے رپک و راہ بند و نشونداری کرتگ کہ ہمیشی روشنائی و ہند و مسلمانانی
 در حق و ہندوستان و دو ارز شکیں دستوری کشالان و چارگ لوٹیت۔ ہندوستان و مسلمانانی چہ
 درستان مستریں لوٹ ایش انت کہ فرقہ واری و دگی کشالانی گیش گیوارا گہ ڈلگ چارکنگ بیت تہ
 گڈاں من گوں تب و تاب آ مسلمانانی چوشیں لوٹانی پلہ مرزی و کین۔ کہ ہے بابت و کل ہند مسلم
 لیگ و کل ہند اسلامی کانفرنس و وارد و زور پر دانگ ہندوستان و مسلمان پچیر چوشیں دستوری
 بدلی و رضا مند نہ بنت کہ اچ ہمیشی و آ ہانی پنجاب و بنگال و گیشی و حق جنگ بنت۔ کہ جدا گانہ
 گچین کاری و دست و آ رگ بنت یا پنجابی اسمبلی و آ ہانی ۳۳ در صد نمائندگی و ماں زمانی مہ
 رسیت۔ مسلمانیں سیاسی سرکردگ دو کورچا تاں کپتگ انت۔ سری کورچا تہ در کتلیں ”میتاق لکھنؤ“
 ات کہ آ ہندوستانی مسلمانانی قومیت و ردیں سیم و خیالانی برورد بوتہ اچ ہمیشی و مسلمان ماں
 ہندوستان و سیاسی اختیارانی دست آ رگ و درتیں موہان چہ ز بہر بوت انت۔ دومی کورچا تہ
 پنجاب و نام پر کرتلیں کلگی مہلوک و خاطر و اسلامی کیونی و نا آ کبت چاری و ندر و قربان کنگ ات
 آئی در شان یک چوشیں توجیز وے و بوت کہ چہ آئی پنجاب و مسلمانانی کم لکھہیں نکت بوت انت۔
 مسلم لیگ و فرض انت کہ آ میتاق و توجیز دو ٹیناں ردیکنت۔

”سائنس رپورٹ“ و پے مسلماناں پنجاب و بنگال و دستوری گیشی و سپارت نہ کنان و مزینیں
 بے انصافی کرتگ۔ اے ڈول و مسلمان یا تہ میتاق لکھنؤ و بند و بہ بنت یا ہور توریں بزاں مخلوط گچین
 کاری و منصوبہ و بوزورت۔

”سائنس رپورٹ“ و باروا ہندوستان و حکومت و نمدی و ہے ہبر منگ بوتہ کہ ہے دست
 نوشت و چھاپ بویگ و رند مسلمانیں قوم و ”رپورٹ“ و تل و توجیز کرتلیں یک چیزے ہم
 دوست نہ کرتگ۔ نمدی و ہے ہبر منگ بوتہ کہ مسلمانانی ہے گلگ آزادی حق بوت کنت کہ
 پنجاب و بنگال و کونسلان مہلوک و لیکھ و روع و آ ہان و چہ نمائندگی و ز بہر کرتگ کہ دگہ صو بہاں
 مسلمانان و پانگ و یگ بوتہ بلے حکومت ہند و نمدی و ”سائنس رپورٹ“ و نا انصافی و ازالہ کنگ
 نہ بوتہ۔ تاں حدے و کہ پنجاب و ہبر انت و ایش ارز شکیں نکلے انت۔

رپورٹ ہے نام ہستلیں ”خیال داری ہستلیں منصوبہ“، ع پلہ مرزی ء کنت کہ پنجاب ء حکومت ء سرکاری باسکاں جوڑینگ کہ آئی روء مسلمانان ء پنجاب ء ہوند ء سکھانی سرء جمیں پیجے ء بس دو ء گیشی رستگ ء سر جمیں دیوان ء آہانی لیکھ کساں ۴۹ درصد بیت۔ ایش پیداواریں ہبرے کہ پنجاب ء مسلمان تیوگیں دیوان ء سہرائیں گشی ء کتر ء دلجم نہ بنت ہر چون کہ بیت لارڈ ارون ء آئی حکومت ہمیش ء منیت کہ فرقہ واری گچین کاری ء راتاں ہماوہ ء توام کنگ مہ بیت تاکہ گچین ء رائے دیگ ء حق اتنکس پراہ مہ بیت کہ ہر قوم ء مہلوک ء لیکھ سہرائیں پیجے ء آئی نمائندگی ء دیما پیداو رہ بیت ء تاں و ہدیہ صوبائی کونسلانی مسلمانیں باسک دوسہک گوں گیشی ء یہ تپاک جداگانہ گچین کاری ء دست کش یوگیگ ء تیار بہ بنت بلے من سر پد بوت نہ کنان کہ مسلمان الس ء گلگ ء راراتیں پیجے ء سر پد یوگیگ ء رند ہم حکومت ہند ء راپرچے اتنکس واک نہ رست کہ آ پنجاب ء بنگال ء مسلمانانی گیشی ء دستوری سپارت ء بکنت۔

ہندوستان ء مسلمان پہ چوشیں کجام بدلی ء رضانہ بنت کہ آئی روء سندھ ء راجتائیں صوبہ جوڑ کنگ مہ بیت ء قطبی روکت ء سیمسری صوبہ ء سیاسی قدر کتر بہ بیت۔ منی خیال ء بچیں سبے نیست کہ سندھ ء راگوں بلوچستان ء جوڑینگ یک جتائیں صوبہ جوڑ کنگ مہ بیت۔ بمبئی ء الکہہ ء سندھ ء ہج چیزے ہمشر یک ہم نیست۔ شاہی کمیشن ء مارنشت ء زند ء ریدگ ء روء سندھ زانت ابن مسعودی ء ہے ہمرگی ء راگندان ء نوشتہ کت کہ ”سندھ ہما ملک انت کہ چہ اسلامی گلزمین ء ڈیہہ ء زیکتر انت“۔ سری امدی حاکم ء مصر ء باروا قول انت کہ ”مصر ء پشت افریقہ ء نیگ ء انت ء دیم گوں عرب ء“۔ گوں ہے بدل سدل ء ہے ہبر سندھ ء باروا گونشت بیت کہ آئی پشت گوں ہندوستان ء انت ء دیم گوں میانجی ایشیاء ء۔ ایدایشی اگہ سندھ ء کشار کاری ء ہمشانک دیگ بہ بیت تہ زانگ بیت کہ بمبئی ء حکومت ء راونی بیکساں ء بے پاندیں باپاری قدران ء گندگ ء گوں سندھ ء بچیں ہدلی نے نیست ء ہے ہبر ء دیدار دان ء کہ کراچی شاہگانتر بوان ء ہندوستان ء دومی مسترین شہر بیت گڈاں منی خیال ایش انت کہ اے حالینے ء بچیں ہبرے بیت کہ آرا گوں بمبئی ء گندھگ بہ بیت۔ پشک مروچی آئی تب دوستی نیگ انت بلے کمیں مد گوازیگ ء آئی تب مقابل ء بیت۔ گوں مارا گونشگ بیت کہ مالی اڑ ء گٹ ء آئی جتائی ء راہ بند کرتگ بلے ہے باروا کجام ہستلیں بیانے منی چم دیمانہ گونشگ بلے چوش منگ ء کہ ہے ہمیں اڑ ء گٹ استت بچ سبے نیست کہ حکومت ہند پراومتیں صوبہ ء پروتی آراتیں دیدروی جہداں مالی

مک مکہ نہ دنت۔

تاں حدے ءے کہ قطبی روبرکتی سیمسری صوبہ ءے بہرانت اے حالیتی باز دلپدر دکت کہ شاہی کمیشن ءے باسکاں (چہ ہے بہرے) یہ کارکردیم گردینتہ نہ منتہ کہ ہے صوبہ ءے مہلوک ءے اصلاحات ءے حق است آہانی سپارت چہ بدیں کمیٹی ءے ہم کتر انت ءے آہانی توجیز ءے روء ءے کونسل چیف کمشنر ءے و ت سری ءے تہنا میں اڑ ءے توان ءے کارنت۔ چہ اوگاناں سگریٹ روک کنگ ءے حق تہنا ہے بابت ءے پلگ پوتہ کہ آ بارودخانہ ءے تہا جہہ مند انت۔ شاہی کمیشن ءے باسکانی دلبودیں دلیل و ش گوش و است بلے دجی نہ دنت۔ سیاسی میں اصلاح آس نہ انت روشنائی انت ءے ہر مردم ءے راجہ بیت آ بارودخانہ ءے نندوک انت یا کونکہ ءے کان ءے روشنائی دست آرگ ءے حقدار انت۔ اوگان سر سچار انت شیوار انت پرتی حقیں مول ءے مراد ءے دورگ ءے دیم داروک انت آہر ہما جہد ءے لگتال کنت کہ آہان ءے چہ آزاتیں دیمروی ءے موہ ءے موکل ءے زہر کنت چوشیں مردمان ءے و ش ءے لجم کنگ پہ ہندوستان ءے پہ انگلستان دونیناں سیت مندانت ہے زوتال گوں ہے نا بختاوریں صوبہ ءے ہر چون کہ بوتہ آ گوشتے کہ گوں اے فگ ءے مبارک ءے ماتوئی کار پدے ءے اسرانت ہما کہ متکلیں ہندوستان ءے و ت واجہی حکومت ءے دودانی کارمرزی ءے رند بنا بوتگ۔ من ءے اومیت انت کہ برطانوی شہہ زانت چہ ہے جاورال ءے چماں نز نہ کنت ءے دتار ہے دروہ ءے کپگ ءے نیلنت کہ صوبہ ءے تہا ہما بے تاہیری کہ است آوری مارنختانی آسرانت۔

حکومت ہند ءے نمدی ءے ہواریں قبلی سیمسری صوبہ ءے واسطہ ہما اصلاحات ءے کار بندگ ءے کہ سپارت کنگ بوتگ انت آہم دجی نہ کرزنت بیشک ہے نمدی چہ ”سائمن رپورٹ“ ءے گامے دیما ترانت چیا کہ ہمیشی تہا یک وڑیں نمائندہ کونسل ءے نیم گچین میں وزیرانی دیوان ءے سپارت مان انت بلے ہے نمدی ءے ہے ارزٹیکیں صوبہ ءے رگوں ہندوستان ءے اندگہ صوبہ ہانی سنگ ءے آرگ ءے پچار مان نہ انت ہر پخت ءے کہ اوگان فطری ہی ہے چہ ہندوستان ءے دگہ مہلوک ءے استمانی ادار ہانی گیش لائق انت۔

گول میز کانفرنس:

میں خیال انت کہ نوں من ءے کانفرنس ءے باروا چیزے گوشگ لوئیت۔ منی جند ءے راجہ ہے کانفرنس ءے آسرا گیشیں اومیت نیست خیال ایش انت کہ چہ فرقہ واری کوش ءے کار ءے دور یک بدل بوتگیں چا گردے ءے چہ شیواری ءے ہوش ءے کارگریگ بیت ءے ہندوستان دو ڈو لگیں فرقیہانی نیام ءے حقیں سہل ءے پہکی ءے رند ہندوستان ءے آزاتی ءے دروشے پیدا بیت بلے حالت ہمیشی ءے چپ انت حالینی

ایش انت کہ لندن ء فرقدہ واری ء معاملہ ء بحث ء بیشتر شری پیدا اور بوتہ کہ ہندوستان ء دوزنیں
 شانیا گنیں آشانگتیں ریدگ یکسانی تہا چوش جہل بنیں ناپاکی ء آماج انت کہ اگر انگلستان ء
 وزیر اعظم جم ظاہر ء چہ ہے ہبر ء نہگار انت کہ ہندوستان ء کشال قومی نہ انت بلکن میاں قومی
 انت آئی گوشگ انت کہ ہمینی حکومت ء چوش کنگ گران انت کہ پار لیمان ء جدا گانہ کچین کاری ء
 سپارت بکنت۔ چیا کہ ہورتوریں کچین کاری برطانیہ ء الس واجہی ء واہگاں گیشتر نزیک تر انت۔ ”
 جم ظاہر ء آہان ء ہے ہبر گندگ ء نہایت کہ برطانیہ ء الس واجہی ء حد و کد چوشیں ملکہ ء زیاست
 سیت مند نہ بیت کہ او دال بازیں قوم بہ بنت ء جدا گانہ کچین کاری کشال ء یک جغرافیہ گیش
 گیوارے ء زوریں بدل انت۔ نہیں کہ چوشیں ہیل ء اومیتے کہ کم لکھیں نکانی کمیٹی کجام دجھیں
 گیش گیوارے ء سر بیت ہے درتیں کش ء جیل برطانیہ ء پار لیمان ء پیش کنگی بیت ء مارا اومیت
 انت کہ برطانیہ ء قوم ء بالگیں دید ء واہندیں باسک گیشتر ء چہ ہندوستانی سیاست زانتاں بدلیں
 جاور ء بڑہ ء سر بنت ء ہندوستان ء وڑیں ملکہ ء امن ء امنی سلامتی ء حقیں بُنداں گندنت۔
 چوشیں پکری تے ء دستور سازگ کہ ہندوستان ء یک قومے جھگیر انت یا کہ برطانیہ ء ہمیں اُس
 واجہی ء دو دال ہندوستان ء سرکار بندگ اصل نازانتی پیے ء ہندوستان ء راہ گس جنگی ء تیار
 کنگ انت۔ تاں حدے ء کہ من سر پد بوتگ اوں ملک ء تہا تاں ہما ود ء امنی نہ بیت تانکہ
 ہندوستان ء درتیں تو مان ء چہ وتی گو سگیں عہداں سرو سیادی ء پروشگ ء ابید نوک نوبتیں دو دانی
 روعہ آ زاتیں وڑے دیمروی ء موہ بخشا ہگ مہ بنت۔

من ء چوش گوشتن ء گل ء وشی رسیت کہ مئے مسلمانیں باسکان ء ہے کشال ء چکلین وراثتیں
 کشال ء گیشینگ ء پورائیں سنج ء مارنشت است کہ من ایشر ہندوستان ء میاں قومی میں کشالے
 گوشتیں۔ آہانی چوشیں جھیرنگ حالینی انت کہ بنجاہی حکومت ء اگدہانی ہبر گیشینگ ء ساری تر فرقدہ
 واری کشال ء گیش گیوارائی انت چیا کہ ہے اصطلاح وزیر اعظم ء گوشتن ء روعہ برطانیہ ء الس
 واجہی ء جہز ہاں نپ زورگ ء رد بندینگ بوتگ ء ہمیشی مول ء مراد ایش انت کہ انگلستان یک
 چوشیں جاورالے ء راہنیت کہ حالینی ماں ہندوستان ء یہ نیست انت باز مزیں سیت ء نپ
 بہارانی دیمان انت۔ ماہیت کروڑاں ء ہندوستان ء دگدگ مہلوک ء مقابلہ ء مئے نیام ء ہم تہی چہ
 دُرستان گیش گندگ ء کیت۔ راستی ہمیش انت کہ ایوک ء مسلمانیں مہلوک نوک نوبتیں اصطلاح
 ء روعہ حالینی یک قومے گوشگ بیت ہر پخت ء کہ گوشے ہندو درتیں معاملاتاں اچ مادیماتر انت

شکرگ شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

بلے آہاں ہم تہی دست کلچنگ کہ پہ یک قومے ء بونیک اُئی انت کہ اسلام ء را بے بہا بخشا ہگ
 بوتہ۔ پینک کہ آ پہ یک قومے بونیک ء نکا نرا انت بلے پہ یک قومے بونیک ء بازیں اژ ء گت دیما
 کائنت ء تاں حدے کہ ہندو آئی ہیر انت۔ ہندوستان ء آہانی راجی جون تیوگی ء بدل کنگ
 درکار انت۔ مسلمانیں سروک ء سر کردگان ء ہے ہیر تیں رد کنوکیں دلیل اثر مند بونیک نہ کرزیت
 کہ ترکی، ایران ء دگہ اسلامی ملکان دگی قومیت دیما داشتگ ء ہے راہ بنداں تژند دیما تر روان
 انت۔ ہندوستان ء مسلمان اچ آہاں پہک ء دگہ جاورالے ء انت امید چہ ہندوستان ء دگہ
 اسلامی ملکان مردی لیکھ دُرست مسلمانانی انت اودے کم لیکھیں نکت قرآن پاک ء لوزاں ”کتاب
 واہند“ انت کجام یک جہودے، عیسائی یاز تشتی ء دست ماں جنگ ء مسلمان وردن نا پہک نہ بیت
 ء اسلامی قانون گوں کتاب واہند ء نکاح ء اجازہ ء نہ ذنت حالینی اسلام ء سری گام گوں بنی آدم ء
 پہ کیوئی ء چست کرنگ ایش ہما ات کہ ہما مردمان ء کہ اخلاقی پیداوری یک سند ء ات اسلام ء
 آہاں ء گوں وت ء تپاک ء کیوئی ء تواری پر جت قرآن پاک ء دُرین فرمان انت کہ۔ یا اہل
 الکتاب تعالوا لی کلمتہ اَسنوا ء بینا و بینکم۔

مسلمانانی عیسائیانی جنگاں ء اچ ایشاں رند تہر تہریں شکلاں یورپ ء ارش الگاراں اسلامی
 جہان ء ہے آیت ء بے پاندیں معناہاں کارکنگ نہ بوتہ مروچی اسلامی جہان ء ہے ممول ء کراد
 اسلامی قومیت ء درو شم ء زوران میزان میزان ء پورا بونیک انت۔

من ء چوش گوشگ ء حاجت نہ انت کہ مئے نما سگدگیں باسکانی سوب ء اندازہ تہنا ہے ہبر ء
 جنگ کرزیت کہ آہاں چہ کانفرنس ء نامسلمانیں باسکاں قرار داد دہلی ء لوٹ تن کجام حد ء مینتگ
 انت اگہ ہے لوٹ منگ نہ بُنت تہ ہما یک مزنیں ویر پاندیں آسرے ء کشال پیدا بیت اگاں
 شہاوتی مول ء مراد ء پیداوری ء بابت ء گران سنگین ات گڈاں شمارا پہ ہے کرد ء تیار بونیک بیت۔
 مئے سر کردگیں مردماں سیاسی نیں کشالانی سرا بازیں چار ء پچار کرنگ انت۔ چہ آہانی ہے چار
 پچار ء تن یک حدے ء چہ ہما زور اکیاں پچہ آروک بوتلیں ہما کہ ہندوستان ء چہ آئی ڈن ء قومانی
 بخت ء طالع ء درو شم دیک ء انت بلے من جُست کنین کہ باریں ہے پکر ء پچار ء مارا ہے لائق
 کرنگ کہ ہے زوتیں آکت ہر جاورالے ء کہ پادکیت ما پے آئی دیم دارگ ء چار کھیں؟ من ء دپ
 دارگ نہ لویت کہ اے و ہد ء ہندوستان ء مسلمان دوتہریں دو رنگانی آماج انت یکے وا آہانی
 تہا گچین مردمانی ڈکال انت۔ سر میلکم ء لارڈ ارون ء پٹ پول بیرگ ء راست انت و ہدیکہ آہاں

علی گڑھ یونیورسٹی گوشتہ کہ قوم سروک پیدا کنگ ء بے سوب بوتہ۔ سروکاں چہ منی مُراد چوشیں مردم
 اُنت کہ اللہ ء فرمان ء یاوتی ارواہ ء طالع ء بابت ء سرجمی ء زانندہ ء سرپدا اُنت ء ہمیشی بچیک ء چہ
 نوک نوبتیں تاریخ ء تب ء شری ء سرپدا اُنت۔ ایش ہما مردم اُنت کہ آہانی سراسن مہلوک ء ہمت
 غتواں ء بار ابر اُنت ایشان ء جوڑ کنگ نہ بیت بلکن آچہ خدا ء نیمگ ء دادے اُنت۔ دومی نادراہی
 کہ ہندوستان ء مسلمان آئی تھا کپنگ اُنت۔ آ ایش اُنت کہ قوم ء جمیں پکیر ء واہگ چست ایران
 آ شریدار نہ اُنت۔ قوم وت ماں وتی جہز ہاں زبہر اُنت چہ ہے سبب ء چندی مردم ء ٹولی جتا
 جتا ئیں راہاں گام جنان اُنت۔ ماسیاست ء پٹ ء ہمانی کنگائیں کہ ماچہ صداں سالاں مہذب ء
 پٹ ء کنان ء آ تلکس بے چہ مہذبئی گلانی دروشم رسگ ء مئے کیوئی ء ایتلکس زلزل نہ رست اُج
 ہمیشی ء کم ء نام ایتلکس پیدا اور بوت کہ مارا گول ہے دود ء کہ آئی سراقوم ء دیمروی روبرند ء
 بار اُنت ہمدلی است ابید چہ لشی ہے دود ایتلکس پراہ ء شاہگان اُنت کہ کجام یک ٹولی ء تن اے
 حد ء یاغی نہ بوتہ کہ چہ اسلامی دوداں تخی جتا بہ بیت بے چوشیں و ہدے ء کہ قوم ء سیت ء پائیدگ
 پہ کیوئی کرد ء گز رانت تہ سیاسی ئیں کردار ء ناتپا کی بہ بیت بے چوشیں و ہدے ء نہ کہ قوم ء راپ وتی
 سیت ء کیوئی پکار اُنت گڈاں سیاسی ئیں کردار ء ناتپا کی مرگ ء را گوانک جنگ اُنت گڈاں ہے
 دو ئیں نادراہیانی در ماں کنگ ء رپک چے اُنت؟ سری نادراہی ء در مان مئے دست ء نہ اُنت تاں
 حدے ء کہ دومی نادراہی ء ہبر اُنت منی خیال ء آئی در مان بوت کنت ہے سر حال ء منی یک
 خاصیں مارنشے بے منی خیال اُنت کہ شتر بیت کہ ہے در شان ء تاں ہما و ہد ء مہتل دارگ بہ بیت
 تاں ہما و ہد ء کہ آئی حطر اُنت۔ اگہ ہنجوشیں جاورالے دیما بہ ایت تہ ہر تک ء پکیر ء سر و کیس مسلمان
 وت ماں وت ء کیوئی بکنت تہنائیں قرار داد منظور مہ کنت بلکن پہ حالینی ء سول مول ء پہ
 مسلماناں جوائیں راہے در بختت ہے گشتا تک ء من ایشی پچار ہمیشا کرتگ کہ ہے ہبر شے
 مازگاں جہکیر بماینت ء شتا ہے درگت ء ایشی سرا پہ سکلیں گراں سنگینی پچار بلکن اُت۔

توامی:

واجہان! منی گشتا تک توام بوت۔ گڈ سر ء من ہے ہبر ء الی گونشین کہ ہندوستان ء تاریخ ء ہے
 از رکیں باریگ ء مسلمانانی سرجمیں کیوئی ء ہمراہ داری جزم ء مراد ء گز رانت کہ چوتوے ء وڈ ء
 شے چند ء ء شے ہندوستان ء جمیں سیت ء پائیدگاں اُتی اُنت ہندوستان ء سیاسی غلامی چلگہیں
 ایشی ء دراج کش اُنت، دراج کشیں دورگانی سرچنگ اُنت ایشی ء روا سان ء ارواہ لگنمال

شکرب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

کرتیک ء ہے آتی گل ء شادہ ء درشان ء راسکی ء ز بہر کرتیک کہ ہمیشی برکت ء و ہدے ء یک
 مزن ء شاہگانیں رہید گے پیدا بوتک ات سے سر ایشیاء ء خاصیں عیصے ء اسلامی ایشیاء ء نیم گناچہ
 فرض پر بیت کہ یکیں ملک ء ہپت کروڑ مسلمانانی جہ مستد بونیک ء یہ تیوگیں مسلمانیں ایشیاء
 مسلماناں اسلام یک گراں قدریں مڈی ء۔ مارا ہندوستان ء معاملہ ء تہنا مسلمانانی دید ء خیال ء
 نہ بلکن ہندوستان ء مسلمانانی دیدم چارگی بیت۔ چہ ایشیاء ء ہندوستان ء پر بونگیں فرض تن ہما و ہد
 ء یہ وفاداری سر جم گت نہ کنیں تاکہ ماہہ یک خاصیں مول ء مرادے ء جمیں جزے مہ کنان۔ اگہ
 شہا ہندوستان ء اندگہ سیاسی میں گلاں وتی یک سیاسی میں وجودے بر جاہ دارگ لوٹت تہ پہ شہاے
 ڈولیں بست بند سکی ء الہی انت مئے شنگ ء تالائیں سبب ء سیاسی میں مسئلت گر نچھ بونگ انت
 کہ آئے ملتی زند ء (Life of the Comunity) ڈلگ چارکت نہ بنت۔ من فرقہ واری گیش
 گیوار ء دل اکیم نہ اوں بلے من وتی مارنشت ء چہ شہاچر دیگ نہ لوٹین کہ اتیں آشوب ء دیم دارگ
 ء مئے ملت ء آرا یوکیں آکیت ء یک آراتیں کردارے ء راہے دیدا آرگی بیت ء آراتیں کرد
 ء راہ ء سیاسی میں جہدہ پہ یک مول مرادے ء یہ بیت۔ زانکہ یہ شہاچوش کنگ ء جوازت است کہ
 جزیں کیوئی جمیں سوہ ء دست ء بیارات؟ بیشک ہنچوش بوت کنت۔ فرقہ واری ء نفسوکی ء بند ء
 آرات یہ بت وتی یک تہناتی ء جمیں تہدانی قدر ء ارزشت ہمارت جو بیت کہ آپہ ذنیاداری غرض ء
 بہ بنت ہے پیداواریں روشنائی ء کہ آئی شہانماندگی ء کنگاگات۔ مڈی ء سرگوزکنان روحانیت ء
 نیمگ ء بیائے۔ مڈی گیش انت ارواہ نورانت، زند انت، کیوئی انت۔ چہ مسلمانانی تاریخ ء من
 یک درونتے زرتیک کہ سکی ء درگت ء مسلمانان ء اسلام ء رکھینگ، مسلماناں اسلام نہ رکھینت۔
 اگہ مروچی شہاوتی چہاں اسلام ء سراسکت لکن ات ء چہ آئی زند بخشوکیں مارنشتاں اثر مندہ بت تہ
 شہاوتی شکلیں تواناں نوکسر جم کن ات۔ وتی ڈڈ ء تہردیں کردار ء دو بردست ء آورت کن ات۔
 چوش شہاوتار اچہ سر جمیں زبانی ء بیرانی ء رکھینت کن ات۔ قرآن مجید ء یک باز معنا ء سررتکیں
 آتے الیش انت کہ تیوگیں بنی آدم ء مرک ء زند ہم چہ یک کے ء مرک ء زند ء انت۔ تہیں سپے
 نیست کہ شہا کہ چہ ڈرستاں پیر بنی آدمی ء بر زبالادیں مارنشتاں وتی کردار گت ہے دود ء روء
 زندگ یہ بت بکنزت ء وتی زند ء جند ء چوا یوکیں نفسے ء بدارت۔ من و ہدیکہ چوش گو شین کہ
 ہندوستان ء حالت ہمانہ انت کہ چم ظاہر ء گندگ ء کیت چریشی منی واہگ کے ء حیران کنگ نہ
 انت ہریم ء ایشی راست ء نکلیں معناتھے دیدا ہما و ہد ء پیداواریں بت کہ شہا یہ ایشانی راست ء جمیں
 وت پہچہ آر ء پیدا کن ات۔ قرآن پاک ء لوزاں علیکھ انفسکھ لایضر کم من ضل ادا اہتد یتم۔

اقبال ءِ کہول

علامہ اقبال ءِ یک دگہ غمبادی ءِ آئی کہولی زند بوتگ کہ علامہ اقبال چہ وقی کہول ءِ دلم نہ بوتگ۔ مات ءِ پت ءِ آئی نوک ورنائی ءِ کہ یہ گدارے ذہمی جماعت ءِ چکاس ءِ سوب در برتگ آزا گجرات ءِ خان بہادر عطا محمد ءِ دُحگ ءِ گول کریم بی بی ءِ سیر دات۔ ۱۹۱۱ء ءِ موچی دروازہ لاہور ءِ یک شرف مندیں لوگے ءِ دُحگ ءِ ۱۹۱۲ء سکی نکاح لدھیانہ ءِ عزت مندیں کہولے ءِ دُحگ ءِ بوت۔ کہول ءِ سرجمیں پچہ آرزہل ءِ گول سرجمی ءِ بیان کنگ بیت۔

پت:

علامہ اقبال ءِ پت شیخ نور محمد پہ روزگار ءِ بابت ءِ درزی ءِ ات۔ آصونی تمیں یک نکیس مردے ات۔ ہر پخت ءِ کہ آئی سرجمی ءِ وانگ زانگ نہ ڈرتگ ات انگت ہم آئی اردو، فارسی ءِ کتاب و نت گت ات۔ آ عالم، شہہ زانت ءِ صوفیانی دیوان ءِ یہ شوق ہمینا د بوتگ ءِ ہے واجہ کار ءِ مہر ءِ دوستی ءِ آرانا و اندگ فیلسوف ءِ نام بتگ ات۔ آئی لوگ ءِ سرجمیں نیاداں صوفیانہ کتاب وانگ بوت ات ہمیداں علامہ اقبال ءِ گول اسلامی تصوف ءِ سری زندان پچہ آرزہل۔ شیخ نور محمد ءِ اقبال ءِ رامہذبی وانگ زانگ ءِ یہ چار سال ءِ عمر ءِ مسیت ءِ نیاست کہ اوداں آئی قرآن حکیم و نت ءِ دردت۔ علامہ اقبال ءِ باز چوشیں حال داتگ ات کہ ہے ہبر ءِ سہرا کنت کہ علامہ اقبال ءِ پکر ءِ مارشت ءِ سرا آئی پت ءِ سادگیں بلے اثر مندیں مہذبی کرد چمکس جہل بنیں اثر بوتگ ات۔ قرآن حکیم ءِ ہر وچی تلاوت علامہ اقبال ءِ عادت بوت کہ امیش پہ آئی ءِ یک کچیں راہدبری ءِ سرچمگ ات ہے سبب انت کہ علامہ اقبال ءِ گوشگ ات کہ آئی شاعری شاعری ابید چہ قرآن حکیم ءِ کلو ءِ دگہ بچے نہ انت۔ علامہ اقبال ءِ شرف مندیں پت ءِ آزا سوگہ کہرتگ ات کہ قرآن حکیم ءِ راراتیں پیے ءِ سرپد بوتگ اتی انت کہ قرآن حکیم پنچوش وانگ بہ بیت کہ گوشے تچک ءِ آئی سرا ایر اتلگ۔ شیخ نور محمد ءِ ہے راہ شون ءِ اقبال ءِ راسکی ءِ اثر مند کرتگ ات چہ ہمیشی ءِ آئی پکری ءِ جبرگی تب ءِ رادو شم رست ہے ارزشت ءِ رارند ترے ءِ علامہ اقبال ءِ ”بال جبرئیل“ ءِ یک گالے چوش بیان کرتگ۔

شکر ب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

ترے ضمیر پہ جب تک نہ ہو نزول کتاب
گرہ کشا ہے نہ رازی نہ صاحب کشف

حضرت فخر الدین رازی (۱۱۵۰ء-۱۲۱۰ء) ؒ ابوالقاسم محمود الرضوی (۱۰۷۵ء-۱۱۴۴ء)
قرآن حکیم ؒ تفسیر کنوک بوتگ آنت۔ دومی کتاب انت الکشاف۔ ایش گوشگ بیت کہ پی ایچ ڈی
ء پٹ پولی چکاس ؒ سرحال ”ایران میں مابعد الطبیعیات“ علامہ اقبال ؒ ایچ وتی پت ؒ اثر ؒ آسر ؒ
گچین گت۔ چرتی پت ؒ ؒ روحانی ہیجے ؒ اثر مندیں روحانی تب رسگ ؒ علامہ اقبال ؒ مدام ؒ
گوشته کہ آئی وتی زند ؒ وتی وید ؒ فیلسوفی گوں پٹ پول ؒ دست نکتہ بلکن چرتی شرف مندیں
پت ؒ زیت کتہ ہمانی منش منطقی ؒ دلیل کاربتگ آنت۔

مات:

علامہ اقبال ؒ شرف مندیں مات امام بی بی ناوانندہ بویگ ؒ ہجیک ؒ یہ وتی سخاوت،
دانائی ؒ دینی تب تیوگیں کہول ؒ عزت ؒ شرف ؒ بانکے ات آئی بے تواری ؒ خوار ؒ گزرمندیں
زابولانی ملک کت ات ؒ ہمساہگانی جھیر بان ؒ گیشینت ات آئی ۱۹۱۴ء ؒ وفات کت۔ ”بانگ
درا“ ؒ تہا علامہ اقبال ؒ وتی یک پر بندے ؒ مکہیں یات ؒ مہر ؒ دانائی سہراتگ آنت۔
کریم بی بی:-

علامہ اقبال ؒ اولی لوگ بانک کریم بی بی گجرات ؒ یک سیر ؒ مالداریں لوگے ؒ دُحنگ ات
آئی پت شیخ عطا محمد ؒ را (۱۸۵۰ء-۱۹۲۲ء) ؒ برطانیہ ؒ حکومت ؒ ۱۸۸۷ء ؒ یک نامی نہیں
ڈاکسے ؒ خدمتانی آسر ؒ خان بہادر ؒ لقب بخشات آیک درگتے ؒ وانسرائے شرف مندیں
طیب ہم بوتے گوں روحانیت ؒ آرا مزین تے بوتگ ہے سبب ؒ آئی چرتی ؒ کمترین درجہ ؒ
مردم ؒ گوں وتی دُحنگ سیر نہ دات گوں علامہ اقبال ؒ کریم بی بی ؒ سیر ۴ مئی ۱۸۹۳ء بوت (ہے
روچ ؒ علامہ اقبال ؒ انٹرمیڈیٹ چکاس ؒ آسر ؒ جارٹنگ بوتگ ات) علامہ اقبال چوش زوت
سیر آروس ؒ سرارضانہ بوتے بلے مات ؒ پت ؒ واہگان ؒ شرفدار رنگ ؒ آئی یہ سیر ؒ ہان کت۔
ہے سیر شری ؒ سوین نہ بوت۔ ۱۹۱۰ء ؒ بگر ۱۹۱۳ء ؒ درگت ؒ جتائی بوت (کریم بی بی ؒ سہن نہ
دیگ ؒ زبندی کت) علامہ اقبال ؒ تن وتی مرگ ؒ آرانان ؒ نکان ؒ زردیان گت آنت آئی چند
ء تب ؒ تاب ؒ بابت گیشیں معلوم داری دست نکتہ ابید چہ ہے مارشت ؒ کہ آئی دل ؒ کجام نہ کجام
سہے ؒ یہ علامہ اقبال ؒ کینگ جہگیر بوت۔

کریم بی بی ء یک مستریں براتے، چار کستریں گہوار بوتگ انت آئی یک گہوارے نامی
نیں زبیل زانت خورشید انور ء مات بوتے۔ کریم بی بی ء دو چک بوتگ انت۔

سردار بیگم:- (۱۸۹۲ء-۱۹۳۵ء)

سردار بیگم لاہور ء جہہ مندیں چورہیں کشمیری جھنکے ات علامہ اقبال ء ۱۹۱۰ء چلگ ء روچاں
گوں آئی سیرکت بلے ہے درگت ء تہنا نکاح بوت رخصتی ء بست بندر ندرتے بونگی ات بلے
اقبال ء سردار بیگم ء بابت ء تہرتہریں ڈاہاں پڑیں نمندی رسان بوت انت اچ ہمیشاں شک ء
ڈک ء پیدا بونگ ء رخصتی مہتل بوت۔ ۱۹۱۳ء ء گرماگ ء روچاں (وہدیکہ علامہ اقبال ء سردار
بیگم ڈلگ چار کنان شموشت ء گوں یک دگہ کاڑے مختار بیگم ء سیرکت، گڈاں علامہ اقبال سٹی بوت
کہ آرا رسلکیں نمندی وساتھیں دروگ بوتگ انت۔ ہے نمندی یک چوشیں مردے ء پے رپک ء
پندل ششتا تک انت آئی واگ بوتے کہ سردار بیگم سیرگوں آئی بچ ء بہ بیت۔

سردار بیگم ء ووت علامہ اقبال ء رانمندی نے نوشتہ کت کہ آچھر دگہ سیرے کنت ء آئی درد ء
دروگ اقبال ء گٹ ء کپنت۔ ہماں بوت ء رسم ء دودانی روء ایش یک مزنیں دلاوری کارے ات
علامہ اقبال ء چ مختار بیگم ء اجازہ ء رضا گریگ ء رند سردار بیگم وتی لوگ ء آورت۔

گوں سردار بیگم ء علامہ اقبال ء راوی مہرے بوتگ آئی وتی یک سنگتے ء رانوشہ کرتگ ات
کہ سردار بیگم ء بارو ادیتیں کہ نوشتہ کرتگیں وساتھیں نمدیانی بارو امن پیش ء بزانتیں اگرچہ دومی
لوگی ء سیر ء پیش من بزانتیں۔ دگہ نیل ء براہندگانی ہم گوں سردار بیگم ء سیر ء رندا اقبال ء زند ء تہا
سہرائیں بدلی دیستگ انت کہ نوں آئی وتی گیشتر و ہدلوگ ء گوازینت۔

سردار بیگم یک دراجیں ناڈراہی نے ء رند مئی ۱۹۳۵ء ء وفات کت آئی وفات جاوید منزل ء
لڈر بچ کنگ آتکن ء لہتیں روچانی تہا بوت۔ ہے بادگیر (جاوید منزل) سردار بیگم ء وتی جند ء بچت
ء سہبتانی بہا کنگ ء رند جوڑ کنانتگ ات۔

علامہ اقبال ء چہر ء سردار بیگم نہ شموشت علامہ اقبال ء ہارت کت کہ سردار بیگم ء ارواہ مرگ ء رند
ہم گوں آئی تب ء شریدار انت اقبال ء گوشتن ات سردار بیگم ء من ء گیشتر حال دات کہ آئی
حساب کتاب بوتے آچ گناہاں بہک کنگ بوتے۔ چہ سردار بیگم ء علامہ اقبال ء دو چک جاوید اقبال ء
منیرہ بیگم بوتگ انت۔

مختار بیگم: (وفات ۱۹۲۳ء)

مختار بیگم علامہ اقبال و دومی لوگی ات۔ آئی ۱۹۲۳ء وفات گت کہ ایش آئی اولی چک و پید ابویگ و بوت۔ آرنہیں الوادے نہ بوت۔ اقبال و دوست میرزا جلال الدین و گوٹک انت کہ اقبال و گول مختار بیگم و سیر برگ و یک سکتیں ناسر پدی و آسرے بوت علامہ اقبال و آئی کہول و مردمانی خیال بوت کہ اقبال و سانگ لڈھیانہ و گول یک سیر و سوکھائیں مردم و جنک و بوت بلے سیر و رند ہے ہر پاشک بوت کہ مختار بیگم لڈھیانہ و یک شرفداریں لوگے و چوری نیں جھنکے بوت۔ البت ایش کجام کشالے نہ ات۔ علامہ اقبال و گول و ش و آشاکتیں زندگوار زینت مختار بیگم و ہم یک و ش تیں بانکے ات گس و سہدار دارگ، خاصیں پیے و پیشی رودینگ و شوکی بوت۔

مختار بیگم و سردار بیگم بگوشے یکیں و ہد و لاپ پد بوت انت آہاں گول و تی رضاء و تی چک یکدگر و رادینگ و گیش گیوار کرتگ ات علامہ اقبال و مختار بیگم و راجک و پید ابویگ و کہیں پیشتر آئی مات و پت و لوگ و روان دات آئی مرگ و سکتی و دلپردات علامہ اقبال و گول و تی مستریں برات شیخ عطاء محمد و آئی مرگ و بار و نوشتہ کرتگ ات ”من آئی مرگ و سکتی دلپرداوں آئی مرگ و ساری آئی جان و راہی و جست گت آئی پتو دات کہ من و راہ و ڈو ڈو اوں ہر چنت و کہ آئی و سرد پدات کہ آمرگی انت یک لس مردے و راے جہان و چہ ۶۰ یا ۵۰ سال و گیش زند و اومیت نہ انت فطرت یک نزوریں زالبولے و چکس گیش دورگانی آماج کت“۔

مولوی میر حسن:

مدرستہ القرآن و ننگ و کم و گیش یک سالے و رند علامہ اقبال پنج سال و عمر و سید میر حسن (۱۸۳۳-۱۹۲۹) و شاگرد بوت۔ مولوی میر حسن دینی علم و زانت و لبر انک و یک فاضلیں مدرسے و سروک ات شاگردی و ہے سیادی و درگت و میر حسن و آرنہ تہنا اسلامی علم و انینت بلکن آئی تب و گہیں لبر انکی وصف ہم پیداکت کسانیں سر ڈگار و دگہ مسلمانیں زانندہاں دگہ تک و میر حسن و مسلماناں پہ مہذبئی علم در برگ و بچیک و یورپی علم بزاں و دنیا داری علم و در برگ ہم الہی لیکھت میر حسن ہے در حق و سر سید احمد خان و ہم خیال و آئی پلہ مرزی کنو کہ ات آہاں شیخ نور محمد و رارہ ہشونی دات کہ اقبال و راسیا لکوٹ و سکاچ مشن کالج و بہ نندار بنیت ہموداں کہ و ت میر حسن عربی و پروفیسرات۔ چہ ہے و انگ جاہ و علامہ اقبال و ۱۸۹۵ء ایف اے و چکاس دات سوب کت کہ ہے کالج و تہار سوکیں ایش گچین تریں در چہ ات۔ (سکاچ مشن کالج و نام رند ترے

ء مرے کالج کنگ بوت کہ گوں ہے نام ء اے کالج تن روزگار مروچی است) اقبال ء سر میر حسن ء جمل نہیں اثرات بوٹنگ آنت۔

میر حسن یک متکلیں رزنا دیدیں عالے ات کہ آئی نہ تہنا علامہ اقبال ء را اسلامی علم ء عزانت ء بلکن لیز انک ء ذوق ہم پیدا کت آرا چہ نوک نوبتیں علم ء ہم بچہ آروک کنا نینت میر حسن ء اقبال ء رچہ سر سید احمد خان ء بچہ آروک کنا نینت یورپ ء وانگ زانگ ء ربیدگ ء باروا چندی شک دل ء آرگ ء بچیک ء اقبال ء سر سید احمد خان ء وانگی جنز ء پلہ مرزی کت۔ سرزیاست ایشی ء کہ علامہ اقبال ء فکر ء روآسانی روکپتی روایاتانی ہو رتوریں گرو شک گندگ ء کیت کہ ہمیشی سہرا ء اثر مندیں نشک ء در شان اگہ آئی شاعری ء مان انت تہ سیا لکوت ء ایش گوں میر حسن ء د چار کپک ء سبب انت کہ ہمو داں ہے ہو رتوریں گرو شک ء بن حشت ایر کنگ بوٹنگ ات آئی ہے رزن ء در شان ء شاعری گچین کت یک مسلمانیں صونی ء ستا ء نوشتہ کرتگیں پر بند ء علامہ اقبال ء و تی استاد ء علمی ء لیز انکی تور بان ء یات کرتگ۔ ۱۹۲۲ء ء و ہدے کہ برطانیہ ء حکومت ء علامہ اقبال ء راسر ء شرفداریں درجہ دینگ ء گیش گیوار کت تہ علامہ اقبال ہے شرف ء قبول کنگ ء بیشتر مولوی میر حسن ء علم ء فضل ء منشت ء عشرت دیما آورت و ہدیکہ چہ علامہ اقبال ء میر حسن ء کتابانی بابت ء بخت کنگ بوت آئی ء گوشتہ من وت میر حسن ء د پترے اوں نوں کہ یک جنوری ۱۹۲۳ء ء علامہ اقبال ء راسر شرف رست تہ مولوی میر حسن ء را ہم شمس العلماء ء لقب دینگ بوت۔

سر تھا مس آرنلڈ:

ماں لاہور ء علامہ اقبال ء فکری ء لیز انکی لائق ء رار دوم رست گور نمٹ کالج لاہور ء اقبال ء رایور پی علم ء حکمت ء پراہ پہناتیں اثر مندیں روا نیاں سئی ء سر پد بوٹنگ ء موہ رست ہمیدان آئی سر اچہ گلان گیشیں اثر ڈاکٹر سر تھا مس آرنلڈ ء بوتہ کہ ۱۸۹۸ء ء گور نمٹ کالج لاہور ء آتکن ء ساری علی گڑھ کالج ء وانینگ ء ات اقبال ء لائق ء گندگ ء رند آرنلڈ ء چندی نکال آرا اھیل کاری دات اقبال ء راجوانیں پیسے ء وانینگ ء ابید آئی اقبال ء راپٹ پول ء نیمگ دلگوش گور کنگ ء سکین دات آرنلڈ ء میکوڈ عربک ریڈر ء رد ء کار کنگ ء اقبال ء را مسلمانیں صونی عبدالکریم الجیلی ء سیم سندو ء کالیں بنی آدم ء سر حال ء نوشتہ ء پر مات۔ ہے در نیام ء اقبال ء دو انگریزی کتابان ء اردو ء بدل کت کہ اچ ہمیشاں کیے بنداتی انگریزی تاریخ ء دومی زند بود ء باروا ات ء

شکرب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

آئی ء اُردو ء زند بود ء دودانی بارو اسری کتاب ہم نوشته گت۔ سیا لکوٹ ء بدل ء لاہور ء اقبال ء رارو آسانی ء روکھتی علوم ء وراثتاں سیت گریگ ء گیش موہ رستگ۔ ہمیشی اندازہ چہ آئی نیشتا نکاں جنگ بیت ہما کہ اقبال ء گورنمنٹ کالج لاہور ء و نت انت براں عربی، انگریزی، فیلسوفی، سیا لکوٹ ء وڑ ء لاہور ء ہم اقبال ء رایک قابلیں سر پرستے دست کپت براں ہما گراں گوہریں سنگ کہ آرا ماں سیا لکوٹ ء میر حسن ء درگہنگ ات لاہور ء آرنلڈ ء آرا گیشتر گرو شک دات ء ڈر ء دروشم بخشات۔ آرنلڈ ء پرمہریں مستری ء اقبال ء را کہ یک شاعر ء ات عالم ء شہہ زانتے کنائینت۔ آئی درس ء اندگہ ہدلیاں مزنیں سہرائیں شہہ زانتی ءے مان ات آئی بازیں کالجاں انگریزی، فیلسوفی تاریخ ء زند بود ء سرحال وانینگ ات آئی نیشتا نک ء شرین وش تہی سرحال گون اتنت آرنلڈ ء اقبال ء را سکین دات کہ آقبلیٰ ملاکاں بروت دانگ زانگ زپت بکت اقبال ء بلکن چریشی پیشتر رو آسانی ء قبلیٰ روایات ء نیام ء پکری ہما کہ بوینگ ء کارانی بندات کرتگ ات لاہور ء زورا کیں گلزمین ء چہ سیا لکوٹ ء آتگلیں بہیر تیں بوٹگ نون یک پلن ء برکنوکیں درچہ ء دروشم زرتگ ات اقبال ء آرنلڈ دوئین یکدومی ء کمال ء لائق ء سہدا انوک اتنت۔ ہدیکہ آرنلڈ ۱۹۰۴ء ء دیم پہ انگلستان ء سرگیت علامہ اقبال ء آئی سہدا ء توصیف ء یک بازگچین پر بندے نوشتہ کنان ہے ارادہ شونداشت کہ آئی رند ء گران ء ہم انگلستان ء کیت وتی مستریں برات شیخ عطا محمد ء مالی کمک ء اقبال ہے حد ء رست کہ وتی واہگاں پورا بکت۔ ۱۹۰۵ء ء آکیمبرج ء رست اوداں آریسرج اسکا لٹرنی کالج ء داخل بوت پستہمی بیڑی ء بندات ء کیمبرج ء راعربی ء فارسی ء یک ارزٹگیں علمی بنجاہے زانگ بوت ات ہمیشی پیدا ورتریں مردماں رینالڈ نکلسن گون ات کہ رندترے ء آئی ء اقبال ء کتاب ”اسرار خودی“ ء ۱۹۲۰ء ء انگریزی ء رجانک گت۔ کیمبرج ء علامہ اقبال ء یک دگہ فیلسوفے میک نے گرٹ ء دُچار کپگ ء قبلیٰ پکے ء آئی گشتا تک اُشکت اتنت ہے درگت ء علامہ اقبال ء لندن ء لنکن ان ء قانون وانوکیں شاگردے ء بیاداخلہ گیت آرنلڈ ء توجیز ء سہرا آئی میونخ یونیورسٹی ء پی ایچ ڈی ء و تارا رجسٹر ڈکنائینت۔ جون ۱۹۰۷ء ء علامہ اقبال ء چہ کیمبرج ء بی اے ء ڈگری گت ء نومبر ۱۹۰۷ء ء میونخ یونیورسٹی ء آئی وتی پٹ پول ء نیشتا تک ”ایران ما بعد الطبیعیات“ ء دیمبری ء پی ایچ ڈی ء ڈگری گت ۱۹۰۸ء ء علامہ اقبال ء رالندن بار ء داخلہ رست ہے سال ء چہ لندن ء آئی پٹ پولی نیشتا تک چھاپ ء شنگ بوت۔

لاہور و ڈے یورپ و ہم آرنلڈ و اقبال و وانگ زانگ و آئی سرکردگی گت و ہے نوبت و دو بیانی
 ہمہتی گیشتر محکم بوت ایش آرنلڈ و کمال کار بوت کہ کیسرج و ٹرینی کالج و اقبال و داخلہ بست و
 بند بوت کہ تن ہے درگت و اقبال انگلٹ لندن و سرہم نہ بوتگ ات کہ کالج و آئی داخلہ بوت۔
 لندن و دارگ و روچاں علامہ اقبال گیشتر و آرنلڈ و دو اراجہ و جہہ منند بوت۔ و ہدیکہ آرنلڈ چہ
 یونیورسٹی آف لندن و شش ماہ موکل و شنت تہ آئی جاگہہ عربی و پروفیسر و پیا اقبال و گت و کار
 سرجم کت انت ایش آئی دوئیں سلکتانی سپارت بوت کہ اقبال و راپی ایچ ڈی و سرجم کنگ و درگت و
 میونخ یونیورسٹی و تہاجہ منند بوئیک و لوٹ پہل کنگ بوت انت۔ اقبال و پٹ پول و نیشتا تک کہ
 چھاپ بوت آئی نام زد آرنلڈ و نام و کنگ بوت قبلی جہان و سر اسکیں نگدکاری و جیگ و اقبال
 قبلی آشنائی علم و حکمت و منوک بوت آئی چہ قبلی علم و حکمت و سرچگاں سیر آپی زرت یورپ و
 وتی دارگ و روچاں مدام گوں و شکوئیں یاتاں یات کت وتی پر بند و روانکاں اقبال و ارزشکس
 قبلی نام داریں مردمان و سہوات سر تھا مس آرنلڈ کہ لاہور و آئی استاد بوت آہے سہواگی مردمانی
 ریسگ و گون ات علامہ اقبال ہے حالینی و منوک بوت کہ ہر چنت و قبلی جہان و چہ اسلامی جہان و
 بازیں ہر ہیل کر تک انتت بلے نوں ہما باریک آتکہ کہ اسلامی جہان و راجہ قبلی جہان و بازیں
 ہیل کنگی انت اقبال و اسلامی جہان و باز دگہ ماکانی سرائتیں اثر آئی ہے کمال و لائق و سبب
 انت کہ اقبال رو آسانی قبلی علمی روانیاں جو انیں دید کار بندگ زیت گت انت۔

شبلی نعمانی:

شبلی نعمانی و رانوشتہ کر تگیں کتاب ”سیرت النبی“ و دگہ کتابانی لیکھ و چوکہ ”الفاروق“ و
 سوانح مولانا روم و سبب و یات کنگ بیت آیک شاعرے و سیاسی سرو کے ہم بوت و ہدیکہ یک
 مہذبہ پکر کنوک و آوتی نوبت و پیش گامے ات پہ درورے ۱۹۰۵ء و آئی قرآن مجید و عہدی
 گیواگاں ہے ہر سہرا کت کہ زالبولان و ہم نوبت و منصب بخشا ہگ بوتگ انتت۔ اقبال و
 سرائیلی و اثرات باز جہل بن بوتگ انت ہر چنت و کہ آئی نوبت و ایش اینکس پیدا و نہ بوتگ
 انت۔ شبلی و تاریخی کتاباں اقبال و شاعری و تاریخی کیں پشت پد و عینی کیں مڈی جریدگ کت
 ہر چنت و کہ تمہیات آئی جند و بوتگ (اجتہاد و بار و شبلی عسیم و سندو آن و اسلام و مہذبہ پکر و
 نوک دروشی و شبلی و وابانی ارزشت اقبال و خطبہاں گندگ و کیت شبلی و اقبال و روا تک و چھاپ

شکر شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال
 بونگلیں کتاب الاقتصاد (۱۹۰۴ء) ء سرادوہر چمٹا تک ۔۔۔ اقبال ء ” اقبال ء
 مابعد الطبیعیات ء دیروی تا کااں شبلی ء حوالہ دات ء اقبال ء کتاباں آئی خطبات شبلی ء کتاب علم
 الکلام ء حوالہ ء شاہ ولی اللہ ء یک ارژیکیں گیشیکیں بہرے شونداشنگ شبلی ۱۹۱۱ء ء دہلی محمدن
 ایجوکیشنل کانفرنس ء سائینس مراگاہ ء خاصیں مہمان ات ہمود ء اقبال ء راجہ ہندوستان ء مسلمانانی
 نیمگ ء پٹانی ہارگور ء دانت۔

سیاسی سروکی ء لیکھ ء شبلی ہندوستان ء مسلمانانی گلگداریں سیاست ء نبی سروکاں بوتہ کہ
 آئی بندات۔ ۱۹۱۱ء ء گڈسراں بنگال ء بہروبانگ ء روکنگ ء برطانیہ ء حکومت ء خلاف
 گلگداری بوتہ شبلی ء ہے جہد بلکنہ علی گڑھ جتیز ء مزنیں سروکاں چوش کہ نواب محسن الملک ء خلاف
 بیرگیری تب ء درشان ء آسرات۔ علامہ اقبال ء ” حب الوطنی“ وڑیں پر بنداں کہ آہانی
 تہا مسلمانیں سروکاں ء دگی قومیت ء سیم ء سندو ء تہلیں گالوار ء ننگد کاری کنگ بوتہ شبلی نعمانی ء آئی
 پر جوشیں پدگیری کنوکاں چو کہ محمد علی جوہر ء ابوالکلام آزاد ء پکر ء زانت یا کار کرد ء تاپاکی ء و
 و رے گوشت بیت۔

شبلی ء اندگہ یا تکیریں شاگرداں مولانا ظفر علی خان ء منگلیں دینی عالم سید سلیمان ندوی
 گون انت ہے دوئیں و اجکار ہم علامہ اقبال ء براہنگ بوتگ انت۔

سر سید احمد خان:

بازیں مہذبہ سروکاں وتی پدگیری کنوکاں ء چہ انگریزی ء وانگ ء داشت چیا کہ
 آہندوستان ء سر ء ہجگ سک کنوکیں پرنکیان آہانی زبان ء راکافر ء نام پدکت مہلوک ء راجہ ہے
 مارنشت ء نوک نوبتیں وانگ ء گردار ہم گت۔ سر سید احمد خان کہ وت یک وانگی زانند ہے ات راہ
 شونے بوتہ آگول ہے ڈولیں خیالاں تپاک نہ بوتہ آہے ہبر ء منوک ات کہ ہندوستان ء مسلمانانی
 آجوتی ہمیشی تل ء انت کہ آہے نبی میں بدلی ء قبول بلکنت کہ اے جہان ء شہار گپگ۔ مسلمانانی
 روانتی وانگ ء سرا ننگد کاری کنان ء آئی ہے ریدگ اوشت ء آماج ء بے آسر لیکھتگ آہاں
 مسلمانانی سرازور پردات کہ آ انگریزی بو انت ء یورپی علم ء ازم ء دست بگ انت۔ سر سید احمد خان
 کہ چہ اقبال ء پیش ء ات آئی مہذب ء سائنس ء نیام ء سیادی پیدا کنگ ء جہد کنگ ات۔
 آچوش کہ آئی سائنس ء رایک برزیں درجے ء ایرکت ء مہذب ء سائنس ء علم زیت کنگ ء سکین
 دات۔ علامہ اقبال ء راسر سید احمد خان ء پکر ء میراث ء یک پھمیں کشکے کشگ ہم گوشتگ بوتہ

بلے اگہ علامہ اقبال ء ہے سیم ء خیال ء دیمادارگ بہ بنت کہ سائنسی مازگ ء رامہندی کا ساس ء پاند ء شریداری کنگ کرزیت تہ آزر اسر سید احمد خان ء مندارہ ء یہ گدارے دیست بیت علامہ اقبال ء پکری توان ء رچ آئی کتاب ”تشکیل جدید“ ء تل ء گندگ ء کیت ء وانوک ء راہ ہے بابت ء و بودی دنت کہ ہمیشی تہا جمل نہیں جہز ہانی بچگی ء چوریدگے ء اسلام ء پکر ء کار پدان یک رژنائیں ویدے مان انت۔ ہے ڈول ء اقبال ء وانگ ء بابت ء راہ یومیائی ء قدر ء ارزشت ہما و ہد ء سہرا بیت و ہدیہ آزرانوزدہمی کرن ء نوبتاں چارگ بہ بیت۔ کسانیں سر ڈگار ء برطانیہ ء عاکمی ء باریگ ء سر سید احمد خان سری منصب دار ء راہد برے ات کہ آئی مسلمانان ء نوک نوبتیں علم در برگ ء پنت سکین وات انت تا نکہ آراجی دیروی ء دیماکنزت بلکت سر سید احمد خان ء وائنگی گام گیدانی آسر ء قطبی ہندوستان ء یک نوک نوبتیں کالج نے بر جاہ بوت کہ چہ اوداں چوشیں مسلمانان وانگ زیت کت کہ آہاں حکومتی سند ء نوکریانی دست آرگ ء وگہ الکہانی نامسلمانانی دیم داشت ات علامہ اقبال ء سر سید احمد خان ء چوشیں جہدان ء سہرات ہما کہ آئی پہ مسلمانانی گہتری ء سرجم کت انت کہ ہمیشانی آسر ء مسلمانانی راجی زند ء عزت شان ء مٹراہ ء جوازت پیدا بوت انت بلے اوداں کہ آئی یہ تیگیں راجی زند ء، یہ دیروی ء وانگ زانگ ء ارزشت بیان گت اوداں وانگ زانگ ء حوالہ ء آئی وید، مارنشت ء فیلسوفی چہ سر سید احمد خان ء پہک ء جتا ات۔ علامہ اقبال ء نز ء وانگ زانگ ء مول ء مراد چوشیں ورناتیار کنگ نہ ات کہ پہ نوکریانی دست آرگ ء الہی انت۔ بلکن آئی مئی میں مول ء مراد کردار ء پیدا کنگ بوت چوشیں کردار کہ آہ راجی زند ء، یہ دیروی ء یک کش دارگ انت اگہ پہ ہے کیاہہ ء وانگ زانگ ء بچکاسیں تہ نہ اسلامی مدرسہانی بست بند نہیں کہ نوک نوبتیں بند بوج ہے مول ء مراد اداں پورا کنت کہ آئی نشونداری اقبال ء کر تگ پوانکہ علامہ اقبال ء پہ مسلمانان شون وائنگیں وانگ زانگ ء راہ بندوتی چاگرد ء چارگل ء پروتی ارزشت ء چہ سر سید احمد خان ء پہک ء جتا گستا انت۔ سر سید احمد خان ء پیروگی برنامہ خاصیں پیہے ء وانگ ء تب ء بوت چہ سر سید احمد خان ء وگہ پہناتے ء علامہ اقبال ء دیمادارگ ء ورتگ ات ہمیشی مول لسن مردم ء ازم کاری وانگ بوت۔ علامہ اقبال ء وانگ زانگ ء راہنا پیہ مردم ء کردار ء یک شریر سکتے نہ لیکھت بلکن آزر اقومی پکر ء مازگانی دروشم داتن ء ابید ہما خاصیں حالینی اسلامی اخلاق، کردار ء وید ء پیدا کنگ ء کارے لیکھت ات چہ درستاں گیش اقبال ء مسلمانانی سرازور پرداتہ کہ آوتی دودر بیدگ ء پکری روائتاں جمل نہیں نگدکاری چمشتا کتے پدے انت ء ہمیشی

شکرب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

ججگ ء قبلی نوک نوبتیں پکر ء ہم ٹھیل نہیں دوار چارے بکنت تا نکلہ ہما اسلامی میراث کہ آبانی دست ء انت آئی داعی زندگی دارگ ء آ جوڑشت ء راہ ء دریشو بازنت تا نکلہ ہمیشی ء آنوک نوبتیں جا ورا ل ء از شیک گوں یکدگر ء ہمگر نچھ سیت مندکت بکنت۔ دگہ لوزاں علامہ اقبال ہے ہبر ء سدی بوتہ کہ وا نگ زانگ ء را اسلامی جہان ء یک حالینی ءے نو کسریں شاد ہے ء پیم ء کار مرز کنگ کرزیت ہما غمبا دیں دل اکیچی ء دلپروشی کہ ۱۸۵۷ء ء مغل بادشاہانی ء سلطانی ء پرورش ورگ ء کشک ء مسلمان گوزاں آنت ہمیشی گیشتر مسلمانان ء چہ جہد ء گستا ء ٹنٹ کرتگ ات۔ سر سید احمد خان ء وتی نوبت ء چکاسان ء قبول کنان اسلامی جہان ء اسلامی مہلوک ء رادو برزندگ ء آ گاہ کنگ ء جہد گت انت چہ درستاں پیش آئی دیما کچگیں پد گندی ء دیر چاری مہذبئی پکر ء دیما نوکیں حالینی ایرگت انت ء گوں وتی دراج ء دیر پاندیں جہد اں آئی مزین سو بگت انت۔ علامہ اقبال ء ۱۹۳۰ء ء ”بانگ درا“ ء پر بند ”سید ء ہدیہ ء بکنتش“ ء علامہ اقبال ء ہے ہبرانی نیگ ء اشارت کرتگ کہ اسلام مسلمانان ء جہان ء پیش پاد جنگ ء راہ شون ء نہ دنت ہے پر بند ء علامہ اقبال ء ہے مہشوریں مصرع کہے

ہے دلیری دست ارباب سیاست کا عصا

ہمیشی تل ء علامہ اقبال ء موسی ء عصا ء مشوریں چہر کار بستگ کہ ایشرا آ گیشتر ء وتی شاعری ء تھا کار بندیت ء ہمیشی مول ء مراد انت سیاسی میں توان ء دست گرنیگ ہمارو چاں پہ علامہ اقبال ء سیاست کجام ارز شیکیں کشالے نہ بوتہ ء ہر چخت ء کہ علامہ اقبال ء قومی ء وطن دوستی ء جہز ہ شوندارگ ء بازیں پر بند کہ ہمیشانی ریسگ ء ”ترانہ ہندی“ یا کہ ”ہندوستانی چکانی صوت ء“ نیا شوالہ گون انت پدا ہم ایشانی تل ء کجام یکے ء تہا سر جیں پیے ء سیاسی میں تران کنگ نہ بوتگ انت۔

داغ دہلوی:

سکاچ مشن کالج ء درگت ء وہدیکہ علامہ اقبال ء عمر ۱۶ یا ۱۵ سال ات آئی شعر پر بندگ بناگت کہ چہ ہمیشاں لہینے چھاپ ء شگ ہم بوت انت۔ ہندوستان ء دگہ بازیں نوک ہنیل کنوکیں شاعر اں ہم میرزا داغ دہلوی ء چہ کہ اردو ء نامی میں شاعرے ات ء آرا ”بلبل ہند“ گوشتش پہ کاگد ء نمندی شاگردی زرت۔ داغ اقبال ء لائق سہوات ء اقبال ء مدام ہے بابت ء پہر بست کہ شاعری ء آ داغ دہلوی ء شاگرد انت۔ یک پر بندے کہ اقبال ء داغ دہلوی ء وفات ء سرا پر بستگ ہمیشی تھا اقبال ء داغ دہلوی ء ازم ء بالاد ء شعری ہنر ء را باز سہز اتگ۔

اقبال و پاکستان

پاکستان یک پکری لیکائے وردء جوڑ بوتلیں ملکے انت۔ ہے لیکاء بن حشت علامہ اقبال و مارشٹائی گرو کے انت۔ علامہ اقبال و ۱۹۳۰ء الہ آباد کانفرنس و قتی تران و ہے ہبر و سراگوں روشنائیں دلیلاں ہندوستان و بہرہ بانگ و اشارت دیان و گوشتک ات کسانیں سر ڈگار و ہندوستان و گلزمین و جہنگیریں دو قوماں مسلمان چہ ہندو قوم و پدین، دو در بیدگ، تاریخ، زندمانی و جتائیں گونا پے و اہند انت ہے قومی سیم و خیال و رکھینگ و پہ مسلماناں یک جتائیں ملکے بہ بیت کہ آئی تہا مسلمان پاکیں رسول و آورنگیں دین و و و و زندگوا زین انت ہے پکری لیکاء و اردو قومی میں راہ بندء نام پر کنگ بوت۔

دوقومی لیکاء و نگیری نوزدہمی بیڑی و گڈی سالان سر سید احمد خان و ہم کرتگ ات بلے آئی ملک و دروشم ندات ایشر اگونا پ دیگ و گیشینگ و علامہ اقبال و نام سر و کان رداء انت۔ پاکستان و خیال و درشان و دروشم و آئی راجی، مالی، سیاسی، مہذبئی، تاریخی و دو در بیدگی بدن علامہ اقبال و دروشم دات۔ شرین عیسی و آئی و کالت کنان و ڈستگ ات کہ پہ اسلام و ووار گشا و دیگ و ہے اسلامی میں ملک و پہ قوم و آراتی و ت واجہی و قوم و سر و کان و چے کنگ لوٹیت۔ گوسگیں درونت و قتی نمودیانی تہا علامہ اقبال و قائد اعظم و راکمک بلکن مسلمانانی گہتری و گورانی گل کانگریس و سیاسی میں دستکنڈانی دیپانی جوان گیشینگ بیان کرتگ ات۔

تاریخی پد پشٹ:

۱۸۵۷ء آجوتی جنگ و رند کسانیں جگلبہ و مسلمانانی سرو کی منگھ و شان و روج ایریشت ہماراج کہ ہے ملک و ہست و بود و واژہ بوتگ ات نوں ملک و تاریخ و واز مندگی و نشان بوتگ ات آہانی بستگلیں راجی بادگیر و لٹ کپت یک قومے و رنگ و آہانی زندگ مانگ پہ آہاں گرانیں چکا سے بوت بلے یک دیر گندیں رہشونے سر سید احمد خان ہے و نیل و دمان و دیما کنزات و اسلامی بادگیر نوک بندگ و بن حشت ایرکت آئی پکر و دوسہرائیں گروشک بوتگ انت یکے و دیم مسلمان و انگریزانی نیام و شرین سرو سیادی و شریداری و بنا کنگ و دومی پہنات و قتی مسلمانیں

شکر ب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

برائان علم و عِزّ و نِعمتِ دِیوروی تا تکہ مسلمان یک رندے پداجسرت و عِوتی پادانی سراوشتات
 بکنت پیستی پیڑی و بندات و پروتی قومی و راجی حقانی نگہدارگ و سوگی و مسلماناں پہ تپاک جہہ
 جت ہے رد و سزای نین گام گید شملہ و ڈل و ششٹا بگ و چین لانچ بوتگ کہ وتی قومی بچہ آ ر و چہ
 حکومت و جتاتیں دوداں گچین کاری و لوٹ کہ حکومت و آرازوت قبول کت دومی مستریں سوب
 ۱۹۰۶ء کل ہند مسلم لیگ و جوڑنگ ات کہ یہ قوم و جتائیں گونشت و درشان الہی بوتگ۔

چہ کل ہند مسلم لیگ و جوڑ بوتگ و پیش انڈین نیشنل کانگریس رند بند دینگ بوت کہ ہے گلن
 ماں ہندوستان و ہندو مسلمان و یک قومے بوتگ و بیرک دار ات چہ کانگریس و ہے گوانک و کہ
 ہندو مسلمان یک قومے انت مسلمانانی و رتا و باو باگ خاصین پیے و گمراہ بو آن ات بندات و علامہ
 اقبال ہمیشی بالابند ات بلے زوت آئی ہے آ سردرگت کہ وطن و کیہہ قومے و زند و ماں زماں
 بوت کننت آوتی یک نوشتانکے و تمیات کنان و چوش درشان کنت۔

”چہ بندات و ہے ہبرشری و گیشنگ کہ یورپ و شاہی تب ہے سکین و دینت کہ اسلام و
 کیونی پروٹگ و شنگلنگ بہ بیت و ایشی شرتریں دستکنڈ ہمیش انت کہ اسلامی ملکانی تہا یورپ و
 وطنیت و لیکا و دام چیرگیگ بہ بیت۔“

۱۹۱۰ء و علامہ اقبال و ماں علی گڑھ و یک گشتانکے و کہ آئی سر حال ات۔ ”ملت
 بیضا پر ایک عمرانی نظر“ اسلام و قومیت و لیکا گیشنت و تچک کت آئی گوشتن ات۔
 ”مسلمان و جہان و دومی قومانی نیام و قومیت و ہبر چیزے پر کہ کنت۔ اسلام و قومیت و
 سیم چہ دومی قومانی سیم و جتانت مالی داوگت ہم ایشی تب و نہ ساجیت بلکن مئے قوم و گوناپ
 حضرت رسالت مآب صلی اللہ علیہ وسلم و شونداشنگ ما ہمیشی شریداری کنان کہ مئے سخت کا ساس
 و بابت و مئے مارشت و سرچنگ انت اسلام چہ درتیں بجازی گٹ بنداں بیزارای و درشان
 کنان وتی قومیت و دارو مدار و یک خاصین ربیدگی سیے و ایرکت بزماں اسلام چہ زماں گ و چہ
 ہلک و سکین و جت بالانت آگوشت“

اپنی ملت پر قیاس اقوامِ مغرب سے نہ کر

خاص ہے ترکیب میں قومِ رسولِ ہاشمی

پیستی قرن و علامہ اقبال و وطنی قومیت و بت بھوریت و اسلامی قومیت و سیم شونداران و
 ہر جہد کہ کرنگ ات آئی گوں ہما دور و نوبت و اند کہ سروکاں مقابلہ کنان کت۔ و اجہ محمد احمد خان وتی

نوشتا تک ”اقبال کا سیاسی کارنامہ“ ء نوشتہ کنت کہ چہ ہے حالیہ یعنی ء رُوگردینت نہ بیت کہ ہے دورنوبت ء ہندوستان ء تھا ہر چنگلیاس کہ سیاسی سروک ء سرکردگ بوتگ انت اقبال شالہ چہ ہے درستان باج بُرتگ کہ اکیس وطنیت ء قومیت ء جنائیں اسلامی قومیت قبول گت وت نواب محسن الملک ء وقار الملک آہانی دومی سکتاں کہ آہاں مسلم لیگ ء بن حشمت ایر کرتگ ات آہانی کہ ہم اکیس وطنی قومیت ء جنائیں اسلامی قومیت ء گیشنگیں سیے نہ بوتگ کسے ء پکے ء کہ چوشیں نکشے بوتگ ہم کارمرز کنگ ء درگت ء دووانی ٹہینگ ء خیال نیا تکہ چہ آہانی نوشتا تک گشتا نکاں پنچوش گندگ ء کاتک کہ آپوشیں تپے ء سروکی ء کنگ ء انت کہ ہے تپے ء لہتیں گز رانت ء عہدی نوبت ء آہانی کڑدے خاصیں نکش ء زوار ہم بوتگ انت۔

پہستی قرن ء دومی دہک ء ہندو ء مسلمانانی نیام ء شاہ آرگ ء جہدانی بنکیو بوتگ ات۔ ۱۹۱۶ء ء مسلم لیگ ء کانگریس ء نیام ء ہے عہد وقرارے بوت کہ ”میثاق لکھنؤ“ ء نام ء زانگ بیت ہے عہد وقرارے یک گہیں پہناتے ایش ات کہ ہندوآں اے بہر متگ ات کہ مسلمان یک جنائیں راجے انت ء پے آواں گچیں کاری ء جنائیں دودا ہاں ء قبول انت۔ ایش الم ء علامہ اقبال ء پکری راہ شون ء آسر بوتگ کہ چریشی یک سالے پیش ۱۹۱۵ء آئی وتی بے در وریں دپتر ”اسرار خودی“ شنگ کنگ ات کہ آنہی نز ء مسلمانان ء یک جنائیں وجودے دینگ ء مارنشت روشنائیں جیمے ء مان انت ڈاکٹر عبدالسلام خورشید نوشتہ کنت کہ ”اسرار خودی“ ء ”رموز بیخودی“ ء تھا اسلامی ملت ء زندمانی ء نکش ء نشان ء زند بود ء راز بیان کنگ بوتگ انت کہ یہ مسلمانانی جمیں زند ء پکری سروکی ء بیگمان ء مزنیں سوب مندی جہدے ات۔

اقبال سیاست ء:

علامہ اقبال ء گیشتریں عمر علم وادب، فکر ء فیلسوفی ء سینگارگ ء تیمارگ ء گونتگ عمر ء گڈی سند ء وہ دوازده سال آئی عملی سیاست ء پڑ ء گوازینت۔ ۱۹۲۶ء ء علامہ اقبال ء سیاست ء تھا پادمان گت ہے سال ء آ پنجاب اسمبلی ء باسک گچین بوت۔ علامہ اقبال ء پنجاب ء قانون سازیں اسمبلی ء باسکی ء روچاں یہ بزرگ ء کشار کارانی گہتری ء بے مٹیں جہدے گت ضلع ساہیوال ء نیلی باریک اُلکھے کہ اوداں حکومت ء سوائے لکھ ایگز کشاری ڈگار بہاکت ہے ڈگار گیشتر ء ہستو مندیں مردماں گپت انت۔ علامہ اقبال ء جہد کنگ ات کہ ہے ڈگار ء نیم بزرگان ء دینگ بہ بیت علامہ اقبال ء قانون سازیں دیوان ء ہے معاملہ ء مزنیں بحث و ترانے کت۔ علامہ اقبال ء

شکر ب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال
گوشگ ات کہ غیر آباد ۛ بے بودیں ڈگار ۛ واہند پچمر ۛ حکومت نہ بوتگ بلکن ڈگار قوم ۛ ملک
انت۔

علامہ اقبال ۛ الہ آباد ۛ خطبہ چریشی پیش ۛ ہے کتاب ۛ تاکد میاں مان کرتگ ایداں ہما
تاریخی نیں پٹ پولانی حوالہ دینگ کرزیت کہ آئی بانی پاکستان قائد اعظم محمد علی جناح ۛ ملک ۛ ہم
کاری کرتگ ات۔ قائد اعظم کہ وہدیکہ چہ ہندوستان ۛ کسانیں جگلبہ ۛ پیداور ۛ درا بوتگ ہما
روچاں مسلم لیگ پبک ۛ بے زندات چہ ۱۹۲۹ء ۛ من ۱۹۳۳ء ۛ علامہ اقبال ۛ وسیں جہد کرتگ انت
کہ آئی نہ ہننا اسلامی ریاست ۛ سیم ۛ خیال ڈستگ انت بلکن مسلم لیگ ۛ کشاد ۛ گیشی ۛ جوانیں
رادشون ۛ راہ یومیائی ہم کرتگ انت علامہ اقبال ۛ چوشیں جہد ۛ راہ شون قائد اعظم ۛ نام ۛ رواں
داتلیں نمودیاں شری ۛ پیداور انت علامہ اقبال ۛ ہے کار پدانی سبب ۛ آراکل ہند مسلم لیگ ۛ
پنجاب شانک ۛ صدر گچین کنگ بوت کہ آئی وتی تک ۛ پنجاب ۛ راچہ ہندو ۛ سکھانی پکری نیں
چست ایر آں پبک کنگ ۛ گچین سوب زرت۔

دہلی توجیز:

کسانیں سر ڈگار ۛ سیاست چہ ۱۹۳۰ء ۛ پیش دوئے سال بازار شیک بوتگ انت ہے
روچاں ملک ۛ سیاسی چارٹل ہندو ۛ مسلمان ۛ نیام ۛ کست ۛ بدواہی وتی جوش ۛ بوتگ جہل زانتیں
ہندو ۛ سکھ ۛ مسلمان سروک پے دوئیں راجانی تپاک ۛ واہگ دار بوتگ انت بلکن آہاں پریشی کار ہم
کنگ ات۔ ہے راہ ۛ چہ کلاں مستریں گت گچین جتائی دود بوتگ انت۔ ہندو ۛ لوٹ کہ مسلمان
پہ گچین کاری ۛ ہے راہ ۛ دستور ۛ دست بکشت۔ قائد اعظم کہ ہندو مسلمان کیوئی ۛ مستریں بیرک
دار بوتہ آئی جہدانی پتو ۛ ۱۹۱۶ء ۛ میثاق لکھنو بوتگ کہ ہندو ہم تاں حدے ۛ گوں ہمیشی تپاک بوتگ
انت ۛ قائد اعظم لوٹ کہ ہندو مسلمان ماں کسانیں سر ڈگار ۛ گوں وت تپاک بہ بنت ۛ ملک
آزات بہ بیت ہے باروا آئی ۲۰ مارچ ۱۹۲۷ء ۛ مسلمانیں سروکانی ماں دہلی ۛ دیوان لوٹا نینت ۛ
جہلی توجیز منظور کنا نینت انت ایٹان ۛ دہلی توجیز ۛ نام دینگ بوت۔

- ۱۔ پنجاب ۛ بنگال ۛ قانون سازیں اسمبلی آں مسلمانانی گیشی برجاہ دارگ ۛ رامنگ بہ بیت۔
- ۲۔ سندھ چہ بمبئی ۛ جتا کنگ نوکیں صوبہ ۛ گوناپ دینگ بہ بیت۔
- ۳۔ پنجابی اسمبلی ۛ مسلماناں یک سکے جاگہ (سیٹ) برست۔
- ۴۔ اگہ ہے توجیز قبول کنگ بہ بنت تہ مسلمان وتی جاگہانی سوگی ۛ بیسہ ۛ رند ہور ہواریں گچین

کاریء قبول کنت ء چہ جتائیں گچین ء دست گشت انت۔

”دہلی توجیز“ ہر چہ تے ء کہ مسلمانانی پراہ دلی ء شوندار ات لے ہندو چم تہاری ء قبول نکت دومی نیگ ء مسلمانانی نیام چریشی ناوشی ء سرچست گت کہ جتائیں گچین ء دود مسلماناں مزینیں جہدے ء رند منگ ات سر محمد شفیع ہے دل تیر کھی ء سروگان ات ء علامہ اقبال آئی بن ء ات پریش ء کہ علامہ اقبال چہ پند ات ء جتائیں گچین کاری ء حق ء ات آئی پریشی گوں سید امیر علی ہم ہواری ء کار کر تگ ات چوش یک مئی ۱۹۲۷ء ماں پنجاب لاہور ء مسلم لیگ ء دیوان بوت سر محمد شفیع ء دہلی توجیز ء ایر جنگ ء تران کت علامہ اقبال ء ہے بابت ء قراردادے پیش کت۔

۱- ملک ء اتیل جاو رال ء دیما داران ء ء یہ سیاسی عیے ء قانون سازیں مجلس ء حدیں حالیئے نمائندہ گلے بہ بیت کہ جتائیں گچین کاری ء دود بر جاہ بہاے نت۔

۲- جتائیں گچین الکہانی گیشینگ ء رند ملک ء حق ء سیت شرین عیے ء سوگ بوت کت ہے بکیں رپک ء فرقیہانی نیام ء کش گیری ء گردار بوت کت۔

۳- تاں وہدے کہ کم لیکھ ہمیں راجانی حق ء سیتانی سوگی ء اثر مندیں بند ء بوج نہ بوتگ مسلمان پہ جتائیں گچین ء دود بر جانی ء ہر دم و جھیز نت۔

ہے قرارداد منظور بوت علامہ اقبال دیوان ء کماش ات آئی وتی گشتا تک ء منت رگیت ء گوشتے من گوں ادب ء حرمت ء وز بندی کین کہ مجلس وتی جہدانی پاند ء پراہ تر بکت۔ اے ہبر سکی ء المی انت کہ چہ ہے جاو رال ء درتیں مسلمان سئی کنگ بہ بنت شر تریں راہ بند ہمیش انت کہ وا جہیں کماش درتیں ڈلگیں شہراں روت ہر یک ہند ء مسلمانان ء چہ اصلیں حطر ء سئی بکت اے کار ء اگہ منی کمک در کار بنت من چک ء پد نہ باں۔

ہے بابت ء علامہ اقبال ء راہ شون پیلوی گیشینگ ات کہ مسلمانانی ماں کسانیں سر ڈگار (برصغیر) ء قومی پیچہ آراء بر جانی ء جتائیں گچین الم انت ء ہوریں گچین ء مسلمان سیاسی عیے ء تاوان غزانی رسگ ء ترس انت۔

سائنس کمیشن:-

۸ نومبر ۱۹۲۷ء انگلستان ء حکومت ء سائنس کمیشن رد بندوات کہ کمیشن ہندوستان ء تر و گرد ء بکت گوں ڈلگیں سروکاں ڈچار بکیت شور ء صلاح ء رند ملک ء تہا دستوری گہتری ء سپارت ء پیش بکت کمیشن ء درتیں باسک انگریز بوتگ انت چو کہ ہندوستان ء بیچ یک باسک ہم ایٹی تہا

شکر ب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

زورگ نہ بونگ ات۔ درتیں سیاسی نیں گلاں بد بُرت ہے ہبر پہ پکی ء تپاکی ء گیشیت کہ گوں کمیشن ء کمک کنگ مہ بیت علامہ اقبال ء ۹ نومبر ۱۹۲۷ء ء سائنمن کمیشن ء رو بند ایر جنان ء یک بیانے شنگ کت ہے بیان ء علامہ اقبال ء گوشنگ ات کہ سائنمن کمیشن ء ہندوستان ء کسے ہم گوں نہ کت کہ چاوست ء دل اٹکی ء بیٹن ء ہبرے۔ چوشیں کمیشن کہ آ ملک ء دستوری نیں گوناپ ء شون دارگ ء مزنیں گیش گیوارے کنوک انت ہندوستان ء یک باسکے نہ زورگ باز مزنیں ء گرانیں ر دے انت۔ سائنمن کمیشن ء پاروا ملک ء گیشتر سروک ء سیاسی نیں گلن آ آرا کمک نہ دینگ ء حق ء انت مسلم لیگ ء قائد اعظم محمد علی جناح ء کماشی ء کمک نہ کنگ ء جار پھر بیت بلے پنجاب ء مسلم لیگ ء سروک سر محمد شفیع ء سروکی ء گوں کمیشن ء ہمکاری ء گیش گیوارے کت علامہ اقبال ہم گوں سائنمن کمیشن ء ہمکاری ء حق ء بوت علامہ اقبال ء گوشتن چوش ات کہ ہندو بازی یا تہ مسلمانانی حق ء لوٹاں ہمیت کہ اے رنگ ء پہ تپاکی ہندوستان ء دستوری آڑ گود یما کائیت یا گڈاں ہے لوٹاں ء کمیشن ء دیما پیش کنگ بہ بیت علامہ اقبال ء خیال ات کہ حق ء لوٹاں منینگ ہی نیں جھیر وہ انت ہے تھاں چوبیت ہندو بازی ہمیت یا کہ انگریز پہ مسلماناں الی انت۔ پنجاب صوبائی مسلم لیگ ء گوں سائنمن کمیشن ء ہمکاری کت چوش ۵ نومبر ۱۹۲۸ء ء مسلم لیگ ء یک ڈے سر محمد شفیع ء سروکی ء گوں کمیشن ء دپ کیت کہ علامہ اقبال ہم ہمراہ بونگ ہے ڈن ء جہدانی آسر ء مسلمانانی لوٹ ء واہگ سائنمن کمیشن ء دیما آتیک انت کمیشن ء وتی سپارتاں جتا نیں کچن ء دودد بر جاہ دارگ ء راہ شون دات۔

نہرور پورٹ:

چو کہ جمیں ہندوستان ء سیاسی نیں گلاں سائنمن کمیشن ء گوناپ ء نا دجی سہرا کنان گوں ہے کمیشن ء ہمکاری ء رضا نہ دات پریش ء حکومت ء انگلستان ء وزیر ہند ء توار پر کت کہ انگلستانی حکومت ء پہ پیش کاری ایر جنگ ء بدل ء ہندوستان ء سروک وت یک دستوری نکتے بیم بکنت ہمیشی پتو ء ہندوستان ء سیاسی نیں گلانی یک کمیٹی ء یک رپورٹے جوڈ کت کہ ”نہرور پورٹ“ ء نام ء تاریخ ء تاکد میاں یا تکیرے دنت۔

قائد اعظم محمد علی جناح، مولانا محمد علی جوہر ء پہ مسلماناں ہے رپورٹ ء مسلمانانی تھانی کم ء گیشی ء صلاح دات انت بلے ہندو مسلمان کیوئی ء ہمکاری ء ہے سروکانی جہداں ء سوب نہ رست۔ ہندو وتی بازی ء قمار بونتت کہ ہندو گوں مسلماناں ہمراہ داری کنگ ء واہگ دار نہ انت

چریشی و ہد و تاریخ و راہ پیک و بدل بوت چہ ہے رپورٹ و رند کسانیں جگلبہہ (برصغیر) و ہندو مسلمانانی راہ چہ یکدگر و جتا بوت انت۔

مُسلم کانفرس و علامہ اقبال و تران:

دہلی توجیز، سائنس کمیشن و نہر و رپورٹ و آسر و مسلمانانی سیاست ماں ہندوستان و سکتی و تلگی و آماج بوت۔ مسلمانانی سروک گوں و ت و ناتپاک بوت انت ہندوستان و دگہ بازیں اسلامی گلاں سرچست کت اے درگت و مسلمانان و یک و تپاک کنگ و آغاخان و کماشی و کل ہند اسلامی گلاں ماں دہلی و دیوانے بوتگ انت دہلی و دسمبر ۱۹۲۸ء و ہے دیوان و علامہ اقبال و ہم بہرگت بلکن آدیوان و دروشم دیوکاں یکے بوتہ ہے دیوان و مجلس خلافت، مسلم لیگ (شفیع ڈال) جمعیت العلماء و گلاں بہر زرت گوں ہے گلاںی ہواری و بجا ہی اسمبلی کونسل آف سٹیٹ و صوبائی قانون سازیں مجلس و مسلمانیں باسکاں ہم بہر زرت ہے دیوان و نہر و رپورٹ ایرجت۔ مسلمانانی حق و لوٹ یک ٹک و ر بنددات ملک و دیما پیش کت انت ہے لوٹ رند ترے و شر گیشینگ و جناح و چارہ راہ شون و نام و نیگ بوت انت۔ ۲ دسمبر ۱۹۲۸ء و علامہ اقبال و دیوان و دیما تران کت ہے تران و گچین بہرے جہل و نوشنگ انت۔

”واجہاں! اچ پدی سے چار سالوں ماہر چینی گندگ و تجربت کتگ آ دست و آرتگ انت آ بازسیت مند و شرثیں آپرے و شوندرنت مارا ہراحوالے کہ وئی وطن و براتیں اُستمان و رستگ انتوں آپسی پیے و مئے فکر و انت۔ من ہے راستی و منین کہ چہ مروچی و نیم قرنہ پیش و ہد امرزی میں سرسید احمد خان و پے مسلمانان ہر مادنیں راہے کہ ڈس داتگ ات آتچک بوت زچتیں تجربتاں رند مارا ہے راہ شون و ارزشت و مارنشت رستگ۔ واجہاں! مروچی من گیشینگ گوشگ لوٹین کہ اگہ ماں ہندوستان و مسلمانان پے مسلمانانی و زندگی مانگی انت تہ آہان دیریز رنگ نہ لوٹیت و یک سیاسی نہیں برنامہ رند و نیگی بیت شامسی ات کہ ماں ہندوستان و چوشیں بہر و دک استت کہ اوداں مسلمان لیکہ و گیش انت چوشیں دک ہم استت۔

اوداں لیکہ کمتر انت چوشیں جاووال و مارا جتا میں پیے و یک سیاسی میں برنامہ رند بند و نیگ الہی انت۔ مروچی ہر یک قومے پروتی حقانی سوگی و جہد و گوشت کنگ و انت گڈاں چہ سبب انت کہ مسلمان پروتی حقانی سوگی و جہد مکن انت۔ مروچی اے دیوان و گوں تپاکی ہر قرار دے کہ منظور کنگ آتخی راست انت پریش راستی و حق و منی گور و مہذبلی دلیلے است

شکرب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال
آئیش انت کہ مئے واجہ سردار و دعا صلوات اللہ علیہ مبارکیں فرمان انت کہ۔ ”منی امت گمراہی و سر اچھر
تپاک و جم نہ بیت۔“

چہ علامہ اقبال و تران و پیدا و انت کہ آئی یہ مسلماناں جتا نہیں سیاسی برنا مے رو بند دیان و
شون دیان و گوشنگ ات مسلمان ملک و کڑ دے بہراں لیکھ و کمتر انت کڑ دے و گیش انت تہ
ہے بہر و رند ترے و ماں الہ آباد و گشتا تک و جوان گیشیت و پاکستان و فشک و نشان دانت۔
ہے دور و باریگ و علامہ اقبال و سر و ہیز ایشی شادی و دینت کہ آئی ماں کسانیں جنگلہ بزاں
برصغیر و پہ مسلماناں جتا نہیں ملکہ و نام گریگ و جوم کرنگ ات آئی فکر و اسلامی مملکت و گوناپ
روشنا بوان بوت سیاسی نہیں پٹ و درو پگ و ہواری و علامہ اقبال و فکری گوشنت و ہم باز جوانیں
راہندے و کارنگ ات کہ مدراس و تران و ہمیشی ڈس ریت۔

مدراس و تران:

مدراس و علامہ اقبال و کنگیں تران ”الہیات اسلامیہ و نوکیں“ گوناپ و بہرے و وڑ و شنک
بوتگ ات وتی ہے تران و حکیم الامت علامہ اقبال و راہ و میانی کنگ ات کہ اسلام و دور و وارجم
کنگ نوکیں دور باریگ و گز رانی روشنائی و پیش کنگ بہ بیت آئی گوشنت ات کہ اسلامی مملکت و
سیم و خیال چوشیں و رورے و رورت کنت کہ گوں نوکیں گزراں و پ ہم بورت و اسلام و نبی
نیں حقانی گز ہم مد بیت علامہ اقبال ہے بابت و گوں ٹرک شہہ زانتانی ہے اجتہاد و تپاک کنگ
کہ الہی نہ انت خلافت یا امامت یک کسی بہرے بہ بیت ایش الہ و در چنگیں اسمبلی و بہرے ہم
آ تک کنت۔ پداپہ اجتہاد و اجماع بزاں درستانی تپاکیں چکائی و کہ گدز انت ہے رسمی صورت
مئے دور باریگ و گوناپ گپت نہ کنت۔ علامہ اقبال و گوشنگ ات کہ اجماع و ہے گدز و لوٹ و
در چنگیں اسمبلی ہم پورا کت کنت۔ سہی بہر کہ علامہ اقبال و کرنگ ات آئیش انت کہ ہے خیال
راست انت کہ یہ گیدی اسلام و تپاک و کیوئی و خلافت و دور زندگ کنگ الہی انت آئی گوشنت چہ
کلاں پیش اسلامی ملک وتی آ جوئی و کھی و بر جاہ بکت ششمی تران و علامہ اقبال و گوشنگ ات۔
”من ایشی و گنداں کہ حق تعالیٰ ہے حالینی و کم کم و پمآ شوندرگ روشنا کنگ و انت کہ
اسلام نہ وطن انت نہیں زور و اجہی بلکن قومانی چوشیں گلے کہ آ بجازی میں سیم و ذات زریات و
تفاوت و چھڑوئیں ارزانی خاطر و عنیت نہیں کہ وتی باسکانی چمشانک و گٹ گیر و بند کنگ و۔“

بُرمزی ہندو اسلامی دیوان:

۲۳ نومبر ۱۹۳۰ء علامہ اقبالؒ لاہور سے سر کر دیں مسلمانان برکت علی اسلامیہ ہال ء لوٹت
 انت علامہ اقبال ء وقتی بنگلیوی تران ء گوشت دیم آتگلیں جاو رال ء قطبی ہندوستان ء مسلمانانی
 یک دیوانے کنگ الہی انت کہ ہے دیوان ء سندھ، سرحد، پنجاب ء بلوچستان ء باسک
 بہر بگر انت ہے صوبہائی مسلمانان پہ اسلام ء حقانی گریگ ء وت ماں وقتی جم بونیک گوں جم جوش
 چست کنگ ء فکرے ملکنت ہے دیوان ء نام ”اُپرا نڈیا مسلم کانفرنس“ پر کنگ بوت۔ علامہ اقبال
 ایسی کماش، واجہ مجید ملک کاردار، خان سعادت علی خان مالی معاملاتانی نگہدار کچین کرتنت، ہے
 دیوان ء نام ء تو ارشری ء جکت روتاک انقلاب ء سری تاکدیم ء ہمر وچ دیوان ء حق ء یک
 گوانکے شنگ بوت ات کہ سر حال ات ”پنجاب سندھ سرحد بلوچستان اسلامی ملک انت اوداں
 اسلام ء بیرک ء چست پدارت“، بُرمزی ہند ء دیوان ء ر وچ ء پاس دسمبر ۱۹۳۰ء گیشینگ بوت
 ہے در نیام ء کل ہند مسلم لیگ ء ماں الہ آباد ء دیوان لوٹگ بوت کہ علامہ اقبال ایسی یا گواجہ
 بوتگ۔ اسلامی دیوان ء سیونجکاراں دیوانی بہتل کت پداسال ۱۹۳۱ء علامہ اقبال گول میز کانفرنس
 ء بہرزورگ ء گت بوت کہ دیوان ء مہتلی دراج کش بوت، پداچہ ہے سال ء رند علامہ اقبال
 نادراہ بوت چوش اپرا نڈیا کانفرنس جم نہ بوت انگت ہم شہہ زانتانی نز ء ہے دیوان ء چن لانج ء
 مسلمانانی نیام ء قومی رُژن، آجونی ء حُب پہ وقتی اسلامی میں دودر بیدگ ء رکھینگ ء کار کنگ ء سچ
 پیدا کنگ ء مز میں کارے کنگ کہ ہے واہگ ء پہ اسلامی میں ملکہ ء جوڑ کنگ ء راہدر بری کت۔
 چریشی رندالہ آباد ء تاریخی میں دیوان بوت کہ ہے کتاب ء آئی سر ج میں حال نوشتہ کنگ بوتگ۔

لاہور ء تران:

مارچ ۱۹۳۲ء مسلم کانفرنس ء سالیٹی ٹچی ء کہ ماں لاہور ء بوتگ ات ہے دیوان ء یا گواجہ
 اقبال کچین کنگ بوت۔ ہے دیوان ء یا گواجہ ء منصب ء کہ علامہ اقبال ء تران کنگ ہے تران
 ہندوستان ء مسلمانان پہ جتا میں ملکہ ء راہ شون ء وڑ ء گندگ ء کیت۔

”وطن دوستی بنی آدم ء تب ء ہور ہوار انت بنی آدمی ء اخلاقی زند ء ایشر اپورائیں جاگے
 است بلے اصلیں ارزشت آئی ایمان، آئی ر بیدگ ء زند ء سنگ ء نروار انت۔ منی نز ء ہے سنگ
 نروار چوشیں ٹدی ء انت کہ مردم پمیشاں زندگ بمانیت ء ہمیشاں پہ ساہ ء ندر ملکنت۔ نہیں پہ
 ڈگارے ء فکرے ء کہ گوں بنی آدم ء ارواہ ء پہ ادار کی گوں ہمائی ء سہر بوتگ۔ ہندوستان ء بے

شکرت شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال
 لکھیں سیاسی گل انت کہ آہانی نیام ء سرء چیریں ناوشیانی گندگ ء من باور کنین کہ ایدان جز دنگیں
 باندا تے ء دروشم زورگ ء اوست است کہ آئی کی ء تہر تو کی میں ہمک تہی سرء چیرکت مہہ بنت۔
 اے درگت ء من یک بہرے ء شوئدات ء کناں کہ تاں حد ء ء کہ مئے مئی میں سیادی
 دو دانت گوں من نوکیں چیزے پہ ڈسگ ء نیست ہے بابت ء من کل ہند مسلم لیگ ء تران ء وقتی
 خیال درشان کرتگ انت۔ چریشی دیترا حکیم الامت علامہ اقبال ء سیاسی میں جاوال ء ہمہشا تک
 دیان ء گوشنگ کہ ”چم ظاہرین درتیں چون ء لائچ آ یوکیں سیہ گواتے ء ڈاہ ء دینت کہ تو انیں
 ہندوستان بلکن جگہ میں ایشیاء ء وقتی گورگنداں زوریت الیش یک چوشیں سیاسی رہیدگے ء مئی
 میں آسرا نت کہ آئی بنی آدم ء راتہناٹ ء پل ء لائق اشنگ ء چوش فکر نہ کرتگ کہ بنی آدم ء جمین
 ء چوشیں جہورے است کہ گوں دو در بیدگی توان ء آرا ز دو م دات بودنا کت بیت۔“

”ایکین ء جمیں زند ء ہے داد انت، ہے راز انت مئے منزل ء آپر ء ڈس رستگ۔ مارا
 آ کبت ء دستور ء تہا پہ اسلام ء چوشیں جاگے جریدگ کنگی انت کہ دیما روان ء اے ملک ء را پہ آئی
 مول ء سر پہ دیکی ء مکک بدنت۔ نوں گزرا نت ہے بہر ء کہ گلن ء نوک تج ء بودنا کیں کمال ہے
 مول ء مراد ء دیما تر دنگ بہ بیت ء آئی بودنا کیں کمال ٹوپینگ بہ بیت۔ لہب دینی میں زندے
 زانگ نہ بیت ایشرا وتی ارواہ ء نہت خانہ ء روک ء روشنا کنگ بیت۔“
 گوں قائد اعظم ء ہمکاری:

چہ علامہ اقبال ء نوشتہ نمذیاں جوان سہر بیت کہ پاکستان ء جہد ء مجزر ء آئی وقتی وس ء کمال چون
 کاربتگ انت۔ ۱۹۳۶ء ء وہدیکہ قائد اعظم محمد علی جناح ء مسلم لیگ ء نوک ر بند بناکت ء پورا میں
 ملک ء تر وتاب ء در کپت مسلماناں دیگی گونڈ گونڈیں گلاں ء مسلم لیگ ء بیرک ء چیرا جم کت تہ ۲۹
 اپریل ۱۹۳۶ء ء قائد اعظم محمد علی جناح پنجاب مسلم لیگ ء پہ نوکیں ر بند ء لاہور ء آتک ء گوں پنجاب ء
 سرکردگ ء سرخیلیں سروکاں دز بندی کت بلے آہاں نہ من ات۔ رند ء قائد اعظم ء گوں علامہ اقبال ء
 دز بندی کت۔ علامہ ہے روجاں ڈڈ ء دراہ نہ بوتگ بلے پدا ہم آئی مکک کنگ ء قول گت علامہ اقبال ء
 ہے پایت ء گوشنگ ات ”اگر شہاودہ ء تعلقد اریا کہ بھئی ء مز میں شہاؤ کاراں ماں پنجاب ء شوہازگ ء
 ات تہ چوشیں مردم ایدان نیست من گوں شہا لہس ء مکک ء زبان دیاں۔“ قائد اعظم ء ہے بہر اشکت چہ
 کرسی ء گدستے چست بوت گوں جو شے ء گوشتے من استمان ء مکک ء لوناں۔

علامہ اقبال ء قائد اعظم ء را مکک دینگ ء چوسپاہی ء وڑ ء پہ ہمکاری ء سرین بست ء پنجاب

مسلم لیگ ء نوک رو بند کنا نینت۔ اے کار ء آئی جوان سوب کت چہ علامہ اقبال ء عمدیاں شری ء
 ڈس ریت کہ ہے درتیں حال ء چہر گوسکیں تاکد میاں کنگ بوتگ۔ قانون ہند ۱۹۳۵ء ء چین
 کاریاں چیر ۳۷-۱۹۳۶ء ء مسلم لیگ ء پیر ہندگی سو بے نہ رست ء کانگریس ء شرسوب کت نوں
 کہ کانگریس ء راوتی گشاد ء مارنشت رست آئی کماش پنڈت جواہر لال نہرو ء ملک ء تہا چہ
 مسلمانانی است بونیگ ء سرتاب دات ء مسلمانان ء وقی دُروہ ء دام ء آرگ ء گوں مسلمانان
 نزکی ء چن لالچ بناگت انت نہرو ء گوں جم ء جوشے ء ہے گوا جاردات انت کہ اے درگت ء
 ملک ء ستریں مہلوک ء زند بود انت نزیک آتنگ کہ مسلمان کانگریس ء دام ء بکپتین انت کہ
 علامہ اقبال ء قائد اعظم ء را اے صلاح دات کہ آ جارتہر نینت کہ: ”پہ سیاسی میں لیکائے
 ہندوستان ء مسلمان ملک ء تہا یک جتائیں سیاسی توانے انت الیش نیجی الی انت کہ ہندوستان ء
 تہا چہ ہندوستان ء دن جہان غرا شو ندرگ بہ بیت کہ مہلوک ء زند بود تہنا نہیں جھیر ڈ ہے نہ انت
 پہ اسلامی فکر ء خیال ء یہ دور بیدگ ء یہ ہندوستان ء مسلمان وقی اندر ء ہے گلیں آسرے داریت
 بزاں اسلام کہ ہر پیچہ زند بود ء بہر ء گیش ارزشیک انت“۔

علامہ اقبال ء عمدی قائد اعظم ء نام ء ہے بہر ء ڈس ء دینت کہ علامہ اقبال ء میزان میزان ء
 قائد اعظم ء راوتی واہگانی ہنگ ء آورت ء پاکستان ء لوٹ ء گزر ہنگ کنا نینت۔ قائد اعظم ء
 یک رندے وت ہے بہر ہنگ ات کہ: ”آئی خیال ء حقین پیے ء گوں منی خیالاں انباز کرتگ۔
 ہندوستان ء دستوری پٹ پول ء تہیات ء رند من ہے آسر در گہنگ کہ ہندوستان ء مسلمانانی
 تپا کیں ہل ء واہگ ء شکل ۲۳ مارچ ۱۹۴۰ء ء قرارداد پاکستان ء رنگ ء دروشم گپت“۔

قرارداد پاکستان ء منظور بونیگ ء رند دومی روج ء قائد اعظم محمد علی جناح ء وقی جنڈ ء
 کارگشاد سید مطلوب الحسن ء راگو شنگ کہ: ”اقبال مروچی مئے نیام ء نہ انت اگہ حیات بوتین تہ
 چریش بازوش ء گل بوتگ ات کہ ماہرگ ء ہچوش کرتگ ہمیش کہ آئی واہگ بوتے“۔ قرارداد پاکستان
 ء منظوری ء رند کتائیں سر ڈگار (برصغیر) ء مسلمانان تاں بہت سالان قائد اعظم ء سر وکی ء کماشی ء
 جہد کت ۱۴/ اگست ۱۹۴۷ء ء پاکستان ء ہماواب کہ علامہ اقبال ء دیتگ ات آرا حقین معنائے
 رست ء مسلمان آزاتیں گلز مین ء وطنے ء واجہ بوت انت۔

سر خاک شہیدے برگہائے لالہ می پاشم
 کہ خوش بانہال ملت ماسازگار آمد

علامہ اقبالؒ کی دی شہ زانت

حکیم الامت علامہ اقبالؒ مئے وتی ملکؒ ”شکر ب ء شہہ زانت، شاعر پاکستانؒ قومی شاعر ء لقب ء زانگ بیت بلے بید چہ پاکستان ء کسانیں جلگہ (برصغیر) پاک ء ہند ء ہم علامہ اقبال ء سراسر پھر بندگ بیت۔ اے دور ء ز مانگ ء جہان ء چوشیں ملکہ نیست کہ اداں علامہ اقبال ء نام ء تو اسر نہ بوت۔ امریکہ یورپ ء روس ء علامہ اقبال ء گفتار چہر ء رجا تک کنگ بوتگ انت۔ جہان ء ڈلگیں زبانوں چو کہ انگریزی جرمنی، فرانسیسی، اطالوی، روسی، چینی عربی ء جاپانی ء علامہ اقبال ء سراسر کتاب ء دپتر چھاپ بوتگ انت۔ علامہ اقبال ء صد سا لگی جیون ء دسمبر ۱۹۷۱ ء ماں لاہور ء میاں قومی نیں کانفرنس جم کنگ بوتگ ات کہ دین ء مہذب، رنگ ء زریات ء چست بالا چہ امریکہ، برطانیہ، روس، اطالیہ، سوڈان، سری لنکا ء جاپان، ایران، سعودی عرب ء مصر ء شہہ زانتاں بہر گیت ء علامہ اقبال سہدات۔ علامہ اقبال ء نام ء تو ار کہ ماں جلگہ میں گیدی ء تالان بوتگ ہمیشی بازیں سبب انت۔

سری سبب البش انت کہ علامہ اقبال پاکستان ء سیم ء سند ء شون دیوکیں پاکستان ء قومی شاعر انت کہ ۹ نومبر ء ہر سال آئی پیدا بوئیگ ء روج ء ۲۱ اپریل ء زوال بوئیگ ء روج دارگ بیت تہ ہے روج ء چہ پاکستان ء ڈن دگہ ملکاں پاکستانی سفارت خانہ اے روجاں گوں قدر ء شرف ء دارنت۔ علامہ اقبال ء فکر ء فیلسوفی ء تران ء پچار بنت قومی روتا کہ ء حال تاک علامہ اقبال ء زند ء شاعری ء پیچہ آر ء خاصیں تاکہ بند در کنت چوش شاعر ء ازم ء فکر ء ہر یک سُر وگ جہان ء دیما کیت بلے ہر زمیں سر وک ء شہ زانتے تہنا دگرانی بنا کہ ء گوا چار ء زندگ نہ بیت پریشی المی انت کہ آئی وتی فکر ہم چہ ملکی حد ء سمیراں جہہ بخت ء گوں جہاں گیریں فکر ء ہمسری بکنت چوشیں سہہ زانت ء فکر تیوگیں بنی آدی ء ہدوکی ء پیداور بہ بنت کہ چہ ہے وصف ء علامہ اقبال ء گفتار ء فکر پورا نیں ڈولے ء بہرہ مند انت۔ اقبال ء وتی ہے ارزشت وتی زند ء ہم ہارتگ انت۔

اک ولولہ تازہ دیامیں نے دلوں کو

لاہور سے تا خاکِ بخارہ و سمرقند

علامہ اقبالؒ ہر پخت و کرمی گفتارانی تھا گیشترؒ مسلمانانؒ تو اہر جنگ بلے آئی کلوؒ جغرافیائی
سیمؒ غنود، مہذبئی تختؒ سسما سرگوز کنان پورا میں جہانؒ وئی شہار گپنگ۔ ہے درحقؒ
مراکشؒ پروفیسر ولید ایس آئی فہد گوشت:

”اقبال یک چوشیں مردے کہ آہمک شہرؒ شہری انت آئی ہمدلیؒ شہار پنجوش پراہؒ شاہگان ترانت
کہ جہانؒ درتیس بنی آدم بید چہ ملکؒ غنوبؒ انبازؒ کائینت چو کہ بنی آدمؒ شرفؒ بیریک
دار انت پوانکہ علامہ اقبالؒ شکربؒ غنوبؒ ایک پیمؒ شرفؒ عزت رستگ۔“

ایران:

علامہ اقبالؒ جنہ پنجابؒ مردے اتؒ کسانیں جگلبہ (برصغیر) اردو شاعریؒ
شہار پراہؒ شاہگان بوتگ بلے علامہ اقبالؒ بید چہ اردوؒ مسلمانانی گیشیں نپ زورگؒ وئی فکرؒ
ازمؒ زبان فارسی کت چہ ”اسرار خودی“ؒ دپترؒ کہ ۱۹۱۵ءؒ شنگ بوت تاں وئی مرگؒ سالؒ
اقبالؒ فارسی پر بند پر بستگ انت۔ حد ایش کہ وئی زندؒ گڈی ساہتؒ گڈ سری میں پر بند ہم
فارسیؒ انت۔

سرود رفتہ باز آید کہ ناید نیسے از جاز آید کہ ناید
سر آمد روزگارے ایں فقیرے وگر دانائے راز آید کہ ناید
چہ وئی ہے تبؒ مارشتؒ سببؒ حکیم الامت علامہ اقبالؒ ماں ایرانؒ بان مرت ہے
سبب انت کہ مروچاں ۹ نومبرؒ ۲۱ اپریلؒ ماں ایرانؒ ہم گوں پنجوش شرفؒ عزتؒ آئی روج
دارگ بنت پنجو کہ ماں پاکستانؒ ہے مروچاں پنجوش کہ ماں پاکستانؒ علامہ اقبالؒ سراقومی
روتاکؒ حالتاک حاصیں تاکبند در کنت ہے پیمؒ ایرانؒ وڈ لگیں حالتاک ہم اقبالؒ ازمؒ فکرؒ
سہواگؒ حاصیں اٹھار چھاپ کنت علامہ اقبالؒ قدر چہ ہے ہیرؒ سہر انت کہ تہرانؒ نامی
میں علمیٰ نجیہ ”حسینہ ارشاد“ؒ گورؒ بستگیں مسیتؒ بانؒ عدیمؒ علامہ اقبالؒ گفتار نوشتہ انت۔
ایرانؒ نامی میں آشوبی شہہ زانت ڈاکٹر علی شریعتی (کہ شاہ ایرانؒ یاغی گیریؒ دوہہؒ گپتؒ
شہید کت) آئی علامہ اقبالؒ زند گواریں گلو اے رنگؒ سہوات کہؒ اقبالؒ را ”غزالی ثانی“ؒ
لقب داتگ۔

ایرانؒ علامہ اقبالؒ پچہ آرد وودیر کلینؒ قومی سندؒ انت ایش ایران بوتگ کہ آئی سری
وارؒ علامہ اقبالؒ فارسی گفتارانی دپتر چھاپؒ شنگ کتؒ شرف زرت۔ مروچاں علامہ اقبالؒ

شکرگ شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال
 اردو گفتار ان ء ہم فارسی ء رجا تک کنگ بوتگ ماں ایران ء علامہ اقبال ء پچھ آر ء پ تارنجی پیسے ء
 چمشتا تک دینگ بہ بیت ت بندات کنگ ات یک ایرانی اُستادے سید محمد علی داعی الاسلام ء کہ
 وہدے ء ماں جامعہ عثمانیہ (دکن) ء فارسی درس ء اُستاد بوتگ آئی ہے رد ء گشتا تک ..... ”اقبال
 و شعر فارسی“ علامہ اقبال ء زند ء چہ حیدر آباد دکن ء ۱۹۲۸ء تا ۱۹۳۶ء تا کد میاں چھاپ بوت ۱۹۳۳ء
 ماں ایران ء ہندوستان ء لہز انکی دودر بیدگی ہمکاری ء شریداری کنوکیں گلے کہ جوڑ بوت ہے گل
 ۱۹۳۳ء ء سری رند ء اقبال ء روج گوازینت۔ دیمی سال ء واجہ سید محمد محیط طباطبائی ء وتی علمی
 تاکبند ”محیط“ ء اقبال اُشار چھاپ کت اے ڈول ء ماں ایران ء اقبال ء پچھ آر ء دود محکم بوان
 بوت اُنت۔

حکیم الامت علامہ اقبال ء ماں ایران ء پچھ آروک کنائینگ ء چونا ئی ء باز شاعر ء نوشتہ
 کارانی ہمراہ داری ء شریداری انت البت ہے درحق ء واجہ سید محمد محیط طباطبائی ء کار پد شوشنگ نہ
 بنت کہ آئی ء علامہ اقبال ء فکر ء زم ء شون دینگ ء وتی درتیں کمال کار بست اُنت علامہ اقبال ء
 بارواچہ گلاں پیش گرانقدریں نوشتا تک ہم طباطبائی ء بوتگ اُنت کہ ”ترجمان حقیقت“ شاعر فارسی
 علامہ محمد اقبال ء سرحال ء ”ارمغان“ ء علمی تاکبند ء اُشار ۱۹۳۸ء ء چھاپ بوتگ ات ہے
 نوشتا تک چہ علامہ اقبال ء زوال بوینگ ء یک ماہے رند شنگ بوت۔ دگہ شبہ زانت ء ایرانی
 قلدکاراں کہ علامہ اقبال ء بارو نوشتا تک ء گفتاراں نام در آرتگ ات آمانی رینگ ء ملک الشعراء
 بہار، ڈاکٹر غلام حسین یوسفی، مجتبیٰ معینوی، ڈاکٹر احمد علی رجائی، ڈاکٹر ضیاء الدین سجادی، ڈاکٹر
 عبدالحسین زریں کوب ڈاکٹر علی شریعتی، ڈاکٹر حسین خطیبی، ڈاکٹر جلال معینی، ڈاکٹر نادرزادہ کرمانی،
 ڈاکٹر محمد تقی مقتدری سید غلام رضا سعیدی، بدیع الزمان فروزان فر ء احمد احمدی ء نام لائق لیکھگ
 اُنت بلے ہما شعراں کہ وتی گفتاراں علامہ اقبال سہڑاتگ آہانی لیکھ ء شمارسکی ء گیش انت۔ ماں
 ایران ء علامہ اقبال ء سر اکرتلیں کارانی علمی ء فکری شوندا ت ء ڈاکٹر احمد علی رجائی چوش دنت۔
 ”منی خیال انت اقبال یک نوک در گہمکیں جُلگبے کہ آئی تھے گنج و گوہراں سمارگ ء سمارگ
 انگت بازیں دُر ء مُر وار دوز آرگی انت“۔

اقبال ء را ایران چتور دوست انت کہ گوشت
 تم گلے ز خیابان جت کشمیر
 ایران ء گیشتر شاعر ء شبہ زانت اقبال ء ماں فارسی شعر ء در کر تلیں راہ ء قبول کعت ء ایران

عہ شہہ زانت و شاعران کہ ہندوستان و فارسی گشیں شاعران و یہ ایراد و بتگ آ علامہ اقبال و
 راجے شاہیم و تورکننت ایرانی شاعران یہ فارسی شاعری و ہے سند ”سبک“ انا میتگ کہ آیش
 انت ”سبک خراسانی، سبک عراقی، سبک ہندی بے اقبال و راجہ ہے ہر سیں سنداں چست و بالا
 لیکھتگ و آہاں ”سبک اقبال“ و نام دیان و ایشرا یک خاصیں کیلے گوشگ و دوست کرتگ ڈاکٹر
 خواجہ عبدالحمید عرفاتی و کہ یک کتابے ”رومی عمر“ و نام و نویتگ ہمیشی پیش گال و ڈاکٹر حسین خطیبی
 اقبال و بار و نوشتہ کنت۔

”اگر خواستہ باشم کہ اشعار محمد اقبال لاہوری رادر چند کلمات خلاصہ کنم میگویم کہ این شاعر سبکے
 مخصوص بنجو داشت کہ مناسب باشد از اینام سبک اقبال میخوانیم“

(رجا تک) اگر کہ من اقبال و شاعری و چختے لوزانی تہا بیان کنگ بلوئین تہ گوئین کہ مے شاعر و وتی
 خاصیں طرزے کہ من آرا ”اقبال و طرز“ و نام پر کہین۔

علامہ اقبال و یکدگر منوگرے ڈاکٹر احمد علی رجائی و اقبال و ہے طرز و بابت و وتی خیال چوش
 در شان کرتگ انت، وتی یک نوشتانکے و کہ سر حالے ”اقبال و یک شعرے“ انت ایرتگ
 گوئیت۔

”اقبال و فارسی گفتارانی لوز لوز جوڑم، طرز و بچ مشکل و بچیں جہل برزے نیست۔ من بے
 ترس و لرز و گوشت کین کہ اقبال و یک مزین کمالے آئی پہ سادگی تران انت گوں دلبودی آں
 فیلسوفی و جہل نہیں خیالاں پہ ازانی و روانی بیان کنت آئی سادگی و یک اثرے ایش انت کہ
 وانوک آئی و سکسین بندان نماریت و دیدار کیت۔ اقبال و ہے سادہ گوئی آئی پہ معنائے مرشد
 مولانا جلال الدین رومی و خواجہ حافظ شیرازی و طرز و جنت وارت، رومی و لسان الغیب حافظ و
 قرآن مجید و آیات و بنی کریم ﷺ و ورس حدیث وتی استاد کرتگ انت، تصوف و بزرگی و
 تران کرتگ انت۔ اقبال و بید چہ ہے سر حالان فیلسوفی و سیاست و ہم احوال پر بتگ انت آں
 گوشاعری و شاد و اے بے مہاریں مہری و رد قطار و گویت۔ آئی گوشتن چوشیں نبوتگ انت
 کہ ریلاسیگ و زبان و آرگ بہ بنت آئی وتی ہاگیں ہمراہان و جہد و پٹ و کم کم و کشان و چد وتی
 مول و مراد و حال دیان کرتگ پریشی اقبال و اشارت و رپک و کار پتگ۔

شکرب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

سوز و گداز حالتے ایست باہد زمن طلب کنی
پیش توچوں بییاں کنم مستی این مقام را
نغمہ کجا و من کجا سازخن بہانہ ایست
سُوئے قطار میکشم ناقہ بے زمام را
وقتِ صریح گفتن است، من بہ کنناہیہ گفتہ ام
خود تو بگو کجا برم ہنغسانِ خام را

افغانستان:

ہرچنت کہ علامہ اقبال ء ماں ایران ء ہے رنگ ء دوست کنگ بیت چو کہ سعدی، حافظ ء
مولانا روم ء بے و ہدیہ کہ پہ تاریخی لیکھ ء چشمہ تک و نیک بیت تہ سہرا گندگ بیت کہ علامہ اقبال ء
نام ء توار چہ ایران ء پیش افغانستان ء سر بوتگ ات بلکن چوش گوشگ کرزیت کہ ایران ء
افغانستان ء ملک ء علامہ اقبال ء فکر ء ازم پہچہ آ ورتگ۔ ماں افغانستان ء علامہ اقبال ء پہچہ آ رے
سبب جغرافیائی نزدیکی ء ہواری ء علامہ اقبال ء ہما تر و تاب بوتگ کہ بادشاہ نادر شاہ ء لونگ
ء ۱۹۳۳ء ء گوں علامہ سید سلیمان ندوی ء غراس مسعود ء آ افغانستان ء شنگ ات علامہ اقبال ء ہے
تر و تاب ء درگت ء افغانستان ء شہبہ نویس، شاعر ء شہبہ زانتاں مزین لیکھے ء گوں آئی گند ء
ندکت ات کہ علمی ء لہز انگی نہیں جہت ء ایشی دیرسریں اثرے بوتگ۔ ہے دور باریگ ء یک
شاعرے محمد سرور خان گویا ء چہ اقبال ء جوان رنگ زرت۔ اقبال ء ماں افغانستان ء روگ ء ہم
دوسال پیش ۱۹۳۱ء ء محمد سرور خان گویا ء یک نوشتاں کے نویست ”ڈاکٹر اقبال صوفی شعر فارسی“
ہے سر حال ء ہے نوشتاں تک ”کابل“ نامی نہیں تاکبندے ء چھاپ ء شنگ بوتگ ات۔ براں
ماں افغانستان ء اقبال ء سرا ہے سری نوشتاں تک ات۔ اقبال ء یک ہم لیس سگتے ڈاکٹر صلاح
الدین سلجوقی ء گوشگ انت کہ محمد سرور خان گویا ء ہم اقبال ء نام چہ سید محمد محیط طباطبائی ء دپ ء
اُشکگ ات۔

مصر:

حکیم الامت علامہ اقبال چہ ایران ء افغانستان ء رند ہما اسلامی نہیں ماکاں کہ خاصیں پیچے ء
نام در آ ورت مصر ایشیائی رد ء چہ درستاں دیما تر انت۔ مصر ء زبان عربی انت بلے پدا ہم اوداں
علامہ اقبال ء گفتارانی دپتر بازی ء رجانک، چہر ء بدل بوتگ انت ہے پیچے ء اقبال ء فیلسوفی ء

گیش گیوارغ ہمیگ ء ہم بازیں گچین نوشتاک نوشتہ یوتگ انت پریش ء کہ عبدالوہاب عزام ء شکل ء ہموداں چوشیں شہمہ نویس ء شہمہ زانت ء یوتگ کہ آہاں وتی زندہ پہ اقبال ء ہر پہنات ء ہر سُر وگ ء ریستگ ء گماریتگ ۔

۱۹۳۱ء علامہ اقبال مصر ء شنگ ات کہ اوداں گوں عبدالوہاب عزام ء ڈچارکت ۔ عزام چپیش ء علامہ اقبال ء نام ء چہ آئی کاراں سئی ات بلے یکدگراش ندیتگ ات ہے گندغند ء رند عبدالوہاب عزام ء اقبال ء پچہ آری کار دست ء گیتگ ات عبدالوہاب عزام ء ”پیام مشرق“ ماں عربی شعری راہ بنداں رجانک کت نہ تہنا مصر بلکن میان رود آحت ء علامہ اقبال دُرتی راستی کنائنت ۔ چریشی ء رند آئی ”اسرار خودی“ ء ”رموز بیخودی“ اقبال ء یک دگہ شعری دپترے ”ضرب کلیم“ شعری راہ بنداں رجانک کت ۔ بید چہ ہے دپتر آئی اقبال ء دگہ لہتیں گچین پر بند ہم عربی ء رجانک کت انت مروچی عبدالوہاب عزام عربستان ء اقبال ء چہ درستاں ڈلگ تریں چہر بدل کنو کہ ء نام ء پچہ آری گ بیت ۔ عبدالوہاب عزام ء تہنا علامہ اقبال ء گالانی رجانک ء بس نہ کرتگ آئی علامہ اقبال ء زندغ فکری پہناتانی سرا ”اقبال سیرة و شعر و فلسفہ“ ء نام ء کتاب ہے ہم نوشتہ کرتگ عبدالوہاب عزام و ہدیکہ ماں پاکستان ء مصر ء سفیر ء منصب ء آتگ ات آئی وتی گورغ گیک ء چوشیں شہمہ زانت جم کرتگ انت کہ آرا اردو ھٹیل بدے انت کہ آ اقبال ء اردو گفتاراں وقت ء سر پید بوت بکنت ۔

عبدالوہاب عزام ء ابید حسن الاعظمی ء صاوی شعلان ء ہم اقبال ء گفتارانی چہر بدل رجانک کنان ء اقبال ء رامان عربستان ء نام ء توارداتگ ۔ حسن الاعظمی ء اقبال ء پر بندے ”ترانہ ملی“ ماں عربی شعر ء ہچوش دلبودیں پیسے ء رجانک کرتگ کہ مروچی ہم مہلوک ء دپ ء انت ۔ اعظمی وت پاکستانی ء بلے چہ مز نیں و بدے ء ماں مصر ء جہہ متند انت ۔

حسن الاعظمی ء نام گچمکیں شاعر الصاوی شعلان ء ہم کاری ء ”فلسفہ اقبال امیر الشعراء“ ء نام ء کتاب ر د بندگ کہ ہمیشی تھا اقبال ء زند پہناتانی سہراکنگ ء بازیں شہمہ نویسانی نوشتاک ہو رانت چہ آہاں چُختے ء نام چوش انت ۔ ڈاکٹر عبدالوہاب عزام، محمد علی طلوعہ پاشا، سید عبدالحمید خطیب، الصاوی شعلان، ہے کتاب ء علامہ اقبال ء دو پر بند ”شکوہ ء جواب شکوہ“ کہ شعر ء بدل کرتگ وانگ کرزیت ۔ مصر ء یک دگہ شہمہ زانتے ڈاکٹر نجیب الکیانی ء ہم اقبال ء شاعری ء آ شوبی نیں اثرا تانی سرا کتابے نوشتہ کرتگ کہ ہے کتاب ء نام انت ”اقبال شاعر الشائز“ کہ تنے

شکرب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

وہدی چہ قاہرہ و بیروت ہے کتاب دورنداں چھاپ غنٹنگ بوتگ۔

مصر و علمی، لہذا انکی و دور بیدگی زندہ ڈاکٹر طہ حسین و مزنیں بہرے گپنگ کہ پریشی مہجارت
جتائیں دپترے در کارانت۔ گونڈ گجگ و گوشگ کرزیت کہ مصر و علمی لہذا انکی و دور بیدگی کاراں
ڈاکٹر طہ حسین و پنجیں کار پدشون داشتنگ انت چونکہ کسانیں جگلمہ (برصغیر) و سر سید احمد خان و پے
مسلمانانی آگاہی و دیروی و ایات کنگ بیت ڈاکٹر طہ حسین و ”اقبال“ و سر حال و بے منتیں
نوشتانکے نوشتہ کنگ چہ ہے نوشتانک و چہلی سر بند و زانگ بیت کہ آئی دل و پے اقبال و چونیں قدر
و شرف است آوتی نوشتانک و چوش رائی کنت ..... ”یک شاعرے کہ آئی چہ واتی باریگ و تارا
منینگ ”دیمتر نوشتہ کنت“ مسلمانانی رده و دو شاعر چوشیں گوستگ انت کہ آہاں اسلامی لہذا انک و
سنگ آ زمان و سر کرتگ و اسلامی لہذا انک و زیبائیں نشک و ہد و اینشگ و نمیران کرتگ انت چہ
آیاں یکے ہند و پاکستان و شاعر اقبال انت و دو می عربستان و شاعر ابوالعلا معری“۔

اقبال و فکر و ازم و گیشگ و عربی زانتاں پوہ کنگ و ابید چہ ڈاکٹر طہ حسین و پروفیسر
صالح جودت نامی میں شول کار و ناول نویس یوسف الصباعی، ڈاکٹر عبدالقادر محمود و نام ہم
کانینت۔

ترکی:

ایران و عربستان و ابید ہما اسلامی میں ملک و کہ اقبال و درستگی و پجہ آروکی کنائینگ و باج
برگت آ ترکی انت کہ آئی شہہ زانتاں گچین نوشتانک پیش کرتگ انت ماں ترکی و علامہ اقبال و
سری شاخوان نوکیں نوبت و ترکی و ڈلگین شاعر عاتف انت آئی نہ تہناوت اقبال و فکر و شہار دینگ
و شریں نوشتانک و گال نویستگ انت بلکن گول عبدالوہاب عزام و اقبال پجہ آروک کنائینگ
ات چوش ماں مصر و اقبال زاتی و بن حشت ایر کنائینت۔

چہ محمد آ کف و پیش کترگ و اقبال و سر اشریں نوشتانک شگ کنائینگ و زند ڈاکٹر علی نہاد
تارلان، ڈاکٹر عبدالغفار، ڈاکٹر عبدالقادر قرہ حان و نام گیر آرگ کرزنت کہ آہاں اقبال و شعری
گفتار رجا تک گت انت۔ ڈاکٹر تارلان و ”اسرار خودی“ و ”رموز بیخودی“ و ”ضرب کلیم“
رجا تک گت انت و ہدیہ ڈاکٹر عبدالقادر قرہ خان و ”پیام مشرق“ و ”گلشن راز جدید“ و
ابید ”ارمغان حجاز“ و فارسی گفتار ہم بدل کت انت۔ ابید چہ ہے شہہ زانتاں جہاں و دگہ بازیں
اسلامی ملاک علامہ اقبال و پجہ آر و کار کنگ بوت۔

اگر ماں یورپ کے راقبال ہے پھر آری، دُرسی راسی کنائینگ ء شرف بہر بیت تہ
ہے تاج پروفیسر اے آرنگلسن (۱۹۳۳ء) ء سر اانت ۱۹۱۵ء ء وہد یکہ اقبال ء اسرار خودی شنگ
کت تہ یک تاکندے پہ ڈاکٹرنگلسن ء پیش کت آچہ ہے دپتر ء وانگ ء انکلساس ء ش بوت کہ
ماں انگریزی ء ہے گفتارانی رجانک کنائ (The secrets the self) ء نام ء چھاپ ء شنگ
کت۔ آئی علامہ ڈاکٹر اقبال ء سرات پچہ آری ء فیلسوفی ء یک سر پورائیں پیشگالے ہم نوشتہ
کتگ۔ ڈاکٹرنگلسن ء ہے رجانک چہر ء بدل ء نوشتہ کرتگیں پیشگال علامہ اقبال ء پچہ آری ء جوانیں
وسیلہ بوت انت، شبہ زانت ء شبہ نویساں اے کار باز دوست کت ء باز سہرات ہے بار و بازیں
چھشائیک نوشتہ بوت انت ہمیشانی رد ء ای ایم فاسٹر ء ہو برٹ ریڈ ء نام دیما تر لیکھگ بنت فاسٹر
انگریزی ء ناول نویسے ء ہو برٹ ریڈ لبرائیک ء ازم ء نامی نیں شرگدارے۔ ایثانی قدر چہ ہے ہبر
ء پیداور بیت کہ دوئیان ء ”سر“ ء منصب رسنگ ڈاکٹرنگلسن ء کہ انگریزی ء اسرار خودی ء
رجانک کرتگ تن ۱۹۷۵ء ہے کتاب دہ رنداں چھاپ ء شنگ بوئگ۔

علامہ اقبال ء گفتاران ء انگریزی ء بدل ء رجانک ء اقبال ء پچہ آر کنائینگ ء ولجہ اے
جے آربری (زوال ۱۹۲۹ء) ء باز نام درآ ورتگ آئی ”جاوید نامہ“ ”زبور عجم“ ”رموزِ بجنودی“ ء
پیام مشرق پر بنداں لالہ طور ء رجانک کرتگ انت۔ وی جے کون یک دگہ نامداریں شہ زانتے کہ
آئی اقبال ء گفتاران ء شعری راہ بنداں رجانک کت ہے کتاب Poems from Iqbal ء نام ء
شنگ کت ابید چہ ہے کتاب ء گفتاران دگہ بازیں برطانوی شہ نویس ء شبہ زانت اقبال ء فیلسوفی
فکر ء قلم ء احوال چست کرتگ انت۔

جرمن:

چہ انگلستان ء رند یورپ ء ہر ملکہ ء کہ اقبال ء پچہ آری ء خاصیں نام درآ ورتگ گڈاں
آجرمنی انت جرمنی ء وہدے اقبال ء پچار ء پچہ آری بیت تہ بیج کسے ہم ڈاکٹر این میری شمل ء نام ء
نہ شمشیت کہ ڈاکٹر این میری شمل ء علامہ اقبال ء کار پدانی شروع دیگ ء وتی ہمار گھارینگ ء
ستا کتگ علامہ اقبال ء گفتار ہم آئی جہلمیں دیدے ء ورتگ انت گیشتر اسلامی مکانی تر و تاب کتگ
کہ آئی علم ء سواد ء آئی نوشتہ ہان ء ارز شیک کتگ۔ ڈاکٹر این میر شمل ء ابید چہ گوہر کیلیں نوشتہ ناکاں
دو کتاب ہم علامہ اقبال ء بار و نوشتہ کتگ انت کہ آہانی نام چوش انت۔

شکر شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

(1) *Mohammad Iqbal Poet and Philosopher.*

(2) *Gabriel's wing.*

ڈاکٹر این میری شمل ء ”پیام مشرق“ ”جاوید نامہ“ ء اقبال ء چیزے دے دگہ گفتار جرمنی زبان ء رجا تک کرتگ انت ڈاکٹر شمل چونکہ دگہ بازیں زبانی زبان زانے آئی ماں ترکی زبان ء ہم رجا تک کرتگ کہ آجاوید نامہ انت جرمنی ء ڈاکٹر شمل ء وڑ ء فرانس ء یک دودگہ بانک چوشیں انت کہ آہاں ماں فرانس ء علامہ اقبال ء پچھ آ ر ء کار کرتگ چه آیاں یکے ء نام انت بانک ایویوچ کہ آئی علامہ اقبال ء باروا مزن ارز شکیں نوشتا تکہ:

The Reconsturction of Religious Thought in Islam.

فرانسیسی زبان ء بدل کرتگ ہمیش پیش گال نامی کیں فرانسیسی شکر ب زانت لوی مینوں ء نوشتہ کرتگ بانک ایویوچ ء جاوید نامہ ء پیام مشرق فرانسیسی زبان ء رجا تک کرتگ انت۔
یک دگہ فرانسیسی بانکے لوڈس کلوڈ میخ ء علامہ اقبال ء فیلسوفی شوندارگ ء گیش گیوار ء کتابے رجا تک کرتگ کہ ہے کتاب اردو ء ہم بدل بوتگ ملا عبدالحمید ڈار ء ایشر انگریزی ء چہر دا تک نام انت۔

Introduction to the Thought of Iqbal.

اطالیہ:

ماں اٹلی ء آرتھر ہیفرے ء توسیارتو ء علامہ اقبال ء فکر، فیلسوفی ء شاعری ء گفتاران ء کتابے ء دروشم دات چه سوئیڈن ء بگرتن فن لینڈ ء چوشیں ملکہ شاعر بیت کہ آئی علامہ اقبال ء پچھ آ ر ء کار نہ کرتگ بلے چونکہ ماں جرمنی ء ڈاکٹر این میری شمل ء اقبال ء پچھ آ ر ء کار تک ہے رنگ ء گلشن راز جدید، ء جاوید نامہ ء رجا تک کنگ ء ہواری ء پیام مشرق، ضرب کلیم، زبور عم، ارمعان حجاز ء بانگ دراء کچین پر بند ہم اطالوی زبان ء بدل کنگ بوتگ انت۔

چیلوسلاویکیہ:

چیکوسلاویکیہ ء ژان ماریک ء پھ اقبال ء پچھ آ ر ء نام درآ ورتگ آئی علامہ اقبال ء کچین پر بندان ء چیک زبان ء رجا تک کرتگ بازیں دگہ نوشتے ہم علامہ اقبال ء فکر ء شوندارگ ء نوشتہ کرتگ آت ژان ماریک ء اے بابت ء ہم شرف گیش انت کہ چه کلاں پیر آئی علامہ اقبال ء ودی بویگ ء وچ ء سال ء نیمگ ء دلگوش کت کہ نوں ماں پاکستان ء علامہ اقبال ء ودی بویگ ء وچ ۹ نومبر ء دارگ بیت۔

امریکہ:

جہان و دوزخ گشاویں ملک امریکہ و سویت یونین اتت کہ ایشانی زندمانی و فکری ربیدگ چہ یکدومی و جتاتب انت بلے علامہ اقبال و پچہ آر و دوئیں ملک یک ہمیں ارژشگیں خیالانی و اہندانٹ امریکہ و ڈاکٹر لینیسی ایس مے و علامہ اقبال و زند و دور باریگ و سرحال و کتاب Iqbal his life times و نام و نوشتہ کرتگ کہ ہے کتاب و علامہ اقبال و زند، تب و نحو، ازم و فکر، فیلسونی مارکھانی جوانیں مے و پچہ آرمان انت۔ علامہ اقبال و فکر و فیلسونی و بابت و امریکہ و نامی مے شرگردار و شہہ زانتاں قلم و جت کتگ۔

کینیڈا:

چہ امریکہ و ہنگو ریں ملک کینیڈا انت اوداں ڈاکٹر سیلا میکڈوف و علامہ اقبال و گچین پر بند مسجد قرطبہ، و سرحال و یک گرانقد ریں نوشتا نکلے نویتگ۔

روس:

روس و علامہ اقبال و فیلسونی و جہد و حرکت و پہناتان و باز دوست کنگ بیت حکیم الامت علامہ اقبال و چوشیں پر بنداں کہ آگوں سویت یونین و زندمانی و، اودے اوس و تب و دپ و رنت روسی زبان و بدل کنگ بوٹگ۔ روسی شہہ زانت نتا لیا پری کارینا و علامہ اقبال و سراتوی پٹ پولی نوشتا تک نوشتہ کنان پی ایچ ڈی کتگ آئی علامہ اقبال و سراتا بے محمد اقبال و شاعری نوشتہ کنان و نام در و رت روسی زالیول و شہہ زانت بانک ایل آر گولا دون پولونکایا و ایم ٹی ستے پن نتیں اقبال و بابت و کتاب نوشتہ کرتگ انت یک کتابے و نام انت۔ ”اقبال و راجی فکر و مارکھت“۔ و دومی کتاب انت ”اقبال و فیلسونی و اخلاقی احوال“ یک دگہ روسی شہہ زانتے و نکولائی پیٹر روچ این کیف کہ آئی کتاب انت ”محمد اقبال گچین شہہ زانت و شاعر“ ہے ڈول و نکولائی گلکیوف، ڈاکٹر الیکس سوخو چیف عبداللہ غفار و میر شا کر کہ آہاں علامہ اقبال و ماں روس و درستی راستی کنائینگ و باز کار کرتگ۔

مروچی کہ گلز مین و طناب کتگ ہر جنگ بوٹگ انت قوم مکانی نیام و دوری کم بو ان انت جوانیں ازم کاری توگیں بنی آدمی و میراث لیکھگ بیت ازم کار چو بیت چکچام ملکہ و انت چہ ہر ملکہ کہ بہ بیت ہے راہ بنداں و دیماداران و شکرب و شاعر و شہہ زانت علامہ اقبال و وتی نوبت و

شکرب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال
پورا میں بنی آدمی فکر عصری فیلسوفی و ریبیدی سوبانی آدینک انت چوش علامہ اقبال و شاعری فکر و
خیال ازم و فیلسوفی تہنارو آسان و میراث نہ انت ہنچو کہ آئی عہد و باریک و یک شاعرے فیض
احمد فیض گوشتیت۔

آیا ہمارے دیس میں اک خوشنو افقیر
آیا اور اپنی دھن میں غزل خواں گزر گیا
سُنسان راہیں خلق سے آباد ہو گئیں
ویران میکدوں کا نصیبہ سُنور..... گیا
تھیں چند ہی نگاہیں جو اُس تک پہنچ سکیں
پراس کا گیت سب کے دلوں میں اتر گیا

(نقش فریادی ص ۳۹)

وقتی ہے نوشتا تک و وجر نکولائی گلپیوف و ماں سوئت یونین و علامہ اقبال و بابت و بوٹگیں
علمی کارانی لیکھے ہم داتگ کہ اقبال و زند شاعری فکر و سوئت یونین یوکرائن جار جیائی تاجیک
ازبک زبانان چے کار بوٹگ انت۔

پہستی قرن و ششمی دہک و علامہ اقبال و پر بندانی شعری دپترے و رجانک لٹریچر گزٹ و
جم و ماسکو، لینن گراڈ، دوشنبہ و ماہتا کال چھاپ و شنگ بوٹگ انت۔ ۱۹۵۶ء و یک شعری
دپترے شنگ بوٹگ ات کہ سری گشتان و علامہ اقبال و کتاب ”بانگ درا“ و لہتیں پر بند آئی
تہاگون بوٹگ انت۔ ۱۹۵۸ء و ماہتاک مشرق سُرخ و تاجکستان و اسی شاعر میر سید میر شاکر و
علامہ اقبال و گفتار رجانک ات انت گون آہاں آئی زند و احوال ہم گون کریتگ انت ہے سال و
چہ دوشنبہ و اقبال و گفتارانی سری دپتر شعر خوشنگ بوت۔ ۱۹۶۳ء و سال و یک شعری دپترے
پاکستان و شاعرانی پیچہ آراء و شنگ بوت آئی نام ات ”بانگ درا کی کھنک“۔ ہے دپتر و اقبال و
گفتار چہ اسرار خودی، بانگ درا، پیام مشرق، ضرب کلیم، بال جبرئیل و ارمغان حجاز و زورگ بوت
انت۔ علامہ اقبال و درتیں گفتار چہین انت بلے پہ بنی آدم دوستی و پہ براسداری و، ہمالہ و کھسار،
نمود و نیا شوالہ و تہا ہر جہز ہے کہ مان انت سوئت اُلس آئی باز قدر و کنت۔

روس شہہ زانت بانگ گوردن پولونسکایا کہ تاریخ و ڈاکٹر انت آئی اقبال و پیچہ آراء مزین
نامے در آورتگ ماں ازبکستان، تاجکستان و آئی اقبال و سراباز کار کریتگ ۱۹۷۵ء و ”روشنی اور

مُحُول، ءِ نام ءِ اقبال ءِ گالانی رجاتک ہے زباناں شنگ بوت ڈاکٹر کولائی ن۔ پ الیکٹیف ءِ
بازیں نوشتا نکاں اقبال ءِ فیلسوفی ءِ چشماتک داتگ انت ماں ازبستان ءِ علم جانوف ازبک شہہ
زانت یلداشیو ءِ اقبال ءِ آشوبی نشک پیداور کرتگ انت۔

لسانیات ءِ ڈاکٹر، ن پری کارینا ءِ اسرار خودی ءِ پیش گال ءِ ابیدوگہ دوارز شیکمیں کتاب
دست ءِ گیتگ انت۔ ہنچو کہ وہدگوزان انت علم ءِ زانت فکر ءِ فیلسوفی ءِ پیٹ ءِ اقبال ءِ فکر ءِ شہار پراہ
یوان انت بلوچی زبان ءِ وش بختی انت کہ نوں آئی دامن ءِ اقبال ءِ علمی فکری میں گنج دولت نز
آیان انت۔

اقبال ءِ پر بند:

تئی دشت گیابان مبارک باں ترارا
تئی ہلک ءِ چہ شرنیتاں ولی ءِ بخارا

ہرراہے تراوش بی مہری ءِ پتاچین
ہر جاہ کہ روئے بخت نکنت کسے ترارا

غیرت مزئیں چیزے مس دُنیا ءِ دوروچی
جلکسنت مس دُنیا ءِ تئی نام وتوار ءِ

دَرگج ہما دہر ءِ حُدایاں کہ گوشتنت انت
آکرت کنت شیشگ ءِ ہم مثل تار ءِ

مردانی سرا قوم ءِ تمنداری مدار انت
ایشانی عمل چست کنت قوم ءِ سرارا

یاکوت زُمر دس نہنگانی دپ ءِ انت
لنجانی تھا دَور بکن پول زر ءِ را

وہدے کہ پہ آزاتی ء ایمان بُروت اِنْت
پہنْت اِنْت چہ پختیں ملک پختیں جاہ ء دوار ء

حق مَرچِ گوں ناحق ء پدا دیم پدیم اِنْت
تہذیب ء جگ گوانک وتی فوج کتارا

اللہ ء نظر مومن ء ایمان ء سر اِنْت
شیطان ء نظر کافر ء ٹوپک ء کتارا

قومانی بد ء نیک ء کسے گوشت نکلت اِنْت
ایماں مس دل ء بیت تہ بس اِنْت اشارہ

اچ کہنیں کماشاں بگر دل پہکی ء درونت
شاہاں چہ عجب گربواز ند گدار

ہر شے مس پند ء ہر چیز راہی
چہ ماہ ء استال چہ مرگ ء ماہی

توراہ پنت ء تولشکر ء میر
ٹوری حضوری تئی ہر سپاہی

قدر ء وتی ء سر پد نہ بوت ء
شکت ء چہ درگت ترا تئی وڈائی

کمزاتیں دُنیا ءِ تنگد گلام ءِ
چہ جن پکیری ءِ یا بادشاہی

دیتگ مسیت ءِ نامی نیں محرم
گفتاراں زرابے نہ کردارے آئی

مس ڈوبر ءِ منی ءِ سوزہا ءِ ہوچہ کُجا
کدہ منیگ بلے کیف مس کدوچہ کجا

بَلّے کہ حاک جہان انت حاک ءِ ما پیدا
ماں ذرہ ذرگ ءِ مئے پو لگ ءِ اے خُوچہ کجا

ماں جیگ ءِ کلکش ءِ مئے چم ءِ رُژن روت کپیت
گنوکى مئے چہ کُجا چاک ءِ ہاؤ ہوچہ کجا

نوکیس جہاں ٹہی چہ خیالاتاں تازگیں
انج سِتگ خشت بیت نلنت بہ جہاں ودی

وَت بچی ءِ جوئیں پہ واہند ءِ ہمت ءِ
اے گورم ءِ چولاں دیست کنے شرنگاں ودی

مردم ہما کہ کُوڑو ءِ گردانکے چنگ ءِ
ہریک دے ءِ پیلہیں زندے بکاں ودی

شکرب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

وت چچی ۽ مرگ پہ روئکت ۽ گلزمین
کسے ندیت من کہ بکنت آزماں ودی

اے بُریں کچک ۽ کہ من ۽ جی و جاں کتہ
شوہازاں گنداں ہملے بیتیں نواں ودی

شپے من گریوں درگاہ ۽ خدا ۽
مسلمان پرچیا ڈکھیا ۽ خوارنت
رس ات گوانکے منی گوشان کہ اے قوم
دلے دارنت ۽ دلدارے ندرانت

زند ۽ یک ہمارے گوں من تھیرتک
نیں گداں تاہیر ۽ زرد ۽ جہہ جنگ

ید مبر کہ اے ڈگاریں شورہ بت
تج نہ کشیت واہگے توے چہ وت

آج تہہ ۽ بے سنجیں ناو دیں گل ۽
گنج ۽ اے ہم کہ برو دینیت دل ۽

ماہے ۽ بیاداب جاہاؤں بچار
یکدمے سیہ موٹیں اے جان ۽ بچار

لمبہ ۽ پھریزے آج بوجاں پچے
پیراج پیلو شگ ۽ داریت پچے

تیوگیں زند انت جتائی ء میار
نیلگیں عرش ء چه آدمیش پیش دار

دَرگہاں بندوکیں پین پانچ کن
توگل ء گوں نوریوں آماج کن

سینگ ء آسے پدے رُژناچو روچ
سچکی ء بیل بیامی دار ء بسوچ

چه آسمی ء تب لوٹگ وفاء مُراد
ہما کہ رُستہ ماں پُل ء گور چو جیک ء زباد

کجائے تو منی لُنجیں شپ ء چراگ ء بدل
نہ منتہ زندگی ء دست موشیانی گشتاد

یکے توے کہ نیائے مس ماہکاں باگ ء
غ سسوائے کہ لد ء تتک پنو ء پہ شپاد

منی ء دوئی ء پَمَانی میم اگہ یک انت
تہ تی پہ گندگ ء نینتیش جو من پچیا سواد

پمَن جہان ء ہے زند اچ قیامت زیاست
دوبنت چون قیامت ، پدابیاں چوں پاد

شکرب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

پہ تئی شُبین ءِ اگاں زامر ءِ گراں نام ءِ
نہ کرزی پرتی کہیب ءِ پہ زلپ پر بالاد

☆☆☆☆

بہ بند صوت بکن جی شموٹکیں گوانگ ءِ
پہ دل مُلورے پدازیر بیارہما دانگ ءِ

کنشت، قبلہ ءِ بُت خانہ ءِ کلیسا ءِ
پیات ہزار چہ آنیم چمی ءِ چانگ ءِ

نلے کہ زیراں دل مست بیت زرد ءِ تل ءِ
گلے کہ شیشگ ءِ جان ءِ بدنت صد گوانگ ءِ

چہ زیراں کہ بگواریت تریٹکے شانکے پدے
کہ زوریں آسے بدنت لمبہ ماں ملی شانگ ءِ

من ءِ دات سمین ءِ سہی اے کلبہ کہ شر پیارے
اگاں شہ سری ءِ لوٹے وتی زانت ءِ پبجہ بیارے

تئی زانت ءِ آسر عزت تئی زانت چو کہ شانیں
توگوں زانت ءِ شرندارے نہ کہ چوبزاں گارے

توئے حکمتانی واثرہ من ءِ شون نہ دات منزل
تئی رنگ ءِ چے جنان من کہ تو بندر ءِ نماہرے

منی شاعری ء دیواں پشیں مرداں ہنیل دنتیں
اگہ آپکیراں ظاہر بلے شاہے آنت دیارے

پہ بے توجم کہ عربی تئی لالہ لالا!!
بدنت شاہدی تئی دل کہ تودوداں پختہ کارے

عقل اچ بارگاہ ء دور نہ انت
آئی بخت ء بلے حضور نہ انت
روشنیں دل بُلُوٹ اچ رت ء
چم ء روژنائی زرد ء نور نہ انت
علم وزانت ء تل ء ہوں کینے بلے
بخت ایشی ء چونکہ حور نہ انت
یک گنوکئی ئے بیت کہ ہڑ یارانت
یک گنوکئی ئے کہ شعور نہ انت
زندے صبری ء دل ء وسوس
جی پہ زردے کہ بے صبور نہ انت
بے حضوری کیں راز تئی مرک ء
زندگانی اچ آئی دور نہ انت
آرنی ء انت منی زبان بلے
گوشتن اوں چوکلیم طور نہ انت

شیوار کن وش کوشیں گیا بان ء وتارا
تئی دروری ء کنت نہ ولی نہ بخارا

شکر شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

اے نیمگ ء آئیگ ء ہر کچک ء ڈن مے
گوں ہر دل ء موجاں بُرو توپان چو آراء
غیرت مس جہان ء مزین منکتے داریت
شاہان ء شبہی داتہ ہے لُج ء میار ء
یکے چہ ہزاراں الس ء قوم ء ہد ابند
یک وارے بکت قابو ء بختانی شہار ء

علامہ اقبال بلوچستان ء:

بلوچستان ء رامروچاں شش ڈوڑناں بہر کنگ بوتہ کوئٹہ، سی، قلات۔ ثروب، نصیر
آباد، تربت، مکران بلوچستان ء کل بیست شش ضلع انت چو کہ پشین، چاغی، ثروب، لورالائی، سی،
بارکھان، موسیٰ خیل، قلعہ سیف اللہ، قلعہ عبداللہ، زیارت، جعفر آباد، آواران، بولان، جھل مگسی،
مستونگ، کولہو، نصیر آباد، ڈیرہ گٹی، قلات، خضدار، لسبیلہ، خاران، تربت، گوادر ء پنجگور۔

یک نو تے ء بلوچستان دو بہراں بہر بوتہ یکے پرنگی ء دست ء برٹش بلوچستان ء دگر ریاست
قلات ء پنجگ ء ات۔ تاریخ ء شہہ زانت بلوچستان ء نام ء در حق ء تہر تہریں خیال در شان کرتگ
انت یک تپتے ء گوشتن انت کہ بلوچستان ء نام نادر شاہ افشار ء پر کرتگ ات بلے حالینی الیش ات
کہ یازدہمی قرن ء کہ مکران ء سمر اہوت ء حکومت بوتہ چہ ہما نوبت ء اے گلزمین ء نام بلوچستان
انت۔ بلوچستان ء مزین الہبے انگت ایران ء پنجگ ء انت کہ اتیس بلوچستان ء چہل
درصد انت۔ پہ دراجی ء پراہی ء بلوچستان پاکستان ء مستریں صوبہ انت کہ دراجی یک لکھ سی
دچار ہزار چار چو بگ میل انت گوگلین باریگ ء بلوچستان ء چار ارز شگیں آ لکھ بوتگ انت
چو کہ بولان کہ چہ کو پور ء تن رندی ء شصت چار میل انت، دوئی درہ مولا ء راہ انت سیسی لسبیلہ ء
مکران ہماراہ انت کہ لسبیلہ ء تن گوادر ء زمینی کٹکے ء چارمی زر بار انت کہ چہ کراچی ء تن جیونی ء
تچک انت ایشی دراجی 471 میل انت سوئیانی، اور ماڑہ، پستی گوادر ء جیونی پنج بدن انت۔ منی
خیال انت کہ بلوچستان ء کسانیں پچہ آ رے گرد شک باز انت بلوچستان ء عیات گیر ء بنی کیں مول
علامہ اقبال ء بلوچستان ء تر وتاب ء شرف انت۔

علامہ اقبال 1903ء ء سری گشتان ء بلوچستان ء ارز شگیں شہر فورٹ سنڈیمین (ثروب) ء
آتلگ ات علامہ اقبال ء مستریں برات شیخ عطا محمد یک گراں سکینیں کشتالے ء آماج بوتگ ات

علامہ اقبال ءِ مسترین برات شیخ عطا محمد بلوچستان ءِ اور سیر ءِ منصب ءِ ات قلات ءِ ریاست ءِ آئی سرآمدہ پر کرتگ ات علامہ اقبال ریل، پدا اسپ پدا اشتر ءِ سواری ءِ پھ مزنیں زحمتے ایدان سر بوتگ ات۔ گوشگ بیت کہ ہے لگ ءِ پوٹیلکل ایجنٹ شیخ عطا محمد ءِ بدواہ ات آرا چا ایدان بدلی ءِ رند علامہ اقبال ءِ لارڈ کرزن ءِ دسندی نبشتہ کت ءِ علامہ اقبال ءِ برات چہ ہے کشال ءِ آجو بوت علامہ اقبال ءِ وت نبشتہ کرتگ ات کہ 1927 ءِ 1929 ءِ دوگشان ءِ آکوٹہ ءِ آتنگ ات علامہ اقبال بسنت سنگھ لین ءِ وتی یک عزیزے بابو عبدالحق ءِ فضل الہی ءِ لوگ ءِ تن سے چار روج ءِ داشتگ ات۔

ابید چریشی ۱۹۳۳ء ءِ علامہ اقبال راس مسعود ءِ علامہ سید سلمان ندوی افغانستان ءِ بادشاہ نادرشاہ ءِ لوٹگ ءِ افغانستان ءِ تروتاب کت واتری ءِ آچن ءِ آتک انت ءِ چہ ہمیداں دیم پہ یکدگہ تاریخی میں حالے چوش انت کہ میر عبدالعزیز کرد ءِ میر محمد حسین عنقا بلوچستان ءِ نامی میں سیاسی سر وک بوتگ انت کہ آہاں ۱۹۳۳ء ءِ ہورانی موسم ءِ لاہور ءِ گوں علامہ اقبال ءِ گند مندے کت واجہ عبدالعزیز کرد ءِ وتی یک یاداشتے ءِ نبشتہ کت کہ من گوں وتی یک سنگت ءِ ہما سے علامہ اقبال ءِ درگاہ ءِ کہ علامہ ہمارو چاں میکلوڈ روڈ ءِ یک پرشکلیں بادگیرے چہ رند ات دچار کچھلیں مے نیام ءِ گپ ءِ تران بلوچستان ءِ باروا بوتہ من علامہ اقبال ءِ راحال دات کہ بلوچستان جہان ءِ چہ درتیں قوم ءِ ملکاں پدمتگ تریں ملکہ انت کہ پرنگیاں پہ زانت بلوچستان ءِ راچہ دیمردی ءِ زہر کرتگ پوانکہ یک سالے بیت کہ نواب یوسف علی خان عزیز مگسی ءِ سروکی ءِ ماہتیں قوم دوستاں گہتری ءِ گہو دی ءِ جہدے بنا کرتگ پرنگی ءِ حکومت ءِ بلوچستان ءِ تور حالتا کافی رُو ءِ ہم گٹ گیر کرتگ ہے نیاد ءِ میر محمد حسین عنقا ءِ بلوچستان ءِ سردارانی جہالت جرگہ ءِ ظلم ءِ ناشری ءِ بلوچستان ءِ وانگ زانگ ءِ راہند ال زوری ءِ حالت دات انت۔

لکھی میں علامہ اقبال ءِ گوشتہ ما بلوچستان ءِ گہو دی ءِ لوٹ ءِ واکیں بلے چہ قبلتی جہاں ءِ گہو دی ءِ کاران نادرائیں قومان ءِ شفا رست نہ کنت شاکہ ہتھیں پیچے ءِ وتی گلز میں گہتری ءِ لوٹتہ اسلامی شریعت ءِ دیم بگردین ات۔ گوں علامہ اقبال ءِ دگہ چندی سر حالان گپ ءِ تران بوت انت علامہ اقبال ءِ وتی خیالانی درشان ءِ گوشتہ ”منی پچکاں منی ہے جہد کم نہ انت کہ من قومان ءِ چہ گرائیں واب ءِ آگاہ کرتگ ءِ جہد ءِ یک کچھلیں راہے شون دارگ ءِ انت دیمتر اٹھے کارانت کہ کوبانی تلانگاں پہ مزن مردی غزہ کنان بکن ات“۔

شکرب شاعر، حکیم الامت علامہ ڈاکٹر محمد اقبال

چوش کہ ہے بیگاہء مارادیم پہ دہلیء سرگرینگی ات و ہدم سر آتلگ ات ماپہ دگیہریں دلے چہ
علامہ اقبال ء رخصت کت در کپتیاں۔

بلوچستان ء اردو، فارسی، سرائیکی براہوئی ء بلوچی ء بازیں شہہ نویسیاں علامہ اقبال ء رثن
شاعری ء وصفانی سراند کاربتگ اردو ء پروفیسر ڈاکٹر انعام الحق کوثر آغا صادق پروفیسر اجمل
صدیقی امدانظامی، پروفیسر انور رومان، پیر محمد زبیرانی خدارجم بیتاب پروفیسر خلیل صدیقی پروفیسر
سعید سعید احمد رفیق، پروفیسر رشید احمد، ریاض قمر بانک سلطانہ یاسمین نظامی ش ضحیٰ شاہد اقبال
کامران، پروفیسر ڈاکٹر سلطان علی پروفیسر شرافت عباس سید صفدر حسین صفدر عابد شاہ عابد ء نام
شرفدار انت و ہدیہ بلوچی ء عطا شاد، غوث بخش صابر، ملک محمد رمضان، غلام قاسم مجاہد میر محمد حسین
عنتقا، میر مٹھا خان مری، نادر قمرانی، وحید زہیر کریم دشتی، ملک طوقی، صدیق آزات، قاضی
عبدالرحیم صابر مولانا خیر محمد ندوی بشیر بیدار غنی پرواز ء علامہ اقبال ء باروانیشہ کرتگ لہیتنے ء کتابانی
حوالہ۔

عطا شاد:

عطا شاد اصلیں نام محمد اسحاق ات پت نام لعل خان تربت ء سنگانی سرء پیدا بوت چه تربت ء پنجگور ء بنداتی وانگ ء رندشا لکوٹ ء آحت کالج ء داخل بوت وانگ ء ہجیگ ء ریڈیو پاکستان کونڈ ء ہم کارے کت گرہ پویشن ء رند ریڈیو ء پروڈیوسر بوت لہتیں سال کارے کت پدا حال سانی گل ء گول کپت کسانین منصب ء کارکنان مزینیں منصب دست ء آورت ات ۱۳ فروری ۱۹۹۷ء اے جہان یلہ دات۔

عطا شاد ء باز کتاب نیشہ کرتگ انت ء بے کساس ایوارڈ گیت انت آئی وتی زند ء علامہ اقبال ء شاعری ء ازم ء سرء نامی نیں روتا کے ء گلا ء ستائشہ کرتگ انت۔

غوث بخش صابر:

غوث بخش صابر ء ہنکی دو ارچھ بولان انت چه 1951ء ء بلوچی زبان ء لہزنک ء وتی رژن ء قلم ء کار بندگ ء انت تنے و ہدی آئی ۱۳۲ اردو بلوچی کتاب چھاپ بوتگ انت۔ علامہ اقبال ء بارو اے ۱۹ء آئی سال روج ء صابر ء احمد ندیم قاسمی ء کتاب ء بلوچی رجانک چھاپ کت کہ چه علامہ اقبال اوپن یونیورسٹی ء آرا پچہز ارکلدار ء بخشیش رست، علامہ اقبال ء بارو اومی کتاب ”دو شکیں کیف“، علامہ اقبال ء گفتارانی منظوم رجانک انت۔ سہی کتاب ”لعل ء لقا“، انت چاری دپتر یہ اقبال ء گفتارانی رجانک انت کہ نامے ”اقبال رژن ء شہم“، چاری کتاب ”اقبال شہ زانت شہنشاہ“، پنچی ”اقبال رژن ء گروشک“، غوث بخش صابر ء علامہ اقبال ء بارو بلوچی ء مزینیں نامے درآورتگ ء انگت قلم تک ء تاب ء انت۔

غلام قاسم مجاہد:

غلام قاسم مجاہد ء اردو ء کتابے ”بلوچی ادب پراقبال کے اثرات“ مقالہ ء صورت ء پہ ایم فل چکاس ء شعبہ اقبالیات علامہ اقبال اوپن یونیورسٹی اسلام آباد ء پیش کت 319 تاکدیم ء ہے کت ء قدر ء ایم فل ء چکاس ء سوب کت۔

میر محمد حسین عتقا:

میر محمد حسین عتقا چھ بولان ء جہہ متدے ات نامی میں شہنوبیس ء سیاست زانت آئی
باز کتاب چھاپ بوتگ انت چو کہ رحیل کوہ گرو شک ء گفتارانی دپتر۔ میر محمد حسین عتقا ء اے
گفتار علامہ اقبال ء پر بند ”مرغ ہوا، مرغ سرا“ ء لہتیں بند

اک مرغ ہوانے کہا مرغ سراس
کیا بھی تجھے نسبت ہے بھلا مرغ ہوا سے
کی تو نے حیات اپنی گرو پیٹ کی خاطر
باہر تجھے آنا نہیں دیوار سراس

میر مٹھا خان مری:

میر مٹھا خان علامہ مری کا بان ء جہہ متدے ات وانگ زانگ ء سرجم کنگ ء رند منسٹر میل
سروس ء گوں کپت پرنٹنڈنٹ ء منصب ء ۱۹۶۶ء پنشن گپت۔ گوں علم ء لہز انک ء باز ہدل بوتد۔
بلوچی ء ”سیرت النبی“، ”مست توکلی“، ”تحریک پاکستان میں بلوچستان کا حصہ“ ایٹیاں ابید علامہ
اقبال ء صد ساگی شاکامی ء ”دُرگال اقبال“ شک کت کہ پاکستان رائٹرز گلڈ ء بخشیش بخشات
آئی یک دگہ کتابے عزیز مگسی ء شاعری ء علامہ اقبال ء اثرات دگہ چندی اردو بلوچی کتاب
چھاپ کر تگ انت۔

ملک محمد رمضان:

ملک محمد رمضان لہزی ضلع کچھی ء نندو کیس ڈومکی تمن ء مردے ات پت ء نام بالاچ ات۔
آئی گیشتر دلگوش حال شوں کاری ء نیمگ ء بوتد گوں علامہ اقبال ء ازم ء ملک محمد رمضان وسر باز
ہدلی بوتد آئی چندی گشتان ء اقبال ء گفتارانی بلوچی ء رجانک کر تگ ات۔ ”پیریں بلوچ ء وتی بچ
ء راسر وسوج“ ء پر بند بلوچی ء بدل کت:

تراگوات بیوانی ساچیت شالہ
کہ ایٹیا ء چہ شرتر نہیں دلی ء بخارا

ہما نگر کہ لوٹے ہر وہیرو حاراں!!
کہ اے دشت مے غیس داں آرا ہگزارا

نادر قمبرانی:

نادر قمبرانی ہر چنتا ء کہ براہوئی ء شہ زانت ء شاعرے ات بلے آئی بلوچی ء ہم باز نیشہ
کرتگ انت آئی دو نیشتا تک ”براہوئی لہز انک ء علامہ اقبال ء اثرات“ علامہ اقبال ء زند بلوچی ء
شنگ بوتگ انت پیر محمد زبیرانی ء علامہ اقبال ء بازیں پر بندانی براہوئی ء رجا تک کرتگ واجہ نادر
قمبرانی ء اسحاق سوز ء اقبال ء باروا گفتار ہم گچین کرتگ انت۔ نادر قمبرانی ء اے وصف انت کہ آئی
میر گل خان نصیر ء نیشتا نکاں علامہ اقبال ء گال رجا تک کرتگ انت۔

اگہ تو ایمان ء قرآن ء واہند نہ ءے
تہ ہر چیزے بہ بے بلے مسلمان بوت کننے
تئی مسلمانی تن ہما و ہدء سرجم نہ انت
تانکہ تو ہر پیے ء رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
ء پد گیری ء نہ کنے
اگہ من رد گوشگاؤں بیشک گردن ء گڈگ ء لائق اول
وہدیکہ تو پرنگی ء درگہ ء سجدہ ء کنان ءے

